Secolul 20

Prezentarea artistică
GETA BRĂTESCU

COPERTA

fragment din gravura de epocă reprodusă la pagina 118

https://biblioteca-digitala.ro

Secolul 20

Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România

Comitetul de redacție:

ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU, ZOE DUMITRESCU-BUŞULENGA, MIHNEA GHEORGHIU, DAN HĂULICĂ REDACTOR ŞEF, ŞTEFAN AUG. DOINAŞ REDACTOR-ŞEF ADJUNCT, GEORGETA HORODINCĂ, TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA, ALEXANDRU BACIU, SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE

3

146

1973

SUMAR

GEORGE STEINER: FILOSOF ŞI INTERPRET AL CULTURII

Animalul vorbitor, Sfera versului şi Sfera prozei ; Poezie şi traductibilitate, eseuri, în româneşte de Rodica Tiniş şi Anca Nemoianu ● 3

VERA CĂLIN: Steiner şi spaţiul culturii ● 21

ALAIN: UN SOCRATIC CONTEMPORAN

Păreri despre fericire, în româneşte de N. Steinhardt şi Alexandru Baciu ● 23

ALEXANDRU BACIU: Actualitatea lui Alain ● 40

https://biblioteca-digitala.ro

HANS MAGNUS ENZENSBERGER

Cîntec de ademenire, April, Camera obscură, Tărîmul umbrelor, Casă retrasă, Purgatoriu, Memorandum, Greieri, Găsit în zăpadă, Către un om din tramvai, Desen alb-negru, Rondou, Anunţ de naştere, Moartea unui poet, versuri, în româneşte de Ileana Mălăncioiu şi Aurelian State ● 43

AURELIAN STATE: Hans Magnus Enzensberger ● 54

LITERATURA ŞI EVENIMENTUL
DIETER FORTE

Martin Luther şi Thomas Münzer sau introducerea contabilităţii — piesă, fragmente — în româneşte de Ion Roman ● 61

ILEANA BERLOGEA: Evenimentul social-politic şi teatrul ● 119

VIETNAM

MADELEINE RIFFAUD; *Nord-Vietnam —Scris sub bombe*, în româneşte de Madeleine Fortunescu ● 143

HÉLÈNE TOURNAIRE şi ROBERT BOUTEAUD; *Cartea galbenă a Vietnamului*, în româneşte de Andrei Ionescu ● 143

HÉLÈNE TOURNAIRE; *Piper roşu* — reportaj, fragmente — în româneşte de Lida Igiroşianu ● 146

PREMIUL VIAREGGIO—1972 PENTRU PROZĂ

ROMANO BILENCHI: *Nasturele de la Stalingrad*, roman, fragmente — în româneşte cu o prezentare de Constantin Ioncică ● 152

SCRIITORI DESPRE SCRIITORI

ROMANO BILENCHI: *Cu Vittorini la Florenţa*, amintiri, în româneşte de Nadia Lovinescu ● 175

ARTE

HÉLÈNE PARMELIN. Prezentare de Dan Hăulică; Arta şi anartiştii, Arta şi trandafirul, în româneşte de Alina Ledeanu ● 183

https://biblioteca-digitala.ro

GEORGE STEINER

filosof și interpret al culturii

https://biblioteca-digitala.ro

GEORGE STEINER

Animalul vorbitor

Albinele dansează transmiţîndu-şi, în felul acesta, mesaje exacte despre locul unde se găseşte miere, despre cantitatea şi calitatea substanţei găsite. Şuieratul delfinilor comunică semnale de prevenire sau de chemare. S-ar putea ca trilurile şi ciripitul păsărilor să transmită sensuri rudimentare. Sensul este, de fapt, esenţa, structura de adîncime a formelor naturale. Culorile, ordinea, mirosurile, regularităţile sau anomaliile frapante de formă sau de reacţie, toate acestea *informează*. Aproape orice fenomen poate fi « citit» şi clasat drept o relatare a unui fapt. El semnalează pericolul sau solicitarea, lipsa hranei sau, dimpotrivă, prezenţa el; îndreaptă către alte structuri semnificative sau îndepărtează de la ele. Fiinţele vii, deasupra unităţilor elementare, dispun de posibilităţi de articulare multiple: poziţie, gesturi, coloraţie, tonalitate, secreţie, expresie facială. Separat sau în corelaţie, acestea comunică un mesaj, o unitate sau un grup de unităţi de informaţie concentrată. Viaţa îşi face drum printr-o continuă reţea de semnale. Ca să supravieţuieşti, trebuie să primeşti un număr suficient de astfel de semnale, să sortezi din fluxul întîmplător pe cele literal vitale, ţie sau speciei tale, şi să decodezi semnalele necesare cu suficientă viteză şi corectitudine. Un organism care nu reuşeşte să facă aceasta, fie pentru că receptorii săi sînt tociţi, fie pentru că « citeşte greşit», va pieri. O marmotă moare dacă interpretează

https://biblioteca-digitala.ro

greşit — adică, dacă nu reuşeşte să decodeze corect — mesajul de culoare, miros sau textură care diferenţiază declaraţia asupra identităţii unei ciuperci otrăvitoare de cea a unei varietăţi comestibile. Un pieton care traversează strada într-un oraş nu ar supravieţui dacă ar traduce greşit mesajul codat în roşu şi verde — fie din cauza unui defect organic (astigmatism), fie pentru că nu a învăţat relevantul idiom arbitrar, *roşu-opreşte, verde-porneşte,* fie pentru că l-a uitat.

Orice identitate este o declaraţie activă. Ea comunică existenţa sa lumii înconjurătoare prin intermediul unor semnale mai mult sau mai puţin clare, impresionante şi complicate. *Sîntem* acolo unde noi înşine declarăm că sîntem şi sîntem asiguraţi de existenţa noastră declarată numai atunci cînd şi alţi indivizi înregistrează şi răspund semnalelor noastre de existenţă. Semnale ale unei individualizări elementare: «Sînt, acum şi aici.» Semnale ale unei nevoi primordiale: « Aceasta este hrana mea aceasta este prada pe care o caut ca să trăiesc.» Semnale de apărare: « Armele mele sînt mirosul, aceste ghiare, această ţeapă, aceste mijloace de camuflaj. Apropiaţi-vă, asumaţi-vă acest risc.» Ceea ce nu poate fi comunicat, ceea ce nu-şi declară existenţa ontologică şi cerinţele minimale, nu trăieşte. « Sinele trăieşte şi silabiseşte». În chiar natura reciprocă a declaraţiei de identitate, în nevoia pentru ecou, fie el şi opus, care să confirme identitatea cuiva, se află esenţa paradoxului hegelian: nevoia pe care o simte o fiinţă pentru prezenţa alteia, frica şi ura generate de această nevoie.

Să repetăm: modalităţile naturale de obţinere a informaţiilor sînt foarte diverse şi deschise posibilităţii de a fi mult perfecţionate. În zborul-mesaj al albinei, contează unghiul exact; fiecare gest, fiecare arcuire în menuetul de dragoste al unei găinuşe de baltă este expresia codată a unui sens; foarte probabil că un cîine de vînătoare poate « citi» cu exactitate sute de nuanţe de miros.

Comme les longs échos qui de loin se confondent
Dans une ténébreuse et profonde unité,
Vaste comme la nuit et comme la clarté...

Ştim fosile de structuri organice vechi de trei mii de milioane de ani. Dezvoltarea codurilor de informare precisă, a sistemelor de semnale, prin care emiţătorul şi receptorul puteau formula şi schimba mesaje de identitate, de nevoie, de corelare sexuală, nu pot fi cu mult mai tinere. Acolo unde există viaţă multicelulară, acolo unde diverse *phyla* coexistă şi sînt în rivalitate, acolo există — trebuie să existe — exprimare de sensuri. Numai inertul este mut. Numai moartea definitivă nu are de comunicat nimic.

Pînă acum nu am folosit cuvîntul *limbă*. În orice moment, în procesul vieţii, se formulează, se transmite, se primeşte şi se înţelege o imensă cantitate de informaţii extrem de subtile şi diferenţiate. Codurile non-lingvistice au o istorie mai veche decît omul. Gestul, ţinuta corporală, expunerea anumitor culori nu numai că preced limba, dar continuă să o înconjoare şi, de altfel, să pătrundă la orice nivel al ei (un surdo-mut în haine de doliu manifestă implicit şi puternic o foarte complexă transmitere de informaţie). O lume fără cuvinte poate fi — şi acolo unde există forme organice — trebuie să fie, o lume plină de mesaje. Limba este numai unul, probabil cel mai recent, dintr-un număr mare de coduri expresive. Nu numai că celelalte coduri continuă să existe, dar ele pot foarte bine să supravieţuiască limbii. O planetă post-umană, atîta vreme cît continuă să existe fenomene zoologice, va cunoaşte multe modalităţi de comunicare convenţională, semnificativă, ca în Paleozoic. După om, nu va fi tăcere.

Dar unicitatea limbii, faptul că există — după criterii geologice şi biologice — de puţină vreme, faptul că este numai un mecanism specializat de înmagazinare şi trans-

https://biblioteca-digitala.ro

mitere de informaţii printre mulţimea celorlalte, toate acestea sînt elemente esenţiale. Ele ne conduc spre recunoaşterea faptului că *limba* şi *omul* sînt două noţiuni direct corelate, că se implică una pe cealaltă, că sînt necesare una celeilalte.

Alte coduri, folosite de animale mai mari, pot fi foarte complicate; din unele puncte de vedere, cum ar fi memorizarea şi descifrarea exactă a mirosului sau sunetului, ele pot fi mai rapide şi mai economice decît vorbirea. Dar ele nu se aseamănă cu limba. Limba, cu geniul şi limitele ei, este unică. Nici un alt sistem de semnale nu poate fi comparat cu ea sau, cum spune Noam Chomsky, « limba poate să fie un fenomen unic, fără corespondenţă semnificativă în lumea animală.» Nu putem exagera această idee fundamentală, determinantă. Nu acum, cînd este modern să descriem omul ca pe o « maimuţă goală» sau ca pe o specie biologică ale cărei principale motive de comportare sînt teritoriale, ca şi la animale. Darwinismul acestor argumente este mai naiv ca cel al lui T. H. Huxley care, spre sfîrşitul vieţii, a observat că nimic din teoria selecţiei naturale nu explicase cauza vorbirii umane. Noi sîntem, aşa cum au spus, printre primii, Hesiod şi Xenophon, « animale, forme de viaţă, care vorbesc.» Sau, cum a spus Herder, *ein Geschöpf der Sprache* — « o creatură vorbitoare» şi, în acelaşi timp, o creaţie a limbii. Condiţia de om, identitatea umană, aşa cum omul şi-o poate declara sieşi şi altora, este o funcţie a vorbirii. Aceasta este condiţia care-l separă — printr-o prăpastie foarte adîncă — de celelalte fiinţe animate. Limba este esenţa lui şi îi determină superioritatea. Alte specii construiesc şi se războiesc, altele creează formule de înrudire şi au inventat misterul jocului. Altele, dacă dovezile nu ne induc în eroare, produc forme rudimentare de artă nefuncţională. În chimia sîngelui şi în ciclul vieţii, primatele sînt cea mai apropiată umbră a omului. Dar numai omul posedă limba sau, cum ar spune Chomsky, numai omul nu selectează « un semnal dintr-un repertoriu behaviorist limitat, înnăscut sau învăţat.» O imagine a naturii umane care nu înregistrează această distincţie esenţială, care nu porneşte de la starea noastră — internă sau externă — lingvistică, nu corespunde faptelor.

Implicaţiile sînt atît de numeroase şi de cuprinzătoare, încît ne dăm cu greu seama de prezenţa lor. Este necesar un efort stăruitor de extrapolare pentru a ne da seama de dimensiuna noastră lingvistică primară, pentru a ieşi pentru un moment din pielea noastră esenţială.

Capacitatea exprimării timpului viitor omului — ea însăşi un lucru revoltător din punct de vedere metafizic şi logic — capacitatea şi nevoia de « a visa înainte», de a spera, îl fac unic. Această capacitate e strîns legată de gramatică, de puterea convenţională a limbii de a preexista realităţii pe care o oglindeşte. Simţul trecutului privit nu ca o sumă de reflexe imediate, interioare, ci ca o selecţie bine definită de amintiri, este, de asemenea, fundamental lingvistic. Istoria, în sensul uman, este un năvod al limbii aruncat în urmă. Nici un animal nu îşi aminteşte istoric; temporalitatea lui constă în eternul prezent al nevorbitoarelor. Sexualitatea noastră este realizată cu ajutorul stimulului şi al « realităţii competitive» a limbii. Este foarte posibil ca noi să nu ne deosebim foarte mult de marile maimuţe în privinţa manifestării dragostei. Dar aceasta nu înseamnă prea mult. Contactul sexual uman, prin imaginile verbalizate, prin bogatul context de schimb erotic pre-fizic şi para-fizic, în care se desfăşoară, are un caracter profund lingvistic. De aici, orice schimbare a convenţiilor verbale, desfiinţarea sau alterarea tabuurilor verbale în declaraţia erotică, ne afectează comportamentul sexual cel mai intim, cel mai imediat fiziologic. Dacă ne referim numai la relaţia dintre onanism şi vorbirea interioară sau monolog, ne dăm seama că erosul, la bărbat, este un idiom complex, un act semantic care antrenează individul în totalitatea sa.

https://biblioteca-digitala.ro

Dacă antropologia structurală foarte recentă are dreptate (şi ipotezele pe care le oferă reprezintă, de fapt, elaborarea ipotezelor lui Leibniz şi Herder), acele modele de rudenie, acele convenţii de identificare reciprocă, care stau la baza societăţii umane, depind în mod vital de existenţa şi dezvoltarea limbii. Trecerea omului de la un stadiu natural la un stadiu cultural — singurul act major din istoria sa — este, în orice moment al ei, întreţesută cu facultăţile sale verbale. Tabuurile în legătură cu incestul şi, ca o consecinţă a acestora, sistemele de rudenie, care fac posibilă definirea şi supravieţuirea bio-socială a unei comunităţi, nu precedă limba. Foarte probabil că ele se dezvoltă în rînd cu ea şi prin ea. Nu putem interzice un lucru pe care nu-l putem numi. Legile căsătoriei exogame sau endogame pot fi formulate şi, ceea ce este la fel de important, transmise, numai atunci cînd există o sintaxă adecvată şi o taxonomie verbală. Literal, formele lingvistice stau la baza condiţiei umane şi o perpetuează. Prevalenţa legăturilor promiscue şi a incestului la animale, lucru care ne pune în imposibilitatea de a vorbi despre « cultură la animale» altfel decît într-un sens vag metaforic, este, aproape cu siguranţă, o funcţie care decurge din absenţa limbllor la animale.

Aş merge mai departe. Mecanismele noastre de identitate — sistemele extrem de complicate de recunoaştere şi delimitare care îmi permit să afirm *eu sînt eu*, să-mi dau seama de trăirile propriei mele persoane şi care, în acelaşi timp, mă împiedică să-mi dau seama de *trăirile tale* direct, ci numai printr-o proiecţie imaginară, printr-o deducere pe bază de similitudine — sînt puternic cimentate în faptul lingvistic. E de presupus că aceste mecanisme s-au dezvoltat încet şi chinuitor, poate de-a lungul mileniilor. Legendele numirilor reciproce, pe care le întîlnim peste tot (Iacob şi Îngerul, Oedip şi Sfinxul, Roland şi Oliver), motivul luptei pe viaţă şi pe moarte care ia sfîrşit numai atunci cînd cei doi luptători îşi dezvăluie propriile lor nume sau se strigă pe nume într-un schimb de identităţi sigure, ar putea conţine sugestia unei îndoieli vechi: cine sînt eu, cine eşti tu, cum putem şti că identităţile noastre sînt stabile, că nu vom deveni « altceva» precum vîntul, lumina sau apa? Chiar şi acum, identitatea rămîne un bun ameninţat: la copilul arierat (caz fundamental pentru oricine este interesat de interdependenţa dintre limbă şi umanitate) şi la schizoid, certitudinea identităţii nu s-a maturizat sau a dispărut. Într-o permanentă afirmare a ego-ului, noi proiectăm pe alte persoane silueta prezenţei noastre. Întregul proces, declaraţia identităţii şi reacţia non-identităţii, este dialectic ca structură şi de natură lingvistic. Vorbirea este sistola şi diastola care susţin fiinţa; ea oferă o dovadă interioară şi exterioară. Eu îmi stabilesc trăirea propriei mele presoane şi mi-o păstrez printr-un flux de declaraţii interioare. Realizez inconştientul atît cît îmi permit visurile sau momentele subite de delir, ascultînd atent şi amplificînd fragmentele « înalte» de discurs, de static verbal, din centrul întunecos al spiritului. Mai curînd *ne vorbim* decît *vorbim cu noi*. Ne asigurăm conştiinţa cu singura garanţie, reînnoită permanent, a supravieţuirii proprii, prin aruncarea unui şuvoi de cuvinte spre interior. Chiar şi atunci cînd vorbim spre exterior, vorbirea este activă în interior şi craniul nostru este asemănător unei camere cu ecou. Tot aşa, stabilim existenţa altuia şi propria noastră existenţă pentru un altul, printr-un schimb lingvistic. Orice dialog este o propunere de cunoaştere reciprocă şi o redefinire strategică a sinelui. Îngerul îl *numeşte* pe Iacob la sfîrşitul luptei, Sfinxul îl obligă pe Oedip să *se numească*, să îşi spună numele de *om*. Nimic nu ne distruge mai sigur ca tăcerea unei alte fiinţe umane. De aici şi furia nesăbuită a lui Lear împotriva Cordeliei sau înţelegerea de către Kafka a faptului că mulţi au supravieţuit cîntecului Sirenelor, dar nimeni nu a supravieţuit tăcerii lor.

Într-un sens mai profund decît cel semantic, identitatea noastră este un pronume de persoana I-a. Monoteismul, acea magnificare transcendentală a imaginii

https://biblioteca-digitala.ro

sinelui uman, recunoaşte acest adevăr atunci cînd îl defineşte pe Dumnezeu printr-o tautologie gramaticală: « Sînt ce sînt». Neo-platonismul şi gnosticismul duc procesul relaţiei lingvistico-ontologice cu un pas mai departe: « Sînt Cuvîntul, Logosul care se *numeşte* şi *numeşte* pe ceilalţi. Creez lumea numind-o.» Adam este cel mai aproape de natura divină, este aproape în întregime imaginea lui Dumnezeu, atunci cînd reface acest *poiesis* lexical: « aşa cum a numit Adam fiecare creatură, aşa i-a rămas numele»...

Pe scurt, cea mai potrivită definiţie pe care o putem da genului *homo*, definiţia care-l deosebeşte total de celelalte forme de viaţă, este următoarea: omul este un *zoon phonanta*, un animal vorbitor. Şi nu există altul ca el.

Critica literară şi istoria literaturii sînt arte minore. În prezent, sîntem martorii unei false infatuări a criticii care vizează un rol autonom. Interesul pe care-l acordăm personalităţii criticilor şi certurilor dintre ei, cantitatea mare de critică despre operele literare pe care puţini reprezentanţi ai publicului educat se gîndesc să le citească (T. S. Eliot despre Dante este un caz reprezentativ) — toate acestea sînt fenomene jurnalistice şi ar putea constitui indici ai unei moleşiri generale. Criticii şi istoricii literari scriu despre scrieri, oferă cărţi despre cărţi. Este o prostie să trecem cu vederea această derivaţie ontologică, ca să nu mai vorbim de ridicarea actului de comentariu deasupra celui de invenţie. Astăzi există un adevărat *métier* universitar care critică critica. Nu se ridică prea multe statui în cinstea scriitorilor, ci contrar pronosticului pesimist al lui Sainte Breuve, nu peste mult timp, s-ar putea ridica statui criticilor.

O simplă imagine a naturii dependente, secundare, a comentariului istoric şi literar este o corectitudine mai mult decît necesară. Ea ar putea, de fapt, deschide drumul către un viitor legitim al criticii şi ar putea salva critica de grandomania şi lipsa de semnificaţie care o caracterizează acum.

Propoziţiile criticului, nefiind altceva decît « cuvinte despre cuvinte deja existente» un discurs despre modalităţi de discurs deja stabilite, formează o meta-limbă. Faptul că există critici care au mimat în opera lor tehnica expresivă a textului pe care l-au analizat, faptul că critica literară importantă trece, uneori, în categoria «formelor active», nu schimbă cu nimic esenţa: critica, analiza, *l'explication de texte*, comemorarea (amintirea împreună cu cititorul) sînt construcţii lingvistice eşafodate despre o construcţie lingvistică anterioară. Oricît de elocventă sau sugestivă poetic ar fi declaraţia criticului, munca lui este mai înrudită cu cea a logicianului, a gramaticianului sau a lingvistului, decît cu cea a romancierului, a dramaturgului sau a poetului. Chiar în acest fapt putem găsi calea spre viitor a criticii.

Orice operă literară , de la simplele incantaţii cunoscute etnografiei, la ficţiunea « de răzleţire» a domnului William Burroughs, este un act lingvistic specializat (ceea ce cea mai recentă şcoală de critică din Franţa numeşte *écriture*). Este un fragment de limbă care cunoaşte o tot mai pronunţată ordine, eliziune, referinţă, ornament sau expresivitate fonetică. « Literatura», întocmai ca orice act de comunicare, este o selecţie din totalitatea sau potenţialul de resurse semantice existente într-o limbă dată (sau, în cazuri rare, în mai multe limbi). Diferenţa constînd în faptul — foarte aproximativ exprimat — că literatura selectează în funcţie de alte scopuri şi criterii decît colocvialismul necritic. Literatura există numai pentru că se poate realiza — din nou, foarte aproximativ — o membrană care să o diferenţieze de scurgerea obişnuită a discursului. Un anumit material lexical şi sintactic nu trece prin filtru potrivit altor principii decît cele ale comunicării obişnuite. Membrana poate fi extrem de subţire şi permeabilă: *verismo*, folosit excesiv, vrea să cunoască un idiom aproape complet deschis invaziei limbii ordinare, « neselectate». O separare, o trecere volun-

https://biblioteca-digitala.ro

tară prin sită, potrivit cu nişte criterii speciale, trebuie să existe pentru ca romanul, poemul sau piesa să capete o viaţă autentică.

Odată operată această separare — (un dramaturg modern care pune cap la cap benzile pe care le-a înregistrat într-o sală de aşteptare la gară) — rezultă o structură lingvistică, o *écriture* de o imensă complexitate. Numărul de variabile formale, gama şi complexitatea convenţiilor posibile, determinările individuale, de loc sau de timp, într-un text literar, sînt fantastice ca număr şi specificitate. În comparaţie cu ele, pînă şi cele mai chinuitoare probleme din logica formală sînt unidimensionale. Odată devenită literatură, limba se comportă exponenţial. În fiecare clipă este mai mult decît ea însăşi. Nici un inventar nu poate epuiza interacţiunile posibile dintre unităţile semantice chiar şi în cea mai « simplă» poezie lirică. Limba, după cum am văzut, se află într-o relaţie activă, esenţial creatoare, cu realitatea. În literatură, această relaţie este activizată şi complicată în cel mai înalt grad posibil. Un poem major descoperă forme de viaţă pînă la el netrăite şi declanşează, la modul literal, forţe de percepţie pînă la el inerte. Întocmai cum Cézanne a descoperit greutatea implicită dar, pînă la el, « nevăzută» şi rotunjimea, ca o umbră albastră, a merelor; sau esenţa liniei liniştite a unui picior de scaun.

Complexitatea şi gingăşia materialului literar sînt de asemenea natură, încît nici logica formală, nici lingvistica n-au dezvăluit înţelegerii noastre mai mult decît evidentul. S-au făcut eforturi în direcţia analizării structurii poemelor sau a paragrafelor din proza narativă, cu ajutorul logicii simbolice, pentru demonstrarea maşinăriei şi localizarea sursei de impresionare. Aproape invariabil, rezultatul este o diagramă elegantă şi o concluzie infatuată. Anatomiile fonologice sau gramatice ale pasajelor literare nu sînt cu nimic mai bune. Aparatul lor, în special cel statistic, este adesea înfricoşător, dar rezultatele obţinute sînt nesemnificative şi ating varianta critică cea mai evidentă. Nici lingvistul şi nici foneticianul nu posedă conştiinţa istorică, familiaritatea cu contextul formal şi biografic, exersarea sensibilităţii tactile, elemente care îl caracterizează pe criticul competent. Le lipseşte ceea ce Coleridge a numit «instrumentele speculative» necesare. Deoarece tehnica lor vrea să acopere totul pînă la epuizare, trebuie explicate toate elementele cu o anumită doză de rigurozitate. Cum s-ar spune, ei trebuie să fie explicaţi pînă în cele mai mici amănunte. De fapt, logicii formale şi lingvisticii tehnice le lipseşte exactitatea temporară a criticii de calitate. Aceasta din urmă este precisă într-un mod cu totul diferit de primele. Precizia ei ar putea consta, de pildă, în ceea ce se lasă neexplicat în cercul de rezervă pe care-l descrie în jurul autonomiei speciale şi a « caracterului inexplicabil» al actului creator. Analiza lui Coleridge asupra naturii şi efectelor metrului, în capitolele XVIII şi XXII din *Biographia Literaria*, este, în mod indirect imediată, ea înaintează tangenţial către centru. Şi realizează aceasta prin *mimesis*, prin reliefarea paralelă a sensului. Întinderea referinţelor cinetice şi nervoase pe care se bazează este subtil proporţională cu forma şi dificultatea întrebării, cu faptul (deseori neglijat de logician) că cea mai polisemantică dintre construcţiile umane — poemul — este obiect de examinare.

Să fim clari. Logica formală şi lingvistica modernă nu-l pot înlocui pe critic. Dar şi criticul, la rîndul lui, nu-şi poate permite să ignoreze ceea ce în special, lingviştii, îi oferă. Aş merge mai departe. Critica, în momentul de faţă, este atît de facilă şi de naivă, în special o bună parte din critica literară din Anglia şi America, constînd din pretenţioase recenzii de cărţi sau din predici neîndemînatic mascate, încît o colaborare responsabilă cu lingvistica s-ar putea dovedi plină de speranţe.

O astfel de colaborare nu ar fi, în nici un caz, nouă. Quintillan şi Renaşterea nu au diferenţiat prea mult studiul gramaticii de cel al gramaticii însufleţite de poetică şi retorică. Negociată prin intermediul filologiei, alianţa dintre lingvistică şi critica

https://biblioteca-digitala.ro

literară este explicită în opera lui Eric Auerbach, Ernst Robert Curtius şi Leo Spitzer. Încă din 1919, Roman Jakobson şi discuţiile despre *epitheta ornantia*, purtate de Cercul de lingvistică de la Moscova, au scos în evidenţă importanţa acestei alianţe. Ea stă la baza unei mari părţi din practica critică a lui I.A. Richards şi William Empson. A fost scopul lui Walter Benjamin, ale cărui interpretări «hermeneutice» asupra tragediei baroce, asupra lui Goethe şi a versului simbolist francez, leagă revoluţia lingvistică a secolului XX de obiceiurile mult mai vechi ale exegezei talmudice. Nu trebuie să acceptăm recomandarea lui Jakobson, potrivit căreia lingvisticii ar trebui să i se permită «investigarea directă a artei verbale în toată cuprinderea şi pe toată întinderea ei» (*direct* este termenul folosit exagerat). Dar trebuie să recunoaştem întreaga forţă a observaţiei sale potrivit căreia

> «versurile poetice conţinute în structura morfologică şi sintactică a limbii, pe scurt, poezia gramaticii şi produsul ei literar, gramatica poeziei, au fost rareori cunoscute de critici,»

Care sînt cîteva dintre direcţiile unei critici literare educate lingvistic? Evident, mai trebuie să se lucreze mult la studiul structurii poeziei, la examinarea, atît tehnică cît şi filozofică, a caracterului «deosebit», a convenţiilor sintactice în acelaşi timp strict limitate şi privilegiate, a relaţiei tonale, care disting poemul de celelalte tipuri de semnale. Avem nevoie de identificări mai numeroase şi mai subtile despre fonetica poeziei, despre muzicalitatea care declară, implică sau dizolvă sensul unui poem. Astfel, în ce măsură «adevărul» poetic trebuie să pară adevărat; în ce fel este muzica o verificare a declaraţiei poetice? Avem nevoie de o concordanţă între conştiinţa istorică, morfologică şi literară, pentru a afla mai mult decît ştim deja despre interacţiunile dintre sintaxă şi gen în diferite perioade ale literaturii. Astfel, energiile fundamentale ale cupletului eroic par a fi o intensificare a formelor de vorbire contemporane un fel de supra-gramatică, în vreme ce, în multe şcoli de vers modern, găsim o anti-gramatică, o altă ordine a discursului, mai întîmplătoare decît cea din situaţiile normale. Care sînt relaţiile dintre sistemele metrice, elementele de accent, recurenţa, rima, într-o prozodie dată, pe de o parte, şi structura limbii în general, pe de altă parte? Cuvintele polisilabice din rusă admit un singur accent şi, de aceea, intră în metrii binari numai în urma dispariţiei unui accent metric. Oare un astfel de fenomen lingvistic are vreo legătură cu natura poeziei produse şi, apoi, cu tiparele de sensibilitate pe care le generează poezia în societatea şi cultura respectivă? Am putea să considerăm metrul un «substitut de logică», un cod de şiruri semantice organizate care ar putea, dar nu trebuie, să se amestece cu «regulile» cauzale, temporale şi spaţiale din discursul obişnuit? Ce ne poate spune lingvistica lexicală despre densitatea, despre focarul regional sau centralizat, despre atitudinea conservatoare sau despre receptivitatea la inovaţii şi la împrumuturi din alte limbi, în diferite etape ale istoriei unei limbi? Sigur că faimoasele cuvinte ale lui Eliot «ceva s-a întîmplat în mintea Angliei», între vremea lui Donne şi vremea lui Browning, şi-au pierdut autoritatea, ca să nu mai vorbim de faptul că ele nu pot fi verificate. Dacă această declaraţie *are* sens, istoria limbii este cea răspunzătoare. Adevărata dovadă în sprijinul teoriei lui Eliot este propria sa realizare ca poet; propriul său vers despre care se vorbeşte aici într-o formă mascată. Într-adevăr, critica literară a lui Eliot poate că influenţează cel mai puţin şi, totuşi, este o cauză a apariţiei interesului faţă de lingvistică şi filosofie.

Dincolo de aceste întrebări despre relaţiile dintre gramatică, fonetică, logică, istorie lingvistică şi poezie, se află probleme de o dificultate extremă.

Oare genurile literare — poemul epic, oda, tragedia în versuri, romanul — cunosc cicluri în existenţa lor, oare corespund ele nevoilor limbii şi îşi pierd actualitatea după ce trec ocaziile sau după ce nevoile sînt satisfăcute? Ce este actul traducerii?

https://biblioteca-digitala.ro

Ce funcţii lingvistice, filosofice şi poetice sînt antrenate atunci cînd un vers dintr-un poem trece granița dintr-o limbă într-alta şi cum este sprijinită posibilitatea traducerii de către recentele modele ale gramaticii transformaționale? Faptul că anumite civilizaţii produc o literatură « mai mare», mai consecvent fundamentală, poate fi oare explicat, măcar în parte, din punct de vedere lingvistic? Cu alte cuvinte, există oare limbi mai potrivite — într-un mod pe care nu-l putem numi cu precizie — expresiei literare decît altele? Oare sintaxa și vocabularul lor conţin un potenţial mai mare pentru mutaţii expresive, pentru « economie de limbă»? Și în ce fel literatura poate genera literatură? Reciproca acestei întrebări ar fi: oare existența unui Dante, unui Shakespeare sau a unui Goethe, într-o limbă dată, împiedică în vreun fel repetarea unei realizări comparabile? În limbă, există oare entropii şi resurse expresive asemănătoare cu cele din materie?

În 1941, John Crowe Ranson lansa următorul anunţ: Se *caută critic ontologic*, uni cititor capabil să dezvăluie, în poezie, « secretul existenţei ei — ciudată şi totuşi încăpăţînată — de discurs deosebit de toate celelalte.» O ontologie completă a forme şi a efectului poetic este, foarte probabil, peste posibilităţile noastre de realizare. Mai mult decît oricare act lingvistic, poemul te îndreaptă către însăşi rădăcinile limbii, către dialectica unică a comunicării şi a recepţiei identităţii umane. Dar se vot face progrese şi interesul lor va fi, în cuvintele lui Ransom, « mai profund şi mai esenţial» decît cel pe care-l oferă critica şi istoria literară de astăzi. Nici critica şi nici istoria literaturii nu au consemnat încă banalitatea fundamentală potrivit căreia literatura — toată literatura — este o formă şi o funcţie a limbii. Numai poeţii au ştiut aceasta dintotdeauna.

(Din *Extraterritorial*, 1972)

În româneşte de ANCA NEMOIANU

Sfera versului şi Sfera prozei

Timp de peste două mii de ani, noţiunea de vers a fost aproape inseparabil legată de cea de teatru tragic. Ideea de « tragedie în proză» e ciudat de modernă, şi pentru mulţi poeţi şi critici ea rămîne paradoxală. Există aici raţiuni istorice şi raţiuni legate de tehnica literară. Dar există şi cauze adînc înrădăcinate în modul nostru comun de a înţelege calitatea limbajului. Am spus « vers» şi nu « poezie», pentru că poezia poate fi o virtute a prozei, a matematicii sau a oricărei activităţi spirituale creatoare. Poeticul e un atribut; versul este o formă tehnică.

În literatură, versul a precedat proza. Literatura înseamnă izolarea limbii de cerinţele utilităţii şi comunicării imediate. Ea ridică discursul deasupra vorbirii obişnuite pentru a-l folosi în invocaţii, pentru a-l transforma într-un ornament sau pentru a-l face memorabil. Mijloacele fireşti de realizare a acestei elevaţii sînt ritmul şi prozodia explicită. Prin faptul că nu e proză, că foloseşte metrul sau rima sau un motiv formal

https://biblioteca-digitala.ro

care se repetă, limba impune spiritului sentimentul că se află în faţa unui fapt neobişnuit, iar forma ei rămîne întipărită în memorie. Ea devine vers. Noţiunea de proză literară este foarte sofisticată. Mă întreb dacă ea avea vreo semnificaţie, înainte de apariţia discursurilor consemnate sau inventate de Tucidide în relatarea războiului peloponeziac, şi înainte de dialogurile lui Platon. Acestea sînt operele în care întîlnim pentru prima dată sentimentul că proza poate aspira la demnitatea şi la « distincţia» literaturii. Dar Tucidide şi Platon îşi fac apariţia tîrziu în evoluţia literaturii eline şi din ei nici unul nu s-a ocupat de teatru.

Este sigur că tragedia greacă a fost scrisă, de la bun început, în versuri. Ea s-a născut din ritualuri arhaice cu caracter festiv sau de lamentaţie şi era inseparabilă de folosirea limbii într-un stil înalt, liric. Tragedia atică reprezintă o îmbinare de vorbire, muzică şi dans. în toate acestea, centrul vital este ritmul, şi atunci cînd limba are un caracter ritmic (cuvintele cunoscînd o mişcare ordonată), ea devine vers. În *Orestia* nu mai puţin decît în *Bacantele*, poate ultima dintre marile creaţii ale imaginaţiei tragice greceşti, acţiunea dramei şi experienţa morală a personajelor sînt perfect contopite cu forma metrică. Tragedia greacă e cîntată, dansată şi declamată. În ea nu rămîne loc pentru proză.

Încă de foarte timpuriu, mintea a sesizat o legătură între formele poetice şi acele categorii ale adevărului care nu pot fi verificate direct. Noi continuăm să vorbim despre « adevăr poetic», atunci cînd vrem să spunem că o afirmaţie poate fi falsă sau absurdă conform verdictului probelor empirice, conţinînd totuşi un adevăr important şi incontestabil într-un domeniu moral, psihologic sau formal. Adevărurile mitologiei şi ale experienţei religioase sînt, în mare parte, de acest ordin. Proza îşi supune afirmaţiile unor criterii de verificare în ultimă instanţă străine de realităţile mitului sau inaplicabile la acestea. Dar tragedia greacă se bazează tocmai pe asemenea realităţi. Subiectul legendei tragice, indiferent dacă ne vorbeşte de Agamemnon, de Oedip sau de Alcesta cea smulsă din Infern, nu poate fi supus examenului prozaic. După cum spune Robert Graves, imaginaţia are « drepturi extrateritoriale», şi acestea sînt apărate de poezie.

Poezia îşi are propriile ei criterii ale adevărului. De fapt, ele sînt mai severe decît cele ale prozei, dar au o natură diferită. Criteriul adevărului poetic ţine de logica interioară şi de convingerea psihologică. Cînd tensiunea imaginaţiei e suficient susţinută, acordăm poeziei cele mai mari libertăţi. În acest sens, putem spune că poezia e matematica pură a limbii. Ea e mai exactă decît proza, mai autonomă şi mai capabilă de a construi forme teoretice independente de baza materială. Ea poate « minţi» în mod creator. Lumile mitului poetic, ca şi cele ale geometriei neeuclidiene, ne conving de adevărul lor atîta timp cît aderă la propriile lor premise imaginare. Proza, dimpotrivă, este matematică aplicată. Aserţiunile pe care le face trebuie să corespundă, undeva, percepţiilor noastre senzoriale. Casele descrise în proză trebuie să stea pe temelii solide. Proza măsoară, înregistrează şi anticipează realităţile vieţii practice. Ea este haina pe care o poartă spiritul cînd îşi face munca de toate zilele.

Totuşi, astăzi lucrurile nu mai stau chiar aşa. Literatura modernă a elaborat conceptul de « proză poetică», o proză eliberată de cerinţa de a fi verficabilă şi de jurisdicţia logicii întruchipate în sintaxa comună. Ideea acestei proze o găsim prefigurată la Rabelais şi la Sterne. Dar ea nu capătă cu adevărat importanţă decît o dată ca cu Rimbaud, Lautréamont şi Joyce. Pînă în epoca lor, distincţia dintre rolul poeziei şi cel al prozei era categorică.

Versul nu este numai apărătorul special al adevărului poetic împotriva criticii empirismului. El constituie elementul esenţial care separă lumea tragediei înalte de cea a existenţei obişnuite. Regii, profeţii şi eroii vorbesc în versuri, arătînd astfel că personajele exemplare dintr-o societate comunică într-un stil mai nobil şi mai vechi

https://biblioteca-digitala.ro

decît cel rezervat oamenilor de rînd. În viziunea tragediei nu există nimic democratic. Personajele regale şi eroice pe care zeii le onorează cu răzbunarea lor sînt situate, în lanţul exlstenţei, mai sus decît noi, iar stilul în care se exprimă trebuie să reflecte această elevaţle. Oamenii simpli sînt prozaici, iar revoluţionarii îşi scriu manifestele în proză. Regii răspund în versuri. Shakespeare a ştiut bine acest lucru. *Richard II* este drama unor limbaje care nu reuşesc să comunice unul cu altul. Richard are un sfîrşit tragic pentru că vrea să impună cu forţa criteriile adevărului poetic în faţa pretenţiilor brutale şi rebele ale realităţii politice. El e un rege-poet înfrînt de o rebeliune a prozei.

Versul, întocmai ca şi muzica, ridică o barieră între acţiunea tragică şi public. Chiar şi acolo unde nu mai există un cor, el creează acel necesar sentiment al distanţei şi al înstrăinării, la care s-a referit Schiller. Deosebirea dintre limbajul scenei şi cel al publicului din sală modifică perspectiva şi conferă personajelor şi faptelor lor o măreţie specială. Obligînd mintea să depăşească o barieră formală momentană, versul ne impresionează şi ne maturizează emoţiile. Ne putem identifica cu Agamemnon, Macbeth sau Fedra, dar numai parţial şi după un efort prelimlnar. Faptul că ei folosesc un limbaj mai nobil şi mai complicat decît al nostru ne obligă să rămînem la o distanţă respectuoasă. Nu putem să intrăm în pielea lor, aşa cum ne invită s-o facem drama naturalistă. Astfel, versul împiedică transformarea simpatiei noastre în familiaritate. La curţile marilor monarhi, oamenii din mica nobilime şi din starea a treia nu aveau voie să stea prea aproape de persoana regelui. Proza este însă un nivelator: ea se apropie foarte mult de obiectul ei.

Versul simplifică şi, în acelaşi timp, complică prezentarea conduitei umane. Acesta este aspectul crucial. El simplifică, deoarece eliberează viaţa de povara contingenţelor materiale. Cînd oamenii vorbesc în versuri, nu fac gripe şi nu suferă de indigestie. El nu se întreabă ce vor mînca la masa următoare şi nu sînt preocupaţi de mersul trenurilor. Am citat, într-un capitol precedent, versul cu care începe *Cromwell* al lui Victor Hugo. El i-a înfuriat pe criticii contemporani pentru că folosea un alexandrin, adevărat semn distinctiv al vieţii nobile şi eterne, pentru o enunţare precisă, temporală. Versul tragic a fost coborît la nivelul lumii vulgare a ceasornicelor şi calendarelor. Precum bogăţia în poeticile lui Henry James şi Proust, versul eliberează personajele teatrului tragic de complicaţiile nevoilor materiale şi fizice. Tocmai pentru că dispun de o avere care le satisface toate necesităţile materiale, personajele jamesiene şi proustiene sînt libere să trăiască din plin viaţa sentimentelor şi inteligenţei. Acelaşi lucru se întîmplă şi în tragedie. Într-un sens foarte real, eroul tragic îşi lasă servitorii să trăiască în locul lui. Ei sînt cei care iau asupra lor poverile corupătoare ale foamei, somnului şi bolilor. Aceasta este una dintre deosebirile hotărîtoare dintre lumea romanului, care e cea a prozel, şi lumea teatrului tragic, care e cea a versului. În roman, după cum a remarcat D.H. Lawrence, « ştii că în locuinţă există şi un closet». Cînd ne aflăm însă la Micena sau la Elsinore, nu ni se pretinde să avem în vedere asemenea dependinţe. Dacă în casele tragediei apare o baie, aceasta e prezentă doar pentru ca Agamemnon să fie ucis în ea.

Tocmai această distincţie stă la baza convingerii neoclaslcilor că versul nu trebuie făcut să exprime fapte mărunte. De la Wordsworth şl alţi romantici încoace, noi nu mai acceptăm această convenţie. Din epoca *Baladelor lirice* pînă în cea a lui *Prufrock*, poezia a luat în stăpînire toate domeniile vieții, oricît de sordide sau de familiare ar fi. Ideea de la care se pleacă este că oricărui aspect al realităţii i se poate da o formă poetică adecvată. Mă întreb însă dacă lucrurile stau într-adevăr aşa. Dryden a admis că într-un vers s-ar putea spune « închide uşa», dar se îndoia că faptul ar fi recomandabll. Căci îndeplinind asemenea sarcini, versul se coboară în haosul obiectelor materiale şi funcţiilor corporale, unde domneşte proza. Anumite stilurl de acţiune sînt mai

https://biblioteca-digitala.ro

potrivite decît altele pentru o încarnare poetică. Deoarece noi am negat acest lucru, o foarte mare parte din ceea ce trece drept poezie modernă este, de fapt, doar proză umflată și dezorientată. În drama contemporană în versuri constatăm frecvent incapacitatea autorilor de a face o distincție între folosirea adecvată și folosirea improprie a formei poetice. Piesele recente ale lui T. S. Eliot demonstrează clar ce se întîmplă cînd versului alb i se cere să îndeplinească funcții domestice. El se răzvrătește.

Dacă versul simplifică redarea realității, eliminînd subsolul și dependințele, el complică, în schimb, imens, gama și valoarea manifestărilor spiritului. Prin eliziune, concentrare, exprimare indirectă, precum și prin capacitatea ei de a transmite o pluritate de sensuri, poezia oferă o imagine a vieții mult mai densă și mai complexă decît cea oferită de proză. Dezvoltarea firească a prozei este liniară; ea înaintează prin afirmații logice. Ceea ce s-a spus anterior e coroborat sau contrazis de ceea ce urmează. Poezia poate exprima, simultan, convingeri discordante. Metaforele, imagistica și tropii retoricii poetice pot purta încărcătura unor semnificații simultane și totuși diferite, exact așa cum muzica poate transmite, în aceeași clipă, energii ritmice contrastante. Sintaxa prozei reflectă rolul principal pe care-l joacă relațiile cauzale și logica temporală în procesele gîndirii obișnuite. Sintaxa versului este, în parte, eliberată de cauzalitate și de timp. Ea poate așeza cauza înaintea efectului, poate permite argumentației să se desfășoare liber, nu în ordinea de marș a logicii tradiționale. Iată de ce poezia bună nu poate fi tradusă în proză. [...]. Pe măsură ce poezia se îndepărtează de prozaic, pe măsură ce cîștigă în subtilitate și concentrație, ea devine ireductibilă la orice alt mijloc de exprimare. Versurile proaste, versurile care nu sînt strict necesare pentru atingerea scopului comunicării, au de profitat de pe urma unor parafrazări bune sau chiar de pe urma traducerii într-o altă limbă. Poe, de exemplu, sună mult mai frumos în franceză decît în original. Dar versul de calitate, adică poezia, se pierde aproape complet.

Astfel, în măsura în care teatrul tragic înseamnă înălțarea unei acțiuni deasupra fluxului dezordinii și compromisului predominant în viața de toate zilele, el trebuie să îmbrace forma versului. Stilizarea și simplificarea impuse de această formă aspectelor exterioare ale conduitei umane fac posibile complicațiile morale, intelectuale și emoționale prezente în drama superioară. Convențiile poetice lasă liber terenul pentru jocul nestingherit al forțelor morale. Actorii tragici din teatrul grec purtau coturni și vorbeau prin măști mari, avînd astfel o statură mai înaltă și o voce mai sonoră decît oamenii obișnuiți. Versul oferă o elevație și o rezonanță similară.

Prin aceasta nu vreau să spun că proza nu și-ar avea propriul ei registru tragic. N-ar fi fost de dorit ca Tacit să fi scris în versuri; iar scrisorile lui Keats ating adîncimi de sentiment chiar mai mari decît cele ale poeziei sale. Dar avem de-a face cu două sfere diferite, și hotărîrea anumitor dramaturgi de a transfera tragedia din domeniul versului în cel al prozei este unul dintre evenimentele decisive din istoria teatrului occidental.

Din (*The Death of Tragedy*)

În românește de RODICA TINIȘ

https://biblioteca-digitala.ro

Poezie și traductibilitate

Una dintre posibilele definiții ale poeziei ar fi aceea că este intraductibilă. Poezia originală este ceea ce rămîne intact și incomunicabil după încercarea de a o traduce. Așa a spus du Bellay, poetul și retoricul francez de la începutul secolului al 16-lea, așa a spus, mai recent, Robert Frost. Poezia este limba cu o integritate expresivă extrem de puternică, limba sub o asemenea presiune a nevoii personale, a energiei unei singure persoane, încît nici o altă exprimare nu o poate echivala și nici o altă poezie, chiar dacă se schimbă numai o singură expresie sau un singur cuvînt, nu poate crea același efect. O poezie există pentru că nimic identic cu ea nu a mai existat vreodată, pentru că însăși compunerea ei este un act unic, actul de a exprima în cuvinte o experiență care pînă atunci fusese necunoscută, așa cum Adam a dat nume creaturilor vieții. O pictură împarte spațiul în spațiul propriu-zis și un alt întreg; tot așa o poezie împarte experiența în experiența însăși și « altceva ». Cum altfel ar putea fi tradusă identitatea decît în ea însăși? Aceasta este morala pe care ne-o oferă fabula caustică a lui Borges despre un om care traduce «Don Quijote», foarte fidel, în chiar limba în care a fost scrisă inițial.

Să adăugăm la aceasta natura limbii poetice. Ritmul distinctiv al fiecărei limbi în parte, acel curent subteran de inflexiuni, legăturile dintre tonuri, modalitatea de accentuare, toate acestea dau o anumită mișcare prozei și se concentrează în poezie într-o asemenea măsură încît devin o forță caracteristică explicită. Poezia nu e cu nimic mai traductibilă decît muzica. Forma versurilor, a strofei, direcțiile convenționale sau novatoare ale rimei, discriminările istorice sau stilistice pe care le face limba între idiomul poetic și cel prozaic, distincția pe care o stabilește între stilul colocvial și cel oficial, toate acestea sfidează traducerea. Tot așa codul imediat vizibil pe care-l reprezintă cuvintele lungi și scurte, cuvintele cu majusculă și semnul pentru accent în germană sau, să spunem, în spaniolă. Cum ar putea o traducere să transpună în alfabetul latin sugestiile picturale, relațiile de spațiu și sugerare grafică ce reprezintă o parte vitală a expresiei în lirica chineză sau persană?

Pe scurt: deoarece o poezie cuprinde un număr maxim de mijloace lingvistice, pentru că ea dă putere maximă codului oricărei limbi — toate celelalte poeme din acea limbă făcînd parte din acest context informațional — poezia poate fi parafrazată, poate fi imitată stîngaci, dar « în nici un caz nu poate fi tradusă». La care Dr. Johnson ar adăuga « și de aceea poetul este păstrătorul limbii».

Dar să ne oprim mai atent asupra acestei afirmații. Ea este valabilă nu numai pentru poezie. Implică orice act, oricît de rudimentar, al comunicării lingvistice, orice încercare de a traduce un singur cuvînt sau o singură propoziție dintr-o limbă în alta. O limbă nu este o simplă reprezentare pasivă a realității, nu este o simplă oglindă. Ea este o imagine activă a lumii care selectează anumite posibilități de analiză și comportare umană, anumite modalități de creare, structurare și înregistrare a experienței din totalul potențialului de reprezentare. Fiecare limbă selectează un anumit segment din realitate. Trăim viața așa cum ne-o reprezentăm în cuvinte (pentru noi și pentru alții), așa cum ne parvine printr-un anume cod lingvistic mai apropiat culturii noastre și educației noastre personale. Aruncăm năvodul limbii noastre peste multiplicitatea formelor de viață. Dacă are ochiuri largi, năvodul va lua la întîm-

https://biblioteca-digitala.ro

plare din experiență bucăți informe; peisajul ființei devine incoerent și monoton cînd vorbirea e lipsită de educație. Lucrat strîns, năvodul limbii ne pune la dispoziție cea mai largă gamă — pe măsura condiției noastre istorice și psihologice — de elemente diferențiate, stăpînite și virtual legate între ele.

Un vocabular bogat semnifică o bogăție literală și o concretețe de viață trăită. O sintaxă dezvoltată dă naștere acelei perceperi a interrelațiilor, acelei regrupări creatoare de gînduri și acțiuni numită metaforă. Fără metaforă o societate rămîne statică, repetitivă, ca în cîntecele copiilor. Lumea noastră, modul în care ne mișcăm printre nenumăratele ei posibilități, izvorăște din gramatică, din structura pe baza căreia legăm identitățile, verbul și complementul. Fiecare gramatică diferă într-o oarecare măsură de alta. Astfel *j'ai mal à la tête* sau *mi duole il capo* nu ne dau aceeași imagine de viață. Nici una nu este perfect echivalentă cu expresia *I have a headache*, deși una din ele se apropie mai mult de expresia din engleză. Nu există două limbi care să se potrivească una cu cealaltă perfect, nu există nici măcar două limbi — și probabil că există vreo trei mii de limbi vorbite de om — care să fi organizat lumea în aceeași ordine.

Chiar cele mai simple cuvinte, și în special acestea, poartă o încărcătură specifică de energie, de asociații istorice, de uzaj social și de tradiție sintactică. Ele ies la suprafața vorbirii din marile adîncimi ale sensibilității naționale și regionale, pline de amintiri nedeclarate. Cuvîntul *pain* nu este perfect redat de *bread*. El are, pentru urechea franceză, rezonanța nevoii, a cererii radicale, care nu sînt implicate în cuvîntul englez. Nici în franceză și nici în engleză nu există un sinonim pentru cuvîntul *heimat* din germană (deși *terroir* are ceva din nuanțele lui mai importante). Împletirea patrimoniului material cu cel spiritual, împletirea obligației cu mîndria, concentrate în termenul german, nu are echivalent exact în vocabularul englez și nici nu există o corespondență necesară (necesară pentru că este esențială) între cuvînt și o imagine a realității din istoria și practica politică engleză. Am putea defini optativul din greacă drept un mod verbal care exprimă o dorință, o speranță nesigură; dar nici o altă gramatică și, am putea spune, nici o altă meta-fizică, care ignoră această nuanță specifică a viitorului, nu ar putea avea un astfel de optativ. Sau să cităm un exemplu cunoscut din traducerea Bibliei: deoarece într-un număr de limbi africane nu există noțiunea de zăpadă și, deci, nici un cuvînt corespunzător, echivalentul convențional pentru *alb ca zăpada* este *alb ca penele de egretă*. Acest « echivalent«» este total lipsit de încărcătura tactilă și emotivă a metaforelor frigului, ale acțiunii de învăluire, chiar ale culorilor spectrale ascunse în cuvîntul din engleza medie, și, în ultimă instanță, în cuvîntul sanscrit.

Nu există traduceri totale, pentru că limbile diferă între ele, pentru că fiecare limbă reprezintă un agregat de valori complex, istoric și determinat de colectiv, modalități de comportament social, ipoteze de viață. Nu se poate realiza un transfer exhaustiv din limba A în limba B, ochiurile celor două năvoade nu pot corespunde perfect astfel încît să se ajungă la o identitate a conținutului conceptual, la unison, la o simetrie absolută a asociațiilor auditive și vizuale. O afirmație care atinge atît proza cea mai simplă cît și poezia.

Această idee merită să fie accentuată. Atunci cînd traducerile implică, așa cum este necesar, adevărul fundamental al autonomiei lingvistice, faptul că diferitele gramatici reflectă diferite realități, argumentele împotriva traducerii de versuri devin argumente împotriva tuturor traducerilor. Între ele există o diferență de intensitate, de dificultate tehnică, de neliniște psihologică. Pentru că o poezie izvorăște din sufletul limbii, sărbătorind și reînnoind, la cel mai profund nivel, imaginea pe care o are acea limbă asupra lumii, riscurile pe care și le asumă o traducere sînt mai mari,

https://biblioteca-digitala.ro

pierderea şi stricăciunile produse mai vizibile. Destul de des, chiar şi un limbaj colocvial curajos va oferi o rezistenţă la fel de puternică şi de încăpăţînată.

Oricare act de traducere este un act de aproximare, un act în care *aproape* ajungi la ţintă sau nu ajungi niciodată. El vorbeşte despre moştenirea noastră fragmentată, despre minunata bogăţie a acestei moşteniri — cît de sărăcăcios trebuie să fi fost pămîntul înainte de Babel, cînd toţi toamenii vorbeau la fel şi comunicau fără nici o dificultate. Argumentul împotriva traducerii rămîne irefutabil numai dacă avem — folosind cuvintele lui Ibsen — « pretenţiile idealului». În practică nu se poate vorbi de aceste pretenţii care, oricum, nu pot fi satisfăcute.

Evident, ele au fost înlăturate în împrejurări economice, politice sau personale. Ceea ce omul întreprinde se desfăşoară, printr-un schimb în natură lingvistic, într-o zonă a definiţiei aproximative, utilitare. Abecedarele, ghidurile turistice, manualele comerciale şi tehnice, limbajul nostru comun, toate acestea stabilesc un teren neutru al concordanţei indispensabile, dar forţate. Mulţimea descoperirilor ştiinţifice, faptul că ştiinţa operează la nivel internaţional şi pentru propria ei dezvoltare a impus necesitatea şi dezvoltarea pe scară largă a traducerilor din lucrările ştiinţifice. Unele din dificultăţile întîmpinate aici se aseamănă cu cele pe care le ridică traducerea poeziei, principala deosebire constînd în faptul că matematica este un adevărat esperanto, un cod complet convenţional şi în acelaşi timp dinamic, aşa cum nici o limbă artificială sau inter-limbă nu poate fi.

Traducerea este la fel de esenţială umanismului, continuării vieţii spirituale. Traducem fără încetare — lucrul acesta este, deseori, trecut cu vederea — atunci cînd citim un clasic care a scris în propria noastră limbă sau o poezie din secolul al 16-lea sau un roman publicat în 1780. Căutăm să înţelegem din nou, să revitalizăm în propria noastră conştiinţă, sensul cuvintelor folosite aşa cum noi am încetat să le mai folosim, sensul imaginilor care au în spatele lor conturul unei istorii, unor obiceiuri, unor concepţii religioase sau filosofice radical diferite de ale noastre. Oricine îl citeşte acum pe Dcnne sau pe Jane Austen, sau aproape orice poezie sau proză compusă înainte de 1915 (data aproximativă începînd cu care vechea ordine încetează să mai intre în zonă imediată a înţelegerii noastre) încearcă să re-creeze printr-un exerciţiu de reacţie istorică şi lingvistică; el traduce în cel mai propriu înţeles al cuvîntului. Aşa cum face şi actorul care joacă în Shakespeare sau Congreve, interpretînd ceea ce a fost conceput într-o societate, într-o spiritualitate, într-o convenţie expresivă radical diferite de cele moderne, reale, care ne stimulează mintea şi nervii.

Mai mult decît atît, nici o limbă, oricît de cuprinzătoare, de plină de resurse şi de totală i-ar fi sintaxa, nu acoperă mai mult decît o fracţiune din înţelegerea umană. În orice clipă şi peste tot există lumi dincolo de cuvintele noastre. De aici şi impulsul de a depăşi graniţele limbii naţionale, efortul de a ne pune la dispoziţie alte modalităţi de pătrundere, alte instrumente de conştientizare. Cine posedă bogăţia lingvistică necesară pentru a citi în original Biblia, pe Homer, Shakespeare, Pascal, *Fraţii Karamazov*, poemele lui Li Tai Pe şi altele asemenea lor? Şi totuşi de care dintre ele te-ai putea lipsi sau pe carc ai putea-o înlătura din aventura educaţiei literare? Traducerea este, în mod inevitabil, un element major, poate chiar predominant, în cultura noastră, în ţesătura conştiinţei noastre. « Traducerea rămîne, indiferent de ce spun unii, una dintre cele mai importante şi mai interesante preocupări în totalitatea activităţilor umane», îi scria Goethe lui Carlyle. Fără ea am trăi în mici parohii înfumurate, înconjurate de tăcere.

Cam atîta recunoaşte, probabil, oricine. Dar ce-am putea spune în legătură cu obiecţia mai specială potrivit căreia poezia nu ar trebui să fie tradusă tot în poezie — că singura traducere decentă a unei poezii este cea literală sau parafraza în proză? Acest lucru este lăsat să se întrevadă în cuvintele lui Dante: « nimic din ceea ce a fost

https://biblioteca-digitala.ro

armonizat prin contactul cu Muzele nu poate fi trecut într-o altă limbă fără ca întreaga dulceață să-i fie distrusă.» Aceasta este şi concluzia la care a ajuns Sir Richard Burton cînd a analizat traducerea versurilor arabe. Astăzi, această opinie este întreținută cel mai drastic de către Nabokov: « Cea mai neîndemînatică traducere literală este de o mie de ori mai folositoare decît cea mai frumoasă parafrază.» Nu am minți dacă am spune că Dante şi Nabokov au dat, ei înşişi, strălucite traduceri de versuri sau că traducerea de poezie este aproape la fel de veche ca poezia însăşi, sau că ea continuă să trăiască intens. Dar asta nu înseamnă că îi combatem. Argumentul pentru parafraza în proză este, de fapt, puternic.

El ar putea fi combătut numai dacă exercițiul traducerii de versuri ar pune la dispoziție avantaje, mijloace de înțelegere critică, cîştiguri lingvistice care nu pot fi egalate de o versiune în proză. Trebuie să se dovedească că în inevitabilul compromis al traducerii în versuri, chiar în înfrîngerile ei necesare — poate, caracteristic în acestea din urmă — există o amprentă creatoare, o anumită înțelegere care, chiar dacă nu este integral comunicată, este, cel puțin, trăită şi pe care nici o redare în proză nu o poate oferi. Chiar acest lucru cred eu că *poate* fi demonstrat. O traducere literală neîndemînatică a unui poem viu nu înseamnă nimic; o parafrază în proză este un auxiliar important, dar nimic mai mult. Pentru a trezi un ecou viu, o poezie trebuie să genereze o poezie.

O poezie cedează foarte puțin din geniul ei prozei, tocmai pentru că reprezintă, în propria ei limbă, ceva unic. Deşi există stiluri (de pildă cel neoclasic) care îşi însuşesc forța şi exprimarea directă a prozei, cele două medii sînt, în esență, diferite. Poezia nu acceptă banalul şi notarea fugară a experienței subțiate de limbajul de fiecare zi; prin definiție, poezia luptă împotriva atingerii cu obişnuitul. Această revoluție creatoare stă chiar la baza unei poezii; poetul caută să şocheze prejudecățile noastre, să le înnoiască, să le revoluționeze. Astfel, chiar şi cea mai încărcată parafrază în proză înseamnă, în comparație cu o poezie, mult mai puțin decît o transcripție pentru pian în comparație cu bucata pentru orchestră.

Să analizăm un fragment din cartea a VI-a a *Iliadei* în versiunea engleză a lui Pope care este, fără îndoială, cea mai satisfăcătoare pentru ordinea şi ritmul ei alert; versul patru a ne arată cum energia etimologiei precise — mînuirea sigură a cuvîntului latinesc *successive* — alertează întreaga noastră forță imaginativă în aşa fel încît aproape ajungem să trăim acțiunea expresivă. Dar ea este cea mai bună versiune în primul rînd pentru că idiomul lui Pope este în întregime conştient de faptul că *Iliada* este un poem, că atît compoziția cît şi efectul ei sînt poetice. Cu toată scrupulozitatea formulării, textul traducerii în proză a lui Richard Lattimore este, din acest punct de vedere, mult mai puțin convingător; şi aceasta în măsura în care sintaxa şi vocabularul, mai inexacte, se apropie de clarificările şi prescurtările diferite pe care le foloseşte proza. Traducerea lui E. V. Rieu este de departe cea mai slabă versiune. Inspirată din dorința — la vremea aceea un motiv aproape social, manifestat didactic — de a-l populariza pe Homer în cele mai largi cercuri, de a prezenta *Iliada* ca o poveste nedatată, Rieu a sacrificat forma poetică în favoarea unei proze vioaie, colocviale. Dar nu tocmai aşa; lipsa de naturalețe a lui Rieu duce, în pasajul citat, la cîteva rime interioare şi « rămăşițe » de cadențe ale versului alb, amîndouă la fel de dăunătoare.

Ideea este pur şi simplu aceasta: deşi întotdeauna imperfectă, o traducere în versuri, în măsura în care re-prezintă, re-face selecția de limbă, acea stilizare şi inovare a sintaxei proprii naturii compoziției poetice, este mai receptivă, față de intenția, de mişcarea spirituală a originalului, decît ar putea fi orice transpunere în proză.

https://biblioteca-digitala.ro

Acest exemplu scoate la iveală o a doua idee. De fiecare dată cînd se traduce o poezie, creîndu-se o nouă poezie, originalul găsește o viață nouă și activă în conștiința prezentului. Traducerea conferă metaforei supraviețuirii clasicului, a permanentului rol progresist al literaturii , o realitate solidă. Epopeea homerică, prin seria neîntreruptă de traduceri de la Chapman și Hobbes la Robert Fitzgerald și Cristopher Logue, este activ prezentă în literatura engleză, este intrată în țesătura limbii engleze în tradiția poetică engleză și americană. Re-prezentările lui Horațiu sau Catul în versuri sînt puternic implicate în dezvoltarea satirei engleze, a liricii domestice sau a poeziei de dragoste engleze. Traducerea lui Shakespeare este în primul rînd o parte a dezvoltării tîrzii și a încrederii în puterile proprii ale versului clasic și romantic german. Clasicul se vestejește, trecînd în academic, sau cade în tăcere, dacă nu este reluat în traducere, dacă un poet în viață nu examinează și nu dă la iveală relevanța lui pentru idiomul respectiv (din cauza lipsei unei traduceri vii, Lucrețiu este, în prezent, inert).

Dar traducerea de poezie nu este numai o scînteie de viață, un curent de energie care face legătura dintre trecut și prezent și între culturi (imersiunea, în măsura în care o putem realiza, într-o altă limbă fiind foarte asemănătoare — așa cum ne-am identifica cu altcineva — cu eliberarea din pielea noastră de toate zilele, din carapacea conștiinței noastre); traducerea de poezie joacă un rol unic în interiorul limbii traducătorului. Conduce spre interior. Oricine traduce sau încearcă să traducă o poezie este pus în față — cum nici un alt exercițiu nu o poate face — cu geniul, cu structura fundamentală și limitele propriei lui limbi. Pentru că această limbă este peisajul pe care-l vedem în fiecare zi, ajungem să-i uităm linia orizontului, o luăm drept singurul sau cel mai potrivit loc unde putem trăi. Traducerea pune taxe și, astfel, face un inventar al propriilor noastre resurse. Ne obligă să ne dăm seama că ducem lipsa unor materii prime, depozite de sentimente, instrumente de exprimare, portițe de intrare în conștiință pe care propriul nostru teritoriu lingvistic nu le are sau nu a reușit să le exploateze încă. Acest moment al recunoașterii poate fi un stimul puternic: să ne gîndim la hotărîrea lui Mallarmé sau Baudelaire de a împrumuta de la Poe un anume fel de irațional și de strălucire întunecoasă pe care, simțeau ei, franceza nu le avea; sau la eforturile lui Goethe de a modela o limbă europeană în așa fel încît să poată avea la dispoziție mai multe posibilități de a exprima nuanțe erotice de concordanță între dragoste și filozofie, pe care el le-a observat în poezia orientală. Traducerea de versuri îmbogățește prin dezvăluirea propriei noastre sărăcii.

Insuccesele ei necesare, faptul că originalul nu poate fi perfect redat, că nu putem reface fazele prin care a trecut poetul, așa cum am putea-o face dacă poezia ar fi fost scrisă în propria noastră limbă, sînt, de cele mai multe ori, pozitive. Defectele unei traduceri importante duc la o înțelegere mai bună, dezvăluind în mod critic idei, așa cum nici o interpretare a poeziei nu o poate face. Pentru poetul care traduce și pentru cititorul care are acces la ambele limbi acesta este paradoxul justificator. Ceea ce rămîne necomunicat după traducere nu este *poezia* sau chiar elementele ei esențiale. De la caz la caz, nu pot fi comunicate structuri spirituale proprii limbii respective, rețeaua de asociații istorice sau fonetice, rețeaua de simboluri sau notații idiomatice neidentificabile pentru că sînt atît de puternic localizate într-un anume mediu cultural, într-o societate sau epocă istorică departe de ale noastre. Nici o traducere a unui poet mai recent (dacă nu există, poate, vreunul care să lucreze într-un context african sau autohton) nu poate să stimuleze rezonanțele colective, produse oral, ale formulelor homerice. Dificultățile pe care le prezintă Dante și întîmplarea fericită de a compune, literal, o nouă Vulgata nu pot fi oglindite în totalitatea lor de nici o traducere care folosește o limbă deja formată și încărcată de precedent poetic. Relativa imposibilitate de a schimba cuvintele, într-o propoziție din limba germană

https://biblioteca-digitala.ro

— pe care Rilke o folosește ca un mijloc de a exprima o mișcare suspendată sau o definiție contrară — nu va putea fi impusă sintaxei franceze.

Dar fiecare din aceste înfrîngeri e creatoare. Ea pătrunde și identifică geniul originalului; ne comunică acel geniu prin ceea ce nu reușește să reproducă. O mare traducere poetică — Sofocle tradus de Hölderlin, traducerea *Eglogelor* lui Virgiliu de către Valéry, interpretarea dată de Robert Lowell lui Heine — este critică literară în cel mai înalt grad. Ea înconjoară originalul cu o zonă de sens necunoscut, o zonă în care originalul își desfășoară viața sa unică. Este datoria oricărei critici literare autentice să urmărească, să facă explicit geniul asupra căruia s-a consacrat, prin tocmai nepotrivirea ei. Lucrarea de critică acumulează toate elementele lingvistice, istorice, de referință, pe care le poate scoate la iveală și le poate cuprinde; dar în acest proces, critica trebuie să arate că această acumulare reprezintă mai puțin decît suma elementelor poemului. Ceea ce spune poemul nu poate fi în întregime redat în critică; critica este cu atît mai adevărată cu cît subliniază această diferență și înconjoară opera poetului cu un contur de lumină.

Traducătorul de poezie face același lucru; dar el merge mai departe pentru că își asumă riscuri mai mari. Conturul pe care-l desenează în jurul originalului iluminează nu numai textul pe care-l traduce, dar și propria sa artă și persoană. În traducerile lui Roy Campbell din Baudelaire observăm un proces întreit și o decență fundamentală; o re-prezentare a poeziilor lui Baudelaire, o percepere critică a geniului acelor poezii prin ceea ce este incomplet în traducere și o dezvăluire necesară a elementelor facile sau grosolane din idiomul lui Campbell. Procesul de angajare perceptivă este strict comparabil numai cu ceea ce se întîmplă cînd un compozitor pune pe note un poem important, cînd Britten, de exemplu, « îl traduce» pe Blake sau pe Rimbaud.

În cel mai bun caz, sinteza specifică dintre conflictul și complicitatea care se produc între un poem și traducerea sa într-un alt poem crează impresia « celei de-a treia limbi», a unui medium de energie comunicativă care cumva împacă cele două limbi într-o limbă mai adîncă și mai cuprinzătoare decît oricare din ele. Pe acest pămînt al nimănui dintre *Heureux qui comme Ulysse* a lui Du Bellay și sonetul englez al lui Chesterton aproape epuizînd originalul, pare că se aude « *encore l'immortelle parole*», expresia lui Mallarmé pentru o limbă universală, imediată, din care s-au desprins franceza și engleza. Această experiență a ceea ce criticul german Walter Benjamin a numit « o totalitate pierdută», un unison ce se află la baza vorbirii umane, este idealul către care tinde traducerea. El nu poate fi atins. Traducerea este cuprinsă între spațiul dintre cel ce tălmăcesc și cel ce transfigurează. Transfigurarea, versiunea care depășește originalul, așa cum Baudelaire îl depășește pe Poe, este probabil traducerea cea mai de durată. Dar trebuie să încercăm să traducem, să ne asumăm riscurile, chiar dacă acel turn din Babel va fi mai mult decît o ruină. Ceea ce s-a și încercat, cu deosebită bogăție și vigoare, în perioada care a început în 1870 și continuă și astăzi.

(Din introducerea la *Penguin Book of Modern Verse Translation*)

În românește de ANCA NEMOIANU

https://biblioteca-digitala.ro

VERA CĂLIN

STEINER ŞI SPAŢIUL CULTURII

Fragmentele din grupajul de faţă impun din nou greutatea de a-l caracteriza pe George Steiner prin referire la o categorie disciplinară. Critic literar? Anvergura unor opere ca *Tolstoi sau Dostoievski* (1959) şi *Moartea tragediei* (1961), uimitoarea erudiţie literară, organic încorporată în substanţa comentariului, numărul impresionant de opere literare empatic abordate, opere care acoperă o arie ce se întinde de la Homer la Paul Celan, bogăţia mereu înnoită a sistemului referenţial ne-ar înclina spre afilierea lui la breasla criticilor. Dar Steiner se lansează cu competenţă şi îndrăzneală în domenii guvernate de fenomenul lingvistic. Problemele de antropologie şi istorie a culturii decid orientarea ultimelor lui cărţi. Este un cunoscător al muzicii şi urmăreşte cu interes filozofic revoluţia limbajului ca şi a ştiinţei, în ultimele decenii. O asemenea varietate de preocupări — fie ea şi unificată de cîteva idei directoare — e de natură să-i irite pe specialişti. Cărţile lui Steiner sînt discutate, controversate şi uneori combătute cu o violenţă puţin academică, care venind din partea unor personalităţi de prestigiul lui Michel Foucault, miră. Ceea ce descumpăneşte pe adepţii «sistemelor» este poziţia de franc-tiror a acestui emiţător de idei aventuroase, dispreţul lui total faţă de obişnuinţele mentale ale criticii universitare, faţă de sterilele jocuri şi exerciţii academice, sprijinite de abundente note de subsol. Cînd şi-a intitulat unul dintre ultimele volume *Extraterritorial* şi a socotit extrateritorialitatea un dat distinctiv pentru dezvoltarea unor creatori de artă şi cultură, într-o civilizaţie care a transformat atîtea spirite de elită în rătăcitori printre limbaje *(Wanderers across language)*, Steiner nu a caracterizat doar condiţia unor scriitori de tipul lui Beckett sau Borges, ci şi propria sa condiţie. Extrateritorialitatea lui Steiner nu ţine doar de împrejurările care l-au transplantat pe evreul născut în Europa centrală, în Franţa, unde şi-a făcut studiile liceale, apoi în America unde şi-a încheiat studiile universitare, pentru a deveni profesor la Cambridge, ci de un destin pe care şi l-a asumat, de un spirit deopotrivă profund şi vivace, patetic angajat în drama timpului său, un spirit hotărît să ignore graniţele factice şi nestatornice între domenii pe care el le vede, în momentul actual, unificate într-o largă configuraţie numită « post-cultură».

O întreprindere ambiţioasă şi multilaterală este salvată de primejdia dezintegrării prin eterogenitate de cîteva leit-motivuri, adevărate nuclee ideatice şi emoţionale din care se dezvoltă o operă beneficiind de o convingătoare coerenţă de profunzime. Unul dintre ele este acela al unei culturi umane bazate pe scris (humane *literacy*). Încă din volumul *Langaj şi tăcere* (1967), Steiner socotea stigmatul violenţei fatal pentru cultura care a urmat celor două războaie ale secolului nostru şi ororilor genocidului. Se impune o « redefinire a culturii», cum sună în chip de parafrază la notele lui T. S. Eliot din 1948 *(Note despre definirea unei culturi)*, subtitlul mult controversatului eseu al lui Steiner *În castelul lui Barbă Albastră* (1971). Ori de cîte ori abordează această temă cu rezonanţe adînci în personalitatea sa, Steiner — inteligenţă acută şi hipercritică — permite glasului său inflexiuni patetice: «Trebuie să păstrăm viu simţul unui scandal atît de copleşitor încît afectează oricare dintre aspectele

https://biblioteca-digitala.ro

semnificative ale poziției noastre în istorie și societate». Sau: « Anestezia puternică produsă de familiaritatea noastră cu oroarea reprezintă o înfrîngere radicală a omului».

Deși se recunoaște permanent și sentimental implicit în orice discuție despre o cultură ce recepteazǎ încă ecourile violențe, Steiner socotește că analiza fenomenologică a ideilor puse în circulație de o asemenea cultură a devenit o necesitate obiectivă a conștiinței contemporane. De aceea reproșează lui T. S. Eliot, pe care îl admiră ca gînditor și poet, faptul că numai trei ani după ce bilanțul ororii a fost încheiat și dat în vileag, a putut scrie despre cultură fără a pomeni de fapte care « au modificat înțelegerea noastră despre limitele comportamentului uman».

Un alt pivot al gîndirii lui Steiner este reprezentat de definirea omului în raport cu actul vorbirii, cu Logosul. Omul este « animalul care vorbește» cum afirmă titlul unuia dintre eseurile cele mai concludente pentru poziția autorului. Fenomenul limbajului fiind o chestiune de filozofie generală, trebuie să stea în centrul oricărei antropologii filozofice sau filozofii a culturii. Dar problema limbajului ca fapt primar și decisiv, cu rădăcini adînc înfipte în ontologie și istorie, i se pare nesatisfăcător tratată de noile teorii lingvistice și gramaticale. O « Filozofie a traducerii» la care lucrează în prezent, crede Steiner, ar putea proiecta lumini noi nu numai asupra actului creației poetice, ci și asupra relației dintre conștiința umană și univers, de vreme ce noi « aruncăm mereu rețeaua limbajului nostru peste multiplicitatea formelor vii».

Gîndirea lui Steiner tinde, în ultima vreme, tot mai accentuat spre o teorie a culturii (a culturii epocii electronice). Dă satisfacție acestui interes în modalitatea lui specifică, stimulat fiind de niște idei motrice de felul celor mai sus amintite. Acceptă, ca și alții, ideea unei crize a culturii literare într-o societate hipertehnicizată. Crede ca și McLuhan în a sa *Galaxia Gutenberg* că epoca tiparului se apropie de sfîrșit. Dar corectează nuanțat afirmațiile — cuceritoare prin îndrăzneală — ale eseistului canadian cu privire la analogia dintre oralitatea culturii de mass-media și vechile culturii orale. Oralitatea tribală, spune Steiner, era în mod explicit conservatoare. Dimpotrivă, mijloacele audiovizuale folosite de mass-media sînt calculate în vederea unui efect maxim, dar și a unei depășiri imediate.

Acționat în construcția lui de un demon al analogiei de forță spengleriană, dar dominat, în viziunea pe care o conturează, de o dramatică pasiune etică, decisivă de altfel pentru tot scrisul său, Steiner socotește cultura bazată pe litera scrisă pornită pe făgașul unui declin (post-cultură), a cărui desfășurare și durată i se par imprevizibile, conceptul însuși de cultură fiind, în civilizația electronică, guvernat de « utopia imediatului». Devotat însă « umanităților», Steiner imaginează o reconstrucție posibilă, o cultură bazată pe alte coduri decît acela al literei — poate muzica, poate matematica — langajuri cu privire la care putem face doar supoziții indistincte și în figurarea cărora modelele culturii de pînă acum, nu ne sînt de folos. Sînt ipoteze, fiindcă Steiner ca filozof al culturii este, prin excelență, un emițător de ipoteze tulburătoare, riscate, uneori deconcertante.

Stilistic, această nestăpînită curiozitate intelectuală, care-l împinge pe deținătorul ei să deschidă ultima ușă a *Castelului lui Barbă Albastră*, se exteriorizează într-o proză cu efecte de șoc, adesea punctată de propoziții interogative: « în ce mod a acționat *accelerando*-ul comunicației moderne [...] împotriva acelor obișnuințe de elaborare, acelei bogății adjectivale, acelei ceremonii verbale care stătea la baza dramei în versuri? Sau « Avem oare de a face cu o situație [...] în care fiecare dintre cele, poate, patru mii de limbi curente astăzi pe glob, articulează o segmentare specifică, în ultimă instanță ireductibilă, a realității?» Ne întîmpină justificări ale interogației: Întrebarea este astăzi atît de mult mai incisivă, atît de mult mai măgulitoare pentru inteligența noastră decît un răspuns nedeslușit». Și, uneori, declarația de umilitate și neputință a unei conștiințe cuprinse în limitele unei singure vieți omenești: « Nu vom ști niciodată».

https://biblioteca-digitala.ro

ALAIN

Un socratic contemporan

https://biblioteca-digitala.ro

ALAIN

PĂRERI DESPRE FERICIRE

I

Bucefal

Cînd copilaşul strigă şi nu se lăsă alintat, doica adeseori face cele mai iscusite presupuneri cu privire la firea tînărului vlăstar, la ceea ce îi este şi nu-i este pe plac, chemînd pînă şi înrudirea în ajutor, îl şi recunoaşte pe tată în fiu; încercările acestea de psihologie se prelungesc cîtă vreme doica n-a găsit « acul », adevărata pricină a încurcăturii.

Cînd Bucefal, cal de mare faimă, i-a fost înfăţişat tînărului Alexandru, nici un scutier nu putea să se ţină în şa pe acest temut animal. Drept care un om de rînd ar fi spus « Ce mai cal nărăvaş!». Alexandru însă tot căuta « acul », şi-n curînd l-a şi găsit, luînd aminte că lui Bucefal îi era teamă grozav de propria-i umbră; iar cum frica săltă şi umbra, treaba nu se mai sfîrşea. El îi întoarse lui Bucefal botul înspre soare, şi, ţinîndu-l într-acolo, l-a putut linişti şi osteni. De unde reiese că elevul lui Aristot ştia încă de pe atunci că nu ne putem stăpîni de fel patimile atîta vreme cît nu le ştim adevăratele cauze.

Numeroşi oameni au tăgăduit frica, şi nu fără temei; acela căruia îi e teamă nu sta să asculte îndreptăţirile: el îşi ascultă bătăile inimii şi năvala sîngelui. Belferul judecă pornind de la primejdie la frică; omul pătimaş judecă pornind de la frică la primejdie;

---

* PROPOS SUR LE BONHEUR — ed. Gallimard 1928. — În curs de apariţie la ed. Minerva

https://biblioteca-digitala.ro

amîndoi țin să pară a fi cu judecată, și amîndoi se înșeală; dar belferul se înșeală de două ori; nu cunoaște adevărata cauză și nu pricepe greșeala celuilalt. Omul căruia îi e teamă, născocește niscaiva pericol pentru a îndreptăți o frică reală și din belșug dovedită. De fapt cea mai neînsemnată surprindere înspăimîntă, fără să fie măcar umbră de primejdie, spre pildă un foc de armă în apropiere, și la care nu te așteptai, sau numai ivirea cuiva pe negîndite. Lui Masséna i s-a făcut frică de o statuie pe o scară întunecoasă și a rupt-o la fugă.

Neastîmpărul omului și arțagul izvorăsc uneori din faptul că a stat prea mult timp în picioare; nu vă apucați să-i dovediți că n-are de ce fi îmbufnat, și dați-i un scaun. Talleyrand, cînd a spus că buna purtare e totul, a spus mai mult decît credea că zice. Din grija de a nu stingheri, căuta « acul » și pînă la urmă îl afla. Toți diplomații aceștia de astăzi au cîte un ac rătăcit în rufa de corp, și de aici vin încurcăturile europene; și fiecare știe că dacă strigă un copil încep să strige și ceilalți; ba mai rău, țipă pentru că au țipat. Doicile, care-s de meserie, iau copilul și-l așează pe burtă; de îndată apar alte mișcări și altă dispoziție; iată o artă de a convinge care nu țintește prea sus. Nenorocirile anului 1914, își au, îmi vine a crede, obîrșia în faptul că oamenii de vază au fost luați toți prin surprindere; de aceea s-au temut. Cînd unui om îi e frică, mînia nu-l departe; zgîndărirea e urmată de furie. Împrejurările nu sînt prielnice cînd un om e rechemat pe nepusă masă din vacanță și din tihna sa; se primenește des și se primenește prea mult. Întocmai ca omul trezit prin surprindere; prea se deșteaptă. Să nu spuneți însă niciodată că oamenii sînt răi; să nu spuneți niciodată că așa le e firea. Căutați « acul ».

8 decembrie 1922

III

Mohorîta Marie

Ne prinde bine să ne gîndim la nebuniile ciclice și mai cu seamă la acea « Marie mohorîtă și Marie voioasă » pe care unul din profesorii noștri de psihologie a avut norocul s-o afle în clinica lui. Povestea, dată prea curînd uitării, e vrednică să fie păstrată. Fata aceasta era o săptămînă veselă și o săptămînă tristă, ca ceasul. Cînd era cu voie bună, toate mergeau ca pe roate: ploaia îi plăcea întocmai ca și soarele; cele mai neînsemnate dovezi de prietenie o răpeau în al șaptelea cer; dacă o urmărea amintirea unei dragoste zicea: « Am fost întotdeauna norocoasă! » Nu se plictisea nicicînd; gîndurile-i cele mai mărunte străluceau de voioșie, ca acele gingașe flori proaspete, care toate plac. Era în starea sufletească pe care v-o doresc tuturor, dragi prieteni. Tot ulciorul avînd, cum zice înțeleptul, două toarte, la fel și orice întîmplare e cu două înfățișări, mereu apăsătoare, dacă vrem, mereu dătătoare de tărie și de mîngîiere, dacă vrem; iar strădania depusă pentru a fi fericit nu-i niciodată irosită.

Dar după ce trecea o săptămînă, altul era tonul în toate. O cuprindea o lîncezeală deznădăjduită; nimic nu-i mai trezea interesul; privirea-i ofilea tot ce-i ieșea în cale. Nu mai credea în fericire; nu mai credea în prietenie. Nimeni n-o îndrăgise vreodată; și pe bună dreptate; se socotea neroadă și plictisitoare; își înrăutățea boala tot gîndindu-se la ea; da, știa; se omora bucățică cu bucățică, cu o migăloasă și groaznică răbdare. Spunea: « Vreți să-mi băgați în cap că-mi purtați interes; dar nu mă

https://biblioteca-digitala.ro

duceţi pe mine cu vicleimurile voastre». O vorbă bună o lua drept o batjocură; o faptă bună, drept înjosire.

Orice secret era haină uneltire. Suferinţele acestea ale închipuirii nu au leac, dat fiind că întîmplările cele mai ferice surîd în zadar omului nenorocit. Iar în alcătuirea fericirii intră mai multă voinţă decît s-ar zice.

Profesorului de psihologie avea să i se descopere însă o învăţătură şi mai aspră, o şi mai cumplită încercare pentru sufletul lui viteaz. Printre numeroasele observaţii şi măsurători făcute în jurul acestor scurte anotimpuri omeneşti, le-a venit şi globulelor de sînge rîndul să fie numărate pe centimetru cub. Şi legea se vădi. Către sfîrşitul unui interval de bucurie, globulele se răreau; către sfîrşitul unui interval de amărăciune, reîncepeau să mişune. Sărăcie şi belşug de sînge, iată care era pricina întregei năluciri a închipuirii. Medicul era de aceea în măsură să răspundă vorbirilor ei chlnuite: « Fii pe pace; mîine vei fi fericită ». Ea nu-i da însă nici o crezare.

Un prieten, care ţine să creadă că de fapt e trist, îmi spunea despre cele de mai sus: « E cum nu se poate mai limpede. N-avem ce-i face. Nu pot să-mi dau globule stînd şi cugetînd. Oricare filozofie e zadarnică. Universul acesta nemărginit ne va aduce bucuria sau mîhnirea, potrivit cu întocmirile lui, aşa cum aduce iarna şi vara, sau ploaia şi soarele. Dorinţa mea de a fi fericit nu cîntăreşte mai mult decît dorlnţa mea de a ieşi la plimbare; nu eu aduc ploaia în valea aceasta; nu stîrnesc aleanul în sinea mea; îl îndur, şi ştiu să-l îndur; frumoasă mîngîiere!»

Nu-i atît de simplu. Nu încape nici o îndoială că tot rumegînd judecăţi necruţătoare, prevestiri funebre , amintiri posomorîte, îţi dai în spectacol propria-ţi jale; s-ar spune că o sorbi picătură cu picătură. Dar dacă ştim precis că la temelia întregei poveşti stau nişte globule, îmi bat joc de toate cugetările mele; alung amărăciunea în trup, unde nu mai e decît oboseală sau boală, fără de nici o găteală. Mai uşor rabzi o durere de stomac decît o trădare. Şi nu-i oare mai plăcut să spui că-ţi lipsesc globulele decît că duci lipsă de prieteni încercaţi? Pătimaşul respinge şi argumentele şi bromura. Şi nu-l oare vrednic de luat în seamă că metoda pe care o proslăvesc deschide dintr-o dată poarta ambelor leacuri?

18 august 1913

VII

Asfinţitul oracolelor

Îmi aduc aminte de un tunar care citea în palmă. Era de felul lui tăietor de lemne în pădure şi pregătit de viaţa aceasta sălbatecă tălmăcirii nemijlocite a semnelor; bănuiesc că luîndu-se după vreun alt vrăjitor îşi aţintise privirile şi asupra căuşului mîinii; şl acolo citea gîndurile, după cum toţi le desluşim în căutătura ochilor sau în cutele feţei. În pădurea de la Poiana Stejarilor, la lumina unei lumînări, îşi regăsea templul şi măreţia rostind despre însuşlrile oamenllor lucruri adeseori drepte şi-ntotdeauna cumpănite, vestind viitorul apropiat şi viitorul îndepărtat al fiecăruia, ceea ce nu-i de rîs. Şi mi-a fost dat mai apoi să constat că una din prezicerile lui s-a împlinit; de bună seamă că mai puneam ceva de la mine celor de care îmi reaminteam, fiindcă-mi era pe plac să desluşesc prezicerea în întîmplare. Zbengulala aceasta a închipuirii m-a prevenit o dată mai mult şi m-a întărlt în prudenţa din care-mi fac

https://biblioteca-digitala.ro

lege; pentru că nu mi-am arătat niciodată liniile palmei nici lui, nici altcuiva. Toată tăria necredinței stă în a nu voi să consulți oracolul; de îndată ce-l consulți, trebuie să-i dai cît de cît crezare. Iată de ce asfințitul oracolelor, piatră de hotar a revoluției creștine, nu-i o faptă oarecare.

Thales, Bias, Democrit și ceilalți vestiți moșnegi ai vremurilor de demult aveau desigur o tensiune arterială nemulțumitoare pe cînd începuse să le cadă părul; habar n-aveau însă; folosul pe care-l trăgeau dintr-aceasta nu era mic. Sihaștrii Tebaidei se aflau într-o situație și mai bună; deoarece nădăjduiau moartea în loc de a se teme de ea, trăiau ani îndelungați. Dacă am cerceta fiziologic și îndeaproape neliniștea și frica, am vedea că sînt niște boli care se alipesc de celealte și le grăbesc cursul, astfel încît cel ce se știe bolnav, și o știe dinainte datorită medicului prooroc, se trezește de două ori bolnav. Nu pierd desigur din vedere că teama ne îndeamnă să luptăm împotriva bolii ținînd regim și luînd leacuri; dar care-i regimul și care-s leacurile în stare să ne vindece de frică?

Amețeala care ne vine pe înălțimi e boală curată, stîrnită de faptul că schimonosim căderea și mișcările desnădăjduite ale unui om care se prăbușește. Răul acesta e pe de-a întregul închipuit. Colica intestinală a candidatului este și ea de același fel; teama de a răspunde greșit lucrează tot atît de vîrtos ca și uleiul de ricin. Vă puteți acum da seama de rezultatele unei temeri neîncetate. Dar pentru ca să fii precaut față de precauție trebuie să ții seama de adevărul că zbuciumul fricei înrăutățește în chip firesc suferința. Cel care se teme că nu va dormi nu-i bun de somn, iar căruia îi e frică de stomacul lui nu-i bun de digestie. S-ar cuveni deci să imităm mai degrabă sănătatea decît boala. Gimnastica aceasta nu-i cunoscută în amănunțime, dar putem pune rămășag că gesturile buneicuviințe și ale buneivoințe sînt de-ale sănătății, potrivit unui soi de teoremă după care semnele sănătății nu sînt decît mișcările corespunzătoare sănătății. Medicii nepricepuți ar fi din cei pe care-l iubim îndeajuns ca să le stîrnim interesul pentru relele de care suferim; iar medicii destoinici sînt dimpotrivă cei care ne întreabă după obicei: «Ce mai faceți»? și nu ne ascultă răspunsul.

5 martie 1922

IX

Frămîntările minții

Închipuirea e mai rea decît un gîde crud; drămuiește frica; ne-o dă bucățică cu bucățică, s-o gustăm pe-ndelete. O catastrofă reală nu izbutește de două ori în același loc; lovitura strivește victima; cu o clipă mai înainte era cum sîntem noi cînd nu ne gîndim la nenorocire. Un trecător e lovit de o mașină, aruncat la douăzeci de metri și omorît pe loc. Drama s-a isprăvit: n-a început; n-a durat; din cugetare se naște durerea.

Așa încît eu, care mă gîndesc la accident, îl judec cum nu se poate mai greșit. Îl judec ca un om care, aflîndu-se mereu în preajmă de a fi călcat, n-ar ajunge niciodată în această stare. Îmi închipui automobilul care se apropie; de fapt, m-aș feri dacă aș vedea una ca asta; dar nu mă feresc, deoarece mă pun în locul celui care a fost călcat. Îmi depăn filmul propriei mele striviri, dar un film încetinit, ba și oprit din cînd în cînd; și o iau de la început; mor de o mie de ori teafăr și nevătămat. Pascal

https://biblioteca-digitala.ro

zicea că boala e de nesuferit pentru cel sănătos tocmai pentru că se bucură de sănătate. O boală rea ne covîrşeşte desigur îndeajuns pentru ca să nu-i mai simţim pînă la urmă decît povara prezentă. Faptul, oricît de rău ar fi, tot are o parte bună, anume că pune capăt jocului putinţelor, că nu mai urmează să vie de acum înainte şi că ne înfăţişează un viitor nou în culori noi. Un om suferind jinduește drept nemaiauzită fericire o stare searbădă care în ajun poate că l-ar fi nenorocit. Sîntem mai înţelepţi decît credem.

Bolile adevărate lucrează iute, aidoma unui gîde cînd are de lucru. El taie părul, răscroieşte cămaşa, leagă braţele, împinge omul. Mie mi se pare că durează mult pentru că gîndesc gesturile, pentru că le refac în gînd, pentru că încerc să aud zgomotul foarfecelor, să simt mîna ajutoarelor pe braţul meu. În fapt o impresie alungă pe alta iar gîndurile adevărate ale osînditului sînt cu siguranţă înfiorări ca frînturile unui vierme; socotim că viermele suferă cînd e tăiat în bucăţi; dar în care bucată se aciuiază suferinţa viermelui?

Ne doare cînd vedem un moşneag căzut în mintea copiilor sau un beţiv buimac care ne arată « mormîntul unui prieten ». Ne doare pentru că dorim să fie totodată ceea ce sînt şi ceea ce nu mai sînt. Firea însă şi-a urmat calea; cale întoarsă din fericire nu poate face; fiecare nouă stare dă următoarei putinţă să fie; toată jalea aceasta de care vă poticniţi la o răscruce e înşirată bob cu bob pe calea bătătorită de timp; nenorocirea clipei acesteia duce în cîrcă clipa următoare. Un om bătrîn nu-i tot una cu un om tînăr care suferă de bătrîneţe; unul pe moarte nu-i tot una cu unul viu care moare.

Iată de ce numai pe cei ce sînt în viaţă îi doboară moartea, numai pe cei fericiţi îi bîntuie ştima nenorocirii; la drept vorbind, poţi simţi mai aprig necazurile altuia decît pe ale tale, şi asta fără făţărnicie. Din această cauză ne putem alege cu o judecată greşită asupra vieţii, care ne otrăveşte viaţa dacă nu luăm aminte. Realitatea cea de faţă se cere gîndită din răsputeri, de dragul adevărului ştiut, şi nu tragedia, maimuţărită.

12 decembrie 1910

X

Argan[1]

Pricini din cale afară de mărunte pot strica o zi frumoasă, de pildă o gheată care te strînge. Nimic nu-ţi place atunci, iar mintea ţi-e buimacă. Leacul e la îndemînă; toată supărarea aceasta se scoate ca un veşmînt. O ştim prea bine; iar necazurile acestea sînt uşurate, chiar cîtă vreme le înduri, de cunoaşterea cauzelor. Sugarul care simte vîrful acului urlă ca din gură de şarpe; deoarece habar n-are nici de cauză, nici de leac. Ba uneori se îmbolnăveşte ţipînd şi se porneşte să ţipe şi mai vîrtos. Iată ce se cade a fi numit o durere închipuită; pentru că durerile închipuite sînt tot atît de reale ca şi celelalte; închipuite sînt numai întrucît le durăm cu ale noastre frămîntări, dînd totodată vina pe lucrurile din afară. Nu numai sugarii se întărîtă ţipînd.

Se spune adesea că proasta dispoziţie e o boală şi că n-are leac de fel. Amintesc de aceea mai întîi cîteva pilde de suferinţă şi de supărare cărora o foarte simplă miş-

1 «Bolnavul închipuit» al lui Molière

https://biblioteca-digitala.ro

care le poate de îndată pune capăt. Se ştie că un cîrcel în pulpa piciorului îi poate zmulge un strigăt omului celui mai dîrz; apăsaţi însă laba bine întinsă cu putere de pămînt şi vă veţi vindeca într-o clipită. De vă intră o musculiţă sau un cărbune în ochi şi vă frecaţi, nu scăpaţi de belea două sau trei ceasuri; dar ia ţineţi-vă amîndouă mîinile nemişcate şi uitaţi-vă la vîrful nasului; curgerea lacrimilor vă izbăveşte de necaz; de cînd am aflat de leacul acesta atît de simplu, l-am folosit de mai bine de douăzeci de ori. Dovadă că-i mai cuminte să nu învinuieşti mai întîi fiinţele şi lucrurile din juru-ţi, ci să iei mai degrabă aminte la tine însuţi. Ni se pare uneori că desluşim la ceilalţi o oarecare îndrăgire a nefericirii, pornire sporită la un anumit soi de nebuni. S-ar putea născoci de aci cine ştie ce simţămînt mistic care să fie şi drăcesc. Dar ar însemna să te laşi pradă închipuirii; omul care se scarpină nu e înzestrat cu mai ştiu eu ce adîncimi şi nu e desigur ahtiat după durere; deosebim la el mai curînd o nelinişte şi o aţîţare care-şi poartă singure de grijă, necunoscînd pricinile. Teama de a cădea de pe cal e rezultatul mişcărilor stîngace şi furtunoase cu ajutorul cărora credem că vom scăpa de cădere; iar partea cea mai rea e că mişcările acestea sperie calul. De unde voi trage, precum sciţii, concluzia că atunci cînd un om ştie să călărească e cu desăvîrşire înţelept, sau aproape. Există şi o artă a căderii, uimitoare la beţivi, pentru că nu-i trece prin gînd să cadă bine, vrednică de laudă la pompieri pentru că au învăţat cu ajutorul gimnasticii să cadă fără teamă.

Un surîs ni se pare lucru de nimic şi fără putinţă de înrîurire asupra toanelor; de aceea nici nu-l încercăm. Adesea buna cuviinţă, silindu-ne însă să zîmbim şi să salutăm cu o oarecare bunăvoie, schimbă totul. Fiziologistul ştie bine de ce; pentru că surîsul coboară tot atît de adînc ca şi căscatul şi, pas cu pas, dezleagă gîtlejul, plămînii şi inima. Medicul n-ar da, în toată traista lui cu leacuri, de vreunul care să lucreze cu atîta luţeală, cu atîta potrivire. Închipuirea ne scapă de durere în acest caz printr-o uşurare care nu e mai puţin reală decît suferinţele pe care le pricinuieşte. De altfel cel ce vrea să facă pe nepăsătorul nu uită să dea din umeri dacă-i vorba aşa, aeriseşte plămînii şi potoleşte inima, în toate înţelesurile cuvîntului. Deoarece cuvîntul are mai multe înţelesuri, dar inima e numai una.

11 septembrie 1923

XV

Despre moarte

Moartea unui bărbat de Stat e prilej de cugetare; şi se ivesc în tot locul teologi de-o clipă. Fiecare coboară în sine şi cugetă la soarta omului; dar chibzuinţa aceasta e zadarnică; pe noi înşine nu ne putem închipui decît vii. De aici provine neliniştea. În faţa acestei ameninţări abstracte şi cu totul nelămurite nu ştim ce să facem. Descartes zicea că nehotărîrea e cea mai mare dintre nenorociri. Ei bine, iată-ne sortiţi ei, şi fără de leac. Cei ce se duc să se spînzure stau mai bine; îşi aleg cuiul şi frînghia; de ei atîrnă totul pînă la ultimul salt. Şi după cum gutosul se îngrijeşte să-şi aşeze cît mai bine piciorul, fiecare stare, oricît de rea, presupune un dichis anume şi o strădanie. Dar starea omului sănătos care se gîndeşte la moarte e oarecum

https://biblioteca-digitala.ro

caraghioasă, din pricină că pericolul e nedesluşit. Neliniştea aceasta scurtă, care înoată în neorînduială şi care poate oricînd ajunge nemăsurată, e patimă curată. Jocul de cărţi, în lipsă de altceva, pune din fericire la îndemîna gînditorului harnic probleme bine precizate, luări de hotărîri şi soroace apropiate.

Omul e curajos; nu întîmplător, ci din fire. Să făptuieşti înseamnă să îndrăzneşti; să gîndeşti înseamnă să îndrăzneşti. Riscul e pretutindeni; nu-l sperie pe om. Îl vedeţi că aleargă după moarte şi că o sfidează; dar nu se pricepe s-o aştepte. Iată-i pe toţi cei ce n-au de lucru: sînt destul de războinici din nerăbdare. Nu pentru că doresc să moară, ci mai curînd pentru că vor să trăiască. Şi adevărata cauză a războiului este desigur plictiseala cîtorva, care caută pericole clare, ba şi urmărite şi bine stabilite, ca la jocurile de cărţi. Şi nu e o întîmplare că cei care muncesc cu mîinile sînt paşnici; mai e şi faptul că biruiesc clipă de clipă. Pentru ei timpul se scurge rodnic şi făuritor. Înving moartea fără de încetare, şi aşa se şi cade să ne fie purtarea faţă de ea. Ceea ce îl îngrijorează pe ostaş nu este împrejurarea abstractă că e supus morţii, ci cutare pericol anume şi apoi cutare altul. Poate că războiul este cu adevărat singurul leac al teologiei dialectice. Toţi mîncătorii aceştia de umbre sfîrşesc întotdeauna prin a ne duce la război, deoarece în lumea aceasta numai primejdia adevărată vindecă de frică.

Bolnavul, bunăoară, priviţi-l cum se lecuieşte deîndată, datorită bolii, de teamă de a se îmbolnăvi. Închipuirile sînt neîmpăcatele noastre duşmance, pentru că n-avem ce le face. Cum te poţi împotrivi unor presupuneri? Se întîmplă ca un ins să-şi piardă avutul tot; vede deîndată că are o mulţime de lucruri de făcut, care nu suferă amînare; îşi regăseşte astfel viaţa, neatinsă. Dar omul care se teme să nu sărăcească şi să ajungă de plîns numai şi numai pentru că îşi închipuie revoluţia, neaşteptatul schimbărilor, deprecierea monetei, oare ce-ar putea să facă? Ce-ar putea voi? Orice gînd ar înjgheba e neîntîrziat negat de gîndul protivnic, deoarece posibilităţile sînt nemărginite; şi aşa chinurile minţii renasc mereu, bătînd pasul pe loc. Faptele pe care le întreprinde sînt începuturi care se întretaie şi se înlănţuie. Cred că frica nu-i decît un neastîmpăr nerodnic şi că cel ce stă şi chibzuieşte îşi înrăutăţeşte mereu temerile. Oamenilor le e frică de moarte de îndată ce se gîndesc la ea; de bună seamă, de ce nu le este oare frică dacă stau pe gînduri fără a trece la fapte? De ce nu le este oare frică de îndată ce cugetul lor rătăceşte prin desişul posibilităţilor zadarnice? Te apucă uneori durerea de burtă numai gîndindu-te la examen. Nu s-ar zice, văzînd cum se frămîntă măruntaiele, că le ameninţă ascuţişul săbiei? Aida de. Nehotărîrea, din lipsă de ţel, le răscoleşte viscerele.

10 august 1923

XXVI

Hercule

Omului nu-i este de ajutor decît voinţa sa; idee tot atît de veche ca şi religiile, isprăvile şi nenorocirile; dar idee de la început sortită să fie învinsă o dată cu voinţa însăşi; deoarece tăria sufletească se vădeşte prin lucrări. Hercule îşi dădea sie-şi astfel de mărturii pînă în ziua în care se socoti rob; alese atunci o moarte răsunătoare în

https://biblioteca-digitala.ro

locul unei vieţi mîrşave. Mitul acesta e cel mai frumos dintre toate; m-aş bucura să înveţe toţi copiii muncile lui Hercule pe de rost, pentru ca să se deprindă a înfrînge forţele din afară căci asta e viaţa, şi cealaltă cale, calea laşităţii, nu-i decît calea unei lungi agonii.

Preţuiesc băiatul care cugetă cînd sare peste obstacol şi a cărui dintîi vorbă cînd nu şi-a luat bine avîntul e: « vina-i a mea », recunoscînd greşeala; şi îşi arde fără supărare cîţiva pumni în cap. Dar la ce te poţi aştepta din partea automatului cu chip de om care mereu dă vina pe lucrurile şi oamenii din jur? Bucurii dintr-acolo nu vin; căci e limpede ca lumina zilei că lucrurile şi oamenii din jur nu se omoară cu firea de dragul nenorocitului; iată de ce gîndurile lui călătoresc pe aripile vîntului, întocmai ca frunzele acestui anotimp înţepător. Mă izbeşte faptul că cei care dau vina pe alţii nu sînt niciodată mulţumiţi, în vreme ce inşii care merg drept la greşeala lor şi grăiesc: « da prost am mai fost », se aleg de pe urma experienţei acesteia bine digerate cu mai multă putere şi voioşie.

Sînt două soiuri de experienţe: unul care împovărează şi altul care uşurează. După cum există vînătorul vesel şi vînătorul trist. Vînătorul trist nu nimereşte iepurele şi zice: « Asta mi-e norocul »; iar mai apoi: « Numai eu am parte de aşa ceva ». Vînătorul vesel laudă isteţimea iepurelui; pentru că ştie doar că menirea iepurelui nu-i să se arunce în cratiţă. Zicalele sînt pline de înţelepciunea aceasta bărbătească şi nu-s deloc lipsite de adîncime cuvintele bunicii mele care spunea despre puii de găină că nu umblă gata fripţi. Cum îţi vei aşterne aşa vei dormi. « Tare aş vrea să-mi placă muzica », zice netotul; dar trebuie s-o faci; muzică de-a gata nu găseşti.

Toate ne stau împotrivă; sau mai bine zicînd, toate nu se sinchisesc de noi şi nu ne cruţă;faţa pămîntului nu-i decît mărăciniş şi putregai fără de fapta omului; nu ne e vrăjmaşă dar nici prielnică. Numai fapta omului e menită omului. Nădejdea însă zămisleşte teama; iată de ce e rău să începi cu o izbîndă datorită întîmplării şi cel care binecuvîntează zeii, în curînd îi va blestema. Întocmai ca mirii care-l îndrăgesc pe primarul sectorului şi pe ţîrcovnicul bisericii; n-au văzut mutra pe care-o face paracliserul cînd stinge lumînările. Mi-am aţintit o dată privirea asupra surîsului unei negustorese de parfumuri; şi l-a închis dintr-odată cum îşi închidea uşa prăvăliei; face să te uiţi şi la neguţătorul care trage oblonul. De îndată ce lucrul străin, care poate fi şi om, ne desvăluie adevărata lui lege, în temeiul căreia se află în mişcare, începe şi munca noastră de om;dar de îndată ce o fiinţă ne făgăduieşte bunăvoinţa ei, nu mai sîntem în măsură să cunoaştem, şi nu ne mai rămîne decît să nădăjduim. Fiinţele sînt mult mai frumoase şi mai îmbietoare înapoia obloanelor lor şi-n plinătatea vieţuirii lor decît în aceste presimţiri şi închipuiri. Am băgat de seamă că oamenilor dîrji le plac nepotrivirile şi felurimile. Pacea stă cuibărită printre tării.

7 noiembrie 1922

XXVIII

Cuvîntare către ambiţioşi

Tot omul are parte de ceea ce vrea. Tinereţea se înşeală în privinţa aceasta pentru că nu se pricepe decît să dorească şi să aştepte să-i pice mana din cer. Dar iată că mana nu pică; şi toate lucrurile rîvnite sînt asemenea muntelui care aşteaptă, de care pînă la

https://biblioteca-digitala.ro

urmă tot dai. Numai că trebuie să te şi caţeri. Pe toţi ambiţioşii pe care i-am văzut pornind cu pas voinicesc i-am văzut că ajung, ba şi mai repede decît aş fi crezut. E drept că nu i-am pomenit să amîne vreodată un demers util, nici să nu se ducă să-i vadă pe cei socotiţi că le-ar putea fi de folos şi nici să-i dea uitării pe toţi cei care nu pot fi întrebuinţaţi la nimic dar sînt oameni plăcuţi. Pe scurt, au măgulit la timp. Nu-i osîndesc; fiecare cu meteahna lui. Atîta doar că dacă te apuci a-i spune adevărul pe şleau şi verde în faţă omului care-ţi poate deschide calea, nu mai ai dreptul să spui că voiai să treci, visai că treceai, cum ni se întîmplă să visăm uneori că sîntem pasăre. Întocmai ca şi cum ai visa să ajungi ministru fără să fii plictisit cu audienţele şi fără să ţii seama şi de părerea altora. Am cunoscut un mare număr de leneşi de felul acesta care spuneau: « Las 'c-or să vină ei după mine; eu nu fac nici o mişcare». Adevărul e că în adîncul inimii îşi doresc să fie lăsaţi în pace, şi sînt lăsaţi. De aceea nici nu sînt atît de nefericiţi pe cît ar voi s-o creadă. Neghiobi sînt cei care pe nepusă masă se pornesc să alerge în zece locuri într-o singură zi, urmărind dintr-odată o pradă bogată, cum face gaia. De pe urma expediţiilor acestora lipsite de pregătire temeinică n-ai la ce te aştepta. Am văzut eu oameni dintr-aceştla înzestraţi, care se năpusteau asupra casselor de fier cu mîna goală. Unii spun de aceea că lumea e tare nedreaptă; tare nedrepţl sînt cei ce-o spun. Lumea nu dă nimic celui care nu cere nimic, vreau să spun care nu cere stăruitor şi neobosit; şi nu e rău, deoarece învăţătura şi darurile firii nu sînt totul. Aşa ar înţelege unii politica, dovedind însă prin faptul că stau de lemn-tănase, că jegul meseriei, — căci toate meseriile şi-l au pe al lor, — nu le prea este pe plac. La ce bun atunci, mai sînt tobă de carte şi cu scaun la cap dacă nu iubesc meseria? Barrès primea lume multă, citea cu atenţie toate cererile, îşi amintea de toate cele. Nu ştiu dacă avea ştofă de mare om politic, dar nu încape îndoială că îndrăgea meseria.

Spun din nou că toţi cei care vor să se îmbogăţească izbutesc s-o facă. Asta-i supără grozav pe cei care s-au legănat cu visul că vor avea bani şi nu au. S-au uitat la munte; dar muntele îi aştepta. Banul, ca orice lucru de folos, cere mai presus de orice « credinţă în el». Mulţi îşi închipuie că sînt hotărîţi să cîştige numai pentru că au nevoie să cîştige. Dar banul se depărtează de cei care-l caută numai de nevoie. Cei care s-au îmbogăţit şi-au îndreptat în orice împrejurare gîndul către cîştig. Dar cel care-şi caută un negoţ plăcut, unde să-ţi fie mai mare dragul să-ţi petreci timpul, ca între prieteni, unde să poţi lucra după plac şi cum îţi vine, unde s-ar putea să dai dovadă de bunăvoinţă ba şi de mărinimie, acela se evaporă ca ploaia de pe caldarîmul cald. De asprime e nevoie, de curaj; pe scurt, să arăţi ce ştii să faci la ananghie, precum cavalerii de altădată. Nu se uneşte mai iute mercurul de aur decît se lipeşte cîştigul de cel care-şi face socoteala în fiece zi şi la tot pasul. Dar îndrăgostitul uşuratec e osîndit. Cine vrea să cheltuiască nu va agonisi. Dreptu-i, pentru că vrea, de fapt, să cheltuiască, nu să cîştige. Am cunoscut un agricultor amator, care semăna din plăcere şi, cum s-ar zice, fiindcă-i bine pentru sănătate. Nu dorea decît să nu piardă; dar cumpănirea aceasta nu-i de găsit. Îşi pierdu în curînd toţi banii. Există o zgîrcenie a moşnegilor şi a cerşetorilor, care e curată manie; dar zgîrcenia negustorilor face parte din meseria însăşi. Dacă eşti pus pe cîştig, trebuie să te împaci şi cu mijloacele, adică să tragi din fiecare lucru un ce profit şi să-ţi faci suma din cîştiguri mărunte. De nu, înseamnă că urci fără să iei seama la fiecare pas pe care-l faci, căci nu orice piatră e bună, iar de gravitate nu scapi nicicînd. Ruina, adică pierderea averii, e un cuvînt frumos; dar ruina e tot una cu prăbuşirea, cuvînt nimerit; căci pierderea stă agăţată de negustor şi-l tot trage în jos. Cine nu simte şi puterea aceasta de atracţie se trudeşte în zadar.

21 septembrie 1924

https://biblioteca-digitala.ro

LI

Priveşte în depărtări

Omului melancolic îi spun doar atît: « Priveşte în depărtări». Mai întotdeauna melancolicul e un ins care citeşte din cale afară de mult. Ochiul omenesc nu-i făcut pentru distanţa aceasta; îşi află odihna pe marile întinsuri. Cînd te uiţi la stele sau la geana mării, ochiul îţi este cu totul destins; şi dacă ochiu-i destins, capul e slobod, mersul e mai apăsat; toate se liniştesc şi se mlădiază, pînă şi măruntaiele. Zadarnic însă încerci să te mlădiezi din porunca voinţei; voința ta din tine, învîrtoşată-n tine, trage totul în răspăr şi pînă la urmă te înăbuşi; nu te gîndi la tine; priveşte în depărtări.

E foarte adevărat că melancolia e boală curată; iar medicul îi poate uneori da de urmă şi statornici leacul; leacul însă îndreaptă gîndul către lăuntrul trupului, iar grija de a ţine întocmai regimul prescris nu face decît să-i nimicească efectul; din care pricină medicul, dacă-i cu scaun la cap, te trimite la filozof. Dar cînd te pomeneşti în faţa filozofului, ce afli ? Un ins care se omoară cu cititul, care nu vede mai departe decît lnngul nasului, care-i şi mai mohorît decît tine.

Statul ar trebui să deschidă o şcoală de înţelepciune, întocmai ca aceea de medicină. Cum oare? Predînd adevărata ştiinţă, care-i contemplaţie a lucrurilor, şi poezie mare cîtu-i lumea. Deoarece mecanica ochilor noştri, care-şi află odihna pe întinsele zări, ne învaţă un adevăr de seamă. Cugetul trebuie să izbăvească trupul şi să-l redea Universului, care-i adevărata noastră patrie. Adîncă e înrudirea dintre ursita noastră de om şi sarcinile trupului nostru. Dobitocul, de îndată ce lucrurile învecinate îi dau pace, se culcă şi doarme; omul gîndeşte; dacă-i gîndire dobitocească, vai lui! Iată-l că-şi înzeceşte necazurile şi nevoile; iată-l zbuciumat de temeri şi de nădejdi; drept urmare trupu-i se tot chirceşte, răzvrăteşte, năpusteşte, înţepeneşte, după vîlvătăile închipuirii; mereu bănuitor, pîndind mereu lucrurile şi oamenii dimprejur. Iar dacă vrea să iasă din strînsoare, se vîră cu nasu-n cărți, într-altă lume îngrădită, prea apropiată de ochii şi de patimile lui. Cugetul se zăvorăşte şi trupul suferă; căci ori spui că se strîmtează gîndul, ori spui că trupul lucrează împotriva lui însuşi, tot una e. Ambiţiosul îşi ia de o mie de ori cuvîntările de la capăt, iar îndrăgostitul de o mie de ori rugăminţile. Cugetul se cade să călătorească şi să contemple, dacă dorim să-i meargă trupului bine.

Aci ne şi duce ştiinţa, dacă nu-i nici ahtiată de slavă, nici guralivă, nici nerăbdătoare; dacă ne întoarce privirile de pe buchii şi ni le plimbă peste mări şi ţări. Avem trebuinţă de percepţie şi de călătorie. Un obiect, desvăluindu-ţi legături adevărate, te duce la un altul şi apoi la o mie altele, şi acest vîrtej al apei curgătoare îţi duce gîndul ca vîntul pînă la norii plutitori şi pînă la aştri. Adevărata cunoaştere nu se mai întoarce la cine ştie ce mărunţiş din prea apropierea ochilor; pentru a cunoşte înseamnă a pricepe cum se leagă cel mai mic lucru de tot; nimic nu-şi are temeiul în sine, aşa încît pornirea cea mai nimerită ne îndepărtează de noi înşine; ceea ce-i sănătos pentru minte şi totodată şi pentru ochi. Mergînd pe această cale îşi va afla cugetul tău sălaş de odihnă în acest univers unde-i la el acasă şi va trăi împăcat cu viaţa trupului tău care este şi ea legată de toate cîte sînt. Cînd creştinul spunea: « Cerul mi-e patria», nici nu bănuia că e atît de aproape de adevăr. Priveşte în depărtări.

15 mai 1911

https://biblioteca-digitala.ro

LIII

Hora pumnalelor

Cunoaştem cu toţii tăria sufletească a stoicilor. Chibzuiau asupra patimilor, urei, pizmei, fricii, deznădejdei şi ajungeau astfel să le ţină în frîu, întocmai ca un vizitiu destoinic care-şi struneşte caii.

Una din cugetările lor care m-a desfătat întotdeauna şi care mi-a fost nu o dată de folos e aceea cu privire la trecut şi viitor: « N-avem, zic ei, de îndurat decît timpul de faţă. Nici trecutul nici viitorul nu ne pot copleşi, de vreme ce unul nu mai fiinţează iar celălalt încă nu a luat fiinţă».

Că bine zic. Trecutul şi viitorul iau fiinţă numai cînd le gîndim; sînt păreri, nu fapte. Ne căznim din greu să ne făurim căinţele şi temerile. Am văzut un echilibrist care potrivea o grămadă de pumnale unele peste altele; se alcătuia un fel de copac înfiorător care-i stătea în cumpănă pe frunte. Tot aşa ne potrivim şi ne ducem căinţele şi temerile, nesocotiţi artişti ce sîntem. În loc de a le purta un ceas, le purtăm o zi, zece zile, luni de zile, ani de zile. Unul pe care-l supără piciorul, se gîndeşte că l-a durut ieri, că l-a mai durut şi altădată, că o să-l doară şi mîine; îşi boceşte întreaga viaţă. Desigur că înţelepciunea nu-i de mare ajutor în acest caz: fiindcă nu putem întotdeauna desfiinţa durerea clipei pe care o trăim. Dar dacă-i vorba de o durere sufletească, ce se alege din ea dacă ne tămăduim de căinţă şi de preziceri?

Îndrăgostitul acesta respins, care se răsuceşte în pat în loc să doarmă, şi care-şi închipuie tot felul de răzbunări pînă la a şaptea spiţă, ce-ar mai rămîne din amarul lui dacă nu s-ar mai gîndi nici la trecut nici la viitor? Ambiţiosul acesta, cu inima însîngerată din pricina unei înfrîngeri, unde-şi caută durerea de nu într-un trecut pe care îl reînviază şi într-un viitor pe care-l născoceşte? Nu sîntem departe de miticul Sisif care-şi ridică stînca şi-şi înnoieşte astfel cazna.

Tuturor celor care se chinuiesc în felul acesta le-aş spune: gîndeşte la prezent; gîndeşte-te la viaţa care ţi se scurge clipă de clipă; fiecare clipă urmează alteia; ţi-e deci cu putinţă să-ţi duci viaţa mai departe de vreme ce trăieşti. Dar viitorul mă-nspăimîntă, zici tu. Vorbeşti de ce nu ştii. Nu se întîmplă niciodată ceea ce ne aşteptăm să fie; cît despre durerea pe care o încerci acum, tocmai pentru că-i cumplită poţi fi încredinţat că o să scadă. Totul se schimbă, totul trece. Cugetarea aceasta prea adeseori ne-a întristat; iată că-i dăm prilej să ne fie şi spre mîngîiere.

17 aprilie 1908

LVI

Patimile sînt bune de gură

Patimile, bune de gură, ne înşeală mai întotdeauna; mă gîndesc la plăsmuirea aceia de vorbe mohorîte sau voioase, strălucite sau întunecate, pe care închipuirea noastră o făureşte după cum trupul ne este odihnit sau obosit, aprins sau vlăguit. Firea ne îndeamnă atunci să învinuim lucrurile şi pe semenii noştri, în loc de-a descoperi şi îndrepta pricina adevărată, adeseori măruntă şi izvorîtă din te miri ce.

În anotimpul acesta în care examenele se ivesc din depărtări, numeroşi candidaţi lucrează la lumina lămpii, îşi ostenesc ochii şi se plîng de dureri în tot capul; suferinţe

https://biblioteca-digitala.ro

neînsemnate pe care le vindecă degrabă odihna şi somnul. Dar bietul candidat gîndeşte altfel. Vede mai întîi că nu învață repede, că în minte i-a pătruns o ceață şi că tîlcul autorilor rămîne pe hîrtie în loc să-i iasă înainte; atunci se întristează cumpănind greutățile examenului cu puterea lui de pricepere; îndreptîndu-şi apoi privirile asupra trecutului, şi trezindu-şi amintirile învăluite în aceeaşi mohorîtă negură, îşi dă sau crede că-şi dă seama că n-a făcut mare lucru, că totul trebuie reluat de la început, că-i cufundat în beznă şi că nimic nu i se leagă; uitîndu-se acum spre viitor, îşi spune că timpul trece repede şi că munca merge încet; în cele din urmă ia din nou cartea în mînă, deşi s-ar cădea să se culce şi să doarmă; suferința îi ascunde leacul; şi din pricină tocmai că e obosit se pune pe toceală. Bună i-ar fi în clipele acestea adînca înțelepciune a stoicilor, şi mai iscusit limpezită de Spinoza şi Descartes. Plin întotdeauna de bănuială în fața dovezilor închipuirii, ar trebui să cugete că patimile sînt bune de gură dar nu sînt vrednice de crezare, ceea ce i-ar nimici dintr-o dată cea mai bună parte a suferinței; deoarece o bună durere de cap şi de oboseală a ochilor nu-i greu de îndurat şi trece repede, dar deznădejdea e înfiorătoare şi-şi otrăveşte singură izvorul.

Iată capcana pe care ne-o întind patimile. Un om mîniat de-a binelea îşi joacă sieşi o tragedie zguduitoare, puternic luminată, în care vin pe scenă toate greşelile greşiților săi, toate vicleniile, uneltirile, disprețuirile şi proiectele lor de viitor; mînia e aceia care tălmăceşte şi care sporeşte pe măsură ce tălmăceşte; s-ar zice că-i un pictor care pictează Furiile şi care s-ar înspăimînta pe sine însuşi. Iată mijlocul prin care mînia adeseori deslănțuie o furtună, datorită numai unor pricini mărunte, îngroşate de zbuciumul inimii şi de al muşchilor. Şi e totuşi limpede că mijlocul potrivit de a domoli tot acest neastîmpăr nu-i de loc să lucrezi ca istoric şi să treci în revistă jignirile, pagubele şi nemulțumirile; pentru că acestea toate se scaldă într-o lumină tulbure, ca într-o aiureală. Şi aci e nevoie să-şi dea cugetul seama că patimile sînt bune numai de gură şi nu vrednice de crezare. În loc de a spune: « Acest aşa zis prieten m-a disprețuit întotdeauna», spune: « Zăpăcit cum mă aflu, nu văd bine, nu judec bine; nu sînt decît un actor de tragedie care-şi declamă sieşi». Atunci veți constata că teatrul îşi stinge luminile din lipsă de public, iar strălucitoarele decoruri nu vor mai fi decît biete pînze vopsite. Înțelepciune aievea, armă aievea împotriva poeziei nedreptății. Vai nouă! Sîntem sfătuiți şi călăuziți de moralişti amatori care nu ştiu decît să aiureze şi să-i molipsească pe alții cu boala lor.

14 mai 1913

LIX

Necazurile altuia

Moralistul, La Rochefoucauld cred că e, care a scris: « Avem întotdeauna destulă tărie ca să îndurăm necazurile altuia», a rostit desigur un adevăr. Dar nu-i decît pe jumătate adevărat. Lucru mai vrednic de luat în seamă e că avem întotdeauna destulă tărie pentru a ne îndura necazurile noastre. N-avem încotro. Cînd nevoia ne apucă de braț, ne ține vîrtos. Poate că s-ar cădea să murim; de nu, trăim şi noi cum putem; cei mai mulți oameni calea aceasta o aleg. Puterea vieții e uimitoare.

Potopiții, bunăoară, se dau pe brazdă. Pe podețele de scînduri nu se văicăresc; pun piciorul cu nădejde. Cei îngrămădiți în şcoli şi alte localuri publice se rostuiesc

https://biblioteca-digitala.ro

cum pot mai bine şi mănîncă şi dorm în lege. Cei care au făcut războiul povestesc aşişderea; marile necazuri nu vin atunci din faptul că eşti pe front ci din acela că ţi-s picioarele îngheţate; gîndul ţi-e îndreptat cu înverşunare spre aprinderea unui foc şi eşti în al şaptelea cer cînd ajungi să te încălzeşti.

Am putea încă spune că pe măsură ce e traiul mai greu răbdăm mai bine necazurile şi ne bucurăm mai puternic de plăceri; deoarece prevestirea n-are vreme să meargă pînă la necazurile doar cu putinţă; o ţine nevoinţa în frîu. Lui Robinson nu începe să-i fie dor de patrie decît după ce şi-a clădit casa. De bună seamă că aceasta-i pricina pentru care bogătaşului îi place la vînătoare; are atunci parte de suferinţe apropiate, precum durerea de picior, sau de plăceri apropiate, precum mîncarea şi băutura, din belşug; iar mişcarea le duce pe toate cu sine, le contopeşte pe toate. Cel care-şi îndreaptă toată gîndirea asupra unei fapte anevoioase, acela e pe deplin fericit.

Cel care cugetă la trecutul sau la viitorul lui nu poate fi fericit pe de-a-ntregul. Cît timp ducem în spinare povara lucrurilor, trebuie să fim fericiţi sau să pierim; deîndată însă ce purtăm, cuprinşi de nelinişte, povara sinei noastre, orice cale e aspră. Trecutul şi viitorul se lovesc la tot pasul de pietrele drumului.

Pe scurt, ar trebui să nu mă gîndesc la mine. De toată nostimada este că ceilalţi mă silesc să mă trag înapoi în sinea mea, tot vorbindu-mi de ei înşişi. Să făptuieşti laolaltă e lucru bun întotdeauna; să sporovăieşti laolaltă de dragul sporovăielii, de dragul văicărelii şi cîrtelii e una din marile urgii ale lumii în care trăim. Fără să mai pui la socoteală că faţa omului e al naibii de grăitoare şi cu uşurinţă trezeşte amărăciuni pe care lucrurile şi faptele mi le daseră uitării. Nu sîntem egoişti decît în lume, datorită ciocnirii dintre euri, datorită răspunsului de la unul la altul, răspuns al gurii, răspuns al ochilor, răspuns al inimii frăţeşti. O tînguire dezlănţuie mii de tînguiri; o frică dezlănţuie mii de frici. Turma toată tremură în fiecare oaie.

Iată pentru care pricină o inimă simţitoare este mereu niţel sihastră. La unele ca acestea trebuie prietenia să cugete neîncetat. Să nu ne grăbim a numi egoist pe omul simţitor care-şi caută singurătatea pentru a se feri de chemările omeneşti; nu înseamnă că ai inima rece dacă ţi-e greu să rabzi neliniştea, tristeţea, suferinţa zugrăvite pe chipul unui prieten. Şi rămîne de văzut dacă cei care se împacă atît de bine cu nenorocirea sînt mai grijulii faţă de necazurile lor ori mai curajoşi ori mai nepăsători. Moralistul de care pomenirăm a fost doar răutăcios. Necazurile altuia sînt greu de purtat.

23 mai 1910

LXIV

Diogene

Omul nu ştie ce-i fericirea decît dacă voieşte şi născoceşte. Dovadă jocul de cărţi; se vede, după mutre, că fiecare e fermecat de propria-i putere de a chibzui şi hotărî; oricine e Cezar la stas şi trece Rubiconul în fiece clipă. Pînă şi în jocurile de noroc, atîrnă numai de vrerea jucătorului să rişte sau nu: uneori cutează, cu orice preţ; alteori se înfrînează, oricît de minunată ar fi speranţa; se cîrmueşte de unul singur; domneşte. Dorinţa şi teama, sfetnici nesuferiţi în viaţa de toate zilele, n-au ce căuta aici, deoarece nu-i cu putinţă să prevezi ceva. Iată de ce e jocul patima firilor semeţe.

https://biblioteca-digitala.ro

Cei ce se învoiesc să cîştige ascultînd de altul nici nu bănuesc măcar ce poate fi plăcerea de a juca bacara; dar dacă încearcă, vor cunoaşte şi ei pentru o clipă măcar beţia puterii.

Toate meseriile sînt pe plac atîta vreme cît le facem cum ne taie capul şi rele cîtă vreme jucăm după cum ni se cîntă. Vatmanul are parte de mai puţină fericire decît şoferul de pe autobuz. Vînatul de unul singur şi neîngrădit e aducător de mari bucurii pentru că vînătorul îşi croieşte singur planul, îl urmează sau îl schimbă, fără ca să fie silit să dea seama cuiva de ce şi cum. Plăcerea de a ucide în urma unor hăitaşi e o nimica toată faţă de aceasta; de altfel un bun trăgaci se bucură şi de puterea de a stăpîni tulburarea şi neaşteptatul. Cei care spun că omul aleargă după plăceri şi fuge de strădanii prezintă lucrurile greşit. Pe om îl sastiseşte plăcerea căzută pleaşcă şi-l bucură nespus mai mult aceea pe care o cucereşte; mai presus de orice îi place să făptuiască şi să biruie; nu-i place nici să rabde nici să îndure; drept urmare mai degrabă alege osteneala pe care o însoţeşte fapta decît plăcerea puturoasă. Paradoxalului Diogene îi plăcea să spună că truda este cea bună; se gîndea la truda aleasă şi voită; deoarece în privinţa celei silite, n-o place nimeni.

Alpinistul îşi sporeşte puterea şi şi-o dovedeşte; o simte şi o gîndeşte totodată; bucuria aceasta înaltă luminează întinderile acoperite cu nămeţi. Dar cel pe care l-a dus un tren electric pînă sus pe vîrful vestit nu dă de acelaşi soare. Iată de ce este adevărat că închipuirea plăcerilor viitoare ne amăgeşte; ne amăgeşte însă în două chipuri; pentrucă plăcerea primită nu-şi ţine niciodată făgăduiala, în vreme ce plăcerea de a făptui, dimpotrivă, dă întotdeauna mai mult decît a făgăduit. Atletul se pregăteşte în vederea cuceririi cununii; apoi însă, datorită antrenamentului şi a greutăţilor învinse, cucereşte o altă cunună, care-i înlăuntrul lui şi din care face ce vrea. Adevărul este că leneşului îi lipseşte cu totul puterea de a închipui; deoarece vede numai truda şi cununa; le cumpăneşte şi nu se poate hotărî; în vreme ce atletul s-a şi repezit şi s-a pus pe treabă, îmboldit de exerciţiul din ajun şi alegîndu-se numai decît cu bucuria de a-şi simţi voinţa şi puterea. Astfel încît doar munca-i plăcută; iar leneşul n-o ştie şi n-o poate ştl; sau dacă o ştie, din auzite sau din amintire, n-o poate crede; iată de ce socoteala de-acasă a plăcerilor nu se potriveşte niciodată cu ceea ce urmează şi plictiseala e nelipsită ca martie-n post. Cînd dobitocul cugetător se plictiseşte, mînia nu-i departe. Plictiseala de a fi rob mi se pare totuşi mai puţin acrită decît aceea de a fi stăpîn; deoarece, cît de searbădă să fie munca, tot îţi mai îngăduie niţeluş să cîrmueşti şi să născoceşti; pe cînd celui căruia plăcerile îi vin de-a gata pe tavă îi este fireşte mai rău. Aşa încît bogatul stăpîneşte posomorît şi îmbufnat; slăbiciunea lucrătorului vine dintr-aceea că e mai mulţumit decît ar vrea. Se face că e rău.

30 noiembrie 1922

LXVI

Stoicism

Poate că nu i-am înţeles pe vestiţii stoici cum trebuie, de parcă nu ne-ar învăţa decît să ne împotrivim despotului şi să înfruntăm chinurile. Eu unul deosebesc mai multe întrebuinţări ale bărbăteştei lor înţelepciuni, care-i şi leac pentru secetă şi ploaie. Părerea lor era, după cum se ştie, că se cade să ne despărţim de simţămîntul dureros

https://biblioteca-digitala.ro

și să-l privim ca pe un obiect spunîndu-i: « Tu ții de lumea lucrurilor; tu nu ții de lumea mea». Cei care, dimpotrivă, nu se pricep de fel să trăiască regește pe o laviță îngăduie furtunii să le pătrundă-n suflet și zic cu năduf: « Simt vijelia de departe; sînt totodată copleșit și fără de răbdare. Tună și trăznește, Doamne!» Asta-i viață de dobitoc, unde cugetul e de prisos. Pentru că, după cît pare, vita e pe de-a-ntregul schimbată de furtuna care se apropie, întocmai ca și planta care se încovoaie în bătaia soarelui și apoi se înalță la umbră; dar animalul nu prea-și dă seama, după cum și noi cînd apucăm să picotim nu știm dacă sîntem voioși sau mohorîți. Starea aceasta de toropeală e bună și pentru om și mereu aducătoare de odihnă, pînă și-n cele mai crunte necazuri, numai dacă nefericitul se domolește cu totul; dau cuvintelor înțelesul lor cel mai adevărat; toate mădularele trebuie să fie nestingherite, și toți mușchii destinși; cunosc unii meșteșugul de a-i pune frumușel la odihnă, cu ajutorul unui soi de masaj, lăuntric, pe deplin potrivit încordării pricină de nimic, de nesomn, de îngrijorare. Celui ce nu poate să adoarmă mă grăbesc să-i spun: « Fă-te mort în păpușoi».

Iar dacă nu poți coborî pînă la starea aceasta dobitocească, miezul virtuții epicuriene, nu-ți rămîne decît să te deștepți voinicește și dintr-o săritură să ajungi pînă la virtutea stoică; pentru că-s bune și una și alta, numai întregolul nu face doi bani. Dacă nu te poți contopi cu ploaia și cu furtuna, trebuie să te îndepărtezi de ele și să spui: « Nu-s eu, sînt ele, nu-s de mine». Mai anevoios, desigur, este cînd vine vorba de o învinuire nedreaptă ori de o dezamăgire ori de o gelozie; lighioanele astea se țin scai de tine. Trebuie totuși să hotărăști a spune în cele din urmă: « Nu-i de mirare că sînt trist după această dezamăgire; lucru firesc, ca ploaia și ca vîntul». Sfatul aceasta îi zgîndără pe frămîntați, care se îndatorează, se leagă de bună voie, își îmbrățișează suferința. Îi asemuiesc cu pruncul care zbiară ca un măgar și într-atîta se necăjește de cît e de prost că zbiară și mai și. S-ar putea lecui singur zicîndu-și: « Mare scofală! Un copil care strigă!» Dar nu știe încă să trăiască. Lumea de altfel nu prea știe să trăiască. Eu unul spun sus și tare că una din tainele fericirii este să nu-ți pese de propriile tale toane; privite astfel cu dispreț, toanele recad în dobitocească viețuire, întocmai cum se întoarce cîinele la cușca sa. Aceasta-i cred, unul din cele mai însemnate capitole ale moralei autentice: să te desparți de greșelile tale, de părerile tale de rău, de amărăciunile cugetării în zadar. Să-ți spui: « Furia aceasta va trece după ce-și va fi făcut mendrele». Întocmai ca pruncul căruia nu i se aude gura, va trece pe loc. George Sand, femeie cu cap, a înfățișat un astfel de suflet mare în *Consuelo*, lucrare viguroasă, prea puțin citită.

31 august 1913

LXIX

Nodul desnodat

Cineva mă judeca ieri din scurt: « Optimism fără leac». Desigur că n-o spunea a bine, înțelegînd că așa sînt din fire și că nu mă plîng dar că amăgirea de sine măcar că nu-i dăunătoare numai adevăr nu poate fi. De fapt ia ceea ce este drept ceea ce ar voi să spună că e. Dacă privim numai cele ce sînt de la fire și fără ca omul să-și fi pus mîna, pesimismul e adevărul; pentru că treburile omenești, deîndată ce le lași să se scurgă în voie, degrabă se prăvălesc din rău în mai rău; spre pildă, cine se lasă pradă

https://biblioteca-digitala.ro

toanelor, pe loc se pomenește nefericit și rău. Într-acolo ne duce neapărat însăși alcătuirea trupului nostru, care pe toate le întoarce în rău deîndată ce nu e supraveghiat îndeaproape, deîndată ce nu mai e cîrmuit. O ceată de copii, în lipsa unui joc rînduit, ajunge repede la vălmășag și păruială, vădindu-se astfel legea biologică a neîntîrziatei prefaceri a zgîndăririi în mînie. Încercați jocul de-a bătutul în palme cu un copilaș; se va deda fără zăbavă jocului cu un soi de furie stîrnită de mișcarea făcută. Altă încercare: dați unui flăcăiaș prilejul de a vorbi în voie; arătați-i că-l luați în seamă; o să înceapă să toarne vrute și nevrute, deîndată ce își va fi învins sfiala. Învățătură de minte care va vă aprinde obrajii de rușine, fiindcă-i bună pentru toți, după cum e și amară pentru toți; orișicine se pune pe vorbit fără a se ține în șapte frîie, iute începe să turuie la verzi și uscate, îndeajuns ca să-și blesteme apoi firea și să nu mai aibe nici o încredere în sine. Dacă-i așa, ușor înțelegeți ce poate fi o gloată în fierbere. Și nu veți fi departe de adevăr.

Dar cel care cunoaște răul de la obîrșie se învață să nu blesteme și să nu deznădăjduiască. Stîngăcia e legea oricărei încercări, oriunde. Trupul, nestrunit de gimnastică, se aprinde deîndată și, fie că are de a face cu desenul ori scrima ori călăritul ori convorbirea, numaidecît țintește prost și e firesc să nimerească alături. E de mirare și s-ar zice că-i dă dreptate pesimistului; dar trebuie să ne oprim la cauze și lucrul cel mai de seamă aci e acea legătură dintre toți mușchii a cărei urmare este că fiecare dintre ei, de cum mișcă, îi stîrnește pe toți ceilalți, iar nu numai pe cei chemați să conlucreze. Neîndemînatecul apasă cu tot trupul asupra fiecărei mișcări și oricare dintre noi e mai întîi neîndemînatec, fie și pentru ca să bată un cui. Dar nu are margine priceperea pe care pornim s-o însușim prin deprindere; toate meșteșgurile și meseriile o dovedesc. Desenul, unde mișcarea mîinii își întipărește dîra, e poate dovada cea mai grăitoare, cînd e frumos; fiindcă mîna greoaie, nerăbdătoare, frămîntată, purtînd povara întregului trup, este totuși în stare să sclipească o trăsătură ușoară, stăpînită și s-ar zice neprihănită, supusă totodată minții și materiei. Iar omul care răcnește și răgușește e tot acela care va cînta; căci fiecare moștenește ghemul acesta, fremătător și înodat, de mușchi... Ni se cuvine să desnodăm; și nu-i lucru de nimic. Iar fiecare știe că mînia și desnădejdea sînt cei dintîi vrășmași pe care trebuie să-i răpunem. Ni se cuvine să credem, să nădăjduim și să zîmbim; și, pe deasupra să lucrăm. Așa-i făcut omul, că dacă nu-și dă drept lege a legilor un optimism atotbiruitor, pesimismul cel mai întunecat înseamnă adevărul.

27 decembrie 1921

În românește de N. STEINHARDT și ALEXANDRU BACIU

https://biblioteca-digitala.ro

ALEXANDRU BACIU

ACTUALITATEA LUI ALAIN

Alain este numele sub care este cunoscut Emile Chartrier, strălucit dascăl, prodigios eseist și contestat filosof.

Profesorul școlilor din Lorient și Rouen, dascălul timp de zeci de ani a numeroase serii de elevi la liceul Henri IV din Paris, — ulterior scriitori iluștrii, — cel care a refuzat cu obstinație laurii Academiei Franceze și alte demnități meritate cu prisosință — a fost prin excelență un spirit socratic, exercitînd o viață întreagă, cu pasiune modestie și dignitate, oficiile magistrului în accepția cea mai nobilă a cuvîntului.

Eseist subtil în cele cinci serii ale « Propos »-urilor *(101 Propos* — 1908-1928 și *Libres Propos* — 1921-1936), din care *Propos sur le bonheur* și *Propos sur l'éducation* își păstrează o acută prospețime; analist penetrant al pasiunilor omenești în *Les idées et les âges* sau *Entretiens sur le bord de la mer* și temeinic comentator — totdeauna foarte personal — al unor filosofi clasici: *Spinoza* (1901), Platon *(Onze chapitres sur Platon,* 1928) Descartes (mari ediții comentate ale *Discursului asupra metodei* și *Tratatului despre pasiuni*) apoi studii despre Hegel, Auguste Comte și Kant, care au dominat gîndirea acestui eclectic inteligent și robust; exeget pertinent bîntuit de fervoriile esteticii în *Système des beaux arts, Vingt leçons sur les beaux arts, Entretiens chez le sculpteur,* sau *La visite au musicien*; critic literar preocupat asiduu de geneza poemelor lui Paul Valéry sau de operele lui Balzac, Stendhal sau Dickens; pacifist vehement în *Mars ou la guerre jugée* ; în sfîrșit, memoralist niciodată tentat să alunece într-un strîmt egotism în *Histoire de mes pensées, Souvenirs concernant Jules Lagneau* sau *Souvernirs de guerre.*

O operă prodigioasă marcată de convingerile sale avansate care l-au situat tot deauna pe Alain de aripa de stînga a intelectualității franceze.

●

Pentru Alain perceperea este un nod gordian. A percepe înseamnă exigența adevărului, înseamnă o punere la încercare în fiecare clipă a solidarității noastre cu lucrurile. Spiritul și lumea n-au existență decît unul prin altul. Ideea n-are realitate decît în aplicarea ei la un obiect concret. Dar a percepe înseamnă și a aprecia și a schimba: deci condiția primară a oricărei acțiuni. Percepția cheamă în mod necesar ordinea și dreptatea. « Munciți ca să înțelegeți lumea, ca să fiți drepți », sfătuia Alain. A percepe înseamnă a judeca, a afirma, a asuma răspunderi, deci de a fi stăpînit de convingere, curaj și îndrăzneală. Teoria percepției are drept prelungire firească pe aceea a acțiunii, a înfăptuirii, a rolului preponderent acordat voinței.

« Gîndește-ți opera, da, desigur; dar nu ne putem gîndi decît la ce există, deci înfăptuiește-ți opera » — afirmă undeva Alain. Artist autentic, gînditorul francez a înțeles că arta piere cînd devine automatism, după cum e sortită dispariției dacă pierde contactul cu lumea. Efortul creației aduce în aceeași matcă munca, reflexia, născocirea și libertatea, solidare indelebil. Opera de artă se naște astfel mai mult din execuție decît din intenție. Nu-ți gîndești opera decît înfăptuind-o, făcîndu-o să se făurească sub degetele tale, fără să aibă niciodată alt model decît pea însăși.

https://biblioteca-digitala.ro

O luptă permanentă — necesară, utilă — cu o materie determinată, cu o magmă totdeauna prezentă, luptă în care — dacă izbîndești — se dezvăluie stilul care «marchează» opera umană și este semnul vicoriei.

« La Folle du Logis » — imaginația creatoare — constituie o putere înșelătoare ce trebuie depășită și supusă; ea e « stăpîna erorii», pentru că e condiționată de mișcările corpului, de pasiuni ca frica și mînia și de judecăți greșite; « zănatecă și dezordonată» ea trebuie învinsă pentru a se ivi opera de artă.

Așadar spiritul nu se poate închista asupra lui însuși decît sub pedeapsa de a găsi un vid al disperării; trebuie deci să-și dăruiască un obiect, care-i lumea reală, opunînd rezistență și prin aceasta salutară; căci nu gîndești bine decît ceea ce înfăptuiești; de aici ideea unei voințe libere, absolute, inalienabile, de neînlocuit, în care trebuie să crezi și s-o pui la treabă.

Creația artistică răspunde astfel unor majore exigențe ale conștiinței: ea ne scapă de vijeliile nocive ale pasiunilor; ea ne face să ne cunoaștem pe noi înșine , pe noi cei adevărați, — și implicit lucrurile, lumea reală, căci nu le înțelegem decît în măsura în care acționăm asupra lor; ea smulge operele timpului proiectîndu-le în eternitate, dîndu-le aura adevărului și frumuseții.

Clasic prin structură, influența lui Platon, a stoicilor, a lui Hegel și Kant, și mai ales a lui Descartes făcîndu-se simțită adeseori, Alain rămîne un emul al marilor moraliști de cea mai autentică tradiție franceză ca Montaigne, Pascal, La Bruyère.

Format la școala clasicilor, Alain e uneori surprinzător de modern și actual. Solidaritatea permanentă cu « lucrurile» — această « reificare» — « constructivismul» pe care își fundamentează Artele Frumoase, sînt idei scumpe romanului modern, picturii abstracte, muzicii noi — credința în construcția lucidă care asimilează datele vagi ale imaginației, ale reveriei. Deseori o anumită viziune «existențialistă» care îl apropie de Sartre. După cum la fel de actual e cînd consideră Artele Frumoase drept « limbaje», operele de artă fiind « semne viguroase pe care umanitatea și le face ei înseși », interferînd aici uneori cu adepții « noului val» al criticii structuraliste.

I s-a reproșat filosofului Alain că n-a înțeles psihanaliza și pe Nietzche sau n-a avut destulă îngăduință pentru Gide; dar nu trebuie să uităm că Alain era în primul rînd un dascăl în sensul cel mai socratic al cuvîntului și nu preda decît ceea ce pînă atunci rezistase timpului; reflexele lui de bun profesor îndemnnîdu-l să combată orice părea excesiv, care nu se încetățenise ca idee-forță, perenă. Ilustra strălucit o anumită idee a învățămîntului care astăzi poate e amenințată.

Actual Alain e puternic ancorat în contemporaneitate mai ales prin viguroasa sa lecție de voință și optimist clarvăzător. O pleiadă de discipoli străluciți — de cele mai variate valențe sufletești — cărora Alain a știut să le desțelenească fiecăruia drumul spre descoperirea propriei personalități — l-au prețuit și admirat. Proust — care nu l-a avut profesor — François Mauriac, André Maurois, Henri Mondor, Jean Prevost, Pierre Bost, Henri Massis, Simone Weil și atîția alții sînt mărturii ale aleselor sale daruri de dascăl.

Eseistul și gînditorul ne este de asemenea mereu prezent prin umanismul său robust, necontrafăcut, fără adaptări de circumstanță sau iluzii vane, prin spiritul său nesistematic, atît de fecund și insinuant, plantat trainic și perseverent în tumultoasa realitate.

Pe bună dreptate — după cum afirma Pierre Bost, unul din cei mai în vîrstă dintre elevii lui, el însuși gînditor de seamă — un filosof nu este în mod necesar un om care construiește doctrine și teorii; este și un om ce vrea să facă și pe alții să gîndească, să înțeleagă lumea. O filosofie este un mod de gîndire și o artă de a trăi. Și din toate scrierile lui Alain, se degajă cu prisosință, fără ostentație, aceste țeluri nobile.

https://biblioteca-digitala.ro

HANS MAGNUS ENZENSBERGER

Poeme

https://biblioteca-digitala.ro

CÎNTEC DE ADEMENIRE

înțelepciunea mea e o papură
crestează-ți degetul cu ea
să caligrafiezi o ideogramă roșie
pe umărul meu
ki wit ki wit

umărul meu e o corabie iute
așază-te pe puntea însorită
să te port către o insulă
din sticlă din fum
ki wit

glasul meu e o temniță blîndă
nu te lăsa dus
înțelepciunea mea e un pumnal mătăsos
nu asculta
ki wit ki wit ki wit

APRIL

draga mea lumină rătăcitoare, cavalul meu îndepărtat,
tînărul meu cal bălan
între posomorîtele silozuri
între pulberării și cartiere generale
în triest și cadiz
sub elevatoarele portului în göteborg
oriunde ne jucăm noi
e o pădure de măslini
un banc bogat de pește
un golf cu nămol argintiu
un luminiș plin cu mușchi
o colină cu cireși sălbatici

nu un ciocan pneumatic : o plecăciune duioasă
nu un crucișător : o gavotă ușoară

și gingaș ca un fruct pufos
este april în gura noastră
în rue vavin la göta älv

https://biblioteca-digitala.ro

sub elevatoarele portului în rotterdam
oriunde ne jucăm noi e un april
draga mea lumină rătăcitoare
dulcele meu caval
caval april
caval

CAMERA OBSCURĂ

între cei patru pereţi ai mei de-acum
din lemn de molift
patru pe cinci pe doi și jumătate metri,
în cămăruţa mea
sînt singur

singur cu mărul copt, întunericul,
becul de șaizeci de waţi,
cu bundeswehrul, cu bufniţa
singur

cu pres-papirul din sticlă albastră
cibernetica, moartea,
cu rozeta de stucatură
singur

cu dumnezeu-cu-noi
cu drumul spre eleșteu în kaufbeuren
(den. reg. schwaben)
cu splina mea singur

cu cumătrul meu rabmüller
gazat acum douăzeci de ani,
singur cu telefonul roşu
și cu multe, pe care vreau să le ţin minte

singur cu toată liota,
cu toată suflarea,
cu căţel și cu purcel
cu pont și cu pilat.

https://biblioteca-digitala.ro

în camera mea nesfîrşită
patru pe cinci pe doi şi jumătate metri
sînt singur cu ceaţa mea elicoidală
de imagini

de imagini de imagini
de imagini de imagini de imagini
enciclopedice şi goale
şi fără îndoială

singur cu creierul meu de-acum
în care eu regăsesc mărul copt,
întunericul, pe cumătrul rabmüller,
şi tot ceea ce vreau să uit.

TĂRÎMUL UMBRELOR

I

aici văd încă un loc,
un loc liber,
aici în umbră.

II

această umbră
nu este de vînzare.

III

şi marea
aruncă poate o umbră
şi timpul.

IV

războaiele umbrelor
sînt jocuri :
nici o umbră
nu stă în lumina alteia.

V

cine şade în umbră
e greu să fie ucis.

https://biblioteca-digitala.ro

VI

pentru o clipă
ies din umbra mea,
pentru o clipă.

VII

cine vrea să vadă lumina
așa cum este
trebuie să se retragă
în umbră.

VIII

umbre
mai luminoase decît acest soare
umbră mai răcoroasă a libertății.

IX

total în umbră
umbra mea piere.

X

în umbră
este încă mereu loc.

CASĂ RETRASĂ

pentru günter eich

cînd mă trezesc
casa tace
doar păsările se-aud
mă uit pe fereastră
nimeni. pe-aici

nu trece nici o stradă.
nu e nici o sîrmă pe cer
și nici o sîrmă în pămînt.
în tăcere zace vietatea
sub topor.

pun apa.
îmi tai pîinea.
neliniştit apăs
pe butonul roşu
al micului tranzistor.

https://biblioteca-digitala.ro

« criza din caraibi... spală mai alb
şi mai alb şi mai alb... treapta a treia...
that's the way i love you...
acţiunile montanei se redresează...»

nu iau toporul
nu fac ţăndări aparatul.
glasul spaimei
mă linişteşte, el spune:
sîntem încă în viaţă.

casa tace.
eu nu ştiu cum se întinde o cursă
şi cum se face un topor de cremene,
cînd ultimul tăiş
e ruginit.

PURGATORIU

vai pămîntul este mic de tot în broşuri
către snackbar se clatină belferii
înfăşuraţi în cecuri de călătorie
steagul carantinei a fost înălţat

domnul albert schweitzer
e invitat la informaţii-tranzit

contabili scofîlciţi vîslesc
prin coridoare de sticlă
spre judecata de apoi
ultimul apel la nagasaki

domnul adolf eichmann
e invitat la informaţii-tranzit

lumea e-nchisă din cauza ceţii
pe trotinete trec logodnicii
în fluturîndele cămăşi ale morţii
maşina e gata de zbor

monsieur godot
e invitat la informaţii-tranzit

https://biblioteca-digitala.ro

ieşirea b poziţia treizeci şi doi
vocea de nylon răsună vai peste noi
valuri de cadavre trec peste pistă
în întuneric strălucesc sirene

MEMORANDUM

aruncaţi de furtună ca plutele odihnim
în două încăperi întunecate ale lumii,
ca fotografiile noastre rupte albind
în sideful ramei, ca morţii
în cutiile lor poleite, fiecare
uitîndu-l pe celălalt cu ochii deschişi,
cu piele şi păr : artere,
şi tîmple, şi omoplaţi,
încet, ascultînd cum ascultă morţii,
şi necontenit, la fiecare şase minute,
vuieşte trenul aerian pe lîngă fereastra deschisă,
necontenit, şi ca odinioară,
şi fără somn, şi vînzătoarea de jurnale
deplînge strident doagele
plesnite ale cerului :

necontenit
ascultînd
ne-nscrie ploaia
lacrimi sub ochii uscaţi.

GREIERI

greieri prea puţini ? greieri prea mulţi ?
cine numără vocile
sub bazalt
în prundiş în smîrcuri
în savane vocile

de unde cîntecele
val şi creştere
replică şi răspuns
pentru cine ?

https://biblioteca-digitala.ro

cu ce mîini îngrijit
sub aripile lăcomiei
sub zăpada cămătarului

cîntă spre batjocura zeilor şi-a piezei rele
greieri prea puţini
greieri prea mulţi

GĂSIT ÎN ZĂPADĂ

o pană pierdută de fratele meu
corbul
trei picături de sînge vărsate de tatăl meu
tîlharul
o foaie căzută în zăpadă
de la ienupăr
un condur delicat de la logodnica mea
o scrisoare de la domnul cutare
o piatră un inel o grămadă de paie
unde a-ngropat-o războiul
e mult de-atunci

rupe scrisoarea
sfîşie condurul
scrie cu pana pe foaie :
albă piatră
negru pai
roşie urmă
ah ce bine că nu ştiu
cum se numeşte logodnica mea ţara mea casa mea
fratele-meu
cum mă numesc eu.

CĂTRE UN OM DIN TRAMVAI

de ce ? nu vreau să ştiu de tine, om
cu ochi apoşi, cu ţeasta
din unsoare şi paie, cu geanta plină de brînză.
nu. tu-mi eşti egal. tu nu miroşi frumos.
ca tine sînt mulţi. căutătura ta e peste tot
sub scări, după ghişee în faţa cinematografelor,

https://biblioteca-digitala.ro

o oglindă, mînjită cu săpun avid.
și tu (ah nici măcar ură!) te-ndrepți
către scrinul de nuc, către sofia loren,
te-ndrepți către casă plin de sudoare, plin de violete
alpine și de fașe.
știi tu oare,
cum miroase lumea, cum urcă somonul
în laponia, parfumul de scala,
praful dulce pe bătrînul meu lucrețiu
cu marginalii de mînă ale lui diderot,
dragostea într-o luntre din trestii :
degeaba este pentru tine lumea :
sălbăticiunea și filigranul, tot ce e curat, totul
e inutil și mînia și bucuria și osteneala!

și totuși eu văd în ascensoare , în vitri-
ne fața ta, încă este roză
însă curînd vin pungile sub ochi, vine
varul în ochi și dorul de răzbunare, ficatul
înnegrit de băutură și de certitudinea
partidelor pierdute. și eu văd cicatrici,
pe care tu nu le vezi, erupții, spermă
și sînge. și văd crima în ochii
tăi. în tramvai, în fata mea.
Tu te cuibărești în versurile mele,
te legi în visul meu, și anume
puți a varză și lașitate și bani,
căsnicie-rebut, lături, supunere lascivă :
însă eu văd prea mult, cum să fac să te-alung
de la masa mea ? să-mpart cu tine
piatra și iarba, tu stai atîrnat
deasupra mea în vagonul de dormit, locuiești
ziua mea lucidă, săptămîna mea
voioasă.
eu știu prea mult. știu :
vei fi în curînd ucis de un alt
om asemenea ție. dar înainte ca moartea
să te-mproaște cu baliga ei, vei ucide tu
un om în lift, pe unul ca tine
în tramvai orbește, sau chiar pe mine,
care nu te înghit, care știu,
care văd pe mîna ta gata pătată,
la rădăcina nasului tău, crima.

așa că înainte de-a adormi mă gîndesc la tine
din camera de hotel din fața cinematografului, și
te văd pentru prima oară încătărămîndu-ți
centironul și pentru prima oară salutînd
milităros și văd, cum apoi, ceva mai tîrziu,
iei pistolul-mitralieră și cu patul lui

https://biblioteca-digitala.ro

izbeşti în uşa mea, şi din această cauză,
şi pentru că nu te înghit, şi pentru că
abia de-ai să-mi supravieţuieşti o zi,
mă gîndesc la tine, frate-mpuţit.

DESEN ALB — NEGRU

Creta albă din mîna mea,
domnii mei, e alcătuită,
după cum dumneavoastră ştiţi, din molecule.
Moleculele sînt alcătuite din particule,
încărcătură, masă, strangeness şi spin :
urme, care se pierd
în camera de dezintegrare
şi-n mîna mea
în aceste formule fără sfîrşit
pe care dumneavoastră le ştiţi sau nu le ştiţi,
domnii mei, şi pe care eu aici
le însemn pe tabla neagră
cu cretă, cu cretă, cu cretă.

RONDOU

să vorbeşti e uşor.

Însă vorbele nu se pot mînca.
Deci coace pîine.
Să coci pîine e greu.
Deci fă-te brutar.

Însă în pîine nu se poate sta.
Deci clădeşte case.
Să clădeşti case e greu.
Deci fă-te zidor.

Însă pe un munte nu poţi zidi case.
Deci mută muntele.
Să muţi munţii e greu.
Deci fă-te profet.

Însă gîndurile nu se pot auzi.
Deci vorbeşte.
Să vorbeşti e greu.
Deci fă-te ceea ce eşti

şi murmură mai departe pentru tine,
făptură nefolositoare.

https://biblioteca-digitala.ro

ANUNŢ DE NAŞTERE

cînd acest ghemotoc este svîrlit în lume
şi scutecele lui sînt încă necroite
preotul îşi ia darul înainte de a-l boteza
visurile lui sînt deja visate
este trădat şi vîndut

cînd ţeasta lui se află încă în forceps
doctorul înfulecă deja ploconul
negustorul îşi scoate poliţa şi picură
de cerneală şi de sînge ştampila a laudă
este închis în hîrtii şi ipotecat

cînd încă scînceşte-n putoarea dulceagă a clinicii
strategii programează ziua
recrutării lui pentru moarte şarlatanul
pune deştiul în josul contractului
este asigurat şi isprăvit

cînd vînăt şi plăpînd cîntăreşte încă puţin
e stabilit cît rentează netto la ce paragraf intră
ce să-l înveţi şi ce să-i ascunzi
viitorul îi este pus în chingi
este respins şi repudiat

cînd cu mîna strîmbă bîjbîie aerul încă străin
e stabilit ce plăteşte pentru lapte şi pentru telefon
ce tarif are gazul care-l sufocă în patul murdar
plata femeii care-l scaldă-apoi
este înregistrat, încolonat, prins în laţ

cînd mototolul care miorlăie şi scînceşte aici
n-ajunge-n groapa plină cu vîrf alungînd urgia
şi-nlăturînd lucid ceea ce noi i-am pregătit
ci timpul său crunt îl înfierează c-o scriere nemaivăzută
este trădat şi vîndut

MOARTEA UNUI POET

pentru rainer m. gerhardt

fiecare zi o curgere de hîrtii şterse
un păienjeniş de insinuări,
urechi pline de murdărie lîngă gura ta,
un abur de hîrtii de amanetare şi spitale,
de trepte, pătate ca
patul unei scurgeri lubrice,
o zăpadă cenuşie de paragrafe pe lespezile
lumii, şi încălţări însîngerate şi streptococi.

https://biblioteca-digitala.ro

în fiecare noapte îmbrățișarea celor nouă surori sălbatice,
a vampirilor, frumos grăitori,
o împreunare cu nouă focuri, o
risipă de moarte.
un fenix prefăcut în cenușă!
zămislire neatestată! poezie carbonizată!
zbor frînt! nimic, ce să rămînă,

nimic decît o scrisoare, acoperită de lacrimile
de cerneală albastră ale unei furtuni,
ca o mînie surdă peste acoperișuri,
ca o jale oarbă, neputincioasă,
și numele tău, pe lespedea netedă
limpezindu-se-ncet
în oxid de uitare,

uitat de cele nouă frumoase iubite ale tale,
care sătule de sîngele tău
se-nalță jubilînd în locașul lor nemuritor.

În românește de ILEANA MĂLĂNCIOIU
și AURELIAN STATE

https://biblioteca-digitala.ro

HANS MAGNUS ENZENSBERGER

Hans Magnus Enzensberger s-a născut la 11 noiembrie 1929 în Kaufbeuren (Bavaria), aparținînd împreună cu Paul Celan, Ingelwy Bachmann, Günther Grass, Martin Walsen, Uwe Johnson, Peter Weiss celei de a doua generații a acelei literaturi vest-germane, care începuse declarat în anul 0, refuzînd să continue firul tradiției literare. Thomas Mann închidea așadar un orizont stilistic. Generația lui Enzensberger nu va mai transpune experiențe germane, cum făcuse prima, ci va reflecta stări de lucruri germane, cum spune Dietrich Weber, cu mai mult scepticism decît înaintașii, se va îndoi mai mult de puterea de expresie a limbii și chiar de forța angajării, care pentru ea se va schimba într-un fel de joc. Poezia va fi considerată politică, independent de temă sau teză, iar realismul, cel puțin, la Hans Magnus Enzensberger, își va păstra vigoarea. Neobișnuit de productiv, de o temeinică formație umanistă — studiase la Erlangen, Freiburg și Sorbona filologia, istoria filozofiei, — Hans Magnus Enzensberger e o minte ascuțită cu simț acut pentru problemele politice și de literatură. Este și un neobosit călător în lungul și în latul lumii. A trăit nu de mult și într-un exil voluntar la Tjöme, pe o insulă din Norvegia, după popasul din Italia unde « înjurase sub măslini». Explicația exilării lui e relația față de Germania, în care chinuit de viziunile apocaliptice ale viitorului umanității, nu se poate odihni. E greu de închipuit cum și-ar putea găsi liniștea, mai ales cînd și-a găsit vocația în a fi conștiința sensibilă a Germaniei prin care venise răul în lume. Hans Magnus Enzensberger nu aparține niciunui for sau grupări. E doar literar legat de grupul 47, de a cărui existență s-a îndoit îndelung: « nu tu insignă, nu tu cont la bancă, statut, sediu».

Cîteva reacții ale sale la apriga dispută pe care au provocat-o scrierile lui în Est și Vest le pot sugera următoarele rînduri: *« Îmi ascult atent dușmanii/cine sînt dușmanii mei/negrii mă numesc alb, albii mă numesc negru/îmi place să aud așa ceva ar putea să însemne/că sînt pe drumul bun/există oare un drum bun?»* (I.11) Ce critică ar putea combate această afirmație: « cine vorbește cu satisfacție de nedreptatea celuilalt, se face nedrept. Cine se fălește cu superioritatea lui, se înjosește.» Miezul de moralist al personalității sale, ce răzbate prin opera sa eseistică și poetică, îl apropie de marii moraliști francezi, dintre germani înrudindu-se în această privință cu Schiller.

Ca poet se face cunoscut prin *Apărarea legilor*, 1957, *Limba țării*, 1960, *Scris pentru Abi*, 1963, volume de eseuri, prețioase traduceri din lirica modernă, editarea de clasici și moderni, renumita antologie de lirică universală *Das Museum der modernen Poesie*, studii monografice (ca cel închinat lui Brentano), iar din 1965 editează revista literară *Kursbuch* deschisă autorilor germani și străini.

https://biblioteca-digitala.ro

Rareori însă au stat la îndemîna unui moralist atîtea universuri de limbă şi un atît de mare rafinament. În întinsa activitate eseistică, el întreprinde studii demoscopice, adevărate radiografii sociale pentru a arăta existenţa acelor forţe obscene în acţiune, care primejduiesc fiinţa umană, apoi că « Industria conştiinţei» face posibil ca majoritatea omenirii să o accepte voluntar şi numai bunul plac al cîtorva să dispună de ea. S-au constituit astfel instituţii jalonînd toate atuurile ştiinţelor moderne, pentru a-l înstrăina pe om de sine şi pentru a-l insensibiliza faţă de drepturile libertăţii şi umanităţii sale. Rapida dezvoltare a Industriei conştiinţei, devenind o instanţă decisivă, schimbă însuşi rolul intelectualului. Voluntar sau involuntar, conştient sau inconştient, el devine complicele unei industrii, a cărei soartă depinde de el, aşa cum el depinde de soarta ei. El pune în joc şi ceea ce nu-i aparţine numai lui. Toate încercările moderne sînt puse în mişcare nu numai pentru a paraliza împotrivirea omului, ci pentru a-l însuma, a-l face parte din sistem, ca în romanul lui Walter Jens fără însă să-i vină în minte « nu»-ul eroului acestuia. Ramuri ale Industriei conştiinţei, ca jurnalismul, moda, turismul, fabricarea unui bun de consum, cultura ca bun de consum, analiza producerii unei cărţi de buzunar, limba revistei *Spiegel*, catalogul unei case de export, record de tiraj, bestseller fără autor, în milioane de exemplare cu 400 de pagini luxos ilustrate, şi care costă două mărci, totul e supus unei analize necruţătoare, desfăşurată cu vervă şi strînsă argumentaţie. Procedeul concret al manipulării de conştiinţă e descompus anatomic în studiul unui jurnal cinematografic, acest unicat, care nu oferă nicio posibilitate de a-l confrunta, dar care e un act politic căruia îi sînt livrate săptămînal 215 milioane de oameni în cele aproximativ 100000 de cinematografe ale lumii. Desfăşurarea rapidă a imaginilor înlătură orice reflecţie şi omul înghite necontrolat un chip al lumii ale cărui elemente par lipite numai cu pap. Aceste *stories* pe care Hans Magnus Enzensberger le reduce la cîteva tipuri, arată cum se desfăşoară dresajul care preschimbă pe inofensivul gură-cască în criminalul altora şi al său. Orice simţ critic e paralizat în acest proces, în aşa măsură, încît catastrofa îi apare familiară şi de neînlăturat, ca singurul *movens* al istoriei, ca un eveniment natural de care nimeni nu e vinovat şi care nu poate fi împiedicat sau influenţat. Se cultivă o conştiinţă sinucigaşă, bomba devine ideal. Legătura dintre idilă şi destrucţie, viziunea unei planete care explodează, e lipsită de orice valoare informativă. Ţi se bagă în ochi un chip al lumii, cu teza că civilizaţia tehnică stă sub semnul exploziei. Despiritualizarea existenţei, *hybrisul* nostru sau alte explicaţii dibace duc numai la singura reţetă salvatoare: respect faţă de autoritate, pe scurt : dresaj.

Poezia politică e pentru Hans Magnus Enzensberger un pleonasm. Unde poezia se exprimă ca atare, tematic, se primejduieşte singură. Limba poetică, opusă limbii sociale, devine — prin hermetismul ei — protest şi rezistenţă. Hans Magnus Enzensberger e însă conştient de primejdia ce paşte poezia.

Raportul conţinut-formă e pentru el o problemă; e cîmpul sufletului dialectic unde, pentru a nu apărea contradicţie, trebuiesc uniţi polii. Limba interioară, poetică, căreia îi revine rolul demiurgic, nu aleargă însă în gol, în refuzul sau nimicirea realităţii, pentru a se înscăuna acolo « ca unic garant» al libertăţii şi demnităţii poetice, ci umblă în jurul realităţii « roz înspumată», şi asta nu din silă ci din dragoste şi din

https://biblioteca-digitala.ro

mînia sfîntă a profetului care și-a asociat și rafinamentul. În ciuda incompatibilității tematice, pînă și obiectul celor două domenii principale e comun: eseistica și poezia. Atacul împotriva forțelor agresive, demascarea racilelor, critica culturii, ruperea de patrie, exploatarea spirituală prin Industria conștiinței precum și componenta morală a naturii sale, îl fac să postuleze dezideratul unității artă-viață; și Hans Magnus Enzensberger, moralistul, ajunge să prețuiască intelectul nu prin ce gîndește, ci prin ce înfăptuiește.

Hans Magnus Enzensberger e el însuși în poezia sa, precum e Peer Gynt amenințat de turnătorul de nasturi în inima lui Solweig. Se afirmă că Hans Magnus Enzensberger se ridică între Brecht și Benn, unindu-i într-unul. Trebuie însă înțeles că a învățat numai la cei doi meșteri recunoscîndu-le doar influența. De Benn îl leagă rafinamentul de atelier, care la acesta stă în slujba intenției metafizice. Spre deosebire nsă de Benn și Rilke, pentru care poezia e trecere a văzutului în nevăzut, Hans Magnus Enzensberger crede că eroii sînt destinați istoriei. De Brecht îl leagă ideea valorii de întrebuințare, a poeziei, și gestul de a arăta. Hans Magnus Enzensberger e un artist al ochiului, « care ar vrea ca versurile sale să fie înțelese ca scrisuri... dar nu în spațiul auditiv, ci stînd în fața ochilor și acționînd ca anunțul din ziar, ca placatul de pe afișierul coloană, ca scrisul pe cer » (Knörich). Amîndoi, și Brecht și Hans Magnus Enzensberger, sînt interesați de efectul produs, fiecare mișcîndu-se însă altfel: Brecht oferind materialul din care obligatoriu se desprind concluziile sale, sau ceea ce Umberto Eco denumea « pedagogia operei deschise», iar Enzensberger sfătuind cititorul spre adeziunea sau respingerea tezelor propuse. În firea și opera sa (dezacordul ontologic viață-operă nu e, prin statornicia nuveliștilor, prea mare) stăpînește oxymoronul, — ca să umblăm în arsenalul exegezei, interpretat de mulți ca semn al excentricității sale. El își desfășoară însă pe o culme îngustă și înaltă opera minată de două forțe opuse și dialectic legate. Oricum, viața are de împletit opoziții între care însă adesea se așează atît moloz — devenind ca în Faust « flache Unbedeutenheit», încît sensul curgerii e sugerat doar de linia leagăn-mormînt. Nu-l vom urma pe Hans Magnus Enzensberger în explicitarea detaliilor nașterii unei poezii (1963) în care își explică de fapt propria creație. Popasul poetic e pentru el loc de refugiu într-o simplitate de ciobani macedoneni unde pămîntul miroase ca o stea nelocuită și bucatele sărmane fac un praznic, unde realitatea există prin artă atît de deplin încît dispare tensiunea între obiect și reprezentare. Primitivul, jocul, dragostea scrise peisagistic odihnesc duminical, ca în copilăria noastră. Hans Magnus Enzensberger nu clădește însă pe verticală. Setea de înalt a goticului și căutarea transcendentală îi sînt străine. El clădește pe orizontală, asiatic, însă fără abundența decorativ florală, și după o ordine nemțească, clasic și exact, planificat. Pentru spiritul său muzical pledează înclinarea pentru diversele variațiuni pe o temă. Lectura operei lui poetice sugerează o *aqua forte* de proporții a epocii, în care ciclurile cresc ca niște mape de studiu, lucrate febril cu mîini arse de acid, dar lucid controlate.

Protestul fiindu-i singurul resort al poeziei, Hans Magnus Enzensberger desfășoară în ea toată scala, de la mînia turbată, care nu știe de reținere, pînă la îndoială și surdina notelor elegiace: *ciorcîrlia ... luminița nu mai sînt pe-aici, nu mai există nici orașe nici pești* (I.10), *ce caut pe-aici ? ce trebuie să spun ? în ce limbă și cui ?* (I.11)

https://biblioteca-digitala.ro

Toate componentele eului său liric și ale imaginii sale artistice care acționează destructiv asupra acestui statut, sînt reversul iubirii lui pentru Germania. Țării sale îi închină poezie adevărată. Simțim că mîinile care poartă în lumina asta muritoare țara, tremură. Arsenalul de două milenii al elogiului și veșniciei a ruginit de mult. Ceea ce în poezie era cununat patetic cu nemurirea apare acum în vecinătatea firească a morții.

După această schiță a registrului poetic, însemnăm despre tematica și motivarea protestului său numai ceea ce ar întregi imaginea operei. Temă și motiv se suprapun ca de obicei în poezia modernă. E mutația de la situația concretă la formularea abstractă. Motivul vinei proprii, al trecerii vieții, al singurătății, uciderii, motivul lui nimeni, al umbrei și al confruntării, al îndoielii, vor fi dezmințite. E evocat anorganicul (discuție despre substanțe, inima Grönlandei, răzbunare pentru o inimă de sticlă) sau forme simple ale organicului, pentru a arăta că superioritatea nu-i de partea omului: « *pe ea se poate clădi . . . țelina* e *mai umană decît omul, nu-și mănîncă semenul*». Și mai ales motivul dublurilor, al ipostazelor propriului eu, e cel mai bogat în învelișuri semantice. Organicitatea totului și dialectica imaginii poetice pot fi luminate și din perspectiva unor contradicții polare a căror variație și depășire se preschimbă într-un floral de care poezia nu se poate lipsi. O înaltă conștiință artistică l-a făcut apt să convertească organic tradiția în inovație. Teoreticianul poeziei moderne învață: poezia e un proces, nu un muzeu, și nici un muzeu imaginar nu-l poate opri. E în același timp distrugere și reluare, distrugere care se preschimbă în construire. Reversul oricărei poetici e înălțarea unei noi poetici. Poetica lui Hans Magnus Enzensberger încorporează marea tradiție a poeziei germane, fără încordarea și renunțarea dureroasă de care vorbește Thomas Steans Eliot în *Selected Esays.* Resorbția se întinde pînă la cîntecul popular și tradiția basmului. Exegezei poeticei lui Brentano îi datorează Hans Magnus Enzensberger deprinderea tehnicii dislocării imaginii expresiei, sintaxei, ca și a tehnicilor sunetului pe care le-a valorificat prin meșteșug și familiaritate.

Ce poate face ironia și tonul de provocare cu elementele de limbă se vede în multe locuri: *cumpărați-vă sicrie cu instalație de aer condiționat și tout a l'égoût (I.41).* Versul adesea tactil poartă imaginea între metaforă și simbol. Permanenta căutare și încercuire către vorbitorii la telefon e caracteristică și altor poezii (*știința despre lich-ni, scrisul orbilor*) cu deosebirea că în ele intenția nu mai este de cunoaștere, ci de căutare, de pretexte pentru o configurare metafizică. Semnificațiile asociate cresc din metaforă peste simbol în cifru. În timpul implicațiilor (*semantia*) curgerea dintre metaforă, simbol și cifru e continuă. Ioachim Müler, în cunoscutul triptic închinat lui Paul Celan, Ingeborg Bachmann și Hans Magnus Enzensberger, subliniază că la toți trei domină metafora folosită să vrăjească și să trezească din vrajă. Hans Magnus Enzensberger repetă cu măsură simbolurile și cifrul. Se constată o obiectivare a acestora atît în conținut cît și în expresie. Cuvintele din *apărarea lupilor* fără arome lemnoase « greu de schimbat în spusa de aur a cantilenei», impuse de natura poeziei protestatare și mustind de furie, scapă ațîțate de toată scala stilistică. Protestul e fără țipăt, geniile se apropie de poezia lucrurilor. Compactitatea și concentrarea capătă miros de esențe, descifrarea se îngreuiază, deși sugestia se îmbină poetic. E greu de admis că un asemenea dar și meșteșug poetic să rămînă neproductiv. Pe de altă parte însă, registrul protestului a fost cîntat cu asemenea amploare, încît e greu de închipuit

https://biblioteca-digitala.ro

şi o operă care să-l ducă mai departe. Pînă şi atitudinea pesimistă faţă de efectul poeziei sale a fost valorificată poetic, schimbînd-o în izvor. Confruntarea cu nonexistenţa — în care oamenii îşi împing orbeşte viaţa — a apărut chiar cînd vehemenţa a scăzut, ca resursă poetică. În viaţa pasională însă, principialitatea nu înregistrează nici o cedare. O dovadă a acestei atitudini a apărut la 31 ianuarie 1968 în *The New York Review of Books* în scrisoarea adresată preşedintelui Universităţii Wesleyan din U.S.A. prin care Hans Magnus Enzensberger renunţă, după trei luni, la bursa acordată pentru frecventarea Centrului for Advances Studies.

« Nota şocantă, provocatoare, are destinaţia să-l smulgă pe om din cadrul duşman şi să-l îndrepte spre sine», spune Hans Magnus Enzensberger ostenindu-se, ca şi Tudor Arghezi, să facă cuvintele frumoase. Nu toate cuvintele sînt însă nemuritoare: «*unele cuvinte/ca seminţele de plop/rodesc în pămînt/poate mai tîrziu/unele cuvinte ajung departe*».

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

LITERATURA

și

EVENIMENTUL

https://biblioteca-digitala.ro

DIETER FORTE

MARTIN LUTHER & THOMAS MÜNZER sau INTRODUCEREA CONTABILITĂȚII

teatru

https://biblioteca-digitala.ro

MARTIN LUTHER & THOMAS MÜNZER
sau

INTRODUCEREA CONTABILITĂȚII

Fragmente

PERSONAJE

LUTHER (34) [1] ● MELANCHTHON (20) ● KARLSTADT (37) ● MÜNZER (27) ● FRIEDRICH DE SAXONIA (54) ● NEBUNUL SĂU (un liliputan) ● SPALATIN (33), secretarul său particular ● CAROL AL V-LEA (19) ● MARGARETA (39), mătușa lui ● GATTINARA (54), cancelarul său ● PAPA (46) ● CAJETAN (48), cardinal-legat ● FUGGER (58) ● SCHWARZ (20), contabilul său ● ALBRECHT DE BRANDENBURG ● ÎMPĂRATUL MAXIMILIAN (60) ● BIBBIENA (51), cardinal ● MILTITZ (51), diplomat ● FEILITZSCH (30), consilier ● HUTTEN (31) ● BERLEPSCH (57), căpitan ● PFEIFFER (25) ● ERASMUS (58) ● PARACELSUS (32) HOLBEIN (26) ● FROBEN (65) ● Consilieri, cardinali, principi, nobili, slujitori, studenți, popor. Rolurile secundare pot fi dublate, rolul papii poate fi jucat și de o femeie tînără.

În mijlocul scenei, la dreapta și la stînga, cîte un podium de lemn, de fiecare parte, cîte o scară.
La rampă, în dreapta și în stînga, cîte o masă cu scaune. În timpul spectacolului, actorii rămîn pe scenă. « Pleacă», « ies » înseamnă că actorii părăsesc locul ocupat cît timp au jucat.

[1] Cifra din paranteze indică vîrsta personajului (n. tr.).

https://biblioteca-digitala.ro

În cea mai mare parte, textele sînt originale. Cifrele și faptele respectă adevărul istoric. Toate evaluările sînt recalculate în mărci federale.

COR VORBIT *(repetînd de mai multe ori)*:
Cînd Adam săpa și Eva torcea
omul bogat unde era.

(Cortina se deschide. Münzer manifestează cu studenții. Parcurg scena de la stînga spre dreapta.)

MASA DIN FAȚĂ DREAPTA

La masă stau trei tîrgoveți cu căni de bere în față.

TÎRGOVEȚ I: Uite-l iarăși pe Münzer.
TÎRGOVEȚ II: Unde se arată ăsta, nu-i decît dezordine.
TÎRGOVEȚ III: Acuma s-a-nhăitat cu studenții.
TÎRGOVEȚ I: După cum umblă vorba, consiliul orășenesc e corupt.
TÎRGOVEȚ III: Consiliul orășenesc a fost corupt totdeauna. Asta nu-nseamnă nimic.
COR VORBIT: Cînd Adam săpa și Eva torcea
omul bogat unde era.
TÎRGOVEȚ II *(strigă)*: Iar acum Universitatea rămîne, firește, închisă pentru totdeauna, nu?
TÎRGOVEȚ III: Bine mai stăm.
TÎRGOVEȚ IV *(intră)*: Consiliul orășenesc și-a dat demisia.
TÎRGOVEȚ I: Numai din pricina lui Münzer?
TÎRGOVEȚ II *(strigă)*: Asta costă parale. Ne scutură de toți banii. Și-așa, mai aveți bani?
TÎRGOVEȚ III: Numai cine are bani, poate să aibă și o părere, fiindcă atunci părerea lui e din capul locului bună.
TÎRGOVEȚ I: În general nimic nu se află mai presus de bani. Ce nevoie e să mai ai și o părere.
COR VORBIT: Cînd Adam săpa și Eva torcea
omul bogat unde era.

(Studenții ies. Tîrgoveții îi urmează.)

PODIUMUL DIN DREAPTA

Fugger stă îngenuncheat pe un scaun de rugăciune, ținînd un rozariu în mîinile împreunate. Schwarz, în picioare la un pupitru, pe care se află un tom gros. Registrul de contabilitate al Casei Fugger.

FUGGER: Începutul.
SCHWARZ: Capital total al firmei Jakob Fugger 19.679.100.
FUGGER *(își face cruce)*: Lăudat fie Isus Christos.
SCHWARZ: În veci, amin — Dacă în calitatea mea de contabil al dumneavoastră, îmi pot îngădui să fac o remarcă, sînteți cel mai bogat om din Europa.
FUGGER: Afacerile.
SCHWARZ: Albrecht de Brandenburg.

(Albrecht urcă pe podium și așteaptă)

FUGGER *(adîncit în rugăciune)*: De ce Mainzul?
ALBRECHT: Aș vrea să-l am, și tocmai e liber.
FUGGER: Episcopatul cel mai mare și cel mai bogat din Germania.
ALBRECHT: Aș ține seama de asta.
FUGGER: Biserica interzice cumulul de funcții.

https://biblioteca-digitala.ro

ALBRECHT: Biserica interzice multe.
FUGGER: Sînteți prea tînăr pentru funcția de episcop.
ALBRECHT: Sînt arhiepiscop de Magdeburg și curator al orașului Halberstadt.
FUGGER: Pe deasupra să mai fiți și arhiepiscop de Mainz?
ALBRECHT: Mă gîndesc că e o chestiune de bani.
FUGGER: Aveți bani?
ALBRECHT: Altminteri m-aș mai afla aici?
FUGGER: Schwarz.
SCHWARZ: Arhiepiscopia Mainz costă ca taxă propriu-zisă 1.400.000. Se mai adaugă un bacșiș pentru sfîntul părinte.

https://biblioteca-digitala.ro

ALBRECHT: Bacşiş? Vă rog.
FUGGER *(către Schwarz)*: O unsoare pentru mîini.
SCHWARZ: Sfîntul părinte se gîndeşte la o unsoare pentru mîini de 1.200.000.
ALBRECHT: Asta nu e dragoste de aproapele.
SCHWARZ: Sfîntul părinte s-a gîndit la cei doisprezece apostoli. Cîte 100.000 de cap.
ALBRECHT: Au fost într-adevăr doisprezece? Papa nu se înşeală în privinţa aceasta?
FUGGER: În treburile băneşti, papa este infailibil.
ALBRECHT: Să zicem 700.000, după cele şapte păcate capitale.
FUGGER: Să zicem un milion, după cele zece porunci, şi vă servim cu plăcere.
ALBRECHT: Ar fi 2.400.000.
FUGGER: Trei milioane.
ALBRECHT: Zece şi cu paisprezece fac douăzeci şi patru.
FUGGER: Împăratul Maximilian vrea să se aleagă şi el cu ceva. Aşa se obişnuieşte. Iar Casa Fugger nu poate lucra, din păcate, pe gratis.
ALBRECHT: Trei milioane?
FUGGER: Saxonia se arată şi ea foarte interesată.
ALBRECHT: Două milioane opt sute de mii.
FUGGER: Două milioane nouă sute de mii.
ALBRECHT: În numele lui Dumnezeu.
FUGGER: Cum vă gîndiţi să rambursaţi banii? (*Albrecht ridică din umeri*)
SCHWARZ: Mainzul este un oraş bogat.
ALBRECHT: Căruia i-au decedat pe rînd trei arhiepiscopi.
FUGGER: Aşadar sărăcit.
SCHWARZ: Domnul arhiepiscop preia la Mainz un bordel excelent.
ALBRECHT: Vă rog, cine se mai duce la bordel, cînd găseşte pretutindeni fără parale ceea ce caută. Afacerea se duce de rîpă rapid.
FUGGER: Întrucît, în înţelepciunea sa a prevăzut asta, sfîntul părinte îngăduie în preamarea-i bunătate să lansăm un nou împrumut, indulgenţele domului Sfîntul Petru, şi să vă învestim comisar al indulgenţelor.
ALBRECHT: Asta mai merge.
FUGGER: În orice caz, cele 50% destinate sfîntului părinte nu trec în contul taxelor pentru Mainz.
ALBRECHT: Nu?
FUGGER: Iar cealaltă jumătate îmi îngădui s-o încasez eu, pînă cînd vă veţi achita datoria la mine. În acest scop, oamenii mei îl vor însoţi pe reprezentantul dumneavoastră. Vor avea o cheie la fiecare casetă de bani şi vor prelua toţi banii depuşi acolo.
ALBRECHT: Iar eu ce am?
FUGGER: Dumneavoastră aveţi Mainzul. *(Se ridică de pe scaunul de rugăciune)* Dacă vă pot da un sfat, luaţi-l pe Tetzel. Un om de mîna-ntîi. Foarte multă experienţă. Şi încă ceva. Situaţia pieţei e deocamdată proastă. Preţuri în scădere. Daţi aşadar lucrurilor o înfăţişare atractivă. În oferte trebuie să procedaţi dinamic. Cu obişnuita mîntuire a sufletelor nu se mai poate cîştiga nimic. Vindeţi indulgenţe şi pentru morţi.
ALBRECHT: Merge?
FUGGER: Nu merge, dar se poate. Şi vindeţi şi celor ce nu se pocăiesc.
ALBRECHT: Se poate?
FUGGER: Nu se poate, dar merge. În primul rînd sporeşte deverul.
ALBRECHT: Sînt un ignorant în problemele teologice.
FUGGER: Relaţiile bune cu o bancă sînt suficiente.

https://biblioteca-digitala.ro

SCHWARZ: Dispunem de o mare secţie specializată în hîrtiile de valoare, care urmăreşte minuţios orice mişcare pe piaţa indulgenţelor şi-i informează cu precădere pe clienţii noştri.
ALBRECHT: Unde pot să vînd?
FUGGER: Nu în Saxonia. Friedrich are propriile lui indulgenţe, iar povestea asta cu Mainzul nu-i convine oricum.
ALBRECHT: Ar trebui să fii proprietar de mine.
FUGGER: Doar adunaţi episcopate.

(Toţi trei părăsesc podiumul)

PODIUMUL DIN STÎNGA

Friedrich şade într-un jilţ şi mestecă dintr-un pui. În spatele său, la o masă, Feilitzsch şi un secretar cu nişte liste. Pe un suport, o hartă.

FEILITZSCH *(citeşte dintr-un catalog de relicve)*: O bucată din oraşul în care s-a născut Fecioara Maria. O bucată din firul tors de ea. Două bucăţi din odaia în care Maria a fost salutată de înger. O bucată din copacul sub care Maria l-a crescut pe Mîntuitor în grădina înmiresmată.
FRIEDRICH: Una, sau două bucăţi?
FEILITZSCH: O bucată.
FRIEDRICH: Cumpără încă una.
FEILITZSCH *(citeşte mai departe)*: Patru bucăţi din cămaşa Mariei. Două bucăţi din vălul Mariei, care a fost stropit cu sînge sub cruce. O bucată din ceara pe care Maria a dat-o unei femei evlavioase. *(Spalatin vine pe podium. Feilitzsch continuă să citească încet.)*
FRIEDRICH: Spalatin, sînt supărat.
SPALATIN: Ce să facem, înălţimea voastră? Tetzel s-a instalat la doi paşi de hotar, şi poporul dă năvală la el ca apucat. Nu-i putem reţine pe oameni.
FRIEDRICH: I-am spus lui Fugger, nici un ban pentru Albrecht. Doar n-o să-i plătesc eu bădăranului ăstuia de popă episcopatele. Banii supuşilor mei trebuie să intre în buzunarele mele. Sînt dator cu asta poporului meu.
SPALATIN: Formal, totul e-n ordine. Tetzel n-a călcat pămîntul Saxoniei.
FRIEDRICH: Doar că s-a instalat la graniţă.
SPALATIN: Să găsim mijloace mai atractive. Mai multe relicve, mai multe indulgenţe pentru ele.
FRIEDRICH: Cumpăr fără întrerupere. Cîte avem?
FEILITZSCH: 17.443 relicve.
SPALATIN: Înainte de toate ne trebuie mai multe indulgenţe. Acum avem 127.799 ani şi 116 zile. E prea puţin. E nevoie de mai mult.
FRIEDRICH: Papa continuă să distribuie indulgenţe, şi se pare că preferă să le dea altora.
SPALATIN: Unsoare pentru mîini.
FRIEDRICH: Încerc de ani de zile. Nu vrea.
SPALATIN: Mai multă unsoare.
FRIEDRICH: Eu vreau să cîştig bani, nu să dau. Trebuie să lămurim poporul. În Danemarca, un călugăr a predicat împotriva acestor financiari neserioşi — cu succes.
SPALATIN: Există şi în Germania specialişti, care s-au exprimat în acest sens. Johann von Wesel. Wesel Ganzfort.
FRIEDRICH: Pe unde se ascund?
SPALATIN: Din păcate, morţi.

https://biblioteca-digitala.ro

FRIEDRICH: Mulţumesc.

SPALATIN: Erasmus de Rotterdam. Înălţlmea voastră nu găseşte ceva mai bun. Cea mai vestită pană a Europei. Fală a ştiinţei.

FRIEDRICH: N-am nici o încredere în oamenii care sînt fala ştiinţei. Pe unul ca ăsta îl poţi face conte, şi tot mai stă să chibzuiască de trei ori.

SPALATIN: E independent.

FRIEDRICH: Dar aici? Aici nu găsim nimic? De ce am întemeiat o Universitate? Sînt jefuit, iar ea nu suflă o vorbă. Ce fac aceşti domni profesori, bat cărţile?

SPALATIN: Johann von Wesel a predat la Erfurt, iar noi avem profesori care au învăţat la Erfurt.

FRIEDRICH: Atunci vă rog. De ce-i plătesc pe aceşti domni? Ca să discute despre imaculata concepţiune? Să pună ceva la cale. Dar repede. Treaba e urgentă. *(Spalatin iese. Friedrich se aşează iar în jilţ şi işi roade oasele de pui)*

FEILITZSCH *(citeşte mai departe)*: Opt spini întregi din coroana Domnului nostru Isus.

FRIEDRICH: Să-mi scuipe mie în ciorbă! Cu banii mei! Am să-i arăt eu mucosului ăstuia. Am să-i înfig un os de pui în fund, ca să-şl atîrne de el toate pălăriile episcopale. *(Nebunul său de curte, un liliputan, a venit pe podium. Ia din mîna lui Friedrich oasele de pui şi strigă)*: O bucă a sfîntului Friedrich! *(Friedrich rîde în hohote)*

MASA DIN FAŢĂ STÎNGA

SPALATIN: Doctor Luther! Ce coincidenţă. Tocmai mă gîndeam, ce-o mai fi făcînd de fapt doctor Luther al nostru. Nu se mai aude nimic despre el.

LUTHER: Ce să se audă despre mine. Ţin prelegeri. Sînt rector al institutului de învăţămînt, vicar al ordinului, egumen a unsprezece mînăstiri, administrator al iazurilor noastre de peşte, avocat la Torgau şi scriu toată ziua scrisori, scrisori. Aş putea da de lucru la doi secretari.

SPALATIN: Aşadar n-ai de loc timp pentru teze şi discuţii?

LUTHER: La ce bun?

SPALATIN: Profesorii trebuie să se certe. Cînd nu se mai aude nimic de ei, lumea ajunge pînă la urmă să-i socotească de prisos.

LUTHER: Am publicat o scriere polemică împotriva teologiei scolastice. Am difuzat-o. Voiam să discut. N-a răspuns nimeni. Nici o mişcare. Şi erau teze tăioase.

SPALATIN: Universitatea e încă tînără. Nu e cine ştie ce de capul ei, dar asta se poate schimba. Ai studiat la Erfurt, nu?

LUTHER: Da.

SPALATIN: Atunci cunoşti cu siguranţă scrierile lui Johann von Wesel.

LUTHER: Fireşte.

SPALATIN: Şi pe cele despre indulgenţe?

LUTHER: Şi pe acelea.

SPALATIN: Scrie lucruri interesante?

LUTHER: E împotriva papii, împotriva venerării sfinţllor, a spovedaniei, a împărtăşaniei, a ultimului mir, a postului; papa şi concillile se pot înşela. Cam în sensul acesta.

SPALATIN: Şl împotriva indulgenţelor?

LUTHER: De ce întrebaţi?

SPALATIN: Cineva se interesează de asta.

LUTHER: Curtea?

SPALATIN: Ai auzit despre aceste noi indulgenţe?

https://biblioteca-digitala.ro

LUTHER: E ceva cu totul şi cu totul dezgustător. Tetzel predică lucruri nemaiauzite. Poporul e înşelat în privinţa mîntuirii sale veşnice.
SPALATIN: Da, e rău de tot. Și ce spune specialistul?
LUTHER: Am redactat cîteva teze.
SPALATIN: Teze? Ceva împotriva indulgenţelor?
LUTHER: Împotriva abuzului ce se face cu ele. Împotriva indulgenţelor în sine nu e nimic de obiectat.
SPALATIN: Dar de ce nu se aude nimic despre tezele dumitale. E ceva extrem de interesant.
LUTHER: Wesel a murit în mîinile inchiziției.
SPALATIN: Ei. E mult de-atunci. Vremurile acelea au apus.
LUTHER: Tezele sînt incomplete, aşternute în grabă.
SPALATIN: Completează-le. Poate încă vreo cîteva fraze despre bunii bani germani, care curg în felul acesta nedrept spre Roma, ca să umple buzunarele papii.
LUTHER: De ce aveţi nevoie de asta?
SPALATIN: Ah, ştii, principele elector ar vrea să vadă ceva scris de profesorii săi. Cum se obişnuieşte. Ai cumva vreo dorinţă?
LUTHER: Poate mi-ar trebui o sutană nouă.
SPALATIN: O sutană nouă. Se va face.

MASA DIN FAŢĂ DREAPTA

Un slujbaş cu scrisori. Vine Albrecht cu o tîrfă la braţ.

ALBRECHT: Ei, ce zici? O adevărată copilă a Mainzului.
SLUJBAŞUL: Excelenţa voastră a ştiut ca întotdeauna să facă o bună alegere.
ALBRECHT: Ceva important?
SLUJBAŞUL: O scrisoare datorată unui călugăr augustin. Protestează împotriva modului cum Tetzel îşi vinde indulgenţele.
ALBRECHT: Fără importanţă.
SLUJBAŞUL: Scrierea e redactată într-un stil violent.
ALBRECHT: Nu mă deranjează. Avem alte griji, nu-i aşa, copila mea?
SLUJBAŞUL: Insul e profesor la Universitatea din Wittenberg.
ALBRECHT: Friedrich. Porcul ăsta.
TÎRFA: Dar, scumpule, e-ngăduit unui arhiepiscop să vorbească aşa?
ALBRECHT: Numai unui arhiepiscop, copila mea. Numai unui arhiepiscop.
SLUJBAŞUL: Cum binevoiţi să decideţi, excelenţă?
ALBRECHT: Nu-i dau nici o atenţie, nici o atenţie, e o chestiune prea arzătoare. Și informează numaidecît Roma. Papa are să se bucure.
SLUJBAŞUL: Foarte bine, excelenţă.
ALBRECHT: Și-acum, copila mea, să-ţi arăt domul.

(Ies rîzînd. Slujbaşul iese.)

PODIUMUL DIN DREAPTA

Cardinalul Cajetan citește o carte. Pe podium vin cardinalul Bibbiena și un al doilea cardinal, care are în mînă cărţi și hîrtii.

BIBBIENA: Moişele stă în faţa unei biserici. Tată, ce casă e dija asta, cu un turn aşa de înalt? Moişele, asta e o biserică. Ce e aia o biserică? Eh, goii spun că acolo locuieşte bunul Dumnezeu. Dar, tată, bunul Dumnezeu locuieşte în cer. Alfi

https://biblioteca-digitala.ro

avînd dreptate, de locuit locuiește în cer, da' acolo 'nuntru își are ghișeftul. *(Amîndoi rîd)* Sfîntul părinte.

(Papa vine pe podium. Poartă cizme, iar în jurul gîtului un lanț lung)

PAPA: Mi-am scurtat veșmîntul. Cum vă place noua lungime?

BIBBIENA: Preasfinția voastră devine din zi în zi mai liber. *(Privește lanțul papii)* Un lanț nou?

PAPA: Cellini. *(către Cajetan)* Ai văzut picturile lui Raffael?

CAJETAN: Mie Leonardo da Vinci îmi place mai mult.

BIBBIENA: A fost la mine Tizian. Voia un avans.

PAPA: Îți place Tizian?

CAJETAN: Omul meu e Michelangelo.

PAPA: Ei da, Michelangelo.

CAJETAN: Geniul cel mai mare. Am fost în atelierul lui.

PAPA: Sînt de acord, aceste fresce de pe plafonul Capelei Sixtine. Te dau gata. Totuși pe mine mă încîntă Raffael. Planurile pentru basilica Sfîntul Petru. Va fi o construcție extraordinară. Dar va costa milioane. De aceea tocmai am emis noi indulgențe.

CARDINAL II: Indulgențe. În privința aceasta s-au iscat în Germania unele necazuri. Un profesor german protestează împotriva indulgențelor pentru domnul Sfîntul Petru.

PAPA: Trimite-i proiectele lui Raffael.

CARDINAL II: Cu siguranță că la mijloc e Friedrich de Saxonia.

PAPA: Ah, ăsta. Vrea și el indulgențe. Dați-i. Așa, totul s-a rezolvat. Scrie-i că tocmai a sosit o corabie întreagă cu părticele din sfînta cruce, apoi o grămadă de oase a diverși sfinți și batistele micului Isus. Să se aprovizioneze repede.

CARDINAL II: Ambasadorul Portugaliei ar dori să remită presfinției voastre un elefant alb.

PAPA: Un elefant alb? O minune a lui Dumnezeu. *(Toți ies)*

PODIUMUL DIN STÎNGA

Muzică veselă. Pe masă sînt puse băuturi și delicatese. Pînă la sfîrșitul scenei Luther-Cajetan, pe scenă se desfășoară o orgie de mîncare și băutură. În stînga, un slujitor. Fugger vine din fund la rampă. Intră o mulțime de oaspeți.

FUGGER: Domnilor, vă salut la dieta imperială de la Augsburg. Nădăjduiesc că vă simțiți bine în casa mea.

SLUJITORUL *(strigă)*: Cardinalul Albrecht de Brandenburg.

ALBRECHT *(intră)*: Cardinal! Dragul meu Fugger, cardinal!

FUGGER: Vă felicit. Cînd veți deveni papă?

ALBRECHT: O chestiune de bani, doar o chestiune de bani... Ce ordine de zi avem?

FUGGER: Împăratul Maximilian ar dori să-l facă pe Carol succesorul său.

ALBRECHT: ia te uită. Noutăți. Mititelul ăla din Spania?

FUGGER: Da.

ALBRECHT: Și are nevoie de voturile noastre?

FUGGER: Sînteți pentru Carol?

ALBRECHT: Dacă sînt plătit, sînt pentru orice.

FUGGER: Plătesc.

ALBRECHT: Pentru Carol.

SLUJITORUL *(strigă)*: Principele elector Friedrich de Saxonia. *(Friedrich intră)*

ALBRECHT: Ah, saxonul ăsta niecioplit. Unde e vinul?

https://biblioteca-digitala.ro

FUGGER: Dincolo. *(către Friedrich)* Ați călătorit bine?

FRIEDRICH: Puțin cam departe... Trebuie să mă scuz față de dumneata. Povestea asta neroadă cu indulgențele.

FUGGER: Mărunțiș. În afară de asta, eram asigurat... V-aș sfătui să investiți cu prudență.

FRIEDRICH: Relicvele mele merg încă bine.

FUGGER: Relicvele vor mai avea cîndva timp un curs bun... Dar afacerea asta cu biletele e moartă. Ce vă fac minele?

FRIEDRICH: Ar putea fi și mai rentabile. E lipsă de muncitori.

FUGGER: Ne aflăm într-un *boom* inflaționist. Cereri uriașe, iar piața mîinii de lucru e pustie.

FRIEDRICH: De unde iei oameni?

FUGGER: Muncitorii nu trebuie să capete un salariu prea mare. Astfel muncesc două schimburi la rînd.

FRIEDRICH: Vor pretinde creșterea salariilor.

FUGGER: Înghețați-le. Țineți salariile la un nivel scăzut și urcați mult prețurile.

FRIEDRICH: Muncitorii vor fugi.

FUGGER: Interziceți orice schimbare a locului de muncă. În primul rînd, nici un patron nu are voie să angajeze un muncitor care a provocat nemulțumiri în altă parte...

https://biblioteca-digitala.ro

SLUJITORUL *(strigă)* : Împăratul Maximilian.
MAXIMILIAN *(intră)* : Da, vă salut, vă salut, sînt sănătos tun, sănătos tun. Te salut, Fugger. Te salut, Friedrich. Sînt sănătos tun.
FUGGER: V-a priit apa?
MAXIMILIAN: Strașnic. Am beut apă, și gata, îs iarăși ăl dinainte.
FRIEDRICH: Apă?
MAXIMILIAN: Apă goală, nimic n-o întrece. Tu, Fugger, îmi trebe bănuți.
FUGGER: Stau la dispoziția maiestății voastre în biroul meu. *(Iese.)*
MAXIMILIAN: Viu minten. No, Friedrich, flăcăiaș, arăți fain. *(Îl bate pe burtă)* Nu trebe să mai înfuleci atîția pui.
FRIEDRICH: Dropica e mai rea.
MAXIMILIAN: Vrei să mă necăjești? Tu, ia spune, ești și tu pentru Carol, nepotu-meu?
FRIEDRICH: Om vedea.
MAXIMILIAN: Dar hai, doar nu poți să-mi faci una ca asta. Îi un băiat ferches... Uite, Țările de Jos, Burgundia și Spania le și are, pe deasupra jumătate din Italia și asta nouă — no, cum îi zice — America. De la mine capătă Austria, Ungaria, Elveția am pierdut-o. No, nu-i bai. În schimb mai are Boemia, Moravia și Silezia. Îi lipsește tocmai Germania, Știi, băiatul tare s-ar bucura.
FRIEDRICH: Și Franța? Și papa?
MAXIMILIAN: Lor le face pur și simplu felul.
FRIEDRICH: Și pe urmă ne face felul nouă...
MAXIMILIAN: Știu, ești supărat că i-am dat lui Albrecht Mainzul... Dar o să ne aranjăm. Dacă ești pentru Carol, pe cuvîntul meu de împărat, o să ne aranjăm.
FRIEDRICH: Mai întîi trebuie să mă aranjez eu cu papa.
MAXIMILIAN: Într-adevăr, povestea cu Luther e strașnică. O lovitură de maestru. Tu, de băiatu ăsta trebe să ai mare grijă... Crez c-om avea curînd prilejul să-l punem la treabă... Am încercat și eu acu vo cîțiva ani să reformez biserica germană, da n-a mers. Veniturile din Germania ale papii îs de-o sută de ori mai mari decît ale mele... Ce mai bănuți.
FRIEDRICH: L-ai denunțat papii.
MAXIMILIAN: Politică, politică... Da' asta nu face nimic. Băiatu devine cu atît mai important. Doar ăsta-i hazul istoriei... N-ai din întîmplare un miar la tine?
FRIEDRICH: Totul e depus la Fugger.
SLUJITORUL *(strigă)* : Cardinalul-legat Cajetan.
MAXIMILIAN: *(strigă)* : Vino-ncoace, Cajetan, aici ne distrăm. Vino. *(Maximilian îl trage mai aproape pe Friedrich. Cajetan vine.)* Vă cunoașteți?
CAJETAN: Nu. *(Un slujitor aduce pahare cu vin. Cei trei iau cîte un pahar.)*
MAXIMILIAN: Ăsta-i Friedrich de Saxonia. Țara lui se află — ei, așadar, oarecum mult mai la miazăzi. *(Cajetan și Friedrich se salută)*
CAJETAN: Principe elector.
FRIEDRICH: Cardinal.
CAJETAN: În ultima vreme, sfîntul părinte are unele supărări cu cîțiva din conaționalii dumneavoastră. Supărări, care au de pe acum urmări sensibile asupra veniturilor sfîntului părinte.
FRIEDRICH: Chestiuni teologice. Nu mă amestec. Sînt un laic ignorant.
CAJETAN: Și un principe creștin.
FRIEDRICH: Un fiu devotat al bisericii romane. Gata de orice jertfă.
CAJETAN: Numitul Luther reprezintă intenții eretice.
FRIEDRICH: Aceasta ar trebui s-o lămuriți cu el personal. Îl veți audia aici la Augsberg, o audiere părintească, vă rog, iar apoi îl trimiteți înapoi în perfectă stare.
CAJETAN: La Wittenburg.

https://biblioteca-digitala.ro

FRIEDRICH: Dacă vrea să se ducă acolo.
CAJETAN: Dar va veni? De vreme ce supuşii dumneavoastră sînt suverani.
FRIEDRICH: Îl voi sfătui cum se cuvine.
CAJETAN: Prea amabil.
FRIEDRICH *(se înclină)*: Cardinal.
CAJETAN *(se înclină*: Principe elector. *(Se duce la o masă)*

PODIUMUL DIN DREAPTA

Fugger şi Schwartz la un pupitru, aplecaţi pe registrul de contabilitate. Maximilian vine pe podium.

MAXIMILIAN: Vă salut, vă salut, ai un om nou?
FUGGER: Contabilul meu şef.
MAXIMILIAN: Ah, bibliotecar. Te salut, flăcăiaşule. Ce carte groasă e aia?
SCHWARZ: Contabilitatea dublă, maiestate.
MAXIMILIAN: Vreau şi eu una, are şi poze?
SCHWARZ: Cifre, maiestate.
MAXIMILIAN: Ah, cifre. Îs tare plicticoase.
SCHWARZ: E o artă.
MAXIMILIAN: Şi ce fel de cifre artistice sînt astea?
FUGGER: Afacerile mele.
MAXIMILIAN: Ei, de notat s-a notat totdeauna.
FUGGER: Acum se notează numai bani. Nu se mai notează încărcături de chervane sau încărcături de corăbii, tunuri, postavuri, făină, lînă, aramă. Numai bani. Mărfuri, animale, oameni, totul devine capital, care trebuie să sporească.
SCHWARZ: Iar contabilitatea este inima capitalului.
MAXIMILIAN: Să lăsăm asta. Fleacuri.
FUGGER: Cea mai mare descoperire a omenirii. Nu mai sîntem abătuţi din drum de nimicuri. Sentimentalisme, considerente faţă de cine ştie ce lucruri sau persoane. Nu mai vedem decît bani. Iar banii trebuie să se înmulţească.
MAXIMILIAN: Bănuţii trebe cheltuiţi.
FUGGER: Maiestatea voastră se înşeală, trebuie să se înmulţească.
SCHWARZ: Prin dobînzi şi dobînzi la dobîndă.
MAXIMILIAN: Cum, de două ori dobîndă la aceeaşi bani? Ei, servus, pentru mine sînteţi nişte şarlatani. În timp ce biserica nu îngăduie în genere vreo dobîndă.
FUGGER: Maiestatea voastră se înşeală din nou. Dobînzi la dobîndă.
MAXIMILIAN: Termină, nu-nţeleg nimic din toate astea. Mai bine port un război.
FUGGER: Dacă maiestatea voastră poate purta sau nu nu război, hotărăşte registrul acesta.
MAXIMILIAN: Doar n-oi fi şi eu în el?
FUGGER: Maiestatea voastră umple cîteva pagini.
MAXIMILIAN: Ei drăcie.
SCHWARZ: Absolut creştinesc. L-a inventat un franciscan.

PODIUMUL DIN STÎNGA

Cajetan într-un jilţ. Luther, Feilitzsch şi mai mulţi consilieri ocupă podiumul.

CAJETAN: Care e Luther?
LUTHER: Eminenţă.
CAJETAN: Şi ceilalţi domni?

https://biblioteca-digitala.ro

LUTHER: Consilierii mei.
CAJETAN: Domnii consilieri să poftească deocamdată în sală. *(consilierii ezită)* Nu sînt canibal. *(Feilitzsch îi șoptește ceva la ureche lui Luther. Luther dă din cap. Feilitzsch și consilierii părăsesc podiumul. Luther se azvîrlă la podea.)*
CAJETAN: Ridică-te, fiule *(Luther se ridică, îngenunchează)*. Dar, fiule, ce e teatrul acesta, te rog, ridică-te.
LUTHER: Iertare, eminență. Așa mi s-a poruncit...
CAJETAN: Așadar, ascultă, fiule. Amîndoi ne aflăm într-o situație neplăcută, iar mai înainte de a discuta oficial, ar fi potrivit să stăm de vorbă într-un mod rezonabil. Ai descoperit unele nereguli în afacerea cu indulgențele —
LUTHER: Iertați-mă, eminență. Nu e adevărat.
CAJETAN: Cum?
LUTHER: Au venit la mine niște cunoscuți și și-au exprimat revolta împotriva modului cum sînt vîndute indulgențele...
CAJETAN: Dar tu ai scris?
LUTHER: Asta da, însă nu voiam decît o discuție. Mi s-a părut soluția cea mai bună, fiindcă nu voiam să fiu de acord cu nimeni sau să nu contrazic pe cineva. Nici nu mi-a trecut prin minte să-l supăr pe papa.
CAJETAN: Poate că ție, nu.
LUTHER: Nu înțeleg, eminență.
CAJETAN: Așadar de la capăt. Cum am spus-o din capul locului, voiam să vorbesc cu tine rezonabil.
LUTHER: Eminență, eu nu pun mare preț pe rațiune.
CAJETAN: Atunci pe ce?
LUTHER: Pe adevăr și credință.
CAJETAN: Ce adevăr, ce credință?
LUTHER: Credința și adevărul etern, pe care cuvîntul lui Dumnezeu ni-l dă în această scriere. *(Are în mînă o Biblie)*
CAJETAN: Biblia?
LUTHER: Sfînta scriptură.
CAJETAN: Da, da, o carte drăguță, de acord, mai ales cînd nu poți să dormi. Cu siguranță că de aceea se și află prin toate hanurile.
LUTHER: Acesta e cuvîntul lui Dumnezeu.
CAJETAN: Se poate, dar puțin cam învechit, nu găsești? Probabil că în sfîrșit ar trebui scrise cărți noi.
LUTHER: Cuvîntul lui Dumnezeu nu se învechește. E veșnic și ne dă certitudinea veșnică.
CAJETAN: De curînd, Copernicus a publicat ceva. Extrem de interesant. Pămîntul se învîrtește în jurul soarelui și în jurul său. Totul e mult mai complicat decît credeam noi pînă acum.
LUTHER: La asemenea cărți de povești putem renunța fără părere de rău. Aici se află ceea ce trebuie să știm despre pămînt.
CAJETAN *(se așează deprimat)* : Clima. Trebuie să fie din cauza climei. Așadar, cum e, dacă tratăm acum îndată, retractezi?
LUTHER: Din păcate nu pot retracta.
CAJETAN: Ai indicații riguroase?
LUTHER: Da.
CAJETAN: De la Dumnezeu, sau de la principele elector?
LUTHER: Probabil că Dumnezeu s-a revelat prin principele elector.
CAJETAN: Ah, da. *(Îi face lui Luther un semn. Luther coboară de pe podium. Un preot vine pe podium.)*

https://biblioteca-digitala.ro

PREOTUL: Ei?
CAJETAN: Poate să iasă ceva. Ăsta încă mai crede în Dumnezeu.
PREOTUL *(își face cruce îngrozit)*: Doamne Isuse Christoase. *(Toți ies. Sfîrșitul dietei imperiale.)*

MASA DIN FAȚĂ DREAPTA

Melanchthon și Karlstadt îl salută pe Luther. Münzer stă de-o parte.

KARLSTADT: Te-ai întors viu și nevătămat.
LUTHER: Am făcut pe placul înalților domni... Cine o omul acesta?
MELANCHTHON: Thomas Münzer.
LUTHER: Ah, el e Münzer.
KARLSTADT: Vrea să colaboreze cu noi.
LUTHER: Atunci ești omul meu.
MÜNZER: Vă admir, domnule doctor.
LUTHER: Te cred. Am răsturnat cerul și am dat foc lumii. Nici un episcop și nici un teolog n-a cutezat vreodată să se atingă de asemenea lucruri importante...
MÜNZER: Poporul e de partea dumneavoastră. În toată Germania.
LUTHER: Știu că poporul e de partea mea. Și o știu și domnii cei mari.
MÜNZER: Acum trebuie să mergem mai departe. În nici nu caz nu e îngăduit să stăm pe loc.
LUTHER: Nici o teamă. Această dispută nu va fi stinsă. Vine de la Dumnezeu. Chiar dacă m-ar părăsi prietenii, așa cum Christos a fost părăsit de ucenicii săi. Cînd adevărul rămîne singur, trebuie să se apere cu propria-i mînă. Nu cu a mea.
KARLSTADT: Nici cu mîna lui Spalatin?
LUTHER: Nu cu mîna mea, nu cu mîna lui Spalatin și nu cu mîna oricărui alt om. Iar acum mă duc să dau de dușcă un păhărel.

MASA DIN FAȚĂ STÎNGA

Luther și Miltitz cu căni de bere înainte. Amîndoi au băut. Hohote de rîs.

MILTITZ *(îl sărută pe Luther pe obrazul stîng, apoi îl înconjoară și-l sărută pe obrazul drept)*: Și cînd i-am întrebat pe oameni ce părere au despre Scaunul roman, mi-au spus: De unde să știm noi ce fel de scaune aveți la Roma, de lemn, sau de piatră. *(Amîndoi rîd, ridică odată cănile de bere, închină și beau)*
LUTHER: Sînt bucuros că vă aflați aici, Miltitz.
MILTITZ: Dar și dumneata ai dat de lucru curiei papale, dragă doctore. În o sută de ani nu s-a mai întîmplat așa ceva. Oamenii aceștia ar plăti un milion, dacă ar putea să alunge din lume istoria. Un milion, frumușică sumă.
LUTHER: Am fost atras cu forța în această dispută. Am făcut-o numai silit. Firește, era necesar. O înlănțuire de circumstanțe, dar credeți-mă, nu m-am vîrît din proprie inițiativă. Nu-i vina mea. Dumnezeu mi-e martor.
MILTITZ: Dragă doctore, papa a modificat regulile indulgențelor. Acum totul e conform vederilor dumitale. Așa cum ai vrut.
LUTHER: Tezele astea blestemate. Nu le-aș fi răspîndit niciodată... Afară de asta, le-am formulat cu intenție confuz, încît e inexplicabil pentru mine cum de le-a înțeles lumea.
MILTITZ: Eu nu le-am înțeles nici pînă astăzi.
LUTHER: Vedeți, multe nu erau limpezi nici pentru mine. Dar deodată, Luther ici, Luther colo. Și ce mai vîlvă au făcut oamenii ăștia... Eu însumi am publicat

https://biblioteca-digitala.ro

teze mult mai caustice. Nu s-a petrecut nimic. Şi tocmai scrierea aceasta place. Totuşi — între noi fie vorba — realmente n-a fost o lucrare bună.

MILTITZ: Cred că a convenit cîtorva domni.

LUTHER: Desigur, am fost prea înfocat. Dar încă de-atunci i-am scris papii că mă arunc la picioarele sale, cu tot ce sînt şi am. Să confirme sau să infirme. Să-mi dea viaţa sau moartea. Mă supun. În loc de asta, îmi trimite pe cap diplomaţi.

MILTITZ: Cancelariile. Doar le ştii. Papa vrea pace.

LUTHER: Şi eu. Vreau să fac şi să suport orice, numai ca disputa să se încheie. Vreau să cinstesc în toată smerenia Biserica. Doresc din toată inima să retractez şi să tac pentru totdeauna.

MILTITZ: Prieten scump. *(Îi cade de gît şi-l sărută)*

UN VÎNZĂTOR DE ZIARE *(distribuie o ediţie specială)* : Moartea împăratului Maximilian. Moartea împăratului Maximilian. *(Ziarele îi sînt smulse din mînă)*

PODIUMUL DIN DREAPTA

Trei domni, care stau pe scaune. Schwarz, înapoia pupitrului, scrie. Fugger urcă pe podium.

SCHWARZ: Adunarea extraordinară a consiliului firmei Jakob Fugger. Punct unic al ordinei de zi: Furnizarea unui nou împărat german.

FUGGER *(îşi face cruce)* : Lăudat fie Isus Christos.

TOŢI: În veci, amin.

FUGGER: Domnilor, văd trei candidaţi. Regele Franţei, Friedrich de Saxonia şi Carol. Aveţi expozeul secţiei noastre pentru creşterea producţiei. Corespunzător planurilor noastre, Carol ar fi desigur cel mai potrivit. E tînăr, putem stabili cu el legături pe termen lung. Ne asigură posesiunile de pînă acum, mine, cuptoare de minereu şi aşa mai departe. Aduce Ţările de Jos. Cel mai important centru comercial în viitorul deceniu. Aduce Spania şi cu ea minele de mercur. Aduce America, ale cărei furnizări de aur şi argint devin tot mai importante. Ne oferă posibilitatea să intervenim în stil mare în afacerile cu mirodenii. Va trebui să poarte războaie. Întrucît am reprofilat o bună parte din uzinele noastre pentru producţia de război, avem nevoie de un mare consumator. De la Maximilian a moştenit slăbiciunea pentru artilerie, iar tunurile noastre sînt mărfuri de calitate. În afară de asta, cum ştiţi, fiecare proiectil necesită cincizeci kilograme de aramă, iar arama se cumpără, precum se ştie, de la noi. La aceasta se mai adaugă faptul că principalul său duşman este papa, iar cum papa e de asemenea clientul nostru, vom cîştiga dublu. Nici un alt candidat nu ne oferă atîtea posibilităţi de cîştig.

DOMNUL I: Regele Franţei a şi plătit mult. Majoritatea principilor electori au primit bani de la el. Aşadar votează pentru dînsul.

FUGGER: Am dat de veste domnilor ce intră în discuţie că eu plătesc dublul sumei plătite de regele Franţei.

DOMNUL II: Şi saxonul? Are bune perspective.

FUGGER: Fără îndoială, din punct de vedere al politicii interne e cel mai tare. Dar nu aduce piaţa internaţională.

DOMNUL I: Însă ne poate face necazuri.

FUGGER: Da...

DOMNUL III: Carol poate deveni scump.

FUGGER: E ora principilor. Va trebui să-i plătim princiar.

DOMNUL I: Cît?

FUGGER: Contez pe o sută de milioane. Vom constitui un consorţiu. Dar hotărî-

https://biblioteca-digitala.ro

rea mea e fermă. Afacerea asta o facem. Vreo obiecţie? *(Cei trei domni neagă)* Atunci Carol devine împărat german. Declar şedinţa închisă. *(Îşi face cruce)* Lăudat fie Isus Christos . *(Fugger şi cei trei domni ies)*
SCHWARZ *(scriind încet)*: În veci, amin. Punct. *(Iese)*

PODIUMUL DIN DREAPTA

În faţa podiumului stau Friedrich, Albrecht şi alţi cinci principi electori. Fugger şi Schwarz, pe podium.

SCHWARZ *(face bilanţul)*: Cel mai scump împărat pe care l-am avut.
FUGGER: Cît?
SCHWARZ: 85.191.800. Numai ceea ce e trecut în registru.
FUGGER: Atunci i-am evaluat bine pe domnii noştri.
SCHWARZ: O investiţie mare.
FUGGER: Adu-mi aminte că am ctitorit o capelă. La afacerile mari trebuie să-l faci părtaş pe Dumnezeu. Pentru siguranţă...
SCHWARZ: Încep să plătesc? *(Fugger aprobă din cap. Schwarz strigă)*: Mitele. *(Nici un principe nu se mişcă)*
FUGGER: Unsori pentru mîini.
SCHWARZ: Asta n-o mai învăţ în veci. *(Strigă)*: Unsori pentru mîini. *(Principii vin în grabă pe podium. Schwarz înapoia registrului său contabil. Ei se rînduiesc în faţa lui. Albrecht e primul.)*
SCHWARZ *(îi dă un cec)*: Cecul dumneavoastră.
ALBRECHT: Şi un al patrulea episcopat. *(Fugger aprobă din cap)* Şi cardinal-legat. *(Fugger aprobă din cap. Albrecht îi înmînează lui Schwarz votul său)* Pentru Carol.
PRINCIPELE ELECTOR I *(Schwarz îi dă un cec)*: O clipă. *(Controlează cecul)* Bun. *(Îşi dă votul)* Carol.
PRINCIPELE ELECTOR II: Încă două milioane.
FUGGER: Nu.
PRINCIPELE ELECTOR II: Atunci devine o problemă de conştiinţă.
FUGGER: L-am cumpărat pe Sickingen. Se află la porţile oraşului. Are o armată puternică.
PRINCIPELE ELECTOR II: Armată am şi eu. *(Iese din rînd)*
PRINCIPELE ELECTOR III *(Schwarz îi dă un cec, el îi dă lui Schwarz votul)*: Pentru Carol.
PRINCIPELE ELECTOR IV *(acelaşi procedeu)*: Pentru Carol.
PRINCIPELE ELECTOR II *(revine în faţă)*: Mi-am întrebat conştiinţa. Un milion.
FUGGER *(arată spre voturi)*: S-a şi obţinut majoritatea. Aş putea să vă reţin ceva.
PRINCIPELE ELECTOR II *(ia cecul şi-şi zvîrlă votul)*: Pentru Carol.
SCHWARZ: Cecul dumneavoastră. *(Friedrich face un pos înainte)*
FRIEDRICH *(ia cecul)*: Evident, aceasta e restituirea unei vechi datorii.
FUGGER: Ce datorie?
FRIEDRICH: O datorie veche. Aţi putea să vă ţineţi registrele mai bine.
FUGGER: Dar se-nţelege.
FRIEDRICH: Şi aparţine secretului băncii.
FUGGER: Ca întotdeauna. *(Friedrich dă să plece)* Principe, votul dumneavoastră.
FRIEDRICH: Pardon. *(Îi dă lui Schwarz votul)* Pentru Carol. Din convingere.
FUGGER: Acum domnii pot merge în capela elecţiunii.

https://biblioteca-digitala.ro

PODIUMUL DIN STÎNGA

Friedrich cu nebunul său în poală.

NEBUNUL *(smiorcăie)*: Oh, Doamne Isuse Christoase, oh, micule Isus — Oh, Doamne Christoase, oh, micule Isus *(Spalatin vine cu nişte cărţi pe podium)*

FRIEDRICH: Ce voce dulce. Să te topeşti de dragul ei. *(către Spalatin)* Trebuie oare să citesc toate alea?

SPALATIN: Înălţimea voastră l-aţi născocit pe Luther, acum înălţimea voastră trebuie să-l şi citească pe Luther. Dieta imperială de la Worms bate la uşă. Am nevoie de instrucţiuni.

FRIEDRICH: Mîine. Am să citesc mîine. Tocmai mi-a venit în minte că trebuie —

SPALATIN: Înălţimea voastră nu vrea să —

FRIEDRICH: Nu, nu vreau. Vreau doar să ştiu dacă pot vîrî în buzunar averile bisericii. O întrebare simplă. Un răspuns simplu.

SPALATIN: Cu asta, da.

FRIEDRICH: Bine. Cum?

SPALATIN: Am descoperit aici un truc foarte simplu. Noi cu toţii sîntem preoţi.

FRIEDRICH: Nu mă necăji, Spalatin...

SPALATIN: De-aici urmează că dacă sîntem cu toţii preoţi, nu avem nevoie de un cler aparte. Adică, preoţii sînt de prisos şi, o dată cu ei, biserica romană. Există numai o putere laică şi o jurisdicţie laică. Jurisdicţia clericală o putem da pe foc.

FRIEDRICH: Dar cum ajung eu la bani.

SPALATIN: Am dezgropat de-aici o veche teorie privind starea excepţională. Cînd biserica nu-şi îndeplineşte îndatoririle, puterea laică are obligaţia s-o reformeze... Din dreptul excepţional al autorităţii am făcut o obligaţie a autorităţii.

FRIEDRICH: O asemenea stare excepţională e ceva. Voi reforma deci biserica. Dar cum ajung la bani?

SPALATIN: În acest scop am tipărit o mică scriere specială. Despre robia babilonică a bisericii. Iar aici dovedim că există de fapt numai două sfinte taine. Botezul şi împărtăşania.

FRIEDRICH: Iar celelalte?

SPALATIN: Sînt de prisos. În Biblie nu scrie nimic despre ele. Iar cu asta, iubiţii noştri preoţi şi călugări sînt cu toţii şomeri. Căci ce să mai facă, dacă pier aproape toate sfintele taine. Trebuie să plece. În felul acesta, toate veniturile bisericeşti, încasări şi aşezăminte, sînt libere. Averile bisericii pot fi folosite pentru alte scopuri.

FRIEDRICH: Şi pentru ca atîţia bani frumoşi să nu cadă în mîinile cui nu se cuvine, îi iau în mîinile mele , căci eu sînt un principe creştin şi am dreptul şi datoria să reformez biserica. Şi nimeni nu se poate supăra pe mine, căci şi eu sînt preot. Asta zic şi eu treabă bine făcută. Acţiunea aceasta nu-i prea revoluţionară?

SPALATIN: Nicidecum. E conservatoare. Noi luăm banii, ceilalţi capătă cuvîntul lui Dumnezeu.

FRIEDRICH: Şi oamenii simpli?

SPALATIN: Sînt ţinuţi să ducă o viaţă harnică, ireproşabilă, cinstită şi cu frica lui Dumnezeu. În rest, sînt datori să asculte de autorităţi şi să-şi mănînce pîinea în sudoarea frunţii. Numiţi dumneavoastră asta revoluţie?

FRIEDRICH: De fapt nu.

SPALATIN: Atunci îmi pot îngădui să înmînez aceste cărţi înălţimii voastre. *(Îi dă cărţile)*

https://biblioteca-digitala.ro

PODIUMUL DIN DREAPTA

Muzică. Pe scenă se adună participanții la dieta imperială.

CAROL *(tolănit într-un jilț)* : Dieta asta tîmpită.

MARGARETA: Plecăm îndată înapoi.

CAROL: Woms, Woms.

MARGARETA: Worms.

CAROL: Worms, Worms. Am și devenit foarte melancolic.

MARGARETA: Mititelul.

CAROL: Și migrena asta. De cînd mă aflu în Germania, simt o apăsare pe cap.

MARGARETA: Din cauza coroanei ăsteia stupide. *(Îi ia de pe cap coroana. Umezește cu parfum o batistă și i-o pune pe frunte.)*

CAROL: Ah, tanti. Grozav aș dori să fiu un om mare. Cum devii un om mare?

MARGARETA: Aranjăm noi...

GATTINARA *(vine pe podium)* : Deranjez?

CAROL: Tu, cu hîrtiile tale. Vreau însfîrșit să port un război.

GATTINARA: Din păcate, în calea războaielor Dumnezeu a pus tratatele.

CAROL: Dă-mi un cal, dă-mi un steag, și voi conduce popoarele într-un război veșnic.

GATTINARA: Popoarele da, însă nu pe principi.

CAROL: Ah, principii ăștia germani. Pe ei îi atac mai întîi.

GATTINARA: Nu te-aș sfătui. Începi un război numai cînd tu ești cel mai tare.

CAROL: Firoscoseli.

GATTINARA: N-ai bani și n-ai soldați.

CAROL: Am țări.

GATTINARA: Atît.

MARGARETA: Apropo de țări. Am uitat cu totul. Am o surpriză pentru tine, băiețaș.

CAROL: Lasă-mă să ghicesc. Hm. Pe asta o și am. Hm. Și pe asta o am. Ce poate fi?

MARGARETA: Ți-am cumpărat Württembergul.

GATTINARA: Mai bine ne-am îngriji de Spania. Altminteri ne pomenim acolo cu o democrație.

MARGARETA: Spania e sectorul dumitale...

CAROL: Despre ce e vorba?

Lasă prostia aia de pe cap. Nu-ți dă decît migrene.

CAROL: E coroana mea. Gattinara, tratatul.

GATTINARA: Cu Spania stăm rău. Război civil... Avem dovezi că e amestecat papa.

MARGARETA: Politică, micule, politică, Nu te agita. *(Carol își pune coroana pe cap)*

CAROL: Porcul.

GATTINARA: Regele Franței profită de situație și intervine în Spania și Olanda.

CAROL: Tot un porc.

GATTINARA: Trebuie să acționăm. Propun să-i atacam pe francezi la Milano. Dacă intrăm în posesia Italiei de nord, avem întreaga Italie, iar Franța a pierdut o poziție importantă.

CAROL: Împotriva papii și împotriva regelui Franței?...

GATTINARA: ... Principii germani trebuie să ne pună la dispoziție soldații, iar papa e nevoit să treacă de partea noastră.

CAROL: Și cum obținem asta?

GATTINARA: Ei, mai întîi i-aș face un mic semn lui Fugger, asta e întotdeauna de folos. Apoi m-aș ocupa foarte intens de acest Luther.

CAROL: De călugărul ăsta nătîng?

GATTINARA: Face parte din partidul principilor. Partidul cavalerilor e amestecat

https://biblioteca-digitala.ro

şi el, de asemenea şi oraşele. Iar curia papală tremură numai cînd i se pronunţă numele...

CAROL: Luther e un bărbat important.

GATTINARA: Tocmai de aceea trebuie să-l utilizăm. Unchiul îl va aduce cu el la dieta imperială. Chiar dacă am fi vrut, nu l-am fi putut împiedica. Aşadar, să-l invităm oficial. Prin aceasta l-am face pe papă să înţeleagă că există probabil o religie mult mai folositoare pentru noi decît a lui. Cînd o jumătate din Europa crede în Luther, nu mai avem de loc nevoie să mărşăluim pînă la Roma.

CAROL: Gattinara.

GATTINARA: Carli?

CAROL: Nu l-am putea aduce pe Luther la noi?

GATTINARA: Sîntem la un pas de a o face. *(Iese)*

CAROL *(arată spre coroană)*: Tu, tăntico, nu mă mai apasă de loc.

PODIUMUL DIN DREAPTA

PAPA: Cu toţii fac caz de problema religioasă. Luther e nebunul de care au nevoie, ca să-şi facă jocul. Să intrăm şi noi în joc. Friedrich îl utilizează, Carol îl utilizează. Să-l utilizăm şi noi.

CAJETAN: Tu eşti papă.

PAPA: Am la Fugger datorii în valoare de opt milioane, şi nu pot plăti măcar dobînzile. M-am şi văzut obligat să-i dau inelul meu cel mai scump. Acum, cînd îmi oferă pe neaşteptate un credit de douăzeci de milioane, îl iau totuşi.

CAJETAN: Un credit, ca să cumperi mercenari germani.

PAPA: Principalul e că avem mai întîi banii.

CAJETAN: Vrei într-adevăr să te aliezi cu Carol?

PAPA: Am de ales? Dacă se aliază el cu germanii, în două săptămîni se află aici. Carol singur e destul de rău. Dar Carol şi Germania ar fi condamnarea noastră la moarte.

BIBBIENA: Sînt în stare, instaurează un conciliu, iar pe noi ne dau jos.

PAPA: Nu trebuie să cadă la înţelegere. În nici un caz. Carol trebuie să-l proscrie pe acest Luther. Astfel se împart în două tabere, iar Germania e divizată.

BIBBIENA: Iar dacă apoi Carol se va afla în faţa uşii noastre, îi va avea în spinare pe principii germani cu Luther. Astfel avem toate posibilităţile să-l facem zile fripte.

PAPA: La nevoie, anulez bula. O biserică naţională germană, ca în Franţa, de ce nu? Ar trebui să-i fim de-a dreptul recunoscători acestui Luther.

BIBBIENA: Luther, salvatorul bisericii romane şi al papii.

PAPA: Deci scrie-i lui Carol că, dacă îl proscrie pe Luther, semnez tratatul împotriva Franţei. Altminteri, nu.

CAJETAN: Papa ca patron al reformei germane.

BIBBIENA: Cîndva îl vom şi beatifica pe Luther.

PAPA: Numai să nu retracteze. Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto.

TOŢI: Amen.

PAPA: Are binecuvîntarea mea. *(Toţi ies)*

(Carol, Gattinara, Margareta, Friedrich şi principii în mijlocul scenei)

NEBUNUL *(scînceşte)*: Oh, Doamne Christoase, oh, micule Isus — Oh, Doamne Christoase, oh, micule Isus. *(Toţi aplaudă politicos)*

CAROL *(către Friedrich)*: Foarte frumos, dragă unchiule, extraordinaire.

FRIEDRICH: M-am gîndit să facem şi ceva cultură. Nu tot să bem.

CAROL: Extraordinaire.

(Friedrich face un semn. Nebunul îi dă lui Carol un buchet de flori.)

https://biblioteca-digitala.ro

NEBUNUL: Tu sînge nobil, tînăr și nemțesc,
oh, Carol, mare împărat,
oh, dă-ne pacea, bun ceresc,
și ție-l Domnul pe-mpărat.

TOȚI: Trăiască, trăiască, trăiască.

CAROL: Foarte drăguț. Cum cheamă tu?

NEBUNUL: Klaus nebun.

CAROL: Cu aceasta declar deschisă dieta imperială germană. Unchiule dragă, noi doi vedem mai tîrziu.

FRIEDRICH: Desigur.

(Carol, Gattinara și Margareta se duc pe podiumul din dreapta. Friedrich, Albrecht și cîțiva principi se duc pe podiumul din stînga.)

PODIUMUL DIN STÎNGA

ALBRECHT *(în drum spre podium)* : Ia spune, acest Luther scrie acolo că vreți să interziceți bordelurile.

FRIEDRICH: Scrie asta în carte?

ALBRECHT *(îi arată pasajul)* : Aici.

FRIEDRICH: Lucrurile cele mai importante nu le află omul niciodată.

ALBRECHT: Aveți de gînd asemenea porcării? Mai ales acum, cînd mi-am pus pe roate bordelurile.

FRIEDRICH: Se pot face excepții.

ALBRECHT: Vreau să sper neapărat.

(O chelnăriță aduce pe podium căni cu bere)

PRINCIPII: Ah. *(Beau)*

ALBRECHT: Pe asta o știți? Odată, un episcop iese despuiat din confesional —

FRIEDRICH: Domnilor, cultură, dacă-mi e permis. Luați poziție. *(Principii se grupează într-un cor bărbătesc. Friedrich, ca dirijor.)* Vocile dumneavoastră. *(Principii își încearcă vocile)* [1]

PRINCIPII: Domisoldodo *(și așa mai departe.)*

FRIEDRICH *(bate să se facă liniște :)* Domnilor, de data aceasta se decide. La unison deci, dacă vă pot da un sfat. Ascult.

PRINCIPELE I: Nimic pentru popor.

PRINCIPELE II: Nimic pentru cavaleri.

PRINCIPELE III: Nimic pentru orașe.

PRINCIPELE IV: Nimic pentru împărat.

PRINCIPELE V: Totul pentru noi.

FRIEDRICH: Iar averile bisericii?

TOȚI PRINCIPII: Le vîrîm în buzunarele noastre.

FRIEDRICH: Rămîneți cu toții la vot. Luther apare înaintea dietei imperiale. Unul pentru toți, toți pentru unul.

PRINCIPELE I: Toți pentru unul. Unul pentru toți. Ceva mai bun decît Luther nici nu există.

PRINCIPELE II: Am și încasat patru milioane pe bunurile bisericii.

PRINCIPELE III: Ei, iar mie mi s-a și amînat scadența datoriilor, fiindcă am ipotecat bunurile bisericii. Dacă nu le pot confisca, mă pomenesc în fața justiției.

---

[1] Replicile din această scenă se bazează pe un joc de cuvinte: *Stimme = voce, dar și vot; einstimmig = la unison,* dar și *în unanimitate*

https://biblioteca-digitala.ro

PRINCIPELE IV: Dacă Luther retractează, dăm faliment. Aşadar, tu ce vrei?
ALBRECHT *(strigă)*: Dar eu am numai bunuri ale bisericii! Dacă voi deposedaţi biserica, ajung cerşetor. Eu sînt cardinal.
FRIEDRICH: Am spus că facem excepţii.
ALBRECHT: Cum?
FRIEDRICH: O să-i vină în minte ceva lui Luther. Expune-i cazul tău.
ALBRECHT: Şi dacă nu-i vine nimic în minte?
FRIEDRICH: Îi vine. Pe cuvîntul meu. Toatea astea-s teologie, şi de aia merge.
ALBRECHT: Puteai să mi-o spui de la început.
FRIEDRICH: Ei, deci, de acord. *(Toţi ridică mîinile)*
PRINCIPELE I: Dumnezeule, cînd mă gîndesc că diseară n-o să mai am nici o datorie. *(Friedrich dirijează)*
PRINCIPII *(cîntă)*: O faptă mult slăvită aici vom săvîrşi —

MASA DIN FAŢĂ STÎNGA

În timpul scenelor ce urmează, toată lumea se îndreaptă încet spre fund. Acolo cu toţii se opresc cu spatele spre public, chiar şi pe podiumuri. În mijlocul scenei rămîne un culoar liber. Intră Luther. E salutat cu politeţe. Gattinara se îndreaptă spre el.

GATTINARA: Dragă doctore. Sînt un mare admirator al cărţilor dumneavoastră.
LUTHER: Mă bucur.
GATTINARA: Da da. Foarte interesante scrieri. Ici colo cîteva exagerări, dar despre ele s-ar mai putea discuta — nu?
LUTHER: Sînt gata de orice. Am declarat mereu, înalte domn — iertare — titlul dumneavoastră?
GATTINARA: Fără importanţă. Cameni sîntem cu toţii...
SPALATIN *(se apropie)*: Despre ce e vorba?
GATTINARA: Starea vremii.
SPALATIN: Interesantă temă.
GATTINARA: Da. Cred că o să plouă.
SPALATIN *(către Luther)*: Ar fi preferabil să nu vorbeşti atît de mult. Altminteri, tot discutînd despre ploaie, ai să cazi din lac în puţ. Şi aşa principele elector e supărat, fiindcă n-ai venit numaidecît. În ciuda angajamentelor dumitale solemne...
LUTHER: Nu mă simţeam bine. Sînt bolnav.
SPALATIN: Asta spune-i-o medicului dumitale. Ai primit instrucţiunile?
LUTHER: Da.
SPALATIN: Bine. Dacă retractezi, nu mai garantez de viaţa dumitale. *(Luther aprobă din cap)* Du-te. *(Cîţiva oameni înarmaţi îl iau pe Luther la mijloc şi-l conduc prin culoarul liber în fund. Spalatin îi urmează. — Intră spălătorul de geamuri, fredonînd un cîntec.)*
NEBUNUL: Şedinţă închisă.
SPĂLĂTORUL DE GEAMURI: Cum pot ăştia să vadă limpede, dacă nu văd nici măcar lumina zilei. Trebuie să intre lumina. Totul luminos şi clar, ca să vezi ca prin cleştar. Luther a intrat şi el?
NEBUNUL: Îi înfruntă cu mult zel.
SPĂLĂTORUL DE GEAMURI: Atunci se porneşte acuşi scandalul. În sfîrşit, unu care cutează să le spună înalţilor domni părerea lui.
NEBUNUL *(îşi numără nasturii)*: Retractează. Nu retractează. Retractează. Nu retractează. Retractează. Nu retractează.
SPĂLĂTORUL DE GEAMURI: Ăsta nu retractează... *(Se îndepărtează cîntînd. — Agitaţie. Cîţiva principi şi seniori vin în faţă.)*

https://biblioteca-digitala.ro

PRINCIPELE I: Timp de gîndire! A cerut timp de gîndire. Timp de gîndire! *(Luther e condus pe podium de către oameni înarmaţi. E încurajat.)*

FRIEDRICH *(vine în faţă şi urlă) :* Spalatin! Spalatin! *(Spalatin se apropie în fugă)* Ăsta-i nebun? Şi-a pierdut minţile? Ce-şi închipuie el? Renumele meu. Timp de gîndire. De ce se află individul aici? Vrea să mă blameze? Dacă nu face imediat —

SPALATIN: E-n ordine. *(Iese)*

CAROL: Unchiule drag, ce e? Cum rămîn eu faţă de papă?

FRIEDRICH: Pe cuvîntul meu că nu retractează.

PRINCIPELE II: Sînt ruinat. Sînt ruinat.

PRINCIPELE III: Eu şi mai şi. Un faliment ca ăsta nu s-a mai văzut.

FRIEDRICH: Domnilor. Păstraţi-vă sîngele rece. Nu uitaţi că sînteţi cei dintîi bărbaţi ai Germaniei. Ţinută. Gîndiţi-vă nu la datoriile, ci la numele voastre.

(Carol şi principii pornesc din nou spre fundul scenei. Luther e condus de asemenea într-acolo de oamenii înarmaţi . Friedrich îl măsoară pe Luther de sus pînă jos, apoi arată scurt spre înapoi. Luther e dus mai departe.)

SPĂLĂTORUL DE GEAMURI: Luther e tot înăuntru?

NEBUNUL: Da.

SPĂLĂTORUL DE GEAMURI: Mult îi mai trebuie, ca să spună nu. *(Dinspre adunare, urlete şi aplauze)*

SPĂLĂTORUL DE GEAMURI *(strigă) :* N-a retractat. Acu se porneşte. Hai, spargeţi geamurile. *(Iese. — Principii vin în faţă. Carol şi Friedrich se înclină unul în faţa celuilalt.)*

FRIEDRICH *(tare) :* Carli, eu plec.

CAROL *(tare) :* De pe-acum? Ceva rău?

FRIEDRICH *(tare) :* Podagră. Durerile astea. Insuportabile.

CAROL: Îmi pare rău. Călătorie bună.

(Friedrich iese. Carol face o întoarcere. Un cardinal îi iese în întîmpinare. Carol îi înmînează un document. La rîndul său, cardinalul îi înmînează şi el un document. Amîndoi ies. — Din fund înaintează ca un val masse de oameni din popor. Îl poartă pe umeri pe Luther. Lozinci, placarde : Jos cu stăpînitorii. Poporul la putere. Luther, Titanul german. Luther, eroul poporului etc. Strigăte, ovaţii.)

LUTHER *(urlă scos din fire) :* Moarte şi sînge! Ucideţi-i pe episcopi! Distrugeţi mînăstirile! Omorîţi-i! Nimiciţi-i! Spălaţi-vă mîinile în sîngele lor! Fiţi copiii dragi ai lui Dumnezeu! Răscoală! Răscoală! *(Poporul strigă, cortina)*

(Cortina se deschide)

PODIUMUL DIN DREAPTA

Scara din faţă e *trasă sus. Luther şade la o masă şi scrie. Poartă pantaloni, jachetă, cizme şi are o barbă care-i acoperă obrazul. Linişte. Doi soldaţi vin cu micul dejun. Răsucesc scara, coborînd-o, şi se urcă în pas milităresc pe podium.*

SOLDAT I *(salută) :* Wartburg turnul I. Garda personală a iunkerului Jörg preia straja de zi.

SOLDAT I şi II: Bună dimineaţa, iunker Jörg.

LUTHER: Bună dimineaţa, prieteni.

SOLDAT I: Raportez, gustarea dumneavoastră.

SOLDAT II: Domnul iunker Jörg a dormit bine, sau domnul iunker s-a luptat din nou cu diavolul.

https://biblioteca-digitala.ro

LUTHER: Cu diavolul, fiule, îngrozitor. De trei ori a fost în noaptea asta aici. *(Soldații se așază pe podea)* Mai întîi trosnea și pocnea peste tot.
SOLDAT I: Grinzile:
LUTHER: Nu, diavolul. Pe urmă am auzit brusc cum tîrăște pe gang, spre iad, un sac greu. *(Soldații rîd)*
SOLDAT II *(încet)*: Ăla cu sacul era Anderl.
LUTHER: Dar eu am continuat să dorm, și asta l-a înfuriat rău. Și deodată pe scări un zgomot, de parcă s-ar fi rostogolit pe trepte în jos niște butoaie.
SOLDAT I: Cît p-aci să mă strivească.
LUTHER: Eu fuga afară și pe scări. Nimic.
SOLDAT I: Tocmai o ștersesem.
LUTHER: Am strigat, tu ești, fie, și m-am culcat din nou. *(Soldații rîd)* Atunci vine în odaia mea. Azvîrlă cu nucile în cuvertură, zgîlțîie masa, scaunul, patul, încît aproape mă face să zbor din el. Eu însă mă încredințez lui Dumnezeu, îi întorc spatele și-i trag un pîrț în obraz. Atunci, în sfîrșit, s-a făcut liniște. Ăsta-i cel mai bun mijloc. Numai așa scapi de el. Putoare contra putoare. *(Soldații se tăvălesc de rîs)* De ce rîdeți? O să vă piară rîsul, cînd v-o tîrî în iad.
SOLDAT II: Nu vreți să-l mai imitați o dată pe Luther?
LUTHER: Abia ieri am făcut-o.
SOLDAT I: Azi e onomastica lui Bartel și vă roagă, fiindcă doar l-ați văzut pe Luther la Worms. Cum arată?
LUTHER: Ei, da, întocmai ca mine. Așadar să-l imit?
SOLDAT II: Da, dar cumsecade, de la început, cu intrarea.

(Soldații rîd și aplaudă. — Berlepsch urcă scara. Soldații sar în picioare.)

SOLDAT I: Garda personală a iunkerului Jörg la post. Nimic deosebit.
BERLEPSCH: Plecați. *(Soldații coboară)* Nu-l mai imitați atît de des pe Luther. Altminteri oamenii au să-și dea seama ce se ascunde aici.
LUTHER: Sînt proști și nu înțeleg nimic.
BERLEPSCH: Eu am răspunderea. Dacă vi se întîmplă ceva, principele mă spînzură.
LUTHER: Cu principele se poate sta de vorbă.
BERLEPSCH: Dumneavoastră, ca teolog. Eu sînt căpitan. Dumnevoastră aveți cuvîntul lui Dumnezeu în buzunar și un subterfugiu în orice împrejurare. Eu am numai regulamentul de serviciu, și regulamentul mă spînzură. Scaunul?
LUTHER: De cinci zile nimic.
BERLEPSCH: Și asta-i tot soarta. Ei da, pe unu-l atinge în spate, pe altul în față, în ce mă privește nu-mi mai merge cu femeile. Harnic?
LUTHER: Traduc Biblia în germană.
BERLEPSCH: În germană? Doar există. O poți cumpăra de la orice colț de stradă.
LUTHER: Tipograful meu e de părere că acum am un nume și s-ar putea face o afacere...
BERLEPSCH: Nu mă pricep nicidecum. Mergeți la vînătoare? Ceva iepuri?
LUTHER: De ce să omorîm iepuri, cîtă vreme mai trăiesc atîți dușmani ai creștinismului.
BERLEPSCH: E și ăsta un punct de vedere. Ați auzit de Karlstadt?
LUTHER: Ce?
BERLEPSCH: Vrea să se însoare. Cu o fată de cincisprezece ani. Drăguță.
LUTHER: Un curvar.
BERLEPSCH: Acum ați putea și dumneavoastră.
LUTHER: Eu? Să mă însor? Niciodată. Mie n-au să-mi vîre pe gît o femeie. Eu rămîn călugăr. Asta mai lipsește, ca monahii să părăsească mînăstirea și să se însoare.

https://biblioteca-digitala.ro

BERLEPSCH: Dar mînăstirile dumneavoastră trebuie să fie aproape goale. Călugării au întins-o cu toții.

LUTHER *(bate cu pumnul în masă)* : Ca să-şi îndoape burţile grase şi să se ducă la muieri. De ce aflu eu astea abia după ce s-au întîmplat. Nu s-a socotit necesar să fiu întrebat?

BERLEPSCH: Unul dintre ofiţerii mei a fost de Crăciun la Wittenberg. În permisie, acasă. Ne-a povestit că domnul Karlstadt a desfiinţat liturghia latină, totul e fără ceremoniile de pînă acum, fără odăjdii, fără spovadă şi cu împărtăşania sub amîndouă înfăţişările. Cică asta-i liturghia evanghelică.

LUTHER: Şi unul ca ăsta se numeşte acum preot. Îmi porcăieşte religia.

BERLEPSCH: Dar mă gîndesc, acum au să se ducă toate?

LUTHER: Toate se duc. Toate se duc. Aşa doresc domnii. Facă ce-o vrea. Toate se duc dintr-o dată. Fără să mă întrebe. Cine l-a înfruntat pe împărat şi imperiul. Cine a luptat pentru libertate. Îmi pun viaţa în joc, iar dumnealor introduc reforme. Dacă voi fi ucis —

BERLEPSCH: Domnule doctor, pentru Dumnezeu, nu-mi faceţi necazuri...

LUTHER: Trebuie să se întîmple ceva, numaidecît. E necesar ca o scriere a mea să iasă de aici. Ţine pregătit un curier, trebuie să-i trimit lui Spalatin o scriere.

BERLEPSCH: Vreţi să scrieţi ceva împotriva a ceea ce se petrece?

LUTHER: Împotrivă? Pentru. Pentru. Jos cu liturghia, joc cu legămîntul monahal.

BERLEPSCH: Pentru?

LUTHER: Dacă cineva face vreo schimbare, apoi acela sînt eu. Luther eu sînt. *(Se aşează la masă şi scrie)*

BERLEPSCH: Atunci eu mă duc după iepuri. *(Iese)*

MASA DIN FAŢĂ STÎNGA

Karlstadt stă la masă şi lucrează. Pe masă o Biblie şi manuscrise.

KARLSTADT: Ia te uită, martirul nostru.

LUTHER *(vine lîngă masă)* : Din pricina unui lucru mărunt, nu mă mai vedeţi, şi din pricina unui lucru mărunt, mă vedeţi. *(Ia loc)* Ce face micuţa ta de cincisprezece ani?

KARLSTADT: Îmi încălzeşte patul.

LUTHER: Despre frumosul nostru Wittenberg se aud fel de fel de lucruri.

KARLSTADT: Ce?

LUTHER: Răscoală, silnicie, răzvrătire.

KARLSTADT: Asta o spune curtea. Eu spun nici o răscoală, nici o silnicie, nici o răzvrătire.

LUTHER: Şi iconoclaştii?

KARLSTADT: Ăsta a fost iubitul tău frate de ordin, Zwilling. Lui i se pare că nu se merge destul de repede.

LUTHER: Ce-ai făcut tu din Wittenberg. Era un orăşel paşnic. Se ţineau predici, iar oamenii erau recunoscători. Astăzi orice ţăran nerod pălăvrăgeşte şi pune întrebări. Unde a rămas splendida libertate a copiilor lui Dumnezeu?

KARLSTADT: Am avut libertatea să ne luăm libertatea.

LUTHER: Fanatism.

KARLSTADT: Cînd recurgem la libertate, brusc libertatea nu mai există pentru noi. Ni ce cere deodată: înapoi marş marş. O neînţelegere. Nu aşa ne-am gîndit. Vremurile încă nu sînt coapte. Aberaţii radicale. Prea devreme, prea repede, ordine, ordine, dragi copii. Fiţi chibzuiţi, pentru Dumnezeu.

LUTHER: Eşti pentru răscoală?

https://biblioteca-digitala.ro

KARLSTADT: Nu. Urăsc răscoala, o știi prea bine. Am interzis orice răzvrătire.
LUTHER: Ei. bine, Trebuie să fie ordine.
KARLSTADT: Da. Se pune doar întrebarea, a cui ordine. Aici, iată ordinea noastră. *(Îi dă un document)* Organizarea comunală a orașului Wittenberg. Decisă de consiliul și de cetățenii acestui oraș. De bună voie. Fără constrîngere.
LUTHER *(rupe foaia)*: Se revocă.
KARLSTADT: Dacă ești pentru ordine, ar trebui cel puțin s-o citești. Anume, în ea se scrie și că în acest oraș se vor ține liturghii germane evanghelice.
LUTHER: Se revocă.
KARLSTADT: Totul ca în vremurile bune de odinioară. Spovadă și împărtășanie ca pînă acum, odăjdii de liturghie, cîntece , toate ceremonile —
LUTHER: — și în latină.
KARLSTADT: N-ai fost tu pentru modificări?
LUTHER: Și așa se pot remedia lucrurile.
KARLSTADT: Anume cum?
LUTHER: Mă gîndesc ca preoții să lase de-o parte cîteva cuvinte. Așa se pot ține liturghii evanghelice, fără ca poporul să bage de seamă ceva.
KARLSTADT: Acestea sînt firește modificări radicale. Conducătorii nu observă nimic, fiindcă nu se duc la biserică, iar poporul nu observă nimic, fiindcă nu știe latinește.
LUTHER: Tu iei totul prea în serios. E indiferent cum se dă împărtășania, dacă oamenii se spovedesc, dacă postesc, dacă monahii rămîn sau nu în mînăstire. Toate astea n-au nici o importanță. Serviciul religios. O predică de spectacol public pentru popor.
KARLSTADT: Și încasările acestui teatru popoular? Averile mînăstirilor, moșiile, nici astea n-au vreo importanță ?
LUTHER: Firește.
KARLSTADT: Ce îmbucurător pentru principi. În constituția comunității noastre stă scris că ele ne aparțin nouă tuturor.
LUTHER: Încetează cu constituția ta. Ceea ce-mi trebuie se află în Biblie.
KARLSTADT: Tot numai o carte.
LUTHER: Cuvîntul lul Dumnezeu.
KARLSTADT: O carte.
LUTHER: Cuvîntul lui Dumnezeu.
KARLSTADT: E o carte, scrisă de oameni, tipărită și vîndută.
LUTHER: E în vecii vecilor cuvîntul lui Dumnezeu.
KARLSTADT: Îl salut pe noul papă.

(Luther azvîrle cu Biblia în Karlstadt. Karlstadt cade. Se ridică, ținînd Biblia în mînă.)

KARLSTADT: Bagă de seamă, Luther. Cu cartea asta se pot omorî oameni.
LUTHER: Tu să bagi de seamă.
KARLSTADT: Mîine am să predic că —
LUTHER: Tu nu vei mai predica aici.
KARLSTADT: Bine. Atunci voi scrie —
LUTHER: Tu nici nu vei mai scrie aici.
KARLSTADT: Trebuie să părăsesc orașul Wittenberg?
LUTHER: Facă-se voia Domnului.

(Karlstadt azvîrlă cu Biblia în Luther. Acesta o prinde și o aruncă înapoi. Karlstadt se ferește. Biblia cade pe podea.)

KARLSTADT: Să-ți spun ce gîndești tu în realitate?
LUTHER: Ei.

https://biblioteca-digitala.ro

KARLSTADT: Ți-ai da toată Biblia, dacă ai putea să fii alături de noi.
LUTHER *(azvîrlă cu manuscrise și urlă)* : Căcăciosule!

(Karlstadt pleacă. Luther pășește furios prin fața Bibliei.)

PODIUMUL DIN DREAPTA

Schwarz aplecat deasupra registrului de contabilitate. Trei domni stau pe scaune în jurul globului pămîntesc. Fugger se urcă pe podium.

SCHWARZ: Adunarea generală a consiliului firmei Jakob Fugger.
FUGGER: Lăudat fie Isus Christos.
TOȚI: În veci. Amin.
FUGGER: Acesta este globul, domnilor. Globul bunului nostru adăpost. Dumnezeu a creat lumea și în preamarea-i bunătate i-a dat forma unei sfere. *(Mîngîie globul)* Rotund și ușor de mînuit. Ca să poată fi înconjurat cu corăbiile și să se poată face comerț. Țări noi, afaceri noi. Italia, toată Marea Mediterană devin neinteresante. Afacerile mari se fac peste oceanul cel mare.
SCHWARZ: Punctul I: India.
FUGGER: Domnilor, Europa are nevoie de mirodenii. Mirodenii se aduc din India. Pe drumuri de uscat. Dar lucrul acesta nu mai prezintă interes, de cînd un domn Vasco da Gama a descoperit pentru Portugalia un drum direct către India. Pe mare. Vă amintiți, domnilor, de marele crah de la bursă. Brusc, Lisabona furniza la jumătate preț, iar portughezii au de atunci monopolul mirodeniilor.
OMUL DE AFACERI II: Dar noi avem o participație.
FUGGER: Nu vreau nici o participație. Vreau monopolul. De aceea am nevoie de un drum propriu spre India. Iar întrucît, după cum afirmă savanții noștri, pămîntul e rotund, s-ar putea ajunge în India nu numai plecînd din partea aceasta, ci și din alta. Bunul nostru client Carol, între altele domnitor peste Spania, a arătat înțelegere pentru această problemă și l-a pornit la drum pe un anume Magalhaes. Domnilor, ce să vă spun. Pămîntul e rotund.
OMUL DE AFACERI II: Flota s-a întors?
FUGGER: De două săptămîni. Savanții au dreptate, iar noi avem drumul nostru particular spre India. Trebuie doar să punem mîna pe el destul de repede.
OMUL DE AFACERI III: Dar, dragă domnule Fugger, ce risc. Cîte se mai pot întîmpla pe acolo. Țări străine, mări străine, corăbiile pot naufragia. Aceasta-i totuși o speculație uriașă.
FUGGER: Portughezii lucrează cu profituri pînă la o mie procente. Într-o asemenea situație, cîteva corăbii pot să piară.
OMUL DE AFACERI II: Ce spune acest Magalhaes?
FUGGER: Din păcate, el nu mai spune nimic. A rămas acolo, unde crește piperul.
OMUL DE AFACERI II: Dezertare?
FUGGER: Săgeata unui băștinaș.
OMUL DE AFACERI II: Barbari.
OMUL DE AFACERI III: Cît de mare era flota?
FUGGER: Cinci corăbii și 280 de oameni.
OMUL DE AFACERI II: Și ce s-a întors?
FUGGER: O corabie și 18 oameni.
OMUL DE AFACERI III: Ei, mă rog.
FUGGER: Admit că e păcat de corăbii, dar încărcătura acestei singure corăbii e suficientă, ca să facă din toată expediția un cîștig. Vă rog să vă mai gîndiți că în

https://biblioteca-digitala.ro

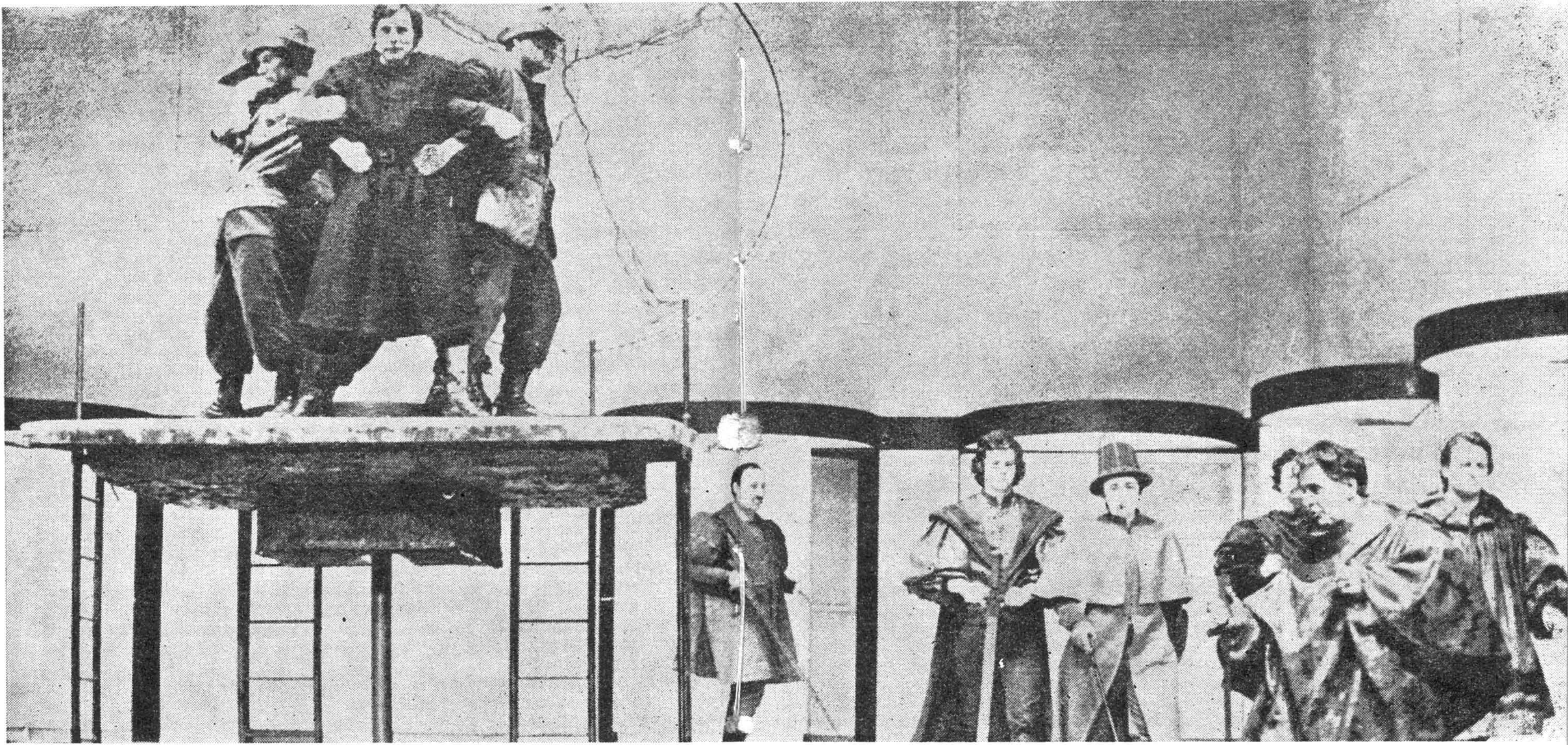

India, ca în genere în tot Orientul, avem o piață uriașă pentru cuprul nostru. O piață, unde acum putem furniza direct. Cîștigăm așadar de două ori.

SCHWARZ: Punctul 2: America. *(Îi dă lui Fugger o foaie de hîrtie)*

FUGGER: Statistica importului de aur și argint din America. Crește constant. Cu timpul, aceasta ar putea pune în pericol piața noastră europeană. De aceea trebuie să ne introducem acolo. Avem nevoie de mine proprii în America, cel mai bine chiar de colonii proprii. Și așa, dispunem de cei mai buni ingineri și muncitori specialiști. Deci ceilalți au nevoie de noi. Din păcate, indienii nu rezistă mult la metodele noastre avansate de producție. Deși s-a introdus pauza de prînz, mor ca muștele. Pe cei cîțiva care mai există îi solicită Muzeul de etnografie. Slavă Domnului, negrii s-au arătat mai trainici, și, cum se știe, negrii sînt furnizați franco de Africa. Acum se nimerește însă că articolele noastre de alamă au o bună piață de desfacere în Africa și sînt extrem de îndrăgite. Așadar în felul acesta ne vom vinde mărfurile de alamă în Africa, pe negri îi vom vinde în America, aurul și argintul american le vom aduce în Europa, în schimb ne vom vinde cuprul în India, iar mirodeniile indiene le vom vinde în Europa. Domnilor, globul acesta e prețios. Nu ne va scăpa din mînă. Vom cumpăra și vom vinde, iar astfel îl vom ține în mișcare.

https://biblioteca-digitala.ro

OMUL DE AFACERI I: O afacere de milioane.
FUGGER: O afacere de miliarde. Între timp, Carol s-a înglodat rău în datorii la noi. Îi vom prezenta contul.
OMUL DE AFACERI I: Și China?
FUGGER: La comerțul cu China participăm. În ce mă privește, sînt însă puțin rezervat. Țara aceasta îmi pricinuiește griji.
OMUL DE AFACERI II: Mie îmi pricinuiește griji calitatea mirodeniilor.
FUGGER: Schwarz.
SCHWARZ: În principiu, mirodeniile se depozitează în pivnițe umede, ca să devină mai grele. Ghimbirul e înmulțit cu făină. Piperul, cu scîrnă, preferabil de șoarece, în caz că există. Șofranul —
OMUL DE AFACERI II: Pentru numele lui Dumnezeu. Nu e periculos?
FUGGER: Mai putem amesteca și o Ave Maria.
OMUL DE AFACERI II: Și dacă moare cineva?
FUGGER: Tot omul e dator cu o moarte, iar cu cîștigul sînteți totuși mulțumiți?
OMUL DE AFACERI II: Foarte.
FUGGER: Mai e ceva?
OMUL DE AFACERI I: Ce le furnizăm negrilor din Africa?
FUGGER: Schwarz.
SCHWARZ: Ultima comandă a fost de peste 24.000 oale de noapte.
FUGGER: Domnilor, vedeți, civilizația europeană se impune irezistibil. Lăudat fie Isus Christos.
TOȚI: În veci. Amin. *(Schwarz închide cu un pocnet registrul. Toți ies)*

PODIUMUL DIN DREAPTA

Luther stă pe scară. În fața podiumului, popor.

LUTHER: Anume, aceasta e ordinea, stăpînitori, supuși, muncitori, meșteșugari. Aceste orînduieli trebuie să existe în lume, trebuie să existe conducători, trebuie să existe pături sociale. Se zice, păturile sociale inferioare să se conducă singure. De-aici nu iese nimic. Dumnezeu o știe. De aceea a instituit autoritatea conducătoare. De aceea le-a dat copiilor pe părinții lor, întrucît copiii sînt răi de la natură... Căci fiecare om trebuie să fie condus și supus altor oameni. De aceea și vedem iarăși cîte lucruri bune ne învață această poruncă, întrucît prin ea întreaga noastră viață este subordonată altor oameni. Și de-acolo vine că ascultarea e atît de mult lăudată... Noi creștinii sîntem chemați să muncim și să suferim, cel ce vrea să-și îndeplinească așa cum se cuvine îndatorirea, acela cu siguranță că va avea de suferit. Așadar, aceste două lucruri vrem noi să le facem, să muncim și să suferim. Grija o vom lăsa pe seama lui Dumnezeu... Fiți supuși față de orînduirea omenească de orice fel. Guvernarea laică poartă spada și retează fără teamă capetele răzvrătiților. Căci aceasta e voința lui Dumnezeu. Indiferent dacă puterea ocîrmuirii e dreaptă sau nedreaptă, noi trebuie să ne gîndim totdeauna la aceea că ea nu poate face vreun rău sufletului, ci doar trupului și bunurilor... Dumnezeu ne trimite suferințe și discordii, pînă cînd omul se deprinde temeinic și devine atît de pașnic și liniștit, încît nu se mai pune în mișcare, indiferent dacă-i merge bine sau rău, dacă moare sau trăiește, dacă e respectat sau batjocorit. Atunci în noi își are sălașul însuși Dumnezeu. Atunci nu mai există înfăptuiri omenești. Prin aceasta, Dumnezeu ne arată că nu există lucruri mai de preț decît suferința, moartea și nenorocirea de toate felurile. Iar cu această învățătură este întreaga Scriptură plină, plină, plină. *(Luther iese)*

https://biblioteca-digitala.ro

PODIUMUL DIN STÎNGA

În fața podiumului, popor

MÜNZER: Eu, Thomas Münzer, vă doresc vouă pacea, căreia lumea îi e vrăjmașă. Căci cei nevinovați sînt chinuiți, iar stăpînii noștri se ajută între ei și împotriva noastră, spunînd: trebuie să te martirizezi. Christos a pătimit și el, tu nu trebuie să te ridici împotriva mea... Ah nu, ah nu, oameni dragi, minunați-vă cum v-au prostit. Sînteți înșelați într-o măsură atît de mare, încît nici o limbă n-o poate spune. Fac așa ca omul sărac să nu învețe să citească bine, iar ei mai predică fără rușine că trebuie să se lase jupuit de domni. Cînd să mai învețe? Cum să mai fie cu putință ca omul simplu să aibă timp să gîndească, împovărat cum e de grija pîinii zilnice... Trebuie să ne înfrățim prin buna înțelegere cu oamenii tuturor națiunilor și religiilor, iar atunci va ieși la lumină adevărul ascuns, adormit de atîta timp. Vremea recoltei a sosit, frații mei iubiți, buruiana strigă acum pretutindeni că încă nu-i vremea să recoltăm, dar omenirea de astăzi își va lua totuși avîntul cuvenit. În asta cred eu. *(Münzer și poporul ies)*

PODIUMUL DIN DREAPTA

Carol pe tron, Fugger urcă pe podium

FUGGER: Maiestate.

CAROL: Am nevoie de bani. Îndată. Astăzi încă.

FUGGER: Vorbiți întocmai ca răposatul bunicul dumneavoastră. În orice caz, el avea mereu nevoie de bănuți. Suna mai plăcut.

CAROL: Nu-mi vorbi despre bunicul. Trăim într-o epocă nouă.

FUGGER: Cu datoriile vechi.

CAROL: Nu mai vrei să-mi dai nimic?

FUGGER: Cum stăm cu achitarea datoriilor?

CAROL: Există și alte bănci.

FUGGER: Maiestate, dacă aș dezvălui la bursă că sînteți insolvabil, piața împrumuturilor ar fi pentru dumneavoastră moartă.

CAROL: Vorbești cu împăratul.

FUGGER: Vorbesc cu datornicul meu. Sînteți maiestate, fiindcă am plătit eu. Obiectul pe care-l purtați pe cap, eu vi l-am cumpărat.

CAROL *(își scoate coroana și o întinde spre Fugger)*: Vrei să ți-o dau?

FUGGER: Nu sînt negustor de fiare vechi.

CAROL *(își pune din nou coroana)*: Nu pot să plătesc. O știi prea bine.

FUGGER: Da.

CAROL: Așadar? Ce vrei? Garanții?

FUGGER: S-a întors aici o corabie a unuia Magalhaes. Mirodeniile din India aduc cîștig.

CAROL: Pentru asta e nevoie de o flotă. Cum să obțin eu o flotă?

FUGGER: Dacă-mi treceți mie conducerea comerțului de mirodenii, veți avea în cîteva luni o flotă nou-nouță.

CAROL: Și negustorii spanioli? Și ei văd de pe acum în fața ochilor milioane.

FUGGER: Maiestate, nu mai trăncăniți. Timpul meu e prețios. Vreau negoțul cu mirodenii. *(Carol se uită la Gattinara. Gattinara aprobă din cap.)*

CAROL: Aprobat, cu bunăvoință.

FUGGER: Vă puteți numi amiral.

CAROL: Banii mi-ar plăcea mai mult.

FUGGER: Dați-mi minele dumneavoastră de mercur.

https://biblioteca-digitala.ro

CAROL: Minele de mercur? Singurele care-mi aduc în adevăr un cîştig?
FUGGER: Aş fi generos în privința sumei plătite ca arendă.
CAROL: Dar atunci ai avea și monopolul mercurului. *(Fugger priveşte plictisit în tavan. Carol se uită la Gattinara. Gattinara aprobă din cap.)* Aprobat, cu înaltă milostivire. La cît se ridică arenda?
FUGGER: Lemnul de Guaya este un medicament excelent pentru sifilis.
CAROL: Încă nu m-am procopsit cu aşa ceva.
FUGGER: Dar mulți alți domni, da. Cererea e mare. Vreau monopolul.
CAROL: Aprobat.
FUGGER: În ce fel?
CAROL: Cu cea mai mare milostenie şi bunăvoință. Mai doreşti vreun monopol? De vreme ce tot ne aflăm la punctul acesta.
FUGGER: Deocamdată nu-mi vine în minte altceva. Dar poate că ar trebui totuşi să ne lămurim în principiu. Un monopol peste monopoluri.
CAROL: Am nevoie de bani peste bani. Soldații mei îşi iau tălpăşița. Vreau să înving Franța. Dacă am Franța, sînt salvat.
FUGGER: Bine. *(Completează un cec)* Să spunem 40 de milioane arenda pentru minele de mercur.
CAROL: 40 de milioane?
FUGGER: 20 de milioane le rețin pentru acoperirea datoriilor dumneavoastră, 20 de milioane pentru războiul împotriva Franței. E suficient? *(Îi întinde lui Carol cecul)*
CAROL: 20 de milioane? *(la cecul)* S-a făcut.
FUGGER: Cînd maiestatea voastră va primi vestea victoriei, vă rog să semnați aici. *(Îi înmînează un document)*
CAROL: Ce-i asta?
FUGGER: Cîteva idei despre capitalismul monopolist. Eu vă cumpăr stăpînirea Europei, iar dumneavoastră îmi protejați capitalismul monopolist.
CAROL: Monopol cum?
FUGGER: Întocmai ca bunicul. Nici el nu se pricepea niciodată. Dar dumneavoastră veți mai învăța încă. *(Se ridică)* Îmi iau îngăduința să mă retrag. Mai am şi altă scadență. Cînd vom avea flota, vom mai sta de vorbă încă o dată despre negri şi despre coloniile americane. Maiestate. *(Iese)*
CAROL *(într-o mînă cu cecul, în alta cu documentul)*: Ia spune-mi, cine e de fapt stăpînul Europei? Eu sau ăsta?
GATTINARA: Maiestatea voastră vrea să ştie adevărul?

(Carol își ia coroana de pe cap, vîră în ea documentul și cecul și iese împreună cu Gattinara)

PODIUMUL DIN DREAPTA

Luther stă pe scară. În fața podiumului, popor.

LUTHER: Nimeni nu trebuie să cîrtească şi să lupte împotriva stăpînului său, doar sîntem datori față de ocîrmuire cu ascultare, cinstire şi teamă. Căci celui ce taie mai sus de el îi cad aşchii în ochi, iar celui ce aruncă pietre spre înalt, acestea îi cad în cap. Pe scurt, asta-i legea în sine, aşa cum a instituit-o Dumnezeu.
O VOCE DE BĂRBAT: Nu se poate ivi şi vreun caz, cînd trebuie să te ridici împotriva ocîrmuirii?
LUTHER: Păgînii n-au ştiut nimic despre Dumnezeu, de aceea nici n-au recunoscut că guvernarea lumească este rînduiala lui Dumnezeu... Fireşte, este drept să fie înlăturat un stăpînitor care a înnebunit.

https://biblioteca-digitala.ro

O VOCE DE BĂRBAT: Un tiran e mult mai cumplit decît un nebun. Face mult mai mult rău.

LUTHER: ... De-aici s-ar putea scoate un exemplu prost. Anume, dacă s-ar încuviința ca tiranii să fie uciși sau alungați , ideea s-ar răspîndi numaidecît și astfel s-ar înstăpîni bunul plac. Este mai bine ca tiranii să vă nedreptățească de o sută de ori decît ca voi să-i nedreptățiți pe tirani măcar o singură dată.

O VOCE DE BĂRBAT: Atunci să înghițim orice din partea tiranilor? Să îndurăm ca în felul ăsta femeia și copilul, trupul și bunurile oricui să cadă pradă primejdiei și rușinii?

LUTHER: Cînd vedeți că ocîrmuirea se dezlănțuie turbată și săvîrșește nedreptăți, ce-ți pasă ție că-ți nimicește bunurile, trupul, femeia și copilul? Doar nu poate să aducă vreo pagubă sufletului tău. Ba, dimpotrivă, își face sieși mai mult rău decît ție, fiindcă își duce la pierzanie propriu-i suflet. Crezi tu că asta nu-i destulă răzbunare?

PODIUMUL DIN STÎNGA

Münzer stă pe scară. În fața podiumului, popor.

MÜNZER: Iubiți frați, haideți să mărim mai departe spărtura, pentru ca toată lumea să poată vedea și înțelege cine sînt domnii noștri cei mari. Ei se ascund înapoia negoțului lor setos de cîștig, prin care sînt legați între ei ca niște broaște rîioase.

O VOCE DE BĂRBAT: De-atîta jaf, cîștiguri ale lor și dobînzi nu-și mai vine nimeni în fire.

MÜNZER: Cu cît trece timpul, cu atît se lățește și se întinde mizeria lumii...

O VOCE DE BĂRBAT: Cei mari fac ce vor.

MÜNZER: Ei înșiși sînt pricina cametei, a hoției și a jafului. Ei socotesc toate făpturile ca fiind proprietatea lor. Peștii din apă, păsările din văzduh, plantele de pe pămînt, totul trebuie să le aparțină...

O VOCE DE BĂRBAT: Domnii înșiși fac din omul sărac un dușman al lor.

MÜNZER: Nu vor să înlăture pricina răzvrătirii. Cum să se îndrepte lucrurile spre mai bine cu timpul. Dacă spun asta, însemnează că sînt răzvrătit. Ei bine, fie. După zisele doctorului Luther, ar trebui să arătăm cinstire pînă și stăpînitorilor nebuni, să fim ascultători față de domni în toate alea. Ah, pentru numele lui Dumnezeu, dar și-au petrecut viața îndopîndu-se și îmbătîndu-se ca niște animale, au fost crescuți de copii să dorească tot ce-i mai frumos pe lume, n-au avut toată viața lor nici o zi grea, vor și doresc să nici nu aibă vreuna... Da, se pare că lucrul cel mai cu neputință de înțeles de pe lume este acela că popoarele trebuie să devină libere.

O VOCE DE BĂRBAT: Nenumărați oameni cred că asta nu-i decît un vis.

MÜNZER: Stăpînitorii nu pot gîndi altfel decît că e cu neputință ca domnii să fie dați jos de pe scaun, pentru ca în locul lor să se ridice cei de jos. De așa ceva nici nu vor să audă, de aceea zic că totul n-ar fi decît un vis. Ah, dragii mei domni, încetați. Azvîrliți dracului cutia cu sulimanuri. Nu se putea ca toate coțcăriile să nu iasă la lumină. Nu simțiți oare scînteia cea mare ce cată să se trezească și să se preschimbe în pîrjol? Da, o simțiți, iar eu asemenea o simt.
(Münzer iese împreună cu poporul plin de însuflețire)

PODIUMUL DIN DREAPTA

Geiler von Kaisersberg se sprijină alene de pupitru și predică încet și cu distincție. În fața lui, stînd pe scaune, Fugger și cîteva doamne din societatea înaltă.

https://biblioteca-digitala.ro

GEILER: Cei bogaţi sînt nenorocirea lumii. *(Aplauze)* Aceşti domni, care trăiesc din camătă, provoacă foametea şi scumpirea şi şed pe lăzile lor pline. *(Aplauze)* Adevăr grăiesc vouă, din pricina unor deosebiri atît de crase în ceea ce priveşte avuţia, într-o bună zi se va ajunge chiar la o revoluţie. *(Aplauze puternice)*

FUGGER *(se ridică şi-i strînge lui Geiler mîna)*: Dragă Geiler von Kaisersberg, ne-ai ţinut, ca de atîtea ori, una din splendidele dumitale predici. Predici care merg la inimă. Pot spune cu siguranţă că noi toţi nu vom uita atît de curînd cuvintele dumitale de avertizare.

(Aplauze. Geiler se înclină)

FUGGER: Am poruncit să se încălzească o supă simplă de mazăre.

GEILER: Supă de mazăre? Mă gîndeam la un bufet rece.

FUGGER: Ai predicat modestia. Ne străduim şi noi.

(Geiler şi ceilalţi oaspeţi ies. Schwarz vine pe podium şi-i dă lui Fugger o mînă retezată, plină de sînge.)

FUGGER: Ce-i asta?

SCHWARZ: O mînă.

FUGGER: Ce idei mai au oamenii. *(Îi înapoiază lui Schwarz mîna, iar acesta o pune pe registrul de contabilitate)* Unde e posesorul?

SCHWARZ: Probabil că vor veni şi celelalte părţi.

FUGGER: Să sperăm că nu se va uita nimic. Altminteri cum să-l reconstituim pe bietul om.

SCHWARZ: Pînă la urmă ne vor mai trimite trei capete, şi vom rămîne încurcaţi.

FUGGER: Expeditor?

SCHWARZ: Partidul cavalerilor. Sickingen a început lupta.

FUGGER: Şi partidul principilor?

SCHWARZ: N-are bani, ca întotdeauna.

FUGGER: *(completează un cec şi i-l dă lui Schwarz)*: Cred că va ajunge. Cer însă ca partidul cavalerilor să fie lichidat. Total.

SCHWARZ: Voi executa dispoziţia.

FUGGER: Nu numai Sickingen. Toţi. Ca să nu mai avem în cîrcă banda asta.

SCHWARZ: În lucruri de-astea, principii sînt foarte conştiincioşi. Pe urmă ne mai rămîn de fapt numai muncitorii şi ţăranii.

FUGGER: Le vine şi lor rîndul curînd. De ce mi-ai pus mîna asta pe registrul contabil? *(O ia în mînă)* Numai pete de sînge. Unde eu nu tolerez nici pete de cerneală. *(Schwarz şterge zelos)*

FUGGER *(contemplă mîna)*: Cum poartă oamenii aceştia războiul. Dégoûtant. Asta nu-i stil.

SCHWARZ: Nu mai iese. Trebuie să vă împăcaţi cu ideea că aveţi sînge în bilanţ.

FUGGER: Să zicem că sînt cifre roşii şi să le trancriem. *(Îi dă lui Schwarz mîna)*

SCHWARZ *(strigă)*: Domnule Geiler von Kaisersberg! *(Geiler apare în faţa podiumului. Schwarz îi aruncă mîna.)* Bufetul rece.

GEILER *(este încîntat şi se îndepărtează cu mîna, cîntînd)*: Ideile sînt libere, ideile sînt libere!

MASA DIN FAŢĂ STÎNGA

Münzer şi cîţiva tovarăşi bărboşi şi pletoşi.

MÜNZER: Toţi oamenii sînt egali. Toate lucrurile sînt comune şi trebuie împărţite fiecăruia după nevoi. Întreaga putere trebuie dată poporului. Averea celui ce se

https://biblioteca-digitala.ro

opune va fi confiscată, căci prin banii lor au împiedicat de la bun început să se facă dreptate.

TOVARĂȘ I: Vor striga și mai departe, iar poporul va continua să-i creadă.

MÜNZER: Cauza noastră e asemenea frumosului grîu roșu. Cît timp stă ascuns în pămînt, s-ar părea că nu va răsări niciodată. Dar va răsări. Stăpînitorii vor fi doborîți, strigătul nu le mai e de nici un ajutor... Pretutindeni, omul simplu își însușește adevărul. Oamenii au avut prea multă răbdare.

TOVARĂȘ II: Totuşi fiecare se gîndește la sine.

MÜNZER: Dar de ce e așa? Trebuie să-i strîngem laolaltă pe muncitori, tîrgoveți și țărani. De unul singur nu se poate face nimic. ... A sosit vremea încercării. Țineți numai la bunurile voastre? Vă temeți pentru viața voastră? Cine vrea să fie o piatră a noii case, acela să-și riște capul. Eu mă voi îngriji de mineri. Avem nevoie de masse. Iar voi?

TOVARĂȘ I: Franconia.

TOVARĂȘ II: Suabia.

TOVARĂȘ III: Württemberg.

HUT: Eu vreau să întemeiez o nouă comunitate.

PFEIFFER: De pe-acum mă văd împreună cu voi atîrnînd în spînzurătoare. Iar massele vor plăti intrarea, ca să fie de față.

MÜNZER: De popor nu mă îndoiesc. *(Toți ies)*

PODIUMUL DIN STÎNGA

SPALATIN: Lista castelelor de cavaleri nimicite.

FRIEDRICH: Bravo.

SPALATIN *(citește)*: Felberg, a aparținut lui Wilhelm de Felberg, ars. Boxberg, a aparținut lui Hans Melchior, ars. Balbach, a aparținut lui Rüdiger Sützel, ars. Aschhausen, a aparținut lui Hans von Aschhausen, ars...

FRIEDRICH: Cîte pagini?

SPALATIN: Zece.

FRIEDRICH: Am să le iau în pat. E o lectură plăcută, cu care să adormi. *(Spalatin îi dă lista)*

SPALATIN: Pentru că tocmai vorbim despre fapte bune —

FRIEDRICH: Iarăși Münzer?

SPALATIN: Da. Mișcarea progresează foarte repede.

FRIEDRICH: Doi bărbați mari sînt nițel cam mult pentru o țară. Luther mi-e drag, e oportun, dar Münzer mă deranjează. Poftește-l aici, trebuie să ne expună o dată punctul său de vedere...

PODIUMUL DIN STÎNGA

Pe podium — interpretat de Friedrich — Johann de Saxonia, fratele lui Friedrich. Lîngă el, Feilitzsch. Spalatin și Münzer în fața podiumului.

SPALATIN: Fratele principelui te așteaptă.
(Urcă amîndoi pe podium. Spalatin se postează lîngă Johann și-i șoptește ceva. Johann dă din cap. Spalatin către Münzer) Te rog, predica dumitale.

MÜNZER: Domnilor, care numiți binele rău și răul bine, vremurile sînt primejdioase, iar zilele rele. E neapărată nevoie de o reformă. Apără-se fiecare cum vrea. Dar trebuie să se audă că omenirea sărmană, în mizerie, decăzută, nu mai poate fi nici sfătuită, nici ajutată... Ah, domnilor dragi, ce-am mai azvîrli acolo cu un drug de fier în oalele cele vechi. De aceea, voi, preascumpi, preaiubiți guvernanți,

https://biblioteca-digitala.ro

așteptați-vă osînda. Vi se va lua puterea, căci la vremea recoltei buruiana trebuie smulsă. Atunci frumosul grîu roșu va prinde rădăcini trainice și va crește drept. *(Johann sare furios în picioare. Scurtă pauză, apoi se întoarce spre Spalatin și îi șoptește ceva la ureche. Spalatin dă din cap. Johann, Spalatin și Feilitzsch pleacă. Münzer rămîne singur pe podium. Pleacă.)*

MASA DIN FAȚĂ STÎNGA

Doi ziariști așteaptă. Își notează răspunsurile lui Luther. Luther ia loc la masă.

LUTHER: Aici e o vită și un grajd, spuse diavolul și-i vîrî mamei sale o muscă în fund. *(Rîde)*

ZIARIST I: Domnule doctor, de ce sînt scrierile dumneavoastră atît de izbitoare?

LUTHER: Cine scrie în vremurile noastre tratate cuminți, e repede uitat, și nimănui nu-i mai pasă de el.

ZIARIST I: Domnule doctor, de unde știți că dumneavoastră sînteți cel ales?

LUTHER: Sînt convins că, de la început, cuvîntul nu este al meu, ci e cuvîntul lui Christos, astfel că și gura mea trebuie să fie a aceluia ce rostește acest cuvînt.

ZIARIST II: Acesta-i punctul dumneavoastră de vedere.

LUTHER: Nu-i voi face nimănui onoarea, nici chiar unui înger din cer de a-mi judeca învățătura. Cel ce nu-și însușește învățătura mea, acela nu se va mîntui.

ZIARIST I: Ce opinie aveți despre prinți?

LUTHER: Dumnezeul nostru este un domn mare, de aceea trebuie să și aibă asemenea călăi și ajutoare de călăi, nobili, de neam mare, bogați, și vrea ca ei să dispună din belșug de bogății, iar toată lumea să-i cinstească și să se teamă de dînșii. Este pe placul voinței divine ca noi să spunem călăilor săi «înălțimea voastră», să le cădem la picioare și să le fim supuși cu toată umilința.

ZIARIST I: Și principele dumneavoastră?

LUTHER: Sînt mulțumit de el.

ZIARIST II: Sînteți mulțumit de dumneavoastră înșivă?

LUTHER: În o mie de ani, Dumnezeu nu i-a dat nici unui episcop daruri atît de mari ca mie.

ZIARIST II: Există oameni care susțin că mințiți.

LUTHER: Cînd o inimă devotată se preface, aceasta nu e minciună.

ZIARIST I: Domnule doctor, ce părere aveți despre doctor Münzer?

LUTHER: Cine l-a văzut pe Münzer, l-a avăzut pe diavol.

ZIARIST II: Dar el a introdus la Allstadt liturghia germană.

LUTHER: Vorbim despre mine, sau despre Münzer?

ZIARIST II: De ce nu introduceți liturghia germană? Fiindcă e de Münzer?

LUTHER: Mai întîi trebuie să vedem dacă și Dumnezeu vrea.

ZIARIST I: Acest Dumnezeu e principele dumneavoastră?

LUTHER: Asta o las pe seama lui Dumnezeu.

ZIARIST II: Ce poziție aveți față de papă și cardinal?

LUTHER: Cine l-a văzut pe papă, l-a văzut pe diavol. Tot ce are papa e lucru de furat. Sodomitul ăsta, lingăul ăsta cu hermafrodiții lui. Doresc să-l lovească ciuma, sifilisul , lepra, buboaiele și toate celelalte plăgi și boli. Principii noștri trebuie să-l atace și să-i ia tot. Adunăturii ăsteia trebuie să i se smulgă limba din gură, șleahta trebuie pironită pe spînzurători.

ZIARIST I: Ce părere aveți despre evrei?

LUTHER: Cine a văzut un evreu, l-a văzut pe diavol. Tot ce au, e lucru de furat. Principii și ocîrmuirea asistă, sforăie și cască gura. Evreii nu trebuie să aibă nimic, iar ceea ce au trebuie să fie al nostru...

https://biblioteca-digitala.ro

ZIARIST I: Domnule doctor, ce părere aveți despre germani?
LUTHER: Noi, germanii, sîntem germani și rămînem germani, adică porci și bestii lipsite de rațiune.
ZIARIST II: Dar despre străini?
LUTHER: Italienii sînt perfizi. Francezii sînt libidinoși, spaniolii sînt niște sălbatici, englezii își bat joc de noi.
ZIARIST II: Domnule doctor, ce părere aveți despre femei?
LUTHER: Au țîțe și o găurică între picioare. *(Rîde)* Femeia trebuie să-și iubească bărbatul, să-l cinstească și să-l asculte. Dacă muierile își duc anevoie sarcina și pînă la urmă mor, nu e nimic, de asta sînt pe lume. E mai bine să trăiești puțin și sănătos, decît mult și bolnav.
ZIARIST II: Iar studenții?
LUTHER: Prost crescuți, imorali, neascultători.
ZIARIST II: Cum arată cerul?
LUTHER: Va fi o mare lumină. Flori, frunziș și iarbă, încîntătoare ca smaraldul. Cățel cu pielea de aur. În totului tot, va fi foarte frumos.
ZIARIST I: Cum arată arca lui Noe?
LUTHER: Trei sute de coți în lungime, cincizeci în lățime, cincizeci în înălțime. Jos de tot, urși și lei și alte fiare sălbatice, iar sus animale domestice și păsăretul. În arcă era foarte întuneric. Povestea e minunată, și dacă nu s-ar afla în Biblie, de necrezut.
ZIARIST II: Cînd s-a produs păcatul originar?
LUTHER: La ora două după masă. Dumnezeu a tăcut pînă la patru sau cinci.
ZIARIST II: Cînd va fi ziua de apoi?
LUTHER: Inițial, în 1590. Dar acum va fi mai curînd. Am calculat.
ZIARIST I: Diavolul există?
LUTHER: In Wittenberg avem două mii de diavoli pe acoperișuri, patruzeci de mii sînt în nori. Prusia are multe duhuri rele. În Elveția, nu departe de Lucerna, pe un munte foarte înalt, e un iaz, numit Balta lui Pilat, acolo se află locuințele diavolilor.
ZIARIST II: V-ați luptat mult cu diavolul?
LUTHER: Îl cunosc foarte bine pe Satana.
ZIARIST I: Domnuele doctor, vă mulțumim pentru convorbire. *(Ziariștii ies)*

PODIUMUL DIN STÎNGA

În fața podiumului se *adună țărani. Țin în mîinile ridicate Biblii.*

COR VORBIT: Cînd Adam săpa și Eva torcea
omul bogat unde era
ȚĂRAN I *(urcă pe podium)* : Toți oamenii sînt egali. Vrem să fim oameni liberi, nu sîntem animale. Vrem o nouă orînduire. Vrem să ne administrăm și să hotărîm singuri. Vrem să alegem judecători noi. Vrem ca legea să fie una pentru toți. Cerem votul universal și liber.
MUNCITOR *(sare pe podium)* : Fraților. Muncesc într-o mină. Proprietarul minei e Fugger. Eu scot minereu. Fugger e proprietarul minereului. Fratele meu lucrează la cuptoare. Proprietarul cuptoarelor e Fugger. Fratele meu prelucrează minereul. Fugger vinde minereul. Vedeți și voi ce are fratele meu și ce am eu. Vedeți și voi ce are Fugger. E drept? Asta-i rînduială?
VOCE DE BĂRBAT: Luați în stăpînire minele.
ȚĂRAN II *(sare pe podium)* : Noi, țăranii, am trudit tot anul, zi de zi, pentru ca o mînă de domni să ducă o viață cum se cuvine stării lor. Ce-i aia cum se cuvine stării

https://biblioteca-digitala.ro

lor? Cum adică, sînt mai multe stări? Nu sîntem cu toţii oameni? Mii de-ai noştri muncesc, pentru ca unul să poată trăi din munca lor.

ŢĂRAN I: Iubiţi fraţi. M-aţi ales conducător. Disciplină. Nici un fel de acţiune nechibzuită. Vom manifesta pentru drepturile noastre. Cerem tratative imediate. Dacă tratativele se aprobă, ne întoarcem acasă.

ŢĂRAN III *(sare pe podium)* : Am tratat cu domnii de douăsprezece ori. Tratativele ne-au costat 400.000. Şi de fiecare dată, cînd credeam că în sfîrşit totul e limpede, cîinele ăsta se căra din nou călare şi spunea că totul rămîne cum a fost. Acum a mărit birurile de douăzeci de ori. Ne-am tocmit iarăşi cinci zile. Rezultatul: vrea să aducă în ţinut soldaţi.

ŢĂRAN I: Iubiţi fraţi, i-am încunoştiinţat după cuviinţă pe seniori de liga noastră, încredinţîndu-i limpede că nu vom folosi forţa. Nu vrem vărsare de sînge. Le vom atrage frăţeşte atenţia şi-i vom ruga prieteneşte pe domnii noştri să ni se alăture. Nu vrem să supărăm pe nimeni. Cine ni se alătură, îşi va păstra castelele şi bunurile... Orice nelegiuire împotriva ocîrmuirii e oprită cu străşnicie. Cine se opune, va fi pedepsit... Nu cumva să cuteze cineva să se atingă de bunurile bisericii. Nu e îngăduit să se ia şi să se vîndă nimic. Se va ţine o contabilitate exactă. Hans va citi acum organizarea oastei.

HANS: Fiecare sat ridică patru cete, care vor sluji cu schimbul opt zile pe cheltuiala satului. Ofiţerii şi sfetnicii rămîn la detaşament şi vor fi plătiţi pentru asta. Pentru a acoperi cheltuielile se pune o dajdie. Fiecare are de plătit doi creiţari. Cuvîntul lui Dumnezeu va fi predicat detaşamentului de două ori pe zi.

VOCE DE BĂRBAT: Şi o dată ajunge...

UN ŢĂRAN: Trăiască revoluţia! Omorîţi-i pe principi!

ŢĂRAN I: Omul să fie îndată arestat. *(Toţi ies)*

MASA DIN FAŢĂ DREAPTA

LUTHER: Domnul fie cu tine.

MÜNZER: Domnul fie cu tine. *(la loc)* E timpul, Luther. Toamna bate la uşă. Nu-l mai linguşi pe principele tău. N-avem altă cale.

LUTHER: Diavolul. Vrea să mă ucidă. Pînă acum n-a reuşit s-o scoată la capăt cu înşelăciunea şi forţa, dar acum vrea să cuteze...

MÜNZER: Poporul vrea să fie liber.

LUTHER: Diavolul şi predicatorul său.

MÜNZER: N-am făcut nimic altceva decît să spun oamenilor că un om nu poate sacrifica atît de jalnic pe un altul pe butucul de măcelărie. Iar dacă domnii noştri cei mari nu vor să se lase de asta, atunci e nevoie să li se ia puterea. N-am să-mi cos buzele. Trebuie să dăm la lumină adevărul asupra situaţiei. Oamenii sînt flămînzi. Vor să mănînce.

LUTHER: Fie, atunci cu ajutorul lui Dumnezeu, mă voi pregăti de moarte şi-i voi aştepta pe noii mei stăpîni, ucigaşii şi tîlharii, care-mi spun că nu vor să facă nimic nimănui.

MÜNZER: Domnii să-şi păstreze viaţa, iar din bunuri atît cît au nevoie.

LUTHER: Asta s-o creadă cine vrea, eu nu. Cine cutează să facă atîta nedreptate, luînd ocîrmuirii puterea, acela îi va lua totul. Omul înţelept spune: Cibus, onus et virga asino. Nutreţ, povară şi nuia pentru măgar. Într-un cuvînt, ţăranilor li se cuvin paie de ovăz. Dacă nu vor să audă, atunci trebuie să audă ghiulele, şi e drept să fie aşa...

https://biblioteca-digitala.ro

MÜNZER: Da, tu ai devenit un mîntuitor confirmat, cu martiri, cu cîntecele şi tot talmeş-balmeşul. O credinţă comodă pentru cei bogaţi, iar pentru săraci Christos cel dulce ca mierea.

LUTHER: A trebuit să-mi risc trupul şi viaţa. Sîngele meu a fost în primejdie.

MÜNZER: Da, ştiu, stărui să înduri mari prigoane. Ca să nu se bage de seamă că tu însuţi prigoneşti adevărul

LUTHER: La Worms am rezistat în faţa împăratului şi a imperiului.

MÜNZER: Din pricina laudelor tale, omul ar putea să adoarmă şi să nu-şi mai dea seama de nerozia nebunească precum că la Worms ai rezistat împăratului şi imperiului. Nobilimea germană îţi e recunoscătoare, fiindcă i-ai uns aşa de frumuşel botul cu miere prin predicile tale. Oricine ştie să dacă ai fi şovăit la Worms, mai curînd ai fi fost înjunghiat decît lăsat în libertate. Iar pe urmă te-ai lăsat luat prizonier şi te-ai prefăcut grozav de indignat. Cine n-ar şti ce şarlatan eşti, ar jura pe cer şi pămînt că eşti un om pios. Iar acum, cînd adevărul vrea să iasă la lumină, îi înjuri pe cei mici în locul celor mari...

LUTHER: Broaştele trebuie să-şi aibă barza, care să le rupă capetele. Principelui îi este îngăduit orice... Dacă n-ar veghea principele, ţăranii, nobilimea şi tîrgoveţii nu numai că ne-ar lăsa să flămînzim, dar ne-ar şi ucide...

MÜNZER: Oamenii trebuie să sufere şi să nu se apere. Acesta ar fi un mare bine pentru domni. Cine i-a făcut stăpînii poporului?

LUTHER: Dumnezeu.

MÜNZER: Lumina trebuie socotită întuneric, iar întunericul egoismului lumină. Aşa se predică poporului.

LUTHER: Mundus vult decipi. Lumea vrea să fie mînţită.

MÜNZER: Iar poporul crede că ocîrmuirea a fost înscăunată de Dumnezeu.

LUTHER: Da, aşa-i. Că doi şi cu cinci fac şapte, asta o poţi înţelege cu raţiunea, cînd însă ocîrmuirea spune că doi şi cu cinci fac opt, atunci trebuie s-o crezi, împotriva a ceea ce ştii.

MÜNZER: Cine nu poate astăzi să înşele, acela trebuie socotit un cap nerod.

LUTHER: Că lumea mă ocărăşte, spunînd că sînt făţarnic, e bine. Îmi face plăcere să aud asta. Trebuie să meargă şi va merge cum am scris eu. Orice împotrivire e de prisos

MÜNZER: N-ar trebui să-i dispreţuieşti pe cei mici.

LUTHER: Poporul ar deveni mult prea îndrăzneţ, dacă nu i s-ar pune în spinare poveri mari. *(Ia în mînă o foaie de hîrtie)* Asta ne soseşte de la ei. Cele douăsprezece articole ale ţăranilor. Vor să desfiinţeze birurile.

MÜNZER: S-ar părea că nu ştii să citeşti. Aici stă scris limpede că vor să le plătească. Din ele doresc să achite leafa preotului, să-i hrănească pe săraci, să plătească dajdia de război. Vor să cheltuiască birurile pentru cele ce au fost încasate, nu să umple casa de bani particulară a domnilor.

LUTHER: Asta-i jaf, banditism. Totul aparţine ocîrmuirii. Ia uite, să se desfiinţeze iobăgia. E jaf şi împotriva Evangheliei ca oamenii să se dezlege de şerbia faţă de stăpînul lor... Vreţi să-i faceţi pe toţi oamenii egali? Asta-i cu neputinţă. Lumea nu poate dăinui decît dacă oamenii sînt inegali. Liberi şi captivi. Domni şi supuşi.

MÜNZER: Cu adevărat, cred că nu ştii să citeşti. Aici stă scris că vor să asculte şi mai departe de ocîrmuire. Vor doar să nu mai fie şerbi.

LUTHER: Toate lucrurile astea nu-l interesează pe un creştin, şi nici eu nu mă preocup de ele. Creştinul să-l lase pe oricine să jefuiască, să ia, să jupoaie, să se îndoape şi să facă scandal. El este pe pămînt un martir. (*Ia altă foaie de hîrtie.*) Ia uite, Erfurt. Alegerea unui consiliu. Dacă oamenii n-au încredere în consiliu, de ce mai înscăunează în genere unul?

https://biblioteca-digitala.ro

MÜNZER: Toată puterea — poporului.
LUTHER: Plebei.
MÜNZER: Poporului.
LUTHER: Eu zic plebei. . . Răzvrătiţii să-l roage pe Dumnezeu ca principii să nu intervină cu forţa şi să alunge semeţia. Dumnezeu încă trăieşte şi guvernează. N-are să ne părăsească.
MÜNZER *(urlă)*: Ascultă, idiotul satului —
LUTHER: Nimic, nimic aici. Nu vreau să aud nimic. Nu veţi izbuti.
MÜNZER: În Biblie stă scris —
LUTHER: Dacă faci caz de Biblie împotriva lui Christos, atunci îl vom constrînge pe Christos împotriva Bibliei.
MÜNZER: Poporul vrea să fie liber.
LUTHER *(urlă)*: Acolo unde ocîrmuirea nu e ascultată, se pierde tot ceea ce oamenii sînt şi au. Asta-i răzvrătire şi crimă!

(Luther şi Münzer ies)

https://biblioteca-digitala.ro

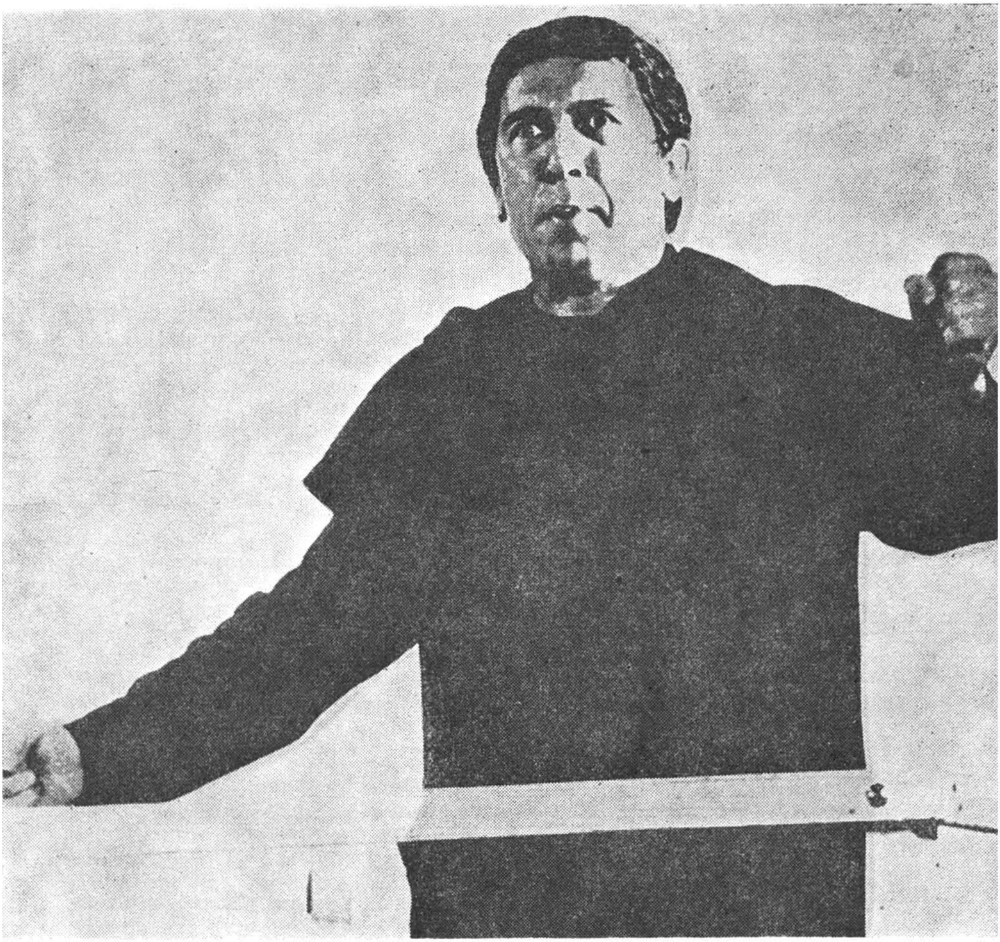

PODIUMUL DIN STÎNGA ȘI MASA DIN FAȚĂ STÎNGA

Pe podium, Albrecht şi adjutantul său. În faţa podiumului, trei ţărani.

ȚĂRAN I *(strigă în sus, spre podium)*: Bună ziua, domnule prinţ, noi sîntem revoluţionarii.

ALBRECHT: Ah, foarte drăguţ din partea voastră că vă aruncaţi ochii aici înăuntru. *(Coboară de pe podium, adjutantul îl urmează)*

ȚĂRAN II *(îl calcă pe picior pe ţăran I)*: Ăsta-i principe elector.

https://biblioteca-digitala.ro

ȚĂRAN III *(îl calcă pe picior pe țăran I)*: Și cardinal.
ȚĂRAN I: Unde-i țidula? Unde-i țidula? *(Citește)*: Venerabilului, înălțimii sale, nobilului, preaînvățatului, puternicului, milostivului domn și principe elector —
ALBRECHT: Dar, vă rog, iubiții mei. Ce-nseamnă titlurile acestea? Părere și fum. N-am dreptate?
ȚĂRAN I: Da, la o adică —
ALBRECHT: Ei, vedeți.
ȚĂRAN I: Da.
ALBRECHT: Cu ce vă pot servi?
ȚĂRAN II: Păi, treaba-i așa. Noi am luat puterea.
ALBRECHT: Da, am auzit. Glumiți?
ȚĂRAN III: Răspunderea.
ALBRECHT: Nu mai spune.
ȚĂRAN I: Da.
ALBRECHT: Da.
ȚĂRAN II: Rugăm pe înălțimea voastră să semneze aici.
ALBRECHT: Desigur. Desigur.
ȚĂRAN III: Cele douăspe articole.
ALBRECHT: Interesant. Douăsprezece articole. Așa, așa.
ȚĂRAN II: Dacă v'un articol nu-i cuviincios, cerem iertăciune.
ALBRECHT: N-aveți de ce. *(Semnează)*
ȚĂRAN I: Păi atunci, bine. Acu nu mai sînteți domn. Acu ești fratele nostru și un om ca și noi.
ALBRECHT: Interesant.
ȚĂRAN I: Frate Albrecht, bun venit. *(Îi scutură mîna și-l îmbrățișează)* Eu îs fratele Melchior, ăsta-i fratele Balthasar, ăsta-i fratele Caspar. *(Se salută cu multă cordialitate)*
ALBRECHT: Da, iubiți frați, pot să vă poftesc la masă?
ȚĂRAN II: E o cinste pentru noi.
ALBRECHT *(către adjutantul său)*: Aranjează o mică gustare. *(Adjutantul face un semn în urmă, dar rămîne în apropierea lui Albrecht)* Da: să luăm loc. *(Se așază)* Vino-ncoace, frate — cum ziceai că te cheamă?
ȚĂRAN I: Melchior.
ALBRECHT: Frate Melchior. Așa-i.
ȚĂRAN II: Da.
ALBRECHT: Pe asta o știți, odată un episcop iese despuiat din confesional —
ȚĂRANII: O știm, o știm. *(Rîd)*
ALBRECHT: Facem un joc?
ȚĂRAN III: Cu plăcere.
ALBRECHT *(ia un pahar de zaruri și-l lovește de masă)*: șase șase. *(Dă mai departe paharul de zaruri)* Ei, cum stăm așa, între noi?
ȚĂRAN I: Acu ești fratele nostru, și o să te apărăm cu prețul vieții.
ALBRECHT: A, așa — Dar exproprierea?
ȚĂRAN III: Nu, nu, nici vorbă. Nici unui frate nu i se ia nimic. Îți păstrezi castelele și toată averea. *(Îi dă lui Albrecht paharul de zaruri)*
ALBRECHT: Pardon. Pot păstra totul?
ȚĂRAN III: Iar ca despăgubire ți se dau bunurile bisericii.
ALBRECHT *(Paharul de zaruri îi scapă din mînă)*: Pardon. Sînt oleacă zăpăcit. Cum ai spus? Mi se dau bunurile bisericii?
ȚĂRAN I: Ca despăgubire.
ALBRECHT: Despăgubire? Pentru ce?

https://biblioteca-digitala.ro

ȚĂRAN I: Păi, pentru că acu avem noi puterea.
ALBRECHT: A, aşa, da, da, pricep. Da.
ȚĂRAN II: Vezi, frate, asta-i noua orînduială. Numai lasă-ne să ne vedem de treabă. Confiscăm totul pentru tine. O să te facem mai bogat decît ai fost vreodată.
ALBRECHT: Ei, atunci — *(Loveşte de masă paharul de zaruri)* şase şase. *(Dă mai departe paharul de zaruri)* Dar dacă se distruge ceva, ar trebui să plătiţi despăgubiri.
ȚĂRAN I: Se-nţelege.
ALBRECHT: Asta costă. Construcţiile noi sînt astăzi mai scumpe. Desigur, s-a distrus mult.
ȚĂRAN II: Nimic.
ALBRECHT: Nimic? Totuşi, ici colo, un castel, o mînăstire.
ȚĂRAN I: Nu nu, nimic, nimicuţa. La noi sînt porunci straşnice. N-avem voie să neatingem de nimic...
ALBRECHT: Ei, fraţilor, doar n-o să mă lăsaţi totuşi baltă. Într-o revoluţie se distruge totul. Asta o ştie oricine. Scrie în orice carte de istorie. Ei, ce-ar fi? *(Ţăranii stau pe gînduri)* Vă plătesc fiecăruia cîte un gulden. — Ei, să zicem doi.
ȚĂRAN III: Fie, pentru tine, frate.
ALBRECHT: Ar trebui doar să meargă repede.
ȚĂRAN III: Trimitem o mie de oameni.
ALBRECHT: Dar temeinic. Nici o piatră pe piatră. O demolare aşa cum scrie la carte.
ȚĂRAN I: Pe noi poţi să te bizui.
ADJUTANTUL: Înălţimea voastră. *(Semnificativ)* Mirodeniile de la Fugger.
ALBRECHT: Iertaţi-mă un moment. Lista de bucate. *(Se ridică şi se duce la adjutant. Vorbesc în şoaptă.)*
ȚĂRAN II: De treabă domn. Vorbeşte cu noi de parcă am fi de seama lui. Ca şi cînd ar fi şi el un om de rînd.
ȚĂRAN I: Mie mi-a dat şi mîna.
ȚĂRAN III: Pe mine chiar m-a bătut pe umăr.
ȚĂRAN II: Domnii nu-s deloc aşa cum se zice. Doar vechilii şi slujbaşii. Domnii habar n-au de toate alea.
ALBRECHT *(se întoarce)*: Fraţilor, tocmai aud că s-a pus masa. Papara e gata, puteţi s-o mîncaţi.

(Ţăranii ies rîzînd)

ADJUTANTUL *(ia de pe masă documentul)*: Şi acesta?
ALBRECHT: Sînt, cred nouăsprezece articole, sau sînt cincisprezece? Nu ştiu.
ADJUTANTUL: Aţi semnat.
ALBRECHT: Arhivele statului.

(Amîndoi ies)

PODIUMUL DIN DREAPTA

Pe podium, Fugger şi Schwarz, care e ocupat cu corespondenţa. În faţa podiumului se înghesuie principii, cu excepţia lui Friedrich şi Albrecht.

SCHWARZ: CasaWelser a scris contelui de Mansfeld că răsculaţii trebuie totuşi, mă rog, să distrugă şi cuptoarele noastre din Thuringia.
FUGGER: Le-au distrus?
SCHWARZ: Nu.
FUGGER: Ei vezi, oamenii aceştia nu realizează nici pe departe totul. Tot ceea ce trebuie să distrugă. Au nevoie de doi ani, ca să execute toate comenzile.
SCHWARZ: Acum au convocat un parlament.

https://biblioteca-digitala.ro

FUGGER: Parlament? Are vreo legătură cu contabilitatea?
SCHWARZ: Nu.
FUGGER: Atunci ce nevoie e de el?
SCH VARZ: Muncitorii cer exproprierea minelor şi etatizarea lor.
FUGGER: O idee surprinzătoare. E monstruos. De-a dreptul inuman. Ce venit aduc minele germane?
SCHVARZ: 250 milioane.
FUGGER: Asta pledează împotriva revoluţiei. Pofteşte-i pe domni înăuntru. *(Schwarz face un semn. Principii năvălesc pe podium.)*
PRINCIPELE I: Dragă Fugger —
FUGGER: Mai întîi, faceţi semnul crucii. Aceasta e o casă creştină.

(Principii îşi fac cruce)

PRINCIPELE I: Dragă Fugger. Ţăranii. Întrega Germanie e pierdută.
FUGGER: Întreaga Germanie? Dumneavoastră sînteţi pierduţi.
PRINCIPELE II: Ne aflăm în aceeaşi luntre. Dacă nu plătiţi, s-a terminat.
FUGGER: Pare-mi-se că nu. Căci dumneavoastră sînteţi stăpînitori fără supuşi în vreme ce eu sînt încă un negustor regesc cu bani.
PRINCIPELE III: Dragă Fugger. De luni de zile îi amăgim pe ţărani cu tratativele. Oamenii devin bănuitori.
PRINCIPELE IV: Au început să miroasă ceva. Trebuie să plătiţi.
FUGGER: Nu trebuie de loc.
PRINCIPELE III: Totuşi nu e acum momentul —
FUGGER: Ba da. Tocmai acum e. Nu-i aşa, Schwarz?
SCHWARZ: Cîţiva dintre dumneavoastră au riscat în ultima vreme să se lege de monopoluri.
PRINCIPII: Erori. Denaturări, răstălmăciri. Calomnii răuvoitoare.
FUGGER: Acestea sînt puncte de vedere eretice, domnilor. Nu-i aşa, Schwarz?
SCHWARZ *(se postează în faţa principilor)*: Bunul Fugger este apărătorul şi pavăza noastră, iar fără el noi nu sîntem nimic. — Ei, daţi-i drumul.
PRINCIPII *(în cor)*: Bunul Fuger este apărătorul şi pavăza noastră, iar fără el noi nu sîntem nimic.
SCHWARZ: Încă o dată.
PRINCIPII: Bunul Fugger este apărătorul şi pavăza noastră, iar fără el noi nu sîntem nimic.
SCHWARZ: E mai bine. Dar nu destul de tare.
PRINCIPII *(strigă)*: Bunul Fugger este apărătorul şi pavăza noastră, iar fără el noi nu sîntem nimic.
FUGGER: Aşa e bine. Oamenii trebuie să audă şi ei asta. Ca s-o bage în sfîrşit la cap. Pe loc repaus.
PRINCIPELE I: Bani?
FUGGER: Garanţii. Dar să nu-mi veniţi cu ţările voastre.
PRINCIPELE II: Atunci cu ce?
PRINCIPELE III: Nu mai avem nimic.
FUGGER: Primesc numai aur şi argint, la preţuri avantajoase, fireşte.
PRINCIPELE IV: De unde?
FUGGER: Luaţi potirele şi crucifixele din biserici, topiţi-le, iar după aceea afirmaţi că au făcut-o ţăranii, astfel puteţi pretinde pe deasupra şi despăgubiri. *(Bucurie în rîndul principilor)*
SCHWARZ: Un pas înainte. *(Toţi principii dau năvală)* Cîte unul! Pezevenghilor. Ţara?
PRINCIPELE I: Austria, Tirol.

https://biblioteca-digitala.ro

FUGGER: Zece milioane.
PRINCIPELE I: Şi tunuri.
FUGGER: Bine.
PRINCIPELE II: Württemberg, Suabia, Franconia, Pădurea Neagră, Allgäu, Bodensee —
FUGGER: Zece milioane.
PRINCIPELE II: E puţin.
FUGGER: Pune-ţi oamenii să jefuiască.
PRINCIPELE III: Thuringia şi Saxonia, Münzer.
FUGGER: Münzer un milion şi jumătate. *(Către ceilalţi principi)* Pe ceilalţi domni îi rezolvă contabilul meu. *(Către toţi principii)* Dar treabă cumsecade, domnilor.
PRINCIPELE I: Îi vom spinteca şi ucide fără cruţare, le vom arde casele şi le vom alunga muierile şi copiii. Mai bine o ţară în ruine decît o ţară pierdută . . .
FUGGER: Un bun program de guvernămînt . . . Cîţi vor trebui să creadă în el?
PRINCIPELE III: O sută de mii. Dacă-i bal, bal să fie.
FUGGER: Nu omorîţi prea mulţi, altminteri pînă la urmă va trebui să vă araţi singuri ogoarele. *(Rîsete)* Şi să vă intre în cap o dată pentru totdeauna că Germania *voastră* a fost menţinută cu banii mei şi nu prin voinţa poporului. Plecaţi.

(Toţi principii ies)

PODIUMUL DIN STÎNGA

Hipler şi cîţiva deputaţi la o masă. Alături, un secretar.

HIPLER *(se ridică şi sună din clopoţel)*: Deschid prima şedinţă a primului parlament german. Pentru întîia oară se adună deputaţi ai poporului aleşi prin vot liber, ca să ia în propriile lor mîini soarta Germaniei şi să afle o nouă orînduială mai bună şi mai dreaptă pentru această ţară. Sînt convins că poporul german nu va uita niciodată această zi. Va fi numită începutul unei democraţii germane . . . *(la loc)* Punctul unu al ordinei de zi.
DEPUTAT I: Am aici iarăşi o învoială.
DEPUTAT II: Asta nu-i la punctul I.
DEPUTAT I: Dar e ceva important. Ce-i cu aceste învoieli? Scutiri de pedepse, arbitraj, ascultare, ţăranii semnează şi se duc acasă.
HIPLER: Dar noi avem o bază juridică.
DEPUTAT I: Mereu însă procedăm invers. Învoielile sînt mult mai favorabile pentru seniori. Obligaţiile ţăranilor sînt sporite.
HIPLER: Da. Dar avem o bază juridică. Vrem să evităm cu orice preţ conflictele violente. De aceea e necesar să facem unele concesii. Aşa se ajunge la o învoială. Înţelegeţi?
DEPUTAT I: Nu.
DEPUTAT II: Propun să trecem la punctul unu al ordinei de zi.
HIPLER: Domnilor, aici nu mai avem de ce discuta despre revoluţie. Revoluţia germană a învins. În toate landurile importante, poporul deţine puterea. Majoritatea principilor, nobilimea de rînd, oraşele ni s-au alăturat fără rezistenţă. Aici avem de discutat despre edificarea unui nou stat . . . Important este: să revenim cît de repede posibil la situaţia normală. Oamenii trebuie să se ducă din nou la muncă. Cea mai mare parte a trupelor pot fi lăsate la vatră. Iobăgia se desfiinţează. Ţăranii, meşteşugarii, muncitorii şi tîrgoveţii sînt scutiţi de orice dajdie. Bunurile bisericii se etatizează. Din beneficiu vor fi acoperite cheltuielile imperiului şi vor fi despăgubiţi principii. Evident, ei trebuie despăgubiţi pentru pierderea puterii. Dar pot să exercite şi mai departe anumite funcţii.

https://biblioteca-digitala.ro

DEPUTAT II: Aș mai avea o întrebare. Cum e cu monedele? Cum vor arăta?
DEPUTAT I: Pe o față, vulturul imperial.
DEPUTAT II: Şi pe cealaltă față?
DEPUTAT I: Aceasta-i întrebarea.
DEPUTAT II: Capul principelui landului?
DEPUTAT I: Sînt pentru stema landului.
DEPUTAT II: Dar un cap de principe pe monedă arată cu totul altfel.
HIPLER: Domnilor, clarificaţi aceasta în comisii. Declar închisă prima şedinţă a primului parlament german. *(Pe podium se desfăşoară o sirguincioasă activitate parlamentară.)*

MASA DIN FAŢĂ STÎNGA

MÜNZER: Timpul trece .Nu se întîmplă nimic. Deputaţii stau acum la Heilbronn şi se sfătuiesc cum să le facă un bine principilor. Oh, sfîntă naivitate.
PFEIFFER: Totuşi, principii semnează învoielile.
MÜNZER: Principii semnează tot, pînă cînd îşi adună oastea. Domnii nu vor respecta nimic.
PFEIFFER: Pretutindeni puterea e a noastră.
MÜNZER: Şi încheiem învoieli şi ne ducem acasă. Pentru ca domnii să se poată ocupa cît mai temeinic de fiecare land în parte.
PFEIFFER: Trebuie totuşi să avem o rînduială.
MÜNZER: Da, dar mai înainte de a ne îngriji ce cap de principe să se imprime pe monede, ar trebui să ne ocupăm de capetele principilor.
PFEIFFER: Nici o vărsare de sînge.
MÜNZER: Iată rapoartele. Pretutindeni principii adună trupe. Nici o vărsare de sînge. Ei vor face din Germania un mormînt şi se vor şterge la fund cu învoielile.
PFEIFFER: Mulţi mai cred încă în Luther. Iar Luther e pentru învoieli.
MÜNZER: Şi pentru cenzură... Mulţi ani de aci înainte, lumea încă nu-şi va da seama ce pagube a adus prin atitudinea lui criminală şi perfidă.
PFEIFFER: Ceri prea mult.
MÜNZER: Oamenii trebuie aduşi la uimirea şi iritarea extremă, dacă vrem să se lepede de înşelăciuni şi să fie instruiţi aşa cum trebuie... Oamenii trebuie să devină ei înşişi zei şi să realizeze raiul aici pe pămînt.
PFEIFFER: Oamenii sînt oameni.
MÜNZER: Altminteri nu se poate obţine nici o pace, nici o bucurie şi nici o dreptate care totuşi li se cuvine... Îţi spun, trebuie să fim foarte atenţi la noua mişcare a lumii de astăzi.
PFEIFFER: Iar cei care au nevoie de această lume, să nu facă abuz de ea, căci fiinţa acestei lumi piere.
MÜNZER: Biblia, Babel, Bubel *(Apare doamna Münzer, cu un sugar în braţe)* Fiul meu Aşa se ajunge la starea burgheză. Unde te duci?
DOAMNA MÜNZER: Organizăm în biserică o acţiune, ca să-i scoatem din sărite pe preoţi. *(Plecînd)* Ai auzit, la Salzungen, muncitorii au confiscat fabricile. Trăiască revoluţia.
MÜNZER: Trebuie să ne ocupăm de mineri. Hai, Pfeiffer.

(Munzer şi Pfeiffer ies)

https://biblioteca-digitala.ro

MASA DIN FAȚĂ STÎNGA

MÜNZER (*sare pe masă*): Fraților! Cît o să mai dormiți! Ah, de cîte ori v-am spus că trebuie. Nu e cu putință, cîtă vreme trăiesc ei, să vă eliberați de teama omenească . . . Întreaga Germanie s-a trezit, meșterul vrea să înceapă jocul, nemernicii trebuie să intre în el. Vă vor ruga prietenește, vor scînci, se vor milogi, ca niște copii. Nu vă lăsați înduioșați. Loviți, loviți, loviți! A sosit ceasul. E de trebuință peste măsură. Loviți, loviți, loviți, cît e fierul cald. Nu vă lăsați spada să se răcească. Dărîmați-le la pămînt turnul. Loviți, loviți, loviți cît mai aveți zile. Loviți, loviți, loviți!

(Sare de pe masă. Adepții se adună în jurul său)

MASA DIN FAȚĂ DREAPTA

LUTHER *(pe masă)*: Trădători, sperjuri, nesupuși, răzvrătiți, ucigași, tîlhari, blasfematori, cred că nici un diavol nu se mai află în iad, cu toții au intrat în țărani. De aceea, toți cei ce pot trebuie să doboare, să ucidă, să spintece, pe ascuns sau pe față, și să știe că nimic nu poate fi mai otrăvicios, mai păgubitor, mai drăcesc decît un om răzvrătit, care trebuie omorît ca un cîine turbat . . . E vremea spade și a mîniei, nu a îndurării. Ocîrmuirea trebuie să lovească fără mustrări de conștiință, atîta timp cît mai zvîcnește în ea vreo vînă. Iar țăranul ce va fi ucls, va aparține pe veci, cu trup și suflet, diavolului. Să spintece, să lovească, să ucidă cine poate. De vei cădea mort, ferice de tine. O moarte mai mîntuitoare nu ți se va mai dărui niciodată. Căci mori în slujba iubirii. Așa vorbească orice creștln. Amin. Căci rugăciunea e dreaptă și bună și pe placul lui Dumnezeu. Asta o știu

(Coboară de pe masă)

MASA DIN FAȚĂ DREAPTA

Pe masă șade un țăran.

MERCENAR I *(intră. Cîntă)*:

O tîrfă mama de-ar fi fost
Și tata un bandit
Bani dac-aveam
Eram iubit.
Ce vremuri, hai?

ȚĂRAN: Dumnezeu să dea viață lungă mîrțoagelor lor, altminteri au să ne călărească pe noi.

MERCENAR I: Nu cred că domnii au să-i omoare pe toți. Cu siguranță că nu pe toți. Ar rămîne singuri pe pămînt.

ȚĂRAN: Da.

MERCENAR I *(cîntă)*:

O tîrfă mama de-ar fi fost
Și tata un bandit
Bani dac-aveam
Eram iubit.
Luther să nu cumva să se mai arate în ochii poporului, nu?

ȚĂRAN: Nu.

MERCENAR I: Ai fost și tu înhăitat cu Münzer?

ȚĂRAN: Da.

https://biblioteca-digitala.ro

MERCENAR I: Pentru fiecare om de-al lui Münzer pe care-l prindem ni se dă un ban de cinci. Insul e supus la chinuri şi pînă la urmă omorît. Poate că noi doi om face alt tîrg. După bătălia de la Pavia, am vîndut leşul unui arhiduce. Familiei. Pentru înmormîntare creştinească, pămînt sfinţit şi toate alea. Asta aduce parale, mai mult decît un ban de cinci. Dacă mortul are familie.
ŢĂRAN: Înţeleg.
MERCENAR I: Ar fi oricum un tîrg bizuit pe bună credinţă. Trebuie să poţi avea încredere.
ŢĂRAN: Da. Mă învoiesc.
MERCENAR I: Ai ceva stare?
ŢĂRAN: Da.
MERCENAR I: Cam ce?
ŢĂRAN: Am cîteva case în orăşel.
MERCENAR I: Familie?
ŢĂRAN: Şi.
MERCENAR I: Loc de veci?
ŢĂRAN: Da.
MERCENAR I: Torturile sînt îngrozitoare. Iar după aia, şi aşa te spînzură. O moarte repede ar fi mai de dorit. Mă pricep la d-astea.
ŢĂRAN: Da.
MERCENAR I: Vezi frate, tu ai o moarte frumoasă, eu îmi capăt banii şi pe deasupra sînt şi un om milos. Un tîrg creştinesc.
ŢĂRAN: Da.
MERCENAR I *(scoate un cuţit şi dă mîna cu ţăranul)*: Frate.
ŢĂRAN: Frate.
MERCENAR I: Banii. Înţelegi.
ŢĂRAN: Da.
MERCENAR I *(îl înjunghie. Ţăranul cade cu faţa în jos. Mercenarul scoate cuţitul, î şterge şi cîntă)*:

O tîrfă mama de-ar fi fost
Şi tata un bandit
Bani dac-aveam
Eram iubit.

MASA DIN FAŢĂ STÎNGA

Doi mercenari, fiecare cu cîte un cadavru pe umăr, înaintează.

MERCENARII *(strigă)*: Vindem leşuri! Vindem leşuri! *(Aruncă leşurile la pămînt)*
MERCENAR I *(îşi tîrăşte mai aproape ţăranul)*: Sînt un om cu noroc. Am mai pus mîna pe un proprietar de case.
MERCENAR II: Să nădăjduim că nu le-am dat foc.
MERCENAR I: Bani o să aibă.

(Din stînga vin cîteva femei. Se uită la bărbaţi.)

FEMEIA I: Ăsta-i al meu.
MERCENAR II: Douăzeci de guldeni.
FEMEIA I: Douăzeci?
MERCENAR II: Încă i se mai învîrtoşează. Uite. *(Calcă pe penis)* Dacă îl culci repede în pat, tot te mai alegi cu ceva.
FEMEIA I: Zece guldeni.

https://biblioteca-digitala.ro

MERCENAR II: Cincisprezece, sau îl hăcui.

(Femeia plăteşte şi pleacă tîrînd cadavrul)

MERCENAR III: Al tău?
FEMEIA II *(aprobă din cap)*
MERCENAR III: Douăzeci.
FEMEIA II: N-am bani.
FEMEIA III: I-a tăiat tot. Nu mai are nici brațe, nici picioare.
MERCENAR III: Aşa se cară mai uşor.
FEMEIA II: N-am bani.
MERCENAR III: Bine, fiindcă e oleacă vătămat, zece.
FEMEIA II: N-am bani.
MERCENAR III *(taie capul cadavrului)*: Rău vătămat. Cinci.
FEMEIA II: N-am bani.
MERCENAR III: Atunci îl azvîrl în rîu.
MERCENAR I: Şi ăsta.
FEMEIA III: Nu-i de pe-aici.
MERCENAR I: Vreţi să mă trageţi pe sfoară? Are case.
FEMEIA III: Nu-l cunoaştem nicicum pe-aici.
MERCENAR I: M-a păcălit, porcu'

(Mercenarii tîrăsc cadavrele spre fund. Mercenar I cîntă) :

O tîrfă mama de-ar fi fost
Şi tata un bandit
Bani dac-aveam
Eram iubit

MASA DIN FAŢĂ DREAPTA

MELANCHTHON: Mi-e rău de tot.
LUTHER: Eu habar n-am. Sînt un ţăran din topor, iar în lucruri de astea sufletul meu şi-a îngroşat pielea. Să sperăm că n-o s-o lungească prea mult. Astăzi mai vreau şi să mă însor.
MELANCHTHON: Ce vrei?
LUTHER: Să mă însor.
MELANCHTHON: Ce? Acum? Cînd Germania întreagă înoată în sînge?
LUTHER: Ei şi? — Iată-i pe principi.

(Din dreapta intră Johann, Albrecht şi alţi cîţiva principi. Melanchthon şi Luther se înclină.)

LUTHER: Prealuminaţi, de neam bun, preamilostivi principi şi domni . . . De la început am precizat şi am învăţat necontenit că ordinea cetăţenească trebuie menţinută. De aceea plecaţi îndată să mînuiţi spada. Este necesar, iar Dumnezeu vrea şi el ca printre oameni să fie înstăpînită teama şi sfiala, pentru ca pe viitor ţăranii să ştie cît de nedrept s-au purtat. Nu vă faceţi atîtea griji. Dacă sînt printre ei nevinovaţi, Dumnezeu îi va salva cu siguranţă. Dacă n-o face, înseamnează că nu sînt nevinovaţi. Sînt de părere că ar fi mai bine să fie ucişi toţi ţăranii decît să se întîmple ceva principilor . . .
JOHANN: Magister Melanchthon este, sperăm, de aceeaşi părere?
MELANCHTHON: Fireşte.
PRINCIPELE I: Şi birurile? Ţăranii afirmă că nu le folosim cum se cuvine.
MELANCHTHON: Asta nu priveşte poporul, el e obligat să dea ceea ce i s-a impus.

https://biblioteca-digitala.ro

PRINCIPELE II: Iar şerbia?

MELANCHTHON: Cine nu vrea să fie şerb comite o nedreptate şi o silnicie. Şerbii trebuie să se arate ascultători, cu teamă şi tremur faţă de domnii lor. Da, asta ar mai lipsi, ca un popor atît de sălbatic şi necioplit ca germanii să aibă ceva mai multă libertate decît are acum. Ar trebui guvernaţi cu mai multă asprime. Dumnezeu numeşte guvernarea laică o spadă. Dar o spadă trebuie să taie.

JOHANN: Cred că e cazul să vă acordăm din nou un important spor de simbrie

(Luther şi Melanchthon se înclină)

LUTHER: Înălţimea voastră constată desigur că lumea nu poate fi guvernată numai cu ajutorul forţei, sînt necesari şi oameni învăţaţi, care pot ajuta prin cuvîntul lui Dumnezeu la supunerea poporului. (...)

ALBRECHT: Şi ce fac eu? Eu sînt cardinal. Nu am decît episcopate.

LUTHER: Înălţimea voastră să se însoare, aşa cum fac eu. Să se însoare, să se numească principe laic. Să-şi confişte propriile bunuri bisericeşti şi să transforme întreaga ţară într-un principat ereditar...

ALBRECHT: Ah, aşa merge. Apoi: Toată puterea poporului. *(Rîde)*

JOHANN: Revoluţia o facem noi.

(Melanchthon iese. Albrecht îl ia de-o parte pe Luther)

ALBRECHT: Pot să-ţi dau o pungă de galbeni? O nimica toată. Pentru serviciile dumitale.

LUTHER: Nu, nici vorbă. Nu iau niciodată nimic.

ALBRECHT: Să zicem pentru nunta dumitale.

LUTHER: În nici un caz. Nu primesc nimic. Daţi-i-o soţiei mele. *(Doamna Luther se apropie)*

ALBRECHT: Stimată doamnă. *(Îi sărută mîna)*

DOAMNA LUTHER *(reverenţă)*: Stimate domn. *(Albrecht îi dă punga de galbeni. Luther şi doamna Luther ies spre stînga.)*

LUTHER *(încet)*: Cît?

DOAMNA LUTHER *(cîntăreşte în mînă punga)*: 2000.

(Prin dreapta a intrat un ofiţer, urmat de cîţiva lăncieri, care-l duc între ei pe Münzer legat.)

JOHANN: Cît?

OFIŢERUL: 6000 de morţi.

JOHANN: Foarte bine pentru o după amiază. Aşa, şi ăsta-i deci Münzer. Cum era? Toţi oamenii sînt egali?

MÜNZER *(epuizat)*: Toţi oamenii sînt egali.

JOHANN: Aşa aşa, toţi oamenii sînt egali. *(Îl loveşte cu piciorul în burtă)*

PRINCIPELE II: Toţi oamenii sînt egali? *(Îl pălmuieşte)*

PRINCIPELE III: Toţi oamenii sînt egali? *(Îl loveşte cu piciorul)*

PRINCIPELE IV: Toţi oamenii sînt egali? *(Îl pălmuieşte)*

PRINCIPII: Egali, egali, egali, egali, egali. *(Îl lovesc cu toţii. Münzer rămîne întins la pămînt. Lăncierii îl tîrăsc în mijlocul scenei.)*

CĂLĂUL *(intră)*: Au venit nişte femei, cer îndurare pentru bărbaţii lor.

JOHANN: Îndurare? Da, ce fac eu aici? Dacă sînt îndurător, păcătuiesc. Cine vrea să fie păcătos? Mai avem ceva răzvrătiţi?

CĂLĂUL: Da.

https://biblioteca-digitala.ro

JOHANN: Ei, atunci femeile să vină mai tîrziu, cînd ne vom găsi la gustarea de după bătălie, şi să le scoată creierii din cap. *(Către Albrecht)* Aşa cade omul în păcat. Din pură îndurare. Poporul n-o să ne despăgubească niciodată pentru asta.

(Albrecht și ceilalţi principi urcă pe podium)

CĂLĂUL: Vă rog cu supunere să-mi îngăduiți a vă supune contul meu.
JOHANN: Dar cu specificări exacte... Decapitați, spînzurați, traşi pe roată, înecaţi, arşi. Și nici un fel de leşuri de oameni morți în timpul torturii.
CĂLĂUL: Le-am și scăzut. 1.218 decapitați.
JOHANN: Plătesc un gulden.
CĂLĂUL: Traşi pe roată, spintecaţi în patru, înecați, în total —
JOHANN: Nu plătesc, ăsta-i asadism.
CĂLĂUL: 831 cu ochi scoşi.
JOHANN: O jumătate de gulden.
CĂLĂUL: 711 smulsă limba.
JOHANN: Dito.
CĂLĂUL: 910 retezate mîinile.
JOHANN: Dito.
CĂLĂUL: Diverşi copii, scoşi ochii şi smulsă limba.
JOHANN: Copii nu plătesc.
CĂLĂUL: Înălţimea voastră veţi avea mult timp supuşi orbi şi muţi.
JOHANN: Aceasta-i un argument. *(la socoteala)* Și se mai miră lumea că avem cheltuieli de administraţie atît de mari.

(Se duce pe podium la ceilalţi principi. Călăul se duce în mijlocul scenei la Münzer)

PODIUMUL DIN DREAPTA

PRINCIPELE III: Au fost prăzi bogate. Îndată ce terminăm, am să fac un pelerinaj sau o ctitorie pioasă.
PRINCIPELE I: Ţăranii mei s-au predat numaidecît , aşteptîndu-mi îndurarea. Fără arme, cu capul gol şi desculţi ne-au ieşit în întîmpinare, cu beţişoare albe în mîinile împreunate. Atunci am dat năvală cu spadele şi am curăţat 18.000 de ţărani. Mai văd şi acum în faţa ochilor mîinile împreunate, beţişoarele albe, sîngele roşu. Alb şi roşu. Culorile landului meu. Îmi plac, au atîta prospeţime.
PRINCIPELE II. Eu procedez aşa. Îi iau pe ţărani prizonieri, le dau drumul după plata unei despăgubiri, îi prind iar şi-i nimicesc. Aşa îi ai pe ei morţi, şi ai şi banii. Altminteri mai ascund banii.
PRINCIPELE III: Eu i-am lăsat trei zile fără apă şi pîine în şanţurile castelului, încît s-au luat la încăierare pentru scursorile de la canal. A fost de-un comic nespus.
PRINCIPELE IV: La mine, s-au refugiat în biserică. Am aprins biserica şi au ars cu toţii o dată cu biserica. Iar hazul cel mai mare a fost că au cîntat pînă la sfîrșit spre slava lui Dumnezeu. *(Cu toţii rîd)*
JOHANN: Astfel, cu ajutorul lui Dumnezeu am învins şi prin aceasta am îndeplinit o faptă bună. Să-i mulţumim acum celui atotputernic. *(Se roagă)*

PODIUMUL DIN STÎNGA

Doamna Luther croșetează, Luther sortează niște hîrtii.

DOAMNA LUTHER: Iubitule, ce-nsemnează *non putassem?*

https://biblioteca-digitala.ro

LUTHER: *Non putassem?* Nu m-aş fi gîndit. Cei vechi socoteau vorbele astea drept spusa cea mai ruşinoasă pentru un bărbat. Căci ea caracterizează un bărbat singur de el, încăpăţînat, lăsător, care, într-o clipă, cu un pas, cu un cuvînt poate nimici mai mult decît ar putea să repare zece semeni ai săi. Iar după aceea spune: Cu adevărat nu m-aşi fi gîndit.

DOAMNA LUTHER: La asta nu m-aş fi gîndit.

LUTHER *(loveşte cu palma un document)*: În timpul torturii, lui Münzer nu i s-au pus întrebările care trebuiau. Eu aş fi cerut să fie întrebat cu totul altfel. Asta nu-i mărturisire. El afirmă că n-a făcut nimic rău. M-apucă groaza. Ninimc rău. N-aş fi crezut cu putinţă ca o inimă omenească să fie atît de îndărătnică.

DOAMNA LUTHER: Münzer e un om rău, nu?

LUTHER: Un om foarte rău.

DOAMNA LUTHER: Şi Karlstadt?

LUTHER: Ăla o să se pocăiască. Dacă retractează, se poate stabili în vreun sat de pe-aici. Ca negustor de mărunţişuri. Azi-dimineaţă am fost la ţară şi i-am întrebat pe ţărani de ce nu-şi mai plătesc păstorii sufleteşti, cîtă vreme pe păstorii de vite i-ar plăti totuşi. Ştii ce mi-au spus? De păstorii de vite avem nevoie. Atît de departe am ajuns. Lumea se sufocă în păcate.

DOAMNA LUTHER: *Non putassem.*

LUTHER: Pur şi simplu, nu mai vor să dea nimic. Atîta nerecunoştinţă arată oamenii sfîntului cuvînt al lui Dumnezeu, fără îndoială o mare nenorocire. Mă şi căiesc că i-am eliberat în aşa măsură de tirani. Sînt nişte bestii ingrate, nu-s vrednici de comoară Evangheliei. Nu trebuie să arunci mărgăritare în troaca porcilor.

DOAMNA LUTHER: Nu te necăji, fă un cîntecel.

LUTHER: Ai dreptate. *(Compune, notînd pe o hîrtie)*

DOAMNA LUTHER: Acum oamenii au să gîndească neapărat rău despre tine?

LUTHER: N-au decît. Ştiu cum să mă strecor din încurcătură, lăsîndu-i pe ei în ea. *(Fredonează un cîntec)*

DOAMNA LUTHER: Nu ştiu deloc de ce l-o fi ocărînd lumea atîta pe principe. E un om aşa de drăguţ. Ne-a dăruit mînăstirea.

LUTHER: Mînăstirea nu mai produce atît de mult.

DOAMNA LUTHER: E mare, am să deschid în ea o pensiune. Eşti celebru. Va veni lume multă, şi putem încasa bani frumoşi.

LUTHER: Da.

DOAMNA LUTHER: Ţi-a mărit şi salariul.

LUTHER: 50.000.

DOAMNA LUTHER: Apoi ne-a mai dăruit în plus şi o sumă frumuşică.

LUTHER: 60.000.

DOAMNA LUTHER: Cu ăştia o să cumpărăm o frumoasă proprietate ţărănească. E o investiţie bună.

LUTHER: Da, proprietăţile ţărăneşti sînt acum ieftine.

DOAMNA LUTHER: Pe urmă mai cumpărăm un eleşteu, o vie şi cîteva grădini. mari. Şi nu uita, mînăstirea are prilvilegiul de a fabrica bere. Acum eşti berar. Martin Luther, marele berar dinWittenberg. Non putassem. *(Rîde cu poftă)* Apoi comandăm o stemă, iar la mînăstire punem să ni se construiască un portal nou, cu chipul tău şi stema. O faţadă nouă, frumoasă. *(Rîde)*

LUTHER: Da. Acum lucrurile au luat o întorsătură serioasă. E timpul să stăm liniştiţi şi să ne lăsăm în voia Domnului. *(Pauză. Compune)* Predicatorii sînt cei mai mari ucigaşi. Eu, Martin Luther, i-am ucis în răscoală pe toţi ţăranii. Eu am cerut să fie ucişi. Tot sîngele lor e pe creştetul meu. Dar îl trec în seama Domnului

https://biblioteca-digitala.ro

Dumnezeului nostru, căci el mi-a poruncit să spun ceea ce am spus. Cine cîntărește aceste lucruri și le examinează cu grijă, acela a învățat ceva.

LA MIJLOCUL RAMPEI

Fugger stă în genunchi pe scaunul său de rugăciune. Schwarz așază registrul contabil deschis pe scaunul de rugăciune și aprinde două lumînări, aflate în dreapta și în stînga registrului.

FUGGER *(își împreunează mîinile)*: Sfîrșitul.
SCHWARZ: Bilanțul firmei Jakob Fugger. Suma: 230.265.200. Un cîștig de peste 1.000%.
FUGGER: Au fost ani buni. Lăudat fie capitalul.
SCHWARZ: În veci. Amin.
FUGGER: O capital!...
SCHWARZ: Miluiește-ne pe noi.
FUGGER: Tu începutul și sfîrșitul tuturor lucrurilor.
Care ai fost și ești și vei fi .
Din care, prin care și în care e totul.
În care trăim, ne mișcăm și sîntem.
Care are toată puterea în cer și pămînt.
Care poartă cheile morții și ale iadului.
Care a orînduit toate după măsură, număr și greutate.
Tu rege al regilor și domn al stăpînitorilor
A cărui maiestate umple pămîntul.
A cărui înțelepciune guvernează cu tărie și orînduiește cu grație toate.
SCHWARZ: Miluiește-ne pe noi.
FUGGER: O capital!...
SCHWARZ: Mîntuiește-ne pe noi.
FUGGER: De mînia ta.
De necredință și superstiții.
De lașitate și semeție față de tine.
De neîncredere față de afectuoasa ta prevedere.
De tînguire împotriva hotărîrilor tale înțelepte.
De orice fel de necinstire a preaînaltei tale maiestăți.
Prin nesfîrșita putere și înțelepciune a ta.
Prin bogăția ta.
SCHWARZ: Mîntuiește-ne pe noi.
FUGGER: O capital!...
SCHWARZ: Ne rugăm ție.
FUGGER: Ca toți oamenii să creadă în tine.
Ca toți să te recunoască și să adore în tine pe creatorul lor.
Ca toți să îndeplinească devotați sfînta ta voie.
Ca toți să te iubească din inimă ca pe bunul lor suprem.
Ca tu să ne conduci în împărăția ta, pe care ai pregătit-o pentru ai tăi.
Ca toți să ne supunem asemeni copiilor hotărîrilor tale.
Ca să ne binecuvîntezi lucrările și afacerile.
Ca să ne întărești și să ne menții în sfînta ta slujbă.
Ca să ne faci moștenitorii veșnicului tău imperiu.
SCHWARZ: Te rugăm, ascultă-ne.
FUGGER: O capital!...
SCHWARZ: Miluiește-ne pe noi.

https://biblioteca-digitala.ro

FUGGER: Tu țel și sfîrșit a tot ce există.
Tu spaimă a săracilor.
Tu bucurie a bogaților.
Tu pricină a voioșiei noastre.
Tu refugiu al păcătoșilor.
Tu hrană a celor aleși.
Tu izvor al tuturor harurilor
Reunit în esență cu cuvîntul lui Dumnezeu.
Tu tabernacol al celui preaînalt.
Tu abis al tuturor virtuților.
Tu centru al tuturor inimilor.
Tu mîntuire a tuturor ce speră în tine.
Tu nădejde a tuturor ce mor în tine.
SCHWARZ: Miluiește-ne pe noi.
FUGGER: O capital.
SCHWARZ: Te rugăm, ascultă-ne.
FUGGER: Prin izbînda ta împotriva tuturor vrăjmașilor tăi.
Prin veșnica ta putere și măreție.
Ca să ne menții în grația ta.
Ca să-i duci pe eretici la recunoașterea adevărului.
Ca să-ți desăvîrșești operele între toate popoarele pămîntului.
Ca să ne îndrumezi după voia ta
toate gîndurile, vorbele și faptele.
Ca să ne primești în numărul celor aleși.
Ca să ne menții și să ne sporești
credința și venerația față de tine.
Ca să aprinzi în noi o dragoste arzătoare pentru tine.
Ca să trezești în noi dorința de mai dese desfătări.
SCHWARZ: Te rugăm, ascultă-ne.
FUGGER: Toți sfinții.
SCHWARZ: Rugați-vă pentru noi.
FUGGER: Activ și pasiv.
Dobînzi și dividende.
Poliță și cec.
Scont și dow Jones.
Obligațiuni și acțiuni.
Ipoteci și deconturi.
Impozite și cupoane.
GmbH[1] și AG[2].
Investiții și bunuri imobiliare.
Devize și burse.
Aur și diamante.
Inflație și deflație.
Credit și speculații.

1. Gesellschaft mit beschränkter Haftung — societate cu garanție limitată
2. Aktiengesellschaft — societate pe acțiuni

https://biblioteca-digitala.ro

Conjunctură şi bilanţ.
SCHWARZ: Rugaţi-vă pentru noi.
FUGGER: Voi care îl adoraţi cu evlavie şi cîntaţi fără sfîrşit:
Sfînt, sfînt, sfînt.
Voi care ascultaţi glasul său şi-i împliniţi cu bucurie voinţa.
Voi care vestiţi oamenilor hotărîrile sale.
Voi care sînteţi emise în serviciul său.
Voi care ne însoţiţi şi ne apăraţi pe toate drumurile noastre.
Ca să dăm urmare sugestiilor voastre
şi să vă împlinim mereu cu devotament voinţa.
Ca să vă cinstim împreună cu domnul nostru, capitalul.
Ca să slăvim veşnic împreună cu voi capitalul.
SCHWARZ: Rugaţi-vă pentru noi.
FUGGER: Tu consolator al celor bogaţi.
Tu lumină a milionarilor.
Tu foc al săracilor.
Tu bucurie a acţionărilor.
Tu luminator al guvernelor.
Tu inspirator al profeţilor.
Tu tărie a conducătorilor.
Tu puritate a tîrfelor.
Tu deliciu al moştenitorilor.
O tu cel acoperit de ocări.
SCHWARZ: Mîntuieşte-ne pe noi.
FUGGER: De chinuitoarele reproşuri ale conştiinţei.
De marea întristare.
De îngrozitorul întuneric.
De înspăimîntătoarele jeluiri şi tînguiri.
De trista părăsire.
O capital, care ridici păcatele lumii.
Dă-ne nouă veşnica linişte.

(La sfîrşitul litaniei lui Fugger se ridică Luther, doamna Luther, principii şi cîntă :)

Cetate tare-i Dumnezeu,
Apărător şi armă.
Ne scapă din impasul greu
Care acum ne sfarmă.
Duşmanu-ncornorat
E azi încredinţat
Că porunceşte-oricui
Prin viclenia lui.
Nu-i altul pe pămîntul ca el.

Cuvîntul sfînt ni l-au lăsat,
De mulţumiri nevoie nu-i,
Fireşte-n gînd ne-nsemnat

https://biblioteca-digitala.ro

Cu duhul şi cu darul lui.
Trup, cinste, bogăţii
Să ni le ia, femei, copii
Să piară-n vînt,
Fără folos le sînt.
Imperiul ne rămîne.

În timpul cîntecului, coboară de pe podium şi se aşază pe un rînd în mijlocul scenei. Cu veşmintele lor, pe care le întind în lături, acoperă execuţia lui Münzer. În spatele lor răsună strigăte de durere. Ei cîntă mai tare. O secure izbeşte pe un butuc. Ei cîntă mai tare. Capul lui Münzer, înfipt într-o prăjină lungă, apare în spatele lor şi priveşte peste ei spre public. Ei cîntă mai tare. Fugger se roagă. Cortina.

În româneşte de ION ROMAN

La pp. 71, 100, 101 şi 117, scene din piesă în reprezentarea teatrului *din Basel*
La pp. 88-89, scene din piesă în reprezentarea teatrului « Freie Volksbühne » din Berlinul occidental
La p. 118, gravură de epocă : « Cele şapte capete ale lui Martin Luther »

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Sieben köpffe Martini Luthers Vom Hochwirdigen Sacrament des Altars / Durch Doctor Jo. Cocleus.

https://biblioteca-digitala.ro

ILEANA BERLOGEA

EVENIMENTUL SOCIAL—POLITIC ȘI TEATRUL

Goetz von Berlichingen, operă de tinerețe, înflăcărată și entuziastă pledoarie pentru libertate, apărută în 1773, impune dintr-o dată numele lui Goethe, în vîrstă pe atunci doar de 24 de ani, situîndu-l în fruntea generației lui, a celor ce voiau să înfăptuiască cultura germană modernă, răsturnînd canoanele.

Epoca din care s-a inspirat autorul era aceea a eroicului război german, cînd, după cum spune Engels: « poporul german a dat dovadă de o tenacitate și o energie care ar fi dus la cele mai strălucite rezultate, la o națiune centralizată, cînd țăranii și plebeii germani zămisleau idei și planuri care-i fac adesea pe urmașii lor să se cutremure»[1] Goethe n-a fost însă cîștigat de virtuțile revoluționarilor, după cum n-a fost sensibil nici la disputele religioase și filozofice ale veacului al XVI-lea. Preocupat de complexitatea naturii umane, de nobila pasiune de a construi caractere puternice, așezate în centrul uriașelor conflicte umane, a ales perioada frămîntatelor evenimente atras de coloratele memorii ale aventurierului Goetz von Berlichingen, dornic să umple scena cu violentele ciocniri dintre loialitate și minciună, dintre dreptatea omului legat de natură și inechitățile unei lumi dominată de biserică și marii feudali, să exprime, în fond, idealurile vremurilor lui, a generației «*Sturm und Drang*»-ului.

Tînărul autor dramatic face totul pentru a-l prezenta pe Goetz von Berlichingen, «Omul cu mîna de fier», ca pe o adevărată personificare a cinstei și loialității, părinte ideal, prieten desăvîrșit, soț plin de tandrețe, frate capabil de uimitoare duioșii.

Construită din zeci de detalii pitorești, opera lui Goethe este destinată teatrului creator de iluzii, luminosul chip al eroului principal detașîndu-se de restul personajelor prin sistemul opoziției. Goetz se definește în contrast cu vicleanul episcop de Bamberg, cu nemiloasa Adelaid von Walldorf, șovăielnicul Weislingen, mărginiții burghezi din Heilbronn sau anarhicele căpetenii ale țăranilor răsculați: Metzler, Sievers, Link, Kohl și Wild.

La castelul lui Goetz domnește buna înțelegere și armonia, la palatul episcopal minciuna, trădarea și fățărnicia. Lipsesc dezbaterile de idei sau comentariile pe marginea ordinei naturale și a ordinei de stat, dar există în schimb fapte, pasiuni, oameni, ciocniri de voințe, cu alte cuvinte elemente sensibile și concrete prin intermediul cărora conflictul dintre libertatea individului și cătușele unei ordine sociale nedrepte se transmite direct, stîrnind atitudini afective imediate, puternice, bine definite. Undeva în adîncuri, în fundal, se desfășoară și războiul țărănesc german dar ecourile lui sînt palide, și atunci cînd irump pe scenă îl înspăimîntă pe autorul piesei

[1] Friderich Engels, *Războiul țărănesc german*, București, Editura pentru literatură politică 1958, p. 31

https://biblioteca-digitala.ro

aproape tot atît de mult ca şi pe burghezii veacului al XVI-lea. Goetz von Berlichingen, creat de Goethe, nu are nimic comun cu lupta ţăranilor, iar faptul că devine conducătorul lor, este un accident, o alianţă forţată, însoţită cu păreri de rău.

Operă eroică-anarhică, cu patimi războinice şi armonii casnice, *Goetz von Berlichingen* deschide drum imediat *Hoţilor* lui Schiller, fiind un exemplu însă şi pentru cei care se vor îndrepta către o mai aplicată cercetare a războiului ţărănesc german şi a Reformei.

La sfîrşitul veacului al XIX-lea, Gerhart Hauptmann se apleacă cu lucidă conştiinciozitate asupra acestor evenimente, devenite prilej de aprinsă dezbatere între Marx, Engel şi Lassalle, cu prilejul apariţiei lucrării acestuia din urmă *Franz von Sickingen.* Epoca este bine cunoscută. Istoricii şi filozofii i-au analizat şi momentele de glorie şi de prăbuşirele. Se cunosc şi făuritorii revoluţiei şi duşmanii ei. Cu toate acestea, scena continua să fie deschisă numai cavalerilor conducători de oaste, cu armuri lucitoare şi pene la coif. Goetz von Berlichingen, Franz von Sickingen, Florian Geyer. Gerhart Hauptmann, încearcă să-şi depăşească înaintaşii, oprindu-se asupra destinului lui Florian Geyer, în drama cu acelaşi titlu, numai în măsura în care acesta acceptă să se sacrifice pe sine pentru cauza celor mulţi.

Cu experienţa cîştigată în *Ţesătorii*, în ceea ce priveşte masele pe scenă şi crearea scenelor colective, Gerhart Hauptmann aduce în *Florian Geyer* peste optzeci de eroi, în afara grupurilor de soldaţi, ţărani sau servitori. Scriitorul încearcă tot timpul ispititoarea modalitate de a conferi fiecărui personaj o individualitate distinctă, lăsîndu-l totodată şi simplă componentă a unui întreg unitar.

Măreţia faptelor petrecute aevea este atît de impresionantă încît Gerhart Hauptmann renunţă la construcţii dramatice tradiţionale. Admiraţia încercată faţă de cauza dreaptă a răsculaţilor înlocuieşte tehnica dramaturgului constructor de conflicte şi situaţii ordonate.

Faptele de arme, iniţiativele imediate nu lasă loc gînditorilor, deşi numele lui Martin Luther şi Thomas Münzer sînt adeseori pomenite. Ideile lor dau înaripare evenimentelor dar pentru moment aceşti creatori de concepţii nu apar pe scenă, nu-şi găsesc locul în cadrul acţiunilor sever structurate ele conflictelor tradiţionale de voinţă sau sentimente.

De la Goethe pînă la Gerhart Hauptmann scena a parţinut eroilor în acţiune, oamenilor stăpîniţi de patimi şi dorinţa reuşitei , expresie a unor concepţii de viaţă generatoare de energii spirituale şi afective, de poziţii categorice, dialogului pătimaş cu posibilitatea comunicării imediate a clocotului lăuntric.

Martin Luther a fost înfăptuitorul reformei religioase în lumea germană. Datorită lui, citadela aparent de neînfrînt a bisericii catolice s-a prăbuşit. S-a ridicat cu puterea tunetului condamnînd ipocrizia: « Firea robustă de ţăran a lui Luther s-a manifestat năvalnic în această primă perioadă a activităţii sale»[1] — scrie Engels, atrăgînd atenţia că lui Martin Luther i se datoresc răsturnările de la început, flacăra primă a revoluţiei: « Trăsnetul pe care-l aruncase Luther a nimerit în plin. Întreg poporul german s-a pus în mişcare. Pe de o parte, ţăranii şi plebeii au văzut în apelurile lui împotriva popilor şi în predicile lui despre libertatea creştină, semnalul răscoalei» [2].

Aşa arată Luther reformatorul, Luther traducătorul Bibliei şi făuritorul limbii germane moderne. Mai există însă un Luther, protejatul ducilor, duşmanul ţăranilor, care a spus despre primii revoluţionari ai Germaniei: « Să fie rupţi în bucăţi, sugrumaţi şi înjunghiaţi, făţiş sau pe ascuns, de oricine poate, aşa cum se omoară un cîine turbat» sau « Chinuri, chinuri, cruce, cruce, iată dreptul ţăranilor».

---

1 Engels: Războiul ţărănesc german, ed. cit., p. 53
2 Ibidem, p. 54

https://biblioteca-digitala.ro

În căutarea unor eroi prin care să arate marile înfăptuiri ale voinței universale, August Strindberg îl descoperă în 1903 pe Luther. Dorința de a-i reliefa îndrăzneala ține de cele mai adînci și sincere năzuințe ale firii sale de reformator și implacabil judecător al unei societăți nedrepte.

Cu înflăcărări mistice la început, cu renegări violent iconoclaste ulterior, pentru a retrăi patetic întoarcerile la credință, Strindberg se apropie de Luther cu admirație. În ochii lui, călugărul augustin care a ars indulgențele și bulele papale, se afla pe un piedestal aproape imposibil de atins de alți muritori.

Gigantul erou al dramei *Luther sau Privighetoarea din Wittenberg* împletește în cuvintele, sentimentele și reacțiile lui datele reale ale personalității istorice cu elementele autobiografice ale scriitorului, cu ecouri ale copilăriei lui Johan din *Fiu de servitoare*, cu protestele neputincioase și pline de durere ale lui An din *Legenda lui An Bogzweig*, strigătul copilăriei împilate de egoismul celor mari: « Și nuca pentru care m-ai bătut am găsit-o din nou. Am aruncat-o în foc și m-am rugat lui Dumnezeu s-o blesteme, să nu mai crească din ea nici un copac, să nu mai aducă nenorocire oamenilor.» Luther ridicat în fața tatălui său este însuși Strindberg.

Ștergînd hotarele dintre realitate și fantezie, dramaturgul suedez îl transformă pe Luther în ucenicul enigmaticului doctor Faust. Semănînd foc, reformatorul refuză concesiile și împăcările, împlinind astfel imperativele majore ale voinței universale: « N-am venit să aduc pace ci sabie! Foc și sabie! Moarte și incendiu! Dumnezeul viu și puternic este cu mine, de aceea nu mă tem nici de Papa de la Roma, nici de diavolul din infern».

Doctorul Faust este alături de Luther, atîta timp cît îl frămîntă îndoielile. Transformat în flacăra răsmeriței, îl lasă singur, reintrînd în legendă și în noapte.

Strindberg a scris această lucrare cu patimă și și-a iubit-o pînă la moarte mai mult decît pe celelalte. O considera luminoasă, dătătoare de încredere; « cea mai puternică și cea mai tînără din cîte am scris. Nici o îndoială ca în *Master Olof*, nici un scrupul nici o femeie agățată de gît, nici un părinte pe drum, nici un compromis cu prieteni... Drama lui Luther este drama mea favorită! Poate fiindcă pentru mine ea reprezintă ceva trăit. Este frumusețe, tărie, curaj, credință care mută munții din loc! Cu Luther m-am regăsit pe mine însumi, mi-am regăsit chemarea».

A transformat realitatea în mit și a creat un erou pe care l-a dorit etern pe firmamentul strălucitor al teatrului dar... a greșit, supralicitînd imaginația în dauna istoriei. Luther-ul lui Strindberg n-a putut să-și păstreze locul, copleșit de ficțiunea poetului, de plăsmuirile minții lui. Confruntat cu adevărul, s-a prăbușit.

Căderea acestui arhanghel răzbunător și mincinos nu s-a făcut atît de repede. Abia acum, în deceniile de după cel de-al diolea război mondial, piedestalul gloriei s-a surpat.

Prima lovitură dată « legenderului» Luther a fost ignorarea lui și aducerea în obiectivul atenției a lui Thomas Műnzer, autenticul erou și martir al războiului țărănesc german.

Friedrich Wolf, autorul uneia dintre cele mai frumoase drame consacrate lui Thomas Münzer, aparține pleiadei de scriitori și artiști care au luptat pentru făurirea Germaniei socialiste. A făcut parte din rîndurile comuniștilor germani neînfricați, atît în fața lagărelor naziste cît și în exil. Activitatea lui ca scriitor a început în mijlocul exploziei expresioniste, încă înainte de terminarea primului război mondial. A abordat în anii tinereții și subiecte din vechiul testament și jocul grotesc al stării umane în faze larvare. Și-a strigat revolta în versuri tunătoare și și-a construit eroii antinomic din asocieri stridente de umbre și lumină. A abandonat însă procedeele expresioniste, îndreptîndu-se către marea lecție a realismului, atunci cînd și-a dat seama că simbolurile pot duce adeseori către generalizări primejdioase, îndepărtînd arta de la funcția

https://biblioteca-digitala.ro

ei cognitivă, ocolind sau chiar ascunzînd marile probleme ale prezentului. În *Marinarii din Catarro*, prima dramă eroică revoluţionară germană, sau în *Bietul Konrad* inspirată din lupta ţăranilor de la începutul veacului al XVI-lea, Friedrich Wolf s-a dovedit deodată un mare maestru al nuanţelor, construind caractere vii, complexe.

Orientarea interesului său către Thomas Münzer a fost aproape un imperativ al epocii noastre revoluţionare. Trebuie scos din umbră acest luptător ucis mişeleşte în 1525, pentru intransigenţa, curajul şi dragostea lui de adevăr şi dreptate. Münzer a fost ideologul războiului ţărănesc german, el şi nu Luther a fost acela care a pledat pentru cauza celor mulţi, pentru raţiunea umană considerată ca adevărata şi unica revelaţie, pentru proprietatea comună a tuturor bunurilor materiale.

Eliberat de orice fel de dependenţă faţă de decorul romantic, cu adîncimi misterioase şi săli de palate gotice, Friedrich Wolf apelează la spaţiile de jos deschise, sugerînd întinderea nesfîrşită, drumuri, răscruci, cîmpul de luptă. Aproape singur sau înconjurat de tovarăşii săi de luptă, Thomas Münzer se detaşează întotdeauna pe aceste fundaluri cu claritate, cuvintele lui părînd că se adresează în egală măsură prezentului şi viitorului.

În alăturarea plină de măiestrie dintre momente elevate, pline de tensiune şi altele aparent obişnuite, Friedrich Wolf demonstrează atente dexterităţi însuşite la lectura pieselor lui Shakespeare, Goethe, Schiller, devenind astfel şi un continuator al celor mai bune tradiţii ale marelui teatru european.

Raporturile eroului cu familia au fost lăsate în umbră de către Gerhart Hauptmann, iar Strindberg le-a ignorat deliberat: «fără femeie, fără părinţi, fără prieteni». Friedrich Wolf se întoarce cu sensibilă atenţie către ele, dar nu-şi risipeşte forţele ca Goethe, preocupat de eroul său în tripla lui calitate de soţ, frate şi tată, ci accentuează numai camaraderia lui cu Otti, comunitatea de idei cu femeia iubită. Şi Otti, la rîndul ei, aparţine unei alte lumi decît duioasele « Dorothee » ale «*Sturm und Drang*»-ului, Maria şi Elisabeth. Este tot atît de dîrză ca şi soţul ei, capabilă de duioşie dar şi de confruntări totale.

Odată cu drama lui Friedrich Wolf au fost operate adevăratele selecţii în istorie şi legenda şi-a găsit mijloacele necesare pentru a se ridica pe planul marilor generalizări. Thomas Münzer l-a redus la adevărata lui valoare pe Martin Luther, dar nu l-a alungat de pe scenă. Şi iată-l astfel pe reformator apărînd din nou ca erou al piesei lui John Osborne, *Martin Luther*, scrisă în 1961, jucată pentru prima dată în acelaşi an, la Rolyal Theatre din Nottingham, în regia lui Tony Richardson, cu Albert Finney în rolul principal.

Mînios, John Osborne critică lumea căreia îi aparţine. Fiu de muncitor, se simte intrus în societatea burgheză convenţională şi falsă, iar mintea lui ascuţită de învăţătură îl ajută să-i vadă cu multă luciditate contradicţiile şi trădările.

Este greu de spu. dacă John Osborne a cunoscut lucrarea lui August Strindberg, dar între cele două drame, cu excepţia renunţării la falsa idealizare şi reliefarea greşelilor, există multe puncte comune. Ceea ce apropie în mod deosebit piesa lui Osborne de lucrarea dramaturgului suedez, este identificarea dintre biografia personajului şi aceea a autorului, clamoroasa comunicare a anxietăţii personale, proiectarea acţiunii şi a eroului pe un fundal cosmic.

August Strindberg s-a văzut pe el în idealistul şi intransigentul Martin Luther, John Osborne se vede tot pe el în tragicomicul şi grotescul reformator. Autorul « furios» a pierdut însă iluziile de la începutul veacului şi nu mai crede în posibilităţile de răscumpărare morală a lumii lui, de aceea renunţă la lupta lui Luther descriind crampele şi bolile acestui erou, grotesc în încercarea de a dezlega tainele universului, pierdut în speculaţii metafizice şi transcendentale.

https://biblioteca-digitala.ro

Scriitorul suedez s-a îndreptat către Luther, visîndu-se un reformator al sufletelor şi al minţilor, John Osborne pentru că acest « furios » cu aripile frînte ale veacului al XVI-lea era şi el fiu de muncitor, purtînd în sînge energii nebănuite, trădate însă din frică şi slăbiciune. Această contradicţie fundamentală a caracterului lui Luther, atît de bine sesizată de către Engels, i-a scăpat lui Strindberg, dar a fost admirabil înțeleasă de Osborne, conflictul fundamental al piesei şi al eroului devenind însăşi natura lui antinomică. Luther, fiul de miner, în opoziţie cu Luther, rafinatul licențiat universitar, Luther, reformatorul îndrăzneţ — Luther servul docil al ducilor...

Ciocnirea dintre generaţii schiţată de Strindberg (Luther în opoziţie cu părintele său) se continuă pe alte planuri la John Osborne, transformîndu-se însă dintr-un motiv particular, individual, într-unul social.

Preocupat de rezolvarea fondului mitic, arhetipal, de relevarea contradicțiilor profunde dintre eul lăuntric şi eul social, dintre aspiraţiile intime, personale ale omului şi obligaţiile lui sociale, Osborne întrebuinţează numeroase mijloace auditive şi vizuale, luate din arsenalul praticilor religioase, pentru a-l impresiona pe spectator, obligîndu-l la o atitudine imediată, categorică.

Propune decoruri inspirate din plastica tragico-grotescă a lui Bosch, cadavre, chipuri caricaturale, pronaosuri impresionante de biserici, propune fundaluri sonore cu bătăi de clopot, litanii, psalmi. Piesa începe cu liturghia de sfinţire a lui Luther şi continuă, trecînd cu rapiditate în chilii de mînăstiri, încăperi întunecate, halucinante, deformate, ca o reflectare a chinurilor sufleteşti.

Dieta de la Worms apare pictată pe fundal, fără perspectivă, rînduri suprapuse de episcopi, mari prelaţi şi nobili, cu toţii îngheţaţi într-o inutilă şi apocaliptică aşteptare.

Imaginile plastice sugerate de autor sînt menite să violenteze ochiul şi mintea spectatorului asociindu-se cu asprimile limbajului, cu grotescul neiertător al situaţiilor.

Toate aceste elemente, categoric deosebite de lumina generos revărsată asupra eroului şi a piesei de către Strindberg, izvorăsc la Osborne din condamnarea lui Martin Luther, din luciditatea cu care vede micimea fostului « sfînt». Finalul este poate momentul cel mai tăios din întreaga piesă, cel mai depărtat de idealismul strindberghian. Martin Luther se despărţea în finalul piesei lui August Strindberg de enigmaticul doctor Faust, convins că soarele a răsărit însfîrşit deasupra Germaniei; la Osborne, el încearcă să se dezvinovăţească în faţa unui Cavaler, fugind de răspundere, aruncînd totul pe seama lui Dumnezeu.

Din ziua de 4 decembrie 1970, cînd a avut loc la Basel, în Elveţia, premiera piesei lui Dieter Forte, *Martin Luter § Thomas Münzer sau Introducerea Contabilităţii* şi pînă astăzi, n-au contenit comentariile pe marginea multiplelor semnificaţii posibile de desprins din această definitorie întîlnire.

Peste douăzeci şi cinci de teatre din Europa apuseană, în special din Germania federală, au încercat felurite variante, străduindu-se ca scriitura scenică să servească cît mai sugestiv aspra comparaţie făcută de Dieter Forte între trădătorul cauzei războiului ţărănesc german şi adevăratul ei apărător.

În piesa tînărului scriitor german nu găsim angajarea revoluţionară şi patosul ideologic din lucrarea lui Friedrich Wolf, avem însă simpatia cinstită a intelectualului contemporan faţă de dreptate şi justiţie socială, încercarea lucidă de a înţelege mecanismul istoriei, motivele cele mai ascunse ale acţiunilor omeneşti.

Uneltele artistice şi filozofice ale lui Dieter Forte sînt, în bună parte, de provenienţă brechtiană, izvorînd din inciziile violente făcute de marele dramaturg cauzelor economice, sociale şi politice ale istoriei. Teatrul documentar, teatrul pamflet, teatrul dispută politică şi ideologică şi-au găsit un excelent reprezentant în Dieter Forte, iar aducerea în atenţia spectatorilor a primului act al marilor revoluţii sociale europene s-a dovedit un adevărat examen de conştiinţă civică şi de maturitate.

https://biblioteca-digitala.ro

August Strindberg, Friedrich Wolf şi John Osborne au adus pe Martin Luther şi Thomas Münzer din istorie în literatura dramatică dar n-au reuşit, în ciuda valorii reale a lucrărilor lor, să le transforme existenţa artistică într-un mare eveniment teatral, să provoace « bătălii ale lui Hernani» în sălile de teatru. Jucate destul de rar, piesele lor au interesat doar pe cîţiva pasionaţi. Lui Dieter Forte îi revine meritul de a fi obligat modificări categorice de atitudini, transformîndu-i pe cei doi în adevărate mituri teatrale. Tradusă în cîteva limbi, jucată, după cum arătam, în cîteva zeci de teatre, numai în doi ani de zile, piesa a devenit în special ca spectacol obiect de studiu, de comentarii aprinse, stîrnind idispute, admiraţie, polemici, obligînd la atitudin clare şi categorice, la poziţii defnitive.

Un succes şi o caracteristică a zilelor noastre, oamenii ideilor ignoraţi de scena veacurilor trecute se bucură, mai mult decît alţi eroi, de atenţia publicului. Conflictele şi-au mutat centrul de greutate din sfera afectivă şi volițională în aceea ideatică şi socială.

Partizan al teatrului-document, Dieter Forte a pornit de la o informare extrem de riguroasă, apelînd atunci cînd a fost nevoie la texte, replici, consemnate de istorici, dar a renunţat la aspectul exterior, urmărind raportul dintre fapte, cauzalitatea lor, modul în care s-au pus bazele societăţii capitaliste, înlocuindu-se prin relaţii băneşti tot ceea ce mai fusese în feudalitate datorie de onoare sau legătură sentimentală, idealizantă. Personajul motor al piesei, adevăratul ei erou, devine astfel bancherul Iacob Fugger, pe un plan secundar trecînd papa, împăratul, prinţii germani şi chiar... Martin Luther. Iar conflictul, de proporţii uriaşe, se desfăşoară între omul banului şi masele populare, încă incapabile de unitate şi conştiinţă revoluţionară, dar puternice şi ameninţătoare.

Pînă la Dieter Forte, cămătarul din Augsburg fusese doar un nume, o umbră, eventual un contur uman pe fundal. La Strindberg se întîlnesc, la Augsburg, Van Hutten şi Constantia Peutinger; la Osborne, în palatul bancherului, Martin Luther îl înfruntă pe Cardinalul Cajetan. Acum, Jacob Fugger este cel care vinde şi cumpără, alege împăraţi şi obligă pe papi să-l asculte. Sprijină reforma religioasă pentru că aceasta înseamnă, chiar la un calcul elementar, sporirea cu 50% a forţei de muncă, dar face totul pentru a distruge războiul ţărănesc german, atunci cînd pe stindardul acestuia apare ideea proprietăţii comune a bunurilor.

Raportul dintre faptele reale, difuze, învălmăşite, cu zeci de meandre, şi acţiunea dramatică construită după anumite reguli, defineşte atît originalitatea unui dramaturg, stilul unei piese, cît şi caracteristicile unui curent.

Strindberg înfăptuise selecţiile şi decantările, lăsîndu-şi pe prim plan eroul, urmărind definirea lui în funcţie de marea obligaţie istorică asumată, răsturnarea bisericii catolice, întemeierea unei noi religii. Osborne şi-a concentrat atenţia asupra contradicţiilor lăuntrice ale lui Luther, asupra căii lui descendente. Friedrich Wolf a preferat complexitatea naturii umane, conflictele şi momentele definitorii pentru concepţia de viaţă şi forţa lăuntrică a lui Thomas Münzer izvorîte din încrederea în oameni şi în cauza revoluţiei. Spre deosebire de predecesorii săi, preocupaţi de concentrarea materialului dramatic în jurul unui ax central, Dieter Forte preferă tehnica traiectoriilor mari pe verticală şi orizontală, prezentînd întreaga Germanie, de la împărat la ţăran, Roma cu a ei curte papală, organizarea momentelor şi a evenimentelor făcîndu-se după tehnica dispunerii piliturii de fier la atingerea magnetului, în funcţie de interesul material şi forţa banului.

Efortul de concentrare şi sistematizare a multiplelor planuri există la toţi autorii care s-au inspirat din tumultuoasele evenimente ale Reformei şi războiului ţărănesc german. Goethe s-a folosit de metoda antitezei, lux-simplitate, ură-dragoste, palatul episcopal din Bamberg loc al dezmăţului, castelul lui Goetz lăcaş al cinstei. Gerhart

https://biblioteca-digitala.ro

Hauptmann a cultivat cercul închis, jurămîntul nobililor de a-i distruge pe țărani, împlinindu-se în final prin moartea lui Florian Geyer și risipirea revoluționarilor.

Eliberat de constrîngerile scenei creatoare de iluzii, Strindberg a apelat la tablouri disparate, locul acțiunii nefiind altceva decît o proiecție a stărilor sufletești ale eroului. Friedrich Wolf urmînd tradiția goetheană a renunțat însă la antiteză, preferînd, mai ales în decoruri, spațiile largi, deschise Adeseori sugerează cadrul, utilizînd sau recomandînd un singur element, un zid, un amvon, o masă de cîrciumă. Ostentativ, ritual, John Osborne vrea un decor impresionant, șocant, violent, dinamic, cu elemente statice suprapuse peste cele în continuă mișcare.

Dieter Forte este partizanul spațiului scenic gol, lăsînd libertatea deplină actorului și spectatorului. Nu-l elimină pe scenograf ci îl obligă să se sublimeze în lumină, în mișcarea dinamică și vie a actorilor, în alternanțele de gest-pauză, gest-cuvînt.

Dilatarea sau concentrarea timpului și a spațiului nu mai au nevoie la Dieter Forte de ajutorul unor elemente materiale, realizîndu-se în atitudinea spectatorilor. Decorul lui este convențional la maximum, dar generos tocmai prin neutralitatea lui absolută, transformîndu-se în cîmp de luptă sau în palat ducal în proiecția interioară a spectatorului, facilitată de ideile dezbătute. « În mijlocul scenei — indică Dieter Forte — la dreapta și la stînga cîte un podium de lemn cu trepte în cele două părți. La rampă, în dreapta și stînga, o masă cu scaune». În acest decor se întîlnesc împăratul Maximilian, Carol al V-lea, Friedrich de Saxa, Jacob Fugger, Martin Luther, Thomas Münzer, Melanchton, acțiunea mutîndu-se cu o uluitoare ușurință de la Roma la Wittenberg, de la Wittenberg la Augsburg.

Regizorii și pictorii scenografi, în felurite variante scenice au modificat propunerea autorului, păstrînd însă caracterul neutral al elementelor aduse pe scenă, libertatea de mișcare necesară. La Freie Volksbühne a fost sala rece, albă, a unei mari bănci cu nenumărate uși glisante; la Köln în regia lui Hans Günther, un podium așezat în mijlocul spectatorilor. În fața noastră se perindă eroii secolului al XVI-lea, dar replicile lor sînt încărcate de comentariile critice ale veacului nostru. Niciodată n-au fost aduși într-o singură piesă, atîția oameni ai istoriei ca în opera lui Dieter Forte, dar niciodată întîlnirea dintre ei n-a fost mai justificată, discuțiile mai firești, coincidențele mai plauzibile. Predecesorii lui Forte, preocupați de imperativul verosimilului, s-au limitat în ceea ce privește marile personalități ale istoriei. Eliberat de atare obligații, Dieter Forte trece cu ușurință dintr-un cerc în altul, urmărind însă cu tenacitate atitudinea personajelor față de problemele fundamentale ale epocii, banul, reforma și războiul țărănesc.

Ceea ce este extraordinar în această piesă-document, rece aparent, cerebrală ca un joc de șah, este admirația încercată față de revoluție, căldura cu care-l prezintă pe Thomas Münzer. Cu toate că rolul marelui revoluționar se va defini abia către finalul dramei, el este adus în scenă încă de la început. Este conducătorul tinerilor studenți revoltați și trece pe scenă cîntînd imnul răsculaților:

« Pe vremea cînd Adam ara și Eva torcea,
Unde erau bogătașii»...

Ecoul cuvintelor lor se mai aude încă, în timp ce Jacob Fugger cu contabilul său își socotește veniturile sau tîrguiește vinderea unui scaun episcopal cu Albrecht de Brandenburg...

În lumea lui Fugger și a Romei decăzute totul se vinde și se cumpără, oamenii, coroanele imperiale, episcopatele. Și conflictele sînt determinate de interese. Papa vinde indulgențe, Friedrich de Saxa, moaște și relicve. Savanții, universitățile, învățații trebuie să-l ajute pe lacomul duce să-și înfrîngă adversarul pe marea piață a concurenței:

«FRIEDRICH: De ce am înființat o universitate. Sunt jefuit și nimeni nu vorbește de asta! Ce fac domnii profesori? Joacă cărți?»

https://biblioteca-digitala.ro

Şi printre aceşti profesori se află unul mai ascuţit la minte şi mai tăios în cuvinte. Martin Luther cu pamfletele lui împotriva Romei devine dintr-o dată o necesitate, un pion util în concurenţa comercială. Cuvîntul lui trebuie să lovească în vinderea indulgenţelor şi averile mînăstireşti să treacă în patrimoniul burgheziei germane. Reforma religioasă se pregăteşte astfel în palatele bancherilor şi în camera de lucru a ducelui elector. În piesa lui Dieter Forte nu mai contează meandrele psihologice ci adevărurile de natură sociologică, cauzele economice şi politice ale evenimentelor.

Banul şi numai banul este preocuparea de căpetenie şi a curţii papale. Sofisticaţii cardinali vorbesc despre plata lucrărilor lui Michel Angelo şi Rafael şi sînt gata să facă orice pentru a-şi vedea operele terminate. Alegerea împăratului este o carte importantă pe această uriaşă masă de joc, dar Roma pierde în faţa abilităţii bancherului german.

Oamenii banului pot înfrînge Roma, pot alege împăratul, dar nu bănuiesc pentru moment forţa cuvîntului lui Luther, aşteptat de mulţimi cu nerăbdare. Chemarea lui la împotrivire se transformă pe dată în fapte. Speriaţi, Friedrich de Saxa şi Spalatin îi amintesc vorbăreţului călugăr că rezultatul aşteptat de ei a fost ascultarea şi nu revolta. Pe dată Luther îşi transformă discursurile reformatoare în chemări la ordine:
« LUTHER: Ordinea! Conducători, supuşi, muncitori, meseriaşi. Aceasta este ordinea care trebuie să domnească în lume, trebuie să existe supuşi şi diferite clase sociale. Se spune că cei de jos trebuie să domnească. Dar nu este adevărat. Dumnezeu ştie mai bine. De aceea a dat copiilor părinţi de care trebuie să asculte.»

Din clipa aceea Luther devine reprezentantul ordinei; pe primul plan trece Thomas Münzer. Pînă acum, revoluţionarul a tăcut, crezînd în magistrul său, crezînd în Luther. Cînd adevărul este însă trădat, Thomas Münzer nu mai cunoaşte îndoieli şi şovăiri. Şi în timp ce Luther laudă ordinea, Thomas Münzer strigă oamenilor că lăcomia celor mari este pricina tuturor nenorocirilor. « Ei sînt cei care transformă toate creaturile în proprietatea lor personală. Peştii în apă, păsările în văzduh, grîul pe pămînt, totul trebuie să le aparţină».

Războiul nu mai poate fi oprit. Nobilii apelează la Jacob Fugger, cerîndu-i ajutorul, dar bancherul aşteaptă, calculează, judecă, intervenind numai atunci cînd aude lozinca proprietăţii comune. Cîmpul de luptă fusese prezentat aevea atît de către Goethe cît şi de Gerhart Hauptmann. Pe scenă treceau soldaţi, răniţi, luptători cu sabia în mînă. La Dieter Forte, extraordinara tensiune este dată de duelul dintre Martin Luther şi Thomas Münzer; primul îndeamnă la ascultare, al doilea la revoltă. Gerhart Hauptmann sugerase unirea prin ură a nobililor şi lipsa de legătură a răsculaţilor prin elemente concrete, sensibilie, adică prin fapte şi atitudini. Dieter Forte comunică aceleaşi lucruri numai cu ajutorul duelului verbal. Jacob Fugger acceptă să-i ajute pe nobili şi alianţa se traduce printr-un strigăt sălbatec de ură, « Ţăranii vor fi în cele din urmă distruşi», în timp ce Thomas Münzer pledează singuratic şi neînţeles pentru coeziune.

« Ţăranii vor fi în cele din urmă distruşi» — anunţă cu sălbatică bucurie Johann de Saxa, cu prilejul deschiderii celei de-a doua şedinţe a Parlamentului german, în timp ce ţăranii realizează cu durere pierderea. Münzer cheamă din nou la luptă, în timp ce Luther le strigă « Bandiţi» şi « Oameni ai fărădelegii». Pe scenă trec acum nobilii, tîrînd după ei cadavrele ţăranilor ucişi. Papa se reîntoarce dezamăgit la Biblie, Jacob Fugger şi Friedrich de Saxa cîntă un imn de slavă capitalului Iar deasupra lor, într-un vîrf de lance, se clatină capul lui Thomas Münzer.

Indicaţiile lui Dieter Forte pentru acest final dramatic dar mobilizator în acelaşi timp, sînt următoarele: « La sfîrşitul litaniei lui Fugger se ridică Luther, nevastă-sa, prinţii şi cîntă... În timpul cîntului coboară şi se aşează în mijlocul scenei. Acoperă decapitarea lui Münzer. În spatele lor se aud strigăte de durere. Se cîntă mai tare. O

https://biblioteca-digitala.ro

secure lovește un butuc. Ei cîntă mai tare. Capul lui Münzer ridicat în vîrful unei lănci apare în spatele lor.» Sugestia autorului a devenit imagine scenică în cele mai variate modalități. La Freie Volksbühne, suportul podiumului din mijlocul scenei s-a transformat într-o uriașă roată, de spițele căreia a fost schingiuit eroul; la Köln, Hansgünther Heyme l-a pus pe Luther să învîrte roata torturii, rostindu-și totodată cele mai reacționare pasaje din catehismul său.

Inspirația din evenimentele Reformei și ale războiului țărănesc german a dat în secolul XVIII o dramă eroică, iar în zilele noastre un pamflet social-politic. La început au fost cavalerii cu patimi romantice dar ei au cedat locul în zilele noastre gînditorilor, lui Martin Luther și Thomas Münzer.

Martin Luther a fost omul burgheziei și istoria se desparte de el condescendent, batjocoritor, în timp ce importanța și semnificația lui Thomas Münzer crește odată cu conștiința revoluționară a lumii.

Friedrich Wolf l-a lăsat pe Thomas Münzer, în drum spre moarte, zdrobit fizicește, dar cu credința în suflet și speranța în ochi, în timp ce asculta tristul cîntec al studenților vagabonzi:

M-am născut prea devreme,
Iată-mi nenorocul
Dar mîine, fericirea mea se va ivi.

La Dieter Forte, asasinatul mîrșav se consumă, dar revoluționarul rămîne un exemplu mobilizator, în timp ce hulpavul Luther urmează să-și petreacă zilele alături de mărginita lui nevastă, grăsimea și lăcomia acoperind amintirea predicatorului și a reformatorului.

Aristotel a subliniat necesitatea împlinirii catharsis-ului tragic, prin deznodămînt. Poate niciodată finalul n-a jucat un rol atît de mare ca în definirea celor doi eroi pe care i-a dat Germania secolului al XVI-lea. Revoluționarul rămîne nemuritor datorită sfîrșitului său de martir, pe cînd reformatorul sfîrșește banal, prozaic, îngrășîndu-se alături de o fostă călugăriță.

Mitologia greacă a dat lumii zeci de eroi care au ocazionat meditații îndelungi pe marginea destinului și a condiției umane. Miturile lumii noastre sînt făurite însă din fapte sociale și politice, din mișcările revoluționare, din răsturnările și schimbările de forțe. Plecînd de la ele, poeții reușesc să dea lecții de curaj și demnitate, arătînd limpede faptul că omul se definește în fața marilor obligații sociale, înțelegînd adevăratele imperative ale istoriei, luptînd pentru dreptatea celor mulți.

Și războiul țărănesc german aparține fără îndoială acelor momente ale istoriei moderne, care au reușit să-și găsească un loc emoționant și convingător în teatrul contemporan.

https://biblioteca-digitala.ro

LITERATURA
și
EVENIMENTUL

Pămîntul Vietnamului, pînă mai ieri sfîrtecat de bombe, pîrjolit de flăcările războiului, de sîngele fiilor săi, cunoaşte după multe triste anotimpuri, în fine o primăvară a freamătului constructiv, paşnic, mobilizînd forţele naţiunii în opera de refacere şi normalizare a vieţii. Știrile venite prin benzile teleimprimatoarelor şi mai ales a imaginilor răspîndite prin intermediul marelui şi micului ecran în jurnalele de actualităţi vorbesc despre o impetuoasă ofensivă colectivă împotriva urmelor lăsate de măcel, — desigur a acelor urme sub forma distrugerilor de clădiri, drumuri, poduri, a căror grabnică reconstrucţie vine să înlăture spectacolul devastării agresive, fără a şterge însă din suflete durerea, suferinţa atîtor şi atîtor jertfe omeneşti, durere şi suferinţă depăşite doar de fermitatea acelui sentiment al demnităţii omeneşti şi integrităţii naţionale, victorios suprem în confruntarea cu forţa dezlănţuită a armelor. Mai puternică decît toate gurile de foc agresive s-a dovedit această omenească, profundă şi inepuizabilă energie lăuntrică a patrioţilor vietnamezi, exprimată în limba lor prin două cuvinte-talisman: *dàng-hoàng*, însemnînd încrederea fraternă, speranţa îndîrjită, calma înţelepciune a lucrului împlinit.

Pentru a înţelege dimensiunile exacte ale acestei energii, care a hotărît pacea, sancţionată în cele din urmă la masa tratativelor, întoarcem îndărăt cîteva file din dosarul numeroaselor documente răspîndite în toată lumea, purtînd încă pecetea fierbinte, deloc literaturizată, a cumplitelor împrejurări. Cînd pe o asemenea filă de pildă, se află consemnată cumplita coincidenţă a comemorării festive a lui Cervantes într-o zi cu peste o sută şi treizeci de raiduri aeriene vrăjmaşe, proba invincibilităţii este făcută şi nu mai e nevoie de nici o demonstraţie pentru a pricepe că, odată pacea dobîndită, ţara şi oamenii săi vor renaşte şi vor cunoaşte iar bucuriile muncii rodnice, creatoare, în rînd cu celelalte popoare dornice de mai bine — san cum spun vietnamezii : *dàng-hoàng*.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Ho Și-Min

https://biblioteca-digitala.ro

MADELEINE RIFFAUD

NORD-VIETNAM

SCRIS SUB BOMBE

În cei doisprezece ani, copacii din parc au crescut, au fost plantate flori mai strălucitoare. Dar, în zorii acestei zile de august 1966, cînd o sută patruzeci și două raiduri de bombardiere aveau să aibă loc asupra Vietnamului de Nord, intru în aceeași încăpere de odinioară, de la parter, cu ferestrele spre grădină. Aceiași trandafiri sînt pe masă.

Ca de obicei, președintele Ho Și-min își face apariția dinspre parc, venind nu se știe exact de unde. Ultimul meu reportaj la Hanoi datează din 1955. Dar, după atîția ani, cel pe care toată lumea îl numește « unchiul Ho» nu s-a schimbat. Îmbrăcat într-un costum cafeniu de țăran, pare înapoiat din călătorie, sau gata de plecare.

Luăm cafeaua împreună. Megafonul, anunțînd prealarma, ne înștiințează că cinci avioane inamice se află în clipa de față la douăzeci de kilometri de capitală. Un « Mig 17» se rotește deasupra noastră, umbrind soarele. Și unchiul Ho se încăpățînează să mă exaspereze: refuză categoric să-mi acorde un interviu, oprindu-mi mîna cînd vrea să apuce stiloul.

Or, este absolut imposibil să rezumi o întrevedere cu președintele Ho Și-min. Are un fel de-a vorbi care-i aparține doar lui, foarte simplu, foarte direct, foarte popular. De îndată ce te afli în fața lui, ai impresia că ești în familie. Îl auzi povestind, îi răspunzi, îi spui lucruri pe care n-ai îndrăzni niciodată să le încredințezi nici unui șef de stat de pe lume; îi asculți sfaturile. Și pe urmă, așa cum a venit, unchiul Ho se întoarce la lucru.

Te regăsești singur în mica încăpere dînd spre grădină, cu obrajii roșii ca și cum ai fi stat în fața flăcărilor, cu un trandafir în mînă: e, parcă, același trandafir de-atunci.

... Phu Xa, te-am cunoscut în sezonul Tet-ului, sub burnița înghețată, dar cînd toți piersicii știu că primăvara vine, și înfloresc împreună. M-am plimbat, la fel ca toți locuitorii Hanoiului, duminica, prin grădinile tale, prin plantațiile tale de duzi. M-am amuzat privind gogoșile viermilor de mătase, am mîncat trestia de zahăr și lămîile

* MADELINE RIFFAUD: *Au nord Viêt-nam (écrit sous les bombes)* ed. Juliard, 1967. Fragmente.

https://biblioteca-digitala.ro

tale, am cumpărat iasomia şi lotuşii tăi. Şi tu erai de asemeni, tu, care nu ştiai, Phu Xa, un obiectiv militar de distrus, ameninţînd securitatea Statelor Unite.

Pentru a scăpa de radare, de rachete, de DCA[1], bombardierele au venit în zbor razant. Au văzut bine digul de la Na Than, o bombă de-o tonă şi cinci l-a străpuns. Au văzut bine satele. Au aruncat bombe cu bile şi au fugit: raidul n-a durat mai mult de-un minut.

Victoria americană de astăzi, răzbunare, mai degrabă (toate aceste raiduri inutile asupra Nordului seamănă cu acte ale unor învinşi): cîteva straturi de legume sfîrtecate de bombele cu bile, colibe de paie prăbuşite ca nişte castele de cărţi, cei şase copii ai domnului Luy, ucişi împreună, înşiraţi pe pămînt, cu carnea şi vestmintele străpunse de găuri aproape invizibile, ca şi cum ar fi fost numai zgîriate de mărăcini. Moartea supersonică e tehnicoloră: florile şi maţele grădinarilor, amestecate cu ţărînă, negrul lemnului incendiat, sîngele proaspăt pe frunzele verzi ale bananierilor, sub un cer de-un albastru fără milă...

Un tînăr vietnamez, aproape un copilandru, filmează lîngă mine cu o cameră de amator. Pleoapele îi sînt roşii, dar mîna nu-i tremură. Filmează hamacul sfîşiat şi pe copilul care dormea în acest hamac în momentul raidului, cu crucea sa aurită la gît, şi pe sora mai mare care legăna copilul: un val de plete ca abanosul curgîndu-i de pe frunte pe tunica înflorată, cu jumătate din obraz smuls.

O filmează pe bunica aţintindu-şi ochii întrebători asupra cadavrului fiului său, şi strigîndu-l cu glas tare, aşa cum se cuvine după vechile obiceiuri, pentru a chema sufletul răposatului înainte de îngropăciune. Pe bătrîna care se agaţă de toţi cei care trec, pentru a repeta: « Trebuie să ne răzbuni, băiete, trebuie să răzbuni datoria de sînge».

Un şofer de camion, numit Vu Van Duy (nu ştiu de ce, în după amiaza aceasta am notat maşinal toate numele)... Coliba de paie este o gaură roşie din care răsare o bicicletă sfărîmată, purtînd, intact, un scăunaş de bambus pentru copil, meşterit în casă. O carte, al cărei titlu nu-l voi şti niciodată, a zburat în vîrful unui piersic, deschisă. Un rest de altar al străbunilor, un abajur, un ceainic... Omul care scormonea în pămînt, se ridică cu ceainicul în mîini, ne priveşte fără să ne vadă, şi ne spune: « Au murit toţi. Şi ceaiul lor încă nu s-a răcit».

... Duminică 4 septembrie, într-un cartier mărginaş al capitalei, am avut ocazia să văd, sărind cu paraşuta, pe un pilot, a cărui escadrilă bombardase Dong Anh-ul, lovit pentru a doua oară în douăzeci şi patru de ore. Avionul său era al şaselea doborît în ziua aceea în Vietnamul de Nord, din care trei, de către Apărarea Anti-Aeriană din Hanoi.

... În buzunarele sale, pentru a-l ajuta « să ţină piept», exista un joc de cărţi bizar. Prima reprezenta o imagine pioasă: două mîini împreunate, şi pe verso — textul « Tatălui nostru»... Celelalte cărţi descriau, fiecare, o plantă de supravieţuire sau o plantă veninoasă: desene în culori, reţete de bucătărie permiţînd, eventual, să consumi în junglă pesmeţi de lotus sau de ghindă sălbatecă... Mai era acolo un post de emisie, rachete, oglinzi şi aparate de semnalizat, şocolată, un revolver, cuburi de supă, o plasă împotriva ţînţarilor, chinină, pastile de polivitamină, un fular roz fosforescent, fire de nylon pentru pescuit, un pumnal, foarfeci, un bisturiu, pansamente, bancnote de un dolar, săculeţi de coloranţi pentru apa de mare,... o stranie bucată de ştofă, pe care un soldat vietnamez a botezat-o « steagul cerşetorului».

E vorba de o bucată de nylon de formă dreptunghiulară, ornată în partea de sus cu drapelul american. Dedesubt, redactat în paisprezece limbi, textul următor: « Sînt

[1] Apărarea Anti-Aeriană

https://biblioteca-digitala.ro

cetăţean american. Nu vorbesc limba dumneavoastră. Din nenorocire, sînt obligat să vă cer să mă ajutaţi să-mi găsesc de mîncare, un adăpost şi protecţia dumneavoastră. Aveţi amabilitatea să mă conduceţi la cineva care să vegheze asupra securităţii mele, şi să se ocupe de întoarcerea mea în ţară. Guvernul meu vă va recompensa...»

Versiunea vietnameză se adresează populaţiei cu aceste cuvinte: « Onoraţi domni şi doamne...»

Inutil să precizăm sentimentele pe care le pot încerca « onoraţii domni şi doamne», cărora tocmai li s-au bombardat locuinţele, şcolile, digurile, cînd citesc o asemenea jalbă în mîinile unui pilot doborît în flagrant delict de asasinat...

Hanoi ... august

Lucram la Casa Scriitorilor de pe strada Nguyen-Du, cînd am fost anunţat că un tînăr doreşte să mă vadă. Era un băiat de vreo douăzeci şi doi, douăzeci şi trei de ani, puţin cam prea slab, puţin cam prea palid, cu o şuviţă pe frunte, cu ochi foarte blînzi, nişte ochi pe care mi se părea că-i mai văzusem undeva.

Mi-a spus: « Sînt eu, Chinh, v-am găsit».

Băieţelul pe care-l căutam devenise un bărbat.

Acum doisprezece ani, veneam din Europa şi vizitam una din casele destinate, la Hanoi, orfanilor. Aşa l-am cunoscut... M-am întors adesea în oraşul plin de copii care mi se păreau, pe drept cuvînt, extraordinari. Şi Chinh, cel mai plăpînd, cel mai bolnăvicios, fragil cum ţi-l închipui pe « micul prinţ» al lui Saint-Exupéry, m-a luat, în cele din urmă, în grijă. Avea pe atunci nouă ani.

... Se află acum în convalescenţă, lîngă Marele Lac, la Hanoi. Fireşte, este grăbit să se întoarcă la Haiphong. În aşteptare, studiază. Toată lumea studiază, neîncetat, în Vietnam, indiferent de funcţia pe care o ocupă.

« Am cerut să fiu admis în rîndul voluntarilor, îmi povesteşte Chinh, fixîndu-şi asupra mea aceeaşi privire, foarte blîndă, de odinioară. Sînt membru de partid. Doream să particip la bătălia pentru căile de comunicaţii. Am făcut jurămîntul « celor trei: gata pentru», dar se pare că sînt mai folositor în producţie, la uzină, decît în armată sau pe drumuri».

— Explică-mi şi mie, te rog, băiatule, ce înseamnă asta: « cele trei: gata pentru», « cele trei sarcini.», « cele două : bine să». Trebuie să mărturisesc că nu prea pricep...

Artileria Anti-Aeriană trăgea de cîtva timp în direcţia sudului. Ne-am urcat pe terasă pentru a privi, prin noapte, traiectoriile obuzelor.

Apoi, la fel ca altădată, Chinh mi-a explicat, cu surîsul său amabil, a.b.c.-ul vieţii:

« Milioane de tineri s-au înscris aici, în Nord, ca să urmeze mişcarea « celor trei: gata » împotriva agresiunii americane. Asta înseamnă: gata de luptă, gata pentru munca în producţie, gata să mergi indiferent unde, pentru indiferent ce misiune, la chemarea Patriei.

Mişcarea « celor trei obligaţii», sau a « celor trei responsabilităţi» le priveşte pe femeile, care se angajează să presteze munca în producţie în locul soţului sau al copiilor plecaţi în armată, să ţină gospodăria singure în absenţa celor din urmă, ca să-i scutească astfel de orice grijă casnică, şi să servească frontul cînd o cer împrejurările.

« Cele două: bine»? Vreţi să vorbiţi fără îndoială de o lozincă a DCA-ului: « să lupţi bine, să te adăposteşti bine, în vederea unui război lung».

Această formulare, cu care ne-am obişnuit de secole, ne permite să reţinem cu uşurinţă ce trebuie să facem.

Mai există, de asemenea, începînd cu acest an, un sfat pentru tinerele fete: « cele trei: nu încă», îmi explică Chinh rîzînd. Le ştiţi? Dacă eşti pe cale să te îndrăgos-

https://biblioteca-digitala.ro

teşti, spune-ţi: «nu încă» Dacă eşti logodită şi vrei să te măriţi: «nu încă». Căsătorită, dacă îţi doreşti un copil: «nu încă»...

În timp de război, observă Chinh, este rezonabil să aplici ultimele două puncte. În ce priveşte pe primul ... nu poţi să faci nimic, nu-i aşa?»

Şi, judecînd după îmbujorarea obrajilor presupun că are pe cineva undeva, poate la Haiphong...

Una din caracteristicile Vietnamului, ţară tropicală, este marele număr de cursuri de apă pe care le ai de traversat, chiar pe o distanţă mică: cinci poduri la kilometru în partea Vinh-ului... E recordul.

O distanţă nu se măsoară în kilometri, ci numărînd podurile şi bacurile: de fiecare dată, trebuie să-ţi rişti viaţa pentru a le traversa.

Bacurile au fost bombardate de zeci de ori. Se întîmplă să te şi afli deasupra apei, cînd te reperează rachetele. Asta ni s-a întîmplat la ieşirea din Nam Dinh, foarte aproape de-o cale ferată. Am fost uluită de rapiditatea cu care vîslaşii au adus înapoi bacul la mal, şi l-au camuflat, în timp ce noi am izbutit să ne risipim la timp. Alte dăţi, nu există altă soluţie decît să înaintezi, totuşi, trăgînd cu puşca în avioanele în picaj, pentru a le speria şi a le face să rateze obiectivul.

Într-o noapte, la fel ca în alte nopţi, am fost nevoiţi să deviem pe un drum clandestin, lîngă Phu Ly[1]. Maşina noastră era blocată, în aşteptarea unui bac, împreună cu sute de persoane care trebuiau, de asemenea, să treacă fluviul. Era o aglomeraţie enormă, în beznă, în mijlocul unor bucăţi de ziduri, ciopîrţite de un atac care părea recent. Trebuia să-ţi aştepţi rîndul o oră sau două. Deodată, rachetele au coborît din cer în direcţia sudului, pe urmă altele, la dreapta, pe malul fluviului. Dacă avioanele detectau mulţimea blocată acolo... Fiecare tăcea, nu aveai altceva de făcut decît să aştepţi.

Atunci, undeva în noapte, cineva a început să cînte. Era un glas foarte dulce şi foarte tînăr, un glas de femeie puţin răguşită. O altă voce, în spatele nostru, a reluat refrenul. Un flaut s-a adăugat concertului, unul din acele flaute cu opt găuri pe care soldaţii le poartă, cu toţii, în raniţa lor.

Cîntecul o dată terminat, flautul a început un alt cîntec, dar vocea calină a strigat: « Nu ăsta, bădie, nu-i ştiu cuvintele».

Nimeni n-a văzut la chip pe cea care cîntase, nici pe băiatul care-o acompaniase, la flaut, într-o seară, sub bombe, aşteptînd bacul.

Cînd traversezi un fluviu, pe un pod sau cu un bac, eşti întotdeauna grăbit să ajungi pe ţărmul celălalt. Totuşi, există bărbaţi şi femei, a căror muncă constă în a rămîne toată noaptea pe acest pod sau pe acest bac, pentru a asigura circulaţia. De abia dacă le distingi figura. Numai silueta lor se profilează pe cerul colcăind de licurici şi de stele primejdioase. Cînd treci, îi saluţi.

« Hei, camarade, la ce oră ai fost bombardat? » « La şapte, două F-105», răspunde cel care păzeşte podul.

Şoferii îmi spun: « Ce părere aveţi? Nu-i aşa că băieţii de la bacuri şi de la poduri sînt nişte eroi?» Iar cei de pe bacuri şi de la poduri mă trag într-un colţ, ca să-mi spună: « I-aţi văzut pe şoferii de pe camioane? Dar pe mecanicii de locomotive? Sînt formidabili! Se joacă de-a v-aţi ascunselea cu « Johnsonii» ziua şi noaptea, fără pic de teamă...»

Voi păstra totdeauna nostalgia acestor drumuri de război, nu din pricina unei dragoste bolnăvicioase pentru risc sau senzaţional, ci din pricina fraternităţii, care

[1] Phu Ly (10 000 locuitori, artizanat, la 50 Km de Hanoi) nu mai există. «Lovitura de graţie» s-a dat la 2/X/1966...

https://biblioteca-digitala.ro

domnește aici între necunoscuți, din pricina fermității, răbdării populare, pe care o descoperi aici la fiece pas...

Stăpîni, după Dumnezeu, pe convoaiele lor, conducătorii de locomotive trebuie să ia adesea, repede, hotărîri angajînd viața a sute de persoane. Faptul s-a întîmplat, recent, cu cei de la 357. În gara X..., în august, atunci cînd toți pasagerii se și aflau în tren, o alarmă! După regulament, toată lumea trebuia să coboare și să intre în adăposturi. « Totuși, povestește Nguyen Cong Di, nimeni nu se mișca. Călătorii aveau încredere în noi și rămîneau calmi. Am hotărît să părăsesc imediat gara, depășind în viteză avioanele. La lumina lanternei electrice, am văzut că nu erau decît șapte kilograme de presiune. Era noapte, totul cufundat în beznă. Cum să deschid cazanul ca să-l încarc cu cărbuni, fără ca flacăra să fie reperată din cer? Cu o placă de tablă și cu vesta mea ca ecran, am riscat totul pentru tot... Mă gîndeam la soldatul care a astupat cu propriul său corp o gaură de tun în toiul unei lupte.

Aveam exact presiunea necesară pentru a porni, cînd rachetele luminoase au căzut peste orașul pe care tocmai îl părăsisem. Pentru a evita să țîșnească fum, am

https://biblioteca-digitala.ro

alunecat pe pantă. Pe urmă, am încărcat cazanul cît trebuia... Este o tehnică a noastră cu care ne-am obişnuit.

Americanii şi-au aruncat bombele pe gară, cînd noi ne aflam la o distanţă de opt sute de metri. Staţia următoare nu era decît la zece kilometri şi nu ne aştepta atît de devreme. Pîndindu-mi semnalele, DCA-ul a tras pentru a ne preveni că avioanele bîntuiau pe acolo. Căutau trenul. Pe noi ne urmăreau, fiindcă ne rataseră la oprirea precedentă. A fost o călătorie agitată, cu schimbări de itinerariu, transbordări, fente la adresa adversarului... În sfîrşit, toată lumea a ajuns cu bine: eram şapte sute de călători în noaptea aceea».

« Un alt camarad, Tihn, s-a sacrificat, povesteşte Di, pe locomotiva nr. 418, lîngă Viet Tri. Avioanele reperaseră convoiul său oprit. Tinh îşi obligă echipa să se culce sub locomotivă. « Misiunea voastră este să rămîneţi în viaţă, pentru a conduce peste cîteva clipe trenul». El însă, cu puşca, pe acoperişul maşinii, deschise focul asupra avioanelor care veneau în picaj furios. De la primul val, piciorul drept îi fu retezat de o bombă cu bile. Căzut, se tîrî pentru a detaşa locomotiva (vagoanele erau goale). O rafală îi tăie ambele picioare. Cînd camarazii îl găsiră, îi mai rămăsese un glonţ pe ţeava puştii. Tinh se ţinea încă în poziţie de luptă.»

Nevasta lui Tinh este muncitoare într-o uzină din Hanoi. Rămîne singură cu patru copii mici. În memoria soţului său, echipa în care lucrează şi-a sporit randamentul timp de o săptămînă. Aici, doliul ia forma luptei.

Notiţe luate la cursul de alocuţiune al primului ministru, domnul Pham Van Dong, la «Simposionul pentru apărarea purităţii şi clarităţii limbii vietnameze», la Hanoi :

« Limba noastră este frumoasă, cum e frumoasă lumina. Frumoasă pentru că sufletul poporului vietnamez e foarte frumos, pentru că luptele, pe care le-a dus din antichitate pînă în zilele noastre, sînt nobile, grandioase şi, la rîndul lor, de-o incomparabilă frumuseţe.

Cele două surse de frumuseţe şi de bogăţie ale limbii noastre rezidă în faptul că ea e limba marei mase a poporului, plină de sentimente, de imagini, de culoare şi de muzică, spirituală şi încărcată de sensuri. În acelaşi timp, ea e limbajul artei şi al literaturii, al celor mai mari poeţi de odinioară, ca Nguye Trai, Ngueyn Du.. al poeţilor şi scriitorilor contemporani, din Nord şi din Sud. Valoarea, particularitatea, esenţa însăşi a limbii vietnameze sînt rezultatul unui lung proces, al unor lungi eforturi de îmbogăţire şi şlefuire.

...Cîte versuri nu sînt, în acelaşi timp, tablouri desăvîrşite şi delicioase bucăţi muzicale, bunăoară, cele ale lui Nguyen Du, schiţînd portretul lui Tu Hai:

Guom Dan nua, ganh, non sông môt chéo :
Purtînd pe umăr sabia şi viola,
Singur în barcă,
Porneşte sub vastul cer...

Aceste versuri de opt cuvinte schiţează silueta eroului legendar, un ideal de viaţă şi un tablou de mare frumuseţe.

... Eu ştiu că, la ora actuală, un anumit număr de camarazi sînt pe cale să redacteze o gramatică vietnameză, ceea ce e foarte bine. Dar cum să procedăm?

Avem regimul nostru revoluţionar, avem o strategie a noastră a războiului popular, politica noastră de dezvoltare economică, culturală, şi, pînă la oricare problemă privînd modul nostru de viaţă, cum e cultura orezului, arhitectura locuinţelor noastre, croiala vestmintelor noastre, prepararea mîncărurilor noastre... ne luăm drept bază condiţiile naturale ale ţării noastre, practica noastră revoluţionară, realitatea socială a poporului nostru. Acestea sînt, în acelaşi timp, metodă de gîndire, un mod

https://biblioteca-digitala.ro

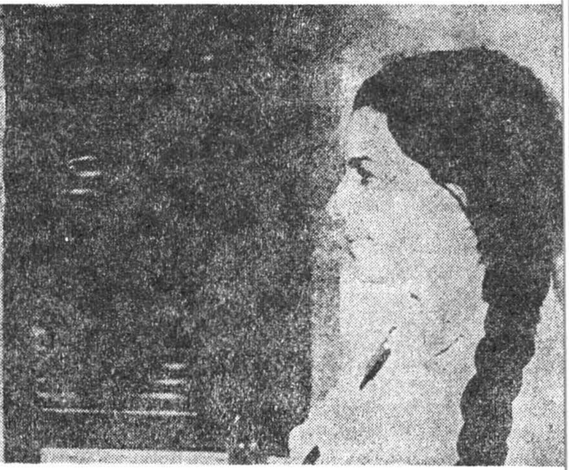
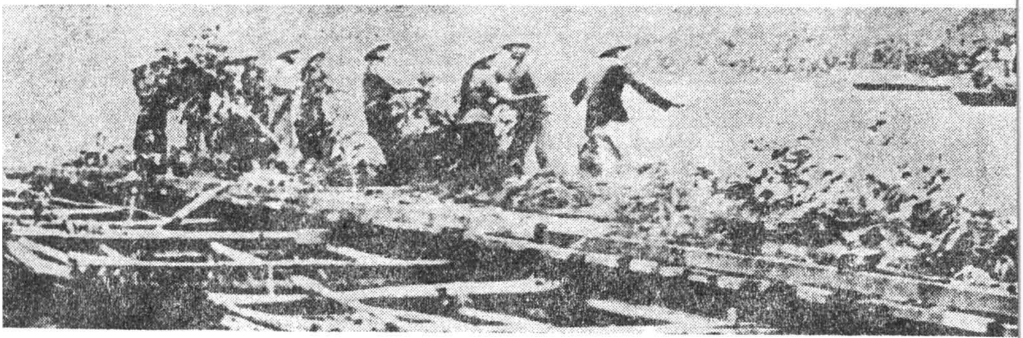
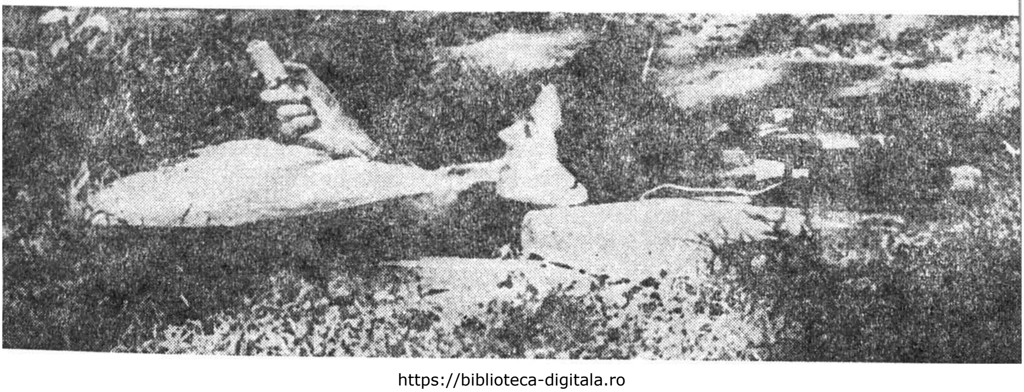
https://biblioteca-digitala.ro

de studiu şi de căutări pentru gramatica Vietnamului. Trebuie să ne luăm ca punct de plecare această realitate, care e limba vietnameză...»

Miniştrii şi ministrul adjunct al Educaţiei naţionale asistau la acest simpozion, la care a fost evocată reforma învăţămîntului, acum în curs. N-am recopiat aici decît cîteva fraze dintr-o expunere extrem de documentată şi a cărei lectură a durat peste un ceas. A fost urmărită cu atenţie de confraţii mei din Uniunea Scriitorilor şi din Uniunea Ziariştilor. Erau prezenţi intelectualii cei mai de seamă ai Vietnamului (Academicienii, cum s-ar zice la Paris).

În toiul escaladei americane împotriva oraşelor, Vietnamul de Nord n-a uitat să celebreze aniversarea poetului său naţional, Nguyen Du. Nici măcar, pe cea a lui Cervantes. (În ziua aceea avuseseră loc o sută treizeci şi şase de raiduri americane).

Membrii institutelor, însărcinaţi cu redactarea gramaticii şi a dicţionarelor vietnameze, îşi continuă lucrările în colibe, amenajate pentru ei, undeva la ţară sau în pădure...

Vietnamul este o ţară, al cărei preşedinte îşi trimite urările, ordinele de zi, sub formă de poeme, şi îşi termină adeseori discursurile în versuri. Ho Şi-min stăpîneşte la fel de bine limba vechilor oameni de litere, ca şi formele de expresie populară.

... De asemenea, « unchiul» scrie articole aproape în fiecare săptămînă, în special bilete povestind mici istorioare savuroase, care seamănă cu nişte fabule. Cele pe care le-am putut citi erau toate scrise în cinstea vreunui ţăran pierdut în masa eroilor anonimi, pe drumuri, în orezărie. Nici unul din aceste articole nu e semnat, dar cei din Hanoi nu se înşeală recunoscînd, îndărătul tuturor pseudonimelor, stilul lui Ho Şi-min.

... Cu cît e lupta mai aprigă, cu atît vietnamezii par să aibă mai multă nevoie de poezie. Ea le e necesară ca strachina de orez. Asta s-a întîmplat întotdeauna, de secole întregi, din adîncul timpului, cînd cîntecele transmise din gură în gură ţineau loc de jurnal pentru masa analfabetă şi-i biciuiau pe feudali « ca o sută de mii de nuiele».

Mă gîndesc uneori la această frază a lui Arthur Miller: « Cînd bubuie tunul artele mor». În rîndurile rezistenţei, se produce inversul: în satele subterane din zona a patra, ca şi în oraşele martire ca Nam Dinh, reprezentaţiile trupelor teatrale locale, sau venite din capitală, n-au cunoscut niciodată un succes atît de mare. O cîntăreaţă de la « Radio Hanoi» îmi povestea ieri, că oamenii dintr-un sat, aflat lîngă un pod atacat în fiecare zi de aviaţia americană, auzind de sosirea ei, le-au cerut servanţilor de la DCA: « Nu lăsaţi astăzi avioanele să coboare. Dacă se poate, nu angajaţi lupta. Goniţi-le numai, sîntem atît de dornici să auzim muzică.»

Carnetele soldaţilor şi tinerilor din brigăzi sînt împînzite de poeme cu o scriere strînsă, evitînd marginile, astfel ca să conţină cît mai multe texte, fără să li se îngreuneze bagajul.

Poeţii din Vietnam sînt oameni fericiţi, pentru că se simt necesari şi iubiţi. Unii au tiraje de sute de mii de exemplare. Nimeni, care să nu ştie pe dinafară versuri de To Huu, în Sud ca şi în Nord.

Xuan Diêu îmi povesteşte că, în iunie, s-a dus la Vinh, ca să recite poeme muncitorilor de la poştă şi telecomunicaţii. « Am dat o primă reprezentaţie, spune el, pentru o sută de combatanţi, dintre acei care rămîn neclintiţi la centrala telefonică sub bombe, sau repară liniile sub aversele de foc. Patru zile mai tîrziu, bombardierele au revenit, producînd stricăciuni serioase oraşului, centralei electrice, castelului de apă. Zi de zi, s-a bătut oraşul. Seara, la lumina unei lămpi micuţe, îmi reparam bicicleta ca să mă întorc la Nam Dam, cînd doi oameni au venit să mă caute: în sala de festivităţi mă aşteptau o sută de persoane, care doreau un nou recital de poeme...»

https://biblioteca-digitala.ro

« În timpul cînd Vietnamul, continuă Xuan Diêu, sărbătorea aniversarea poetului nostru național, Nguyen Du, am plecat să țin o serie de conferințe la Hung Yen, în sate, cantonamente, școli. Or, în noaptea cînd trebuia să țin ședința de deschidere, a început să bată vîntul de nord-est; ploaia desfundase toate drumurile. Frigul era pătrunzător; era întuneric și trebuia să traversăm o apă pentru a ajunge la casa comunală. Comitetul de organizare, și cu mine, ne-am fi simțit onorați de prezența unei sute de persoane... La lumina a două lămpi anti-vînt, în valurile fumului de tămîie, am numărat peste trei sute de auditori, veniți pe jos, dintr-o regiune aflată la zece kilometri distanță, șiroind de ploaie, cu picioarele goale sub pantalonii suflecați, murdari de noroi. Țăranii noștri sînt atît de îndrăgostiți de poezie că se duc spre ea, între două lupte, pe linia de foc.»

Iată un secol și jumătate de cînd, în satele vietnameze, femeile își leagănă pruncul cu versurile lui Nguyen Du, ele, care nu putuseră pînă în ultimii ani, să aibă o carte în mînă.

« Tocmai în rîndurile poporului a fost cel mai bine înțeleasă opera poetului național», scrie Nguyen Dinh Thi într-un studiu apărut recent. « Poporul este cel care i-a asigurat o viață nemuritoare în sufletul națiunii». El propune o explicație a acestei popularități: « Nici o pictură nu denunță mai energic regimul feudal... Vedem aici dragostea tenace, cufundată în nenorocire de către feudali și puterea banului. Toți oamenii de inimă sînt azvîrliți în noroi și rușine. Dar în această noapte deasă, care descrie istoria lui Thuy Kieu, sclipește permanent nădejdea într-un viitor mai bun, mai just. Indivizii inumani, ingrați și cruzi, sfîrșesc prin a fi pedepsiți. Cei onești, după ce au înfruntat vînt și ploi, ajung în cele din urmă la o soartă mai bună.

Se poate crede că această încredere nu e decît o naivitate și că întîlnirea dintre amanți, care încheie povestea, este doar o anexă artificială. Dar pentru mine, afirmă Nguyen Dinh Thi, tocmai această speranță, acest optimism fac forța fără limită a poporului...»

« În istoria lui Thuy Kieu, pe care am putea-o defini ca o « Tristan și Isolda» vietnameză, poporul a descoperit frumusețea vieții, a țării sale, a diminețiilor și a serilor, a drumurilor fără sfîrșit, a munților și mărilor, a rîurilor și a fluviilor, a « fîntînii de aur în care tocmai au căzut frunze de platan». Dar, mai mult decît atît, frumusețea figurilor, a sufletului omenesc, a dragostei eterne, « ca floarea de nufăr care, ruptă chiar, rămîne legată de tijă prin firele sale lungi». Frumusețea amintirilor și bucuria reîntîlnirilor, frumusețea eroismului:

Privind imensul orizont al cerului și-al mării,
Își încinge sabia, pune șaua pe cal
și pleacă...»

E de admirat că, prin gaze și război chimic, sub raidurile bombardierelor uriașe și a tone de bombe explozive, generații de combatanți mai găsesc un ecou visurilor lor, certitudinilor, într-un poem de dragoste, transmis oral de o sută cincizeci de ani.

Și, de asemenea, că un intelectual vietnamez care știe perfect limba noastră, Nguyen Khac Vien, și-a găsit timp, a avut voința ca, în plină agresiune americană asupra țării sale, să ne dea o nouă traducere franceză a operei lui Nguyen Du.

Duminica la Hanoi. Este ziua în care, între două îndatoriri, rudele și prietenii își fac vizite; Thuan vine la mine, în amurg, cu soția. Îmi spune: « Am vrut să vă aduc flori, dar e prea tîrziu. Nu poți oferi flori care dorm».

Bate cineva la ușă și-l recunosc cu oarecare greutate pe noul vizitator. Este un « sudist», care nu-și ascunde emoția de-a mă revedea. Încă un prieten pe care nu l-am

https://biblioteca-digitala.ro

întîlnit din 1951 (Diep Minh Chao, pictor şi sculptor celebru în Vietnam, a făcut parte şi el din delegaţia ţării sale la Festivalul Tineretului de la Berlin).

I-au trebuit atunci mai multe luni ca să străbată Vietnamul, pe jos, de la Sud la Nord, prin război şi să treacă frontiera.

Îmi amintesc de-un tînăr de-o slăbiciune transparentă, care ne arăta la Berlin desenele sale, făcute pe-o ciudată hîrtie de bambus, confecţionată de mînă, suavă ca o aripă de fluture.

Lipsiţi total de material, artiştii din prima rezistenţă foloseau, pentru pictură, minerale pisate şi subţiate cu apă, plante, fumul care rămîne pe oale, şi chiar acest remediu de culoare galbenă, chinacrina, atît de rară pe atunci şi atît de preţioasă pentru bolnavii de friguri. Soldaţii se lipseau de ea ca pictorul să-i poată face să trăiască, să eternizeze Revoluţia pe pînză.

Astfel a fost posibilă prima expoziţie a pictorilor din rezistenţă, în pădurea Vietbacului.

Nimic nu-l oprea pe Chao cînd era cuprins de inspiraţie. Muzeul din Hanoi mai păstrează de el, o schiţă, făcută în *maquis*-ul din Sud, cu sînge luat din braţul său stîng.

...Aici, fiecare întîlnire seamănă cu un adio.

Scriitorii şi artiştii din generaţia lui Chao îşi pun pe umeri, încă odată, raniţa lor de soldat din prima rezistenţă.

În Vietnam, « onoarea poeţilor» este de-a scrie şi de-a participa la luptă în prima linie de foc.

X..., unul din scriitorii cei mai iubiţi din Vietnam, pleacă mîine să-şi întîlnească unitatea pentru toată durata războiului. Îşi duce în bagaj un roman neterminat. Este un om de peste patruzeci de ani, a cărui sănătate a fost încercată de războiul precedent. Acolo, unde-l cheamă datoria, un oarecare pilot de bombardiere, cititor de benzi desenate, poate să-l zdrobească într-o clipă, pe el şi opera sa viitoare. X... îmi spune liniştit că socoteşte să-şi termine cartea într-un an, şi că şi-a făcut un plan de lucru pentru următorii opt ani.

Am întîlnit cineaşti care filmau diferitele monumente din capitală. Pagoda antică cu o singură coloană, ca şi construcţiile noi. « Pentru arhivă, mi-au explicat ei. Vrem să lăsăm această amintire generaţiilor viitoare...»

În această săptămînă, echipe de tineri au curăţat şi netezit cu grijă malurile Lacului Săbiei.

Există, aici, un mod foarte subtil de comportare faţă de un oraş pe care îl vei apăra scump, dar pe care te-ai obişnuit să-l consideri ca şi distrus de bombardamentele americane.

Ai faţă de el toate atenţiile, tandre şi discrete, pe care le ai faţă de cineva, care poate, va muri.

Locuitorii Hanoiului îşi iubesc cu pasiune străzile, în care viaţa, lipsită de cîrdurile de copii care populau oraşul, continuă între paranteze, ca şi pacea precară şi ameninţată a clipelor.

...Casa Scriitorilor e goală de ieri. Se află într-un cartier al Capitalei, ameninţat în mod special, nu departe de pod şi de gară. Artiştii, poeţii, cărora le-am fost oaspete, au plecat toţi, cu bagajul în spate, pe drumurile frontului. Cei mai bătrîni sau cei care au o operă urgentă de terminat, sînt instalaţi într-un sat, pe care şi l-au amenajat de luni de zile în acest scop.

https://biblioteca-digitala.ro

Un singur scriitor rămîne aici, un om de vîrstă respectabilă, a cărui privire vioaie şi malițioasă desminte numărul anilor. « Sînt născut şi am trăit întotdeauna la Hanoi, spune N.T., e normal să-mi păzesc casa ca să mor împreună cu ea, dacă trebuie. Şi, de altfel, nu negreşit ca să mor!» (N.T. seamănă cu bătrînul din adăpostul individual, urmărind evoluțiile bombardierelor în derută pe cerul Haiphongului).

... Pentru a-şi lua de la mine rămas-bun oficial, din partea Uniunii Scriitorilor, N.T. a venit într-un costum închis şi cu cravată: reprezintă pe confrații săi mai tineri, plecați pe front. Îmbrăcîndu-se astfel, el înțelegea mai mult să-i onoreze pe combatanți decît să comită un gest de curtoazie față de-o invitată. Mi-a explicat-o, de altfel, după ce mi-a înmînat, într-un coş de bambus, ultimul cadou, din partea organizației sale: o ceramică, încă tînără pentru Vietnam, de vreme ce n-are decît opt sute de ani...

Îndărătul hotărîrii de-a lupta şi de-a învinge, sacrificînd totul, exceptînd independența, simt acum, foarte profund — parfum prea discret pentru a fi simțit de la început —, o anumită duioşie. O duioşie străpungătoare şi dulce, asemenea priveliştilor din Vietnamul de Nord.

Acest sentiment se vădea în îndărătnicia de-a răsădi flori pentru a împodobi oraşele grav rănite de aviație, şi adăposturile, în nuanțele cuvintelor spuse între prieteni: « Ce regret cel mai mult din Hanoi este Şcoala Politehnică: era atît de frumoasă...» Phuong a spus « Era». A întrebuințat imperfectul, cu toate că şcoala este încă în picioare. N-o să mai aud un alt cuvînt de regret din partea ei. Pentru ea, de asemeni, marile sacrificii au fost făcute.

Capitala va fi ,oare, rasă în seara asta? Chirurgii au şi început să opereze în blocuri subterane, ziarele se tipăresc în pivnițe betonate. Aceste adăposturi vor fi, oare, străpunse de bombe de mare calibru, căzînd direct pe ele? Alte spitale, alte imprimerii, sînt gata de mult pentru a le înlocui...

... Ne-am străduit ore întregi, spune Nam, ca să încercăm să găsim echivalentul francez pentru : *dàng hoáng*, cînd am tradus scrisoarea Preşedintelui Ho către Națiunile Unite. Nu e întîmplător că Unchiul a ales, la 17 iulie, această expresie întrebuințată în viața curentă, în Sud... Ho Şi-min s-ar fi putut folosi de-un termen emfatic pentru a spune: « Hanoi şi Haiphong, la fel ca şi alte oraşe şi întreprinderi, vor putea fi distruse, dar poporul vietnamez nu se va lăsa intimidat... Poporul nostru va reconstrui țara, după victorie, *dàng hoàng*...» Am tradus: va reconstrui țara « în mai bine». Dar, în contextul acestui discurs, intenția lui *dàng huàng* mi se părea mult mai profundă. Această expresie, foarte populară, este ghiontul afectuos, dat unui camarad, înaintea unei bătălii grele. Este fraternitate şi e optimism. Literal, *dàng hoàng* se poate traduce prin « Aşa cum trebuie», « în tihnă», « liniştit»...

... Tînăra fată din Sud, înainte de-a pleca să manifeste în fața mitralierelor americane, îşi aranjează năframa *dàng hoàng*. Un tată petrecîndu-şi fiul, care pleacă pe front, îi va spune: « Fă cinste familiei tale, copilul meu. Poartă-te *dàng huàng* ». Sub bombardamente, ne continuăm munca « *dàng hoàng*» aşa cum se cuvine, cum trebuie să trăiască oamenii».

... Avionul a decolat, gonind spre frontieră, între două alarme. Virînd deasupra oraşului, am zărit toate luminile strălucind ca o sfidare. Mi-am imaginat Hanoiul cu puşca pe umăr, păşind în rochie de seară, spre toate sacrificiile, *dàng hoàng*... Capitala Vietnamului în război. Capitală a demnității umane.

În româneşte de MADELEINE FORTUNESCU

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

HÉLÈNE TOURNAIRE
și
ROBERT BOUTEAUD*

CARTEA GALBENĂ A VIETNAMULUI

Primul manifest al Frontului Național de Eliberare a apărut la 20 decembrie 1960. Pe copertă figurează un nou drapel. Deosebit de cel al Vietnamului de Nord, ca și de cel al Vietnamului de Sud, este format din două benzi orizontale, una roșie și alta albastră, unite printr-o stea aurie. Deasupra se poate citi în vietnameză: « Sîntem hotărîți să învingem». Nimic nu ne-ar putea face să credem că Frontul Național de Eliberare are de gînd să schimbe această deviză.

În acest front se intră din patriotism, fără deosebire de apartenență politică. Este surprinzătoare identitatea mișcării cu vechile alianțe. Uniunea « poeților și țăranilor» s-a înfăptuit, considerînd că în epoca noastră arhitecții, avocații, medicii etc. sînt și ei poeți. Toate aceste profesiuni sînt reprezentate, și nu prin cei mai puțin cunoscuți în specialitatea lor. În rîndurile Frontului Național de Eliberare se află un romancier și un dramaturg de mare valoare. Aceștia nu stau cu mîinile în sîn. Nu e deloc ușor să-i găsești, dar este extrem de instructiv. Peisajul se modifică pe măsură ce unitățile avansează, cu stogurile lor de fîn mișcătoare și cu spitalele lor subterane, într-o complicitate cu natura ce ține de magie. Și cu o organizare extraordinară.

Cînd ne aflam în tabăra trupelor dușmane, am asistat la două întîmplări aproape de necrezut. Într-o după amiază, soldații ne-au invitat să mîncăm pește. Ne-am așezat alături de ei pe malul unui rîu, și unul din soldați a aruncat o grenadă în apă considerînd că nu aveam destul pește.

Mulți pești au apărut la suprafața apei cu burțile în sus, și o dată cu ei trupurile a șase partizani. Fuseseră surprinși într-o misiune de patrulare, pe cînd coborau încet duși de apa rîului, invizibili la picioarele noastre, respirînd printr-un tub de bambus.

În cealaltă tabără, a Frontului de Eliberare, am văzut cîțiva luptători ținînd sub observație timp de luni de zile un om care putea circula în voie printre barăcile dușmanului, imitîndu-l, devenind identic cu el, apoi îmbrăcîndu-se cu haine la fel cu ale lui, și în momentul cînd pleca luîndu-i locul și plimbîndu-se în voie asemenea lui, fără

---

* Fragment din « Livre jaune de Viet-Nam », Librairie Academique Perrin 1966.

https://biblioteca-digitala.ro

dificultăţi, fiindcă vocea, înregistrată, fusese copiată în cele mai mici detalii. Efectul psihologic este extraordinar, cînd un mesaj al Frontului Naţional de Eliberare este găsit într-un birou păzit, unde n-ar putea pătrunde nimeni din afară. Bănuiala că există un trădător în tabără îi înspăimîntă pe toţi.

Am văzut aşezări-capcane şi totodată obişnuite, al căror aspect putea fi transformat de către copii în cîteva secunde, prin deplasarea unor tufişuri mobile, în momentul cînd un avion de recunoaştere făcea fotografii.

Altă dată, fără voia noastră, am pus într-o situaţie jenantă guvernul militar de la Saigon. Se declarase o epidemie de holeră şi toate ziarele din capitală anunţau că se făceau vaccinări de urgenţă. Vaccinările erau făcute de studenţi după terminarea cursurilor. Presa îi elogia unanim şi mulţi miniştri i-au primit cu vorbe de laudă. Am vrut să-i filmăm, crezînd că acest lucru va fi pe placul autorităţilor. De mult timp ne tot întrebau ce program de lucru avem! Ei bine, n-am putut da nicicum de aceşti tineri ale căror fotografii apăreau zilnic pe prima pagina a ziarelor. Şi, desigur, nimeni nu ne-a ajutat să dezlegăm acest obscur mister care învăluia faptele într-o aură de inocenţă. Abia cîteva luni mai tîrziu am găsit cheia.

Cu toate că trăiesc, alături de ţărani, toate vicisitudinile războiului, învăţătorii, profesorii, oamenii de ştiinţă şi preoţii nu fac războiul zi şi noapte. Îşi continuă munca în laboratoare secrete şi oraşe subterane. Într-un astfel de spital subteran, invizibil pînă nu pătrunzi în interioarele vaste ale saloanelor sale, doctorul T. a preparat o mulţime de leacuri pentru a suplini lipsa de medicamente. Mai întîi a preparat un antidot împotriva veninului unui şarpe foarte răspîndit în acele locuri, singurul care îşi pîndeşte prada din umbră, sărind asupra ei pe neaşteptate. Muşcătura lui omoară într-un timp care variază de la trei minute la două ore. Era nevoie să se găsească un vaccin: doctorul T. l-a descoperit.

Frontul Naţional de Eliberare posedă şi un vaccin contra holerei, cu mult mai bun decît cel care se cunoaşte în momentul de faţă, a cărui eficacitate se limitează la şase luni. Este un miracol pentru acele ţinuturi, unde holera, endemică, reapare în fiecare an în forme devastatoare.

Vaccinul nu se inoculează prin telepatie. Printr-o complicitate generală şi cu maximă discreţie, aceşti oameni din Frontul Naţonal de Eliberare au vaccinat populaţia Saigonului în timpul epidemiei din 1964. Studenţii se prefăceau doar că vaccinează.

Americanii beau bere în barurile caste şi triste construite de ei, străbat ţinuturi pline de liane şi de mlaştini, luptă « împotriva norilor şi ţînţarilor cu o sabie de cavalerie» — ca să adoptăm expresia mareşalului Leclerc, care cunoştea bine cum se duce aici războiul — în timp ce, de jur împrejur, nevăzuţi, printre trestiile de bambus, fiii acestui pămînt reconstruiesc palmă cu palmă ţara lor dintotdeauna şi de mîine.

Neputincioşi în faţa unui adversar pe care nu-l pot găsi, americanii îşi irosesc forţele, se înverşunează în distrugerea plantaţiilor, aruncînd cantităţi imense de napalm pentru a arde satele şi, înaintînd pe cîmpia pustie, nu întîlnesc decît femei şi copii ucişi. Atunci continuă cu bombe şi mai mari, cu avioane şi mai mari. Escaladează războiul.

E inutil să descrii acest război. E un masacru inutil. Capcană pentru albi, dureroasă dramă pentru vietnamezii care-i suportă toate consecinţele. Nu este vorba numai de pămîntul lor, ci şi de demnitatea, de onoarea şi de mîndria ţării lor.

Croitorul american Hercule Mulligan făcea exact ce fac aceşti luptători din Frontul Naţional de Eliberare atunci cînd, prefăcîndu-se că e dispus să colaboreze, în *Noua Anglie*, făcea haine ofiţerilor englezi, se purta foarte amabil şi stătea de vorbă cu ei cu unicul scop de a obţine informaţii pe care le transmitea apoi generalului « rebel» George Washington. Hercule Mulligan nu era, cu toate acestea, comunist. Era un patriot. Un bun american.

În româneşte de ANDREI IONESCU

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

HÉLÈNE TOURNAIRE

PIPER ROŞU

r e p o r t a j

Cunosc grozăviile și dramele Vietnamului în război și nu mi-ar fi trecut prin minte să includ Saigonul într-o simplă relatare turistică dacă nu mi-ar fi căzut în mînă o reclamă a societăţii aviatice *Pan American Airways* tipărită în trei limbi (în engleză, japoneză și într-o franceză aproximativă) destinată celor ce nu urmăresc în ziare, nu privesc la Televiziune și nu ascultă la Radio decît pe domnii L.B. Johnson și Robert Strange Mac Namara. Citez:

Oraşul Saigon are multe de oferit celor ce sînt în căutare de plăceri. Vinuri alese, coniac şi mîncăruri de calitate sînt servite în restaurante excelente şi în localuri de noapte în tot oraşul. Taxiuri se găsesc la orice oră. După orele 22, tariful taxiurilor se măreşte cu 50% şi de la miezul nopţii la 6 dimineaţa, tariful este dublu. În prăvăliile vietnameze sînt stokuri de argintărie de Cambodgia, obiecte rafinate de lac şi de baga şi frumoasă ceramică Bien-Hoa.

Să nădăjduim, pentru faţa curată a societăţii *Pan American Airways*, că ceramica a rezistat mai bine decît baza militară, la bombardamentul asupra Bien-Hoaului.

Textului citat mai sus îi lipsește un strop de culoare locală. De exemplu: pîinea este coaptă la focul bonzilor [1].

Ne întrebăm dacă *Pan American Airways* nu întrebuinţează un limbaj cifrat. Pentru că toată lumea știe că la miezul nopţii taxiurile cu patru roţi—cumplite 40CV hîrbuite, vopsite în galben și albastru și conduse după codul local: prioritate celui care dă buzna primul—, taxiurile care merg cu benzină, sînt în garaj. Dar taxiurile foarte speciale, care funcţionează cu dolari,« taxis-girls», sînt în plină activitate. Fără îndoială că tarifele lor sînt « dublate» de la miezul nopţii la 6 dimineaţa.

Cocoţate pe tocurile lor înalte din lemn pictat cu flori și păsări, unduioase și sidefii, cele mai costisitoare « taxis-girls» se închiriază pentru cîteva dansuri pe pista de la *Grand Monde*, cabană de purpură întunecată pe care un reflector turnant se fe-

---

1 Aluzie la preoţii budhişti care în semn de protest şi-au dat foc, arzînd de vii (n. tr.).

◀ Ho Și-min stimulînd efortul agricol al combatanţilor frontului vietnamez.

https://biblioteca-digitala.ro

reşte s-o lumineze. Lasă să alunece pete de aur zburătoare ca frunze de toamnă pe deasupra îmbrăţişărilor tarifate, pe deasupra mingîierilor plătite, fără alte urmări, o avere, foarte pe deasupra chelnerilor prezentînd note necontrolabile, foarte departe de ieşirile ascunse pe unde dispar fetele. Imbecilă ca ploaia tropicelor care nu răcoreşte, această lumină rotitoare care nu luminează îşi agaţă reflexele doar de oglinzile bizare ale scărilor purpurii, trapă de lux. Şi, uneori, în ochii pe care nu trebuie să-i vezi, căci privirea lor te învaţă multe despre Extremul Orient, unde proxeneţii sînt întotdeauna femei. Şi unde ochii sînt înguşti ca deschizătura de puşculiţă.

Dar cum să mai observi această trăsătură a chipurilor, cînd splendoarea trupurilor îţi taie respiraţia? De cum ai sosit, eşti prins de o legănare de frumuseţe ondulînd în jurul fiecărui pas pe care-l faci. În faţa ta şi îndărăt, la dreapta, la stînga, atingîndu-te din toate părţile, fete care te înfăşoară cu supleţe carnală. Ele merg cu paşi siguri. Gulerul înalt al îmbrăcăminţii le dă un aer curat, proaspăt în moliciunea lipicioasă a căldurii. În comparaţie cu ele, Tanagrele ar părea neîngrijite. Totuşi, unduirea tunicelor aeriene, tremurul întunecat al părului negru, pîlpîirea luminii între mătăsurile transparente care zboară în jurul trupului evocă vibraţiile cele mai secrete ale plăcerii. « Voluptatea, fantomă elastică», oscilează în dreptul mîinii întinse, ca un hamac. « Comoara mîngîierilor adînci», pe care Baudelaire a atins-o doar prin cuvinte, aici pare oferită. Rămîne de ştiut dacă nu înseamnă un paradis artificial.

În ce măsură pot fi interesante aceste taxis-girls? Îţi pui întrebarea citind reclama casei *White Horse* din Dakao. Specializată în atmosferă amicală şi muzică romantică, ţine la dispoziţia clientelei sale *gazde vorbitoare* (speaking hostesses)! E drept că în general conversaţia este limitată. Terasele unde se bea înainte pastisul (liqeur de ananas), la răcoarea ventilatoarelor, au cedat locul « barurilor americane» în formă de culoar îngust, lugubru şi cu aer condiţionat. Sînt culoare despărţite în două de un bar foarte înalt de lemn acaju (acaju-ul este pe o nimica toată la aceste latitudini). De o parte fermecătoarele gazde tronează pe o treaptă. Au neapărată nevoie de aceasta, cu înălţimea lor de o sută patruzeci de centimetri în medie, pentru ca să nu le dispară sînii sub tejghea. Au două sticle de Bourbon la îndemînă. Una umplută cu ceea ce am crede să fie *Old Crow* dacă, la Saigon, poţi fi sigur că o aspirină nu este făină de orez compresată; cealaltă plină cu ceai rece. Aceasta din urmă pentru ele. De partea cealaltă a barului-zid-al-virtuţilor, se aşează Americanii şi beau. Bourbon pentru el, ceai pentru fermecătoarea gazdă, dar este de la sine înţeles că preţul este acelaşi pentru amîndouă consumaţiile. Beţia provenind datorită shoum-ului (spirt de orez) amestecat cu Bourbonul, Americanul se încumetă. Întinde mîna, o mîngîie pe aceea a fetei-gazdă, şi-i şopteşte: *darling*.

După zece pahare care însumează douăzeci pe notă, gazda este proaspătă, lucidă şi apetisantă. Dar Americanul este scos din competiţie. Cei special puşi pentru treaba asta îl tîrăsc pe trotuar. El se prăvăleşte printre negustorii ambulanţi de supă, femeile chincite care mestecă seminţe de pepene ţipînd ascuţit, şi micuţele fete ale nopţii care îţi oferă pentru cinci piaştri coliere de jasomie denumită aci « frumoasa nopţii». M.P-urile motorizate îl vor aduna de pe trotuar.

A doua zi, se va întoarce în fosta stradă Catinat, căreia nimeni nu se obişnuieşte să-i spună To-Dô (Libertate) într-atît acest cuvînt este neobişnuit la Saigon, de-a lungul căreia francezii au plantat pomi şi Americanii dolari. I se va fura bricheta de către puştiul care insistă să-i vîndă un *Saigon-Post*, dealtfel vechi de două zile, şi care nu pune ziarul pe masă decît pentru a-i lua, cu mişcarea aceasta, lucrul la care rîvneşte.

Bricheta, ochelarii, aparatul de fotografiat şi orice alt obiect dispărut pot fi recuperate pe bulevard, la tîrgul în aer liber, unde se găsesc mărfuri ale P.X-ului american şi care îndrăzneşte să se numească, cu o superbă insolenţă, « tîrgul hoţilor». Plătind, bineînţeles. Un vînzător pe care l-am întrebat dacă nu se putea face o reclamaţie la

https://biblioteca-digitala.ro

poliţie în loc de a-ţi răscumpăra propriul aparat de fotografiat furat cu o seară înainte, mi-a răspuns: — Dacă amesteci poliţia, cu tot ce urmează de aici, ar costa mult mai scump.

Să oferi un şperţ unui funcţionar se numeşte: « să faci un dar din inimă». Este singurul mod de a obţine o viză, un permis de circulaţie, înregistrarea unei plîngeri. Este o metodă mult mai lentă decît aceea de a negocia direct cu hoţul tău şi mult mai costisitoare, căci tariful saigonez al bunăvoinţei este fixat de obiceiurile mandarinilor. Valoarea fiecărui individ este minuţios stabilită după locul pe care-l ocupă pe faimoasa scară socială. Şi « valoare» nu are decît un singur înţeles, la Saigon; cu alte cuvinte: preţ.

Chiar stabilit după calculul lui, în prăvălia lui de hoţ-revînzător, bine situată în spaţiul rezervat acestui comerţ, în centrul oraşului, un hoţ se cumpără mult mai puţin scump decît un funcţionar de poliţie înarmat cu o uniformă, un titlu şi un birou de subalterni. Ar fi imoral ca lucrurile să se petreacă altfel. Imoral, din punctul de vedere, foarte special, al Saigonului, unde preferi să tratezi cu aceşti funcţionari pentru că sînt personalităţi de un anumit rang. Nu decazi. Îţi menţii « faţa».

Dacă puţin îţi pasă de civilizaţia confuceană şi ceri unui funcţionar de stat să-şi îndeplinească atribuţiile fără a-i face darul obişnuit, va şti el să te aducă să-l faci. Vorbesc despre demersurile curente şi obligatorii ca obţinerea unei vize de ieşire din Vietnamul de Sud. Sub pretextele cele mai variate, transmise prin subordonaţi în aparenţă dezinteresaţi, are să te facă să revii de zeci de ori. Niciodată nu ai să poţi şti ce nu este cum trebuie în cererea ta. Dacă formularele de completat sînt precise, interpretarea lor de către prepus rămîne înconjurată de un nimb nebulos, de o ceaţă, cu o margine pe care tremură cuvinte schimbătoare. Demersul devine asemenea peisajelor din Deltă, de moliciunea unei creme, cu conturele topite în aerul lichefiat de căldură.

Cînd ajungi la acea limită în care orice european îşi pierde răbdarea, gata la orice numai să isprăvească odată, funcţionarul se uită la tine şi-ţi face jocul cu scrumiera. Este o scenă mută. « Cînd se întredeschid buzele, dinţii răcesc», spune un proverb vietnamez.

Funcţionarul şade la biroul său. Pe acest birou, este pusă foarte în evidenţă, o scrumieră grea, curată de tot. Cu multă politeţe, funcţionarul împinge scrumiera în direcţia ta. Cu ostentaţie. Din nefericire pentru regulile atît de scrupuloase ale ospitalităţii orientale, gazda ta este chemată într-altă cameră, înainte de a-ţi fi putut oferi o ţigaretă. Iese, închizînd uşa. Tu trebuie să faci jocul. Scoate-ţi portofelul, ia un teanc de piaştri şi furişează-l sub scrumieră. Pe urmă apropie-te de fereastră şi priveşte îndelung strada, brăzdată de bicicliştii delicaţi, cu tunicile în vînt, ce conduc cu mîinile înmănuşate; strada urlînd de claxoane în delir, dementă de zgomote şi mirosuri. Mai ales nu te întoarce cînd funcţionarul revine. Continuă să observi vînzătorii de pene plimbîndu-şi curcubeul de cocoşi şi pescăruşi la umbra unduirilor verzi, cu capul aplecat sub dragonii de flori orange. Smulge-te spectacolului cu încetineală voită şi priveşte scrumiera. Dacă piaştrii sînt încă înghemuiţi sub ceramică, lasă-i acolo. Şi nu uita să mai aduci pe deasupra la următoarea întîlnire ce ţi se va fixa.

Dacă au dispărut, fii fără teamă. Hîrtia promisă îţi va fi adusă de îndată. Ca şi sfera socială în care se petrec acestea, determinarea îşi are legile ei. Ca şi acestea, îşi are gonacii ei. Sînt în general aceeaşi pentru infractori şi pentru poliţişti. În beneficiul unora, ei te ajută să scapi de regulamentele în ce priveşte fetele de consumaţie, jocurile de noroc şi opiumul. În beneficiul celorlalţi, te rătăceşti în hăţişul legilor de unde nu vei ieşi fără să plăteşti tribut.

Dar dacă eşti ferm hotărît să descoperi Saigonul la întîmplare, cu fundul rupt, de ceea ce rămîne ca arcuri desgolite pe bancheta unei CV, sau băgat în sacul dintre

https://biblioteca-digitala.ro

capota şi aripa unei ricşe-motorizate, semnalînd, cu urlete scoase în ceafa ta, rolul tău de parşoc, nu lua niciodată un taxi înainte de a cunoaşte oraşul.

Necunoscînd încă această particularitate a obiceiurilor locale, am făcut imprudenţa să iau un taxi pentru a merge la o întîlnire. Adresa era aceea a unui minister. Treceam printr-un cartier vădit rezervat pentru ceea ce se numeşte, nu în derîdere, guvernul. Lăsînd în urmă imobilele oficiale vopsite din galben în alb la asasinarea preşedintelui Diem, şoferul meu se opri în faţa unei locuinţe particulare mîngîiată de foile lungi ale bananierilor, decorată de plantele de hibiscus cu mii de rozete ale legiunii de onoare.

Îmi exprim uimirea, arăt adresa transcrisă în vietnameză de Dragonul-Dormind (era prenumele lui) însărcinat să vegheze cu atenţie asupra mea. Şoferul clătină din capul său de şopîrlă cu ochii ascunşi sub pleoape, se avîntă într-un lung discurs după moda asiatică, şuerîndu-mi cuvintele în nas, răsuflînd în gura mea. Îmi arăta cînd adresa, cînd vila.

În definitiv, e sîmbătă dimineaţa: poate că înaltul funcţionar mă primeşte acasă la el. Întru şi mă aflu în pline dificultăţi lingvistice. După toate aparenţele, nu se vorbeşte nici o limbă occidentală în această casă. Arăt biletul pe care era scrisă adresa, mi se surîde cu o graţioasă înclinare, sînt poftită să iau loc. Fermecătoarea creatură, toată numai plecăciuni, dispare. Apare o alta ducînd, pe o tavă de lac roşu, o ceaşcă şi un ceainic cu parfum de iasomie şi frunze verzi. Ea îmi pune ceaşca în faţă şi toarnă «ceaiul celor Şase Păci». Pe urmă pleacă. Rămîn singură, în faţa unui ornament mural, reprezentînd bazilica Sacré Coeur din tuburi de neon divers colorate: roşii pentru inimă, galbene pentru razele de soare, mov pentru aureolă.

Trece o jumătate de oră, pe urmă încă una. Din cînd în cînd mi se înnoieşte « ceaiul celor Şase Păci». Nu se întîmplă nimic altceva. Cînd întreb pe cineva întrezărit prin despărţitura unei perdele dacă Domnul X . . . . va veni curînd, îmi surîde cu gentileţe, se înclină cu graţie, cu palmele înpreunate, şi îmi trimite servitoarea, mută în pantalonul ei negru şi bluza albă, să mă servească din nou cu ceai.

După o oră şi jumătate, mă cuprinde vestita nerăbdare occidentală, atît de rău văzută la aceste latitudini. Mă interesez cu fermitate de domnul în chestiune, semănînd ruina şi dezolarea în straturile aliniate cu precizie ale politeţei orientale.

Gazdele mele improvizate nu cunoşteau deloc pe funcţionarul pe care-l căutam. Nu mă aflam nici măcar pe strada ministerului respectiv. Dar ar fi fost de o grosolănie fără margini să mi se spună. Să mi se atragă atenţia că mă înşelam. Mai bine era să simuleze că nu înţelegeau nici franceza nici engleza.

În Vietnam să spui cuiva că se înşeală, chiar numai pentru o adresă, înseamnă să-l faci să-şi piardă obrazul.

Şi în vreme ce aceşti oameni de treabă îşi dădeau tot sufletul pentru a-mi apăra onoarea în ciuda mea, avusese loc o lovitură de stat. Cînd am ajuns însfîrşit la minister, funcţionarul căzuse din înaltele lui atribuţii.

Una dintre raţiunile pentru care rişca-motorizată te conduce atît de rar în locul în care vrei să mergi, este pasiunea frenetică a Vietnamezilor pentru jocurile de noroc.

Ai închiriat tocmai pe unul care a pierdut totul cu o clipă mai înainte. Pînă şi cămaşa de pe el, pentru că pedalează cu bustul gol sub soarele torid, rîuleţe de transpiraţie subliniind golurile dintre coaste. Dar tu stai aşezat pe pernele îmbrăcate în pînză de in ale ricşei motorizate, tu, cec tras în alb pe viitorul lui apropiat, potenţial de cîştiguri mult mai important decît costul unei curse.

Iată că trece un coleg al lui, împingînd cu balans de dansatoare, un alt client. Nu poate fi lăsată să se piardă o asemenea ocazie de a face o prinsoare, de a recîştiga cămaşa pierdută, şi de a putea cumpăra seara ouă de broască ţestoasă, cu găoace moale, care se

https://biblioteca-digitala.ro

turteşte în voe cînd le îngrămădeşti în buzunar, de a avea cu ce să joci mîine o sumă mare la jocul Trezeci-şi-şase-de-lighioane.

Cele două motociclete îşi fac un semn care trebuie să fie imperceptibili. Tu eşti aşezat în faţă la nivelul roţilor vehiculelor pornite să-şi fure locul accelerînd mereu, biciuit de vîrtejurile de praf, atins de aripile monstruoase ale autobuzelor, cu timpanul răsucit de un vacarm ascuţit, cu nervii zdruncinaţi de urletul frînelor şi zgomotul foilor de tablă. Cocoţat îndărătul tău pe motocicleta lui, cu corpul clătinat întîi la dreapta, apoi la stînga în ritmul ţopăitului său de iepure, motociclistul tău poate face ce vrea.

Se întîlneşte cu colegul lui şi amîndoi se îndreaptă indiferent unde, spre bogăţie. Într-o încăierare de silabe, angajează pariurile. Pe orice. Pe numărul primului taxi ivindu-se din dreapta, pictat pe portieră în cifre mari, distincte. Pe numărul şcolăriţelor în uniformă cu tunică albă care vor aştepta autobuzul la staţia următoare. Pe ora precisă la care va începe să plouă.

Te zdruncini de o bună bucată de vreme în ricşa motorizată cu nasul iritat de ţevile de eşapament. Te crezi mai aproape de ţintă şi erai, dar în acel moment, motociclistul tău pierduse deja piaştrii pe care nici nu-i dăduseşi încă şi chiar mai mult. El lungeşte cursa. Ce putea face altceva? *Yang ag pag moy-eug*-potrug [1].

Cu toate că nu s-ar părea după nume, domnul de la Chevrotière este un băştinaş. Fermecător, cunoscînd Vietnamul cu o rară profunzime, el îi ştie drumurile secrete, şi urmează cursul rîurilor ca pe urma lăsată de o femeie iubită. Într-adevăr, domnul de la Chevrotière a fost cel mai mare vînător de tigri din vechea Indochină. Ar fi fost şi astăzi dacă războiul oamenilor nu avea ca stranie consecinţă de a aduce pacea pentru tigri. Sînt singurii, în Vietnam, asupra cărora nu ai dreptul să tragi. Ei repopulează jungla cu rapiditate.

Vînător profesionist, domnul de la Chevrotière a pus la punct o tehnică foarte deosebită. La drept vorbind, metoda era deja cunoscută, dar numai spionii o întrebuinţau, înşelînd adversarul cu referinţe false. Este ceea ce face domnul de la Chevrotière cu tigrii. Intoxicaţie, în termeni de serviciu secret. Mai modest, el numeşte aceasta « vînătoare cu tinichea». Dacă cumva ai un foişor într-un ţinut unde sînt tigri, încearcă şi dumneata. Nu are nimeni prea des prilejul să se joace de-a « care-i mai şiret» cu un tigru. Mai ales nu folosi fără socoteală foişorul. Nimic din tot ce faci nu trebuie să dea tigrului impresia că vrei să te foloseşti de foişor. Tigrul are ochii pe tine. Strecurîndu-şi cele două sute de kilograme ale lui din tufiş în tufiş, te urmăreşte, te observă şi trage concluzii. Şi-a dat foarte bine seama că oamenii se caţără întotdeauna pe ceva, ca să tragă în el. Înaintează deci, pe jos, fără teamă, pe domeniile lui, dorindu-şi să fi pe undeva prin preajmă, tîrîndu-se pe sub hăţişurile cele mai apropiate, pîndindu-ţi mişcările. Plimbă-te cu aerul cel mai firesc; e un bun mijloc de a potoli bănuielile tigrului. Apoi adu-i ceva de mîncare cu care să se delecteze: un bivol, un bou, un cal şi lasă-l în locul în care te poţi apropia şapte ceasuri mai tîrziu. Tigrul nu va pregeta să se apropie, ştiind că în foişor nu s-a urcat nimeni. Pentru o singură masă, o jumătate de vită îi este de ajuns. Cealaltă jumătate, o lasă pe loc ca s-o regăsească şapte ceasuri mai tîrziu, cînd i se va face din nou foame. Tigrul mănîncă la ore fixe. După ce a terminat şi s-a retras, trebuie să faci ceva care să-l umple de nedumerire. Te apropii de momeala pe jumătate înfulecată şi o acoperi cu o tinichea. Pentru cazul că apariţia acestei tinichele, în plină junglă, peste micul lui dejun, nu i-ar da îndeajuns de gîndit, loveşte metalul, fă tot felul de zgomote neobişnuite, ca să-i stîrneşti curiozitatea. Apoi dispari,

[1] *I'en a pas moyen, patron.* Este scris în text în pronunţie vietnameză (n. tr.).

https://biblioteca-digitala.ro

lăsînd tigrul sătul să-şi rumege în tihnă nedumerirea. Sfatul că pisica nu trebuie trezită din somn, se aplică şi tigrului.

Cam după şapte ceasuri, cînd pofta lui de mîncare îl trezeşte şi cînd gluma cu tinicheaua începe să i se pară de cel mai prost gust, întoarce-te la locul cu pricina. Dar nu singur, ci însoţit de vreo cinci şase oameni. Aceştia trebuie să vorbească tare, să facă tot felul de giumbuşlucuri cu tinicheaua, care trebuie să zăngăne mai tare decît cînd a fost adusă. În timp ce tigrul, intrigat şi furios, se uită atent la ce se petrece, vînătorul şiret se îndepărtează tiptil de grup şi se urcă pe furiş în foişor. Ceilalţi iau tinicheaua şi pleacă cu şi mai mare zarvă. Ascuns de perdeaua de frunzişuri, tigrul îi urmăreşte pas cu pas ca să se asigure că au plecat deabinelea. Pentru ca nici o îndoială să nu mai rămînă în mintea lui, oamenii care se îndepărtează scandează în cor:

— Noi plecăm, noi plecăm, noi plecăm!

Liniştit, tigrul se întoarce să înfulece şi restul momelii. Şi este ucis (...)

Singura marfă produsă pe scară naţională: războiul.

Sînt achizitori în Statele Unite. Plictiseala vine din a trebui să arăţi, din cînd în cînd, un soi de armată. Este o acţiune reînnoită din antichitate. Armata guvernamentală seamănă cu butoiul Danaidelor. Cu cît se înrolează mai mulţi soldaţi, cu atît rîndurile adversarului cresc în oameni şi muniţii.

Butoiul fiind aproape secat în momentul crucial nu al luptelor, ci al reînvierii ajutorului american, s-a deschis o vînătoare vajnică pentru recrutare.

Au fost capturaţi cei care nu puteau nici să-şi găsească adăpost în familia de la ţară, nici să-şi cumpere un certificat medical, încă şi mai puţin să continue nişte studii nicicînd începute. Cei mai nenorociţi indivizi: gunoierii. I-au înlocuit pe soldaţii care nu erau pierduţi pentru toată lumea, dar pe ei, nimeni nu i-a înlocuit. Şi Saigonul seamănă cu un foto-montaj amestecînd operele lui Jacques Callot cu acelea ale lui Le Corbusier. Pe un fond Paris 1900.

Francezii îşi clădiseră un oraş conform cu imaginea pe care şi-o putea face « despre colonii» un burghez de la începutul secolului care l-ar fi citit pe Pierre Loti în timpul unei cure la Vichy. Era balnear şi înstărit, înecat de verdeaţă şi zuruind de ventilatoare. « Aerul umed înlăturat încet de palete» şi scrîşnetul nocturn al palmierilor pe zidul casei (cu galerie acoperită), sînt de nedespărţit de exotismul babacilor.

Oraşul acesta există şi astăzi aşezat pe un cot al fluviului, buchet demodat cu fiecare zi, şi tot mai mult împins la o parte. În faţă şi deasupra lui, americanii au ridicat faţade înalte şi nude, cu ferestre ferecate peste bîzîitul artifical al frigului asigurat la toate etajele. Aerul este condiţionat, orele de muncă de asemenea. Nu se mai face siestă.

În prim plan, Saigonul generalului Ky şi-a depozitat gunoaiele oferite săptămîni la rînd proliferărilor frenetice în umezeala colcăitoare de germeni. E destul o noapte ca grămezile de murdării să fie băşicate de toate seminţele care încolţesc şi întind petice de verdeaţă neliniştitoare, din care ţîşnesc apoi tentacule vegetale. A doua zi, găinile se adună pe ele, scurmă şi dezgroapă larvele şi ciugulesc viermii, printre castraveţii care au şi început să prindă formă. Colcăială, viermuială, totul se umflă, îmbuibat de lături, de bălegar şi de putreziciune, clocit de aerul apăsător ca o cataplasmă.

Ca şi cum nu şi-ar da seama de nimic, vînzătoarea de ziare, care oficiază în faţa *Continentalului*, se instalează pe vine de-a dreptul printre gunoaie. Şi-şi vede de treabă în ritmul ei obişnuit, vinde revistele ilustrate, muşcă din cînd în cînd din chiftelele de porc învelite şi legate cu aţă în frunză de banan, şi îşi aşteaptă băieţaşul care soseşte în fiecare zi la aceeaşi oră, venind se vede de la grădiniţă. Se aşează pe balustrada de scîndură a *Milk-Barului* şi ia capul maică-si între genunchi. Apoi, cu toată sîrguinţa, îi desface părul fir cu fir şi vînează păduchii. Privindu-i, îţi dai seama că se simt foarte în largul lor.

În româneşte de LIDA IGIROŞIANU

PREMIUL VIAREGGIO

1972

PENTRU PROZĂ

ROMANO BILENCHI

NASTURELE DE LA STALINGRAD

roman

https://biblioteca-digitala.ro

MARCO ŞI PAOLO

În ultima zi a lui aprilie fasciştii au pătruns în cartierele muncitoreşti şi au scris pe zidurile sediului unei secţiuni socialiste lozinci de ale lor. Un grup de tineri comunişti şi socialişti i-au surprins şi i-au pus pe fugă. În dimineaţa următoare, pe străzile din jurul fabricilor, au apărut grupuri de muncitori cu batiste roşii în buzunarul de la haină sau legate la gît. Ducîndu-se spre centru, Marco a văzut că ici colo se formau grupuri ce voiau să meargă în afara oraşului pentru a sărbători ziua de întîi mai. S-a îndreptat spre piaţa gării unde trebuia să se întîlnească cu Paolo. În centrul pieţii se aflau vreo douăzeci de muncitori care vorbeau cu însufleţire. A trecut un fascist. Zărindu-l, Giovanni, un flăcău înalt şi puternic, i-a ieşit în întîmpinare.

— Dacă nu-i daţi batista roşie fratelui meu, se lasă cu măcel. Provocatori neruşinaţi ce sînteţi!

— Eu nu ştiu nimic, acum viu de acasă, zise fascistul traversînd repede piaţa.

Marco veni lîngă taraba de fructe unde trebuia să-l întîlnească pe Paolo care sosi la puţin timp după aceea. Marco îi povesti ce văzuse şi auzise.

— Să rămînem aici, spuse Paolo. Nu se ştie ce are să se îmtîmple.

Pe neaşteptate, o mare mulţime de oameni dădu năvală în piaţă; Marco şi Paolo auzeau strigăte şi chemări, nume de persoane urlate de departe pentru a căpăta parcă mai multă siguranţă şi încredere. La capătul străzii trecu o femeie care tîra după ea un flăcăiandru. Marco auzi cîţiva oameni care strigau:

— Să luăm cu asalt gara, acolo s-au ascuns.

Îl întrebă pe vînzătorul de fructe ce se întîmplă. Omul îi răspunse că în timp ce toată lumea respecta sărbătoarea de întîi mai, şeful gării care era fascist, împreună cu cei patru fii ai săi, şi ei înscrişi în fascie, continua să dea drumul la trenuri folosindu-se de un fochist şi de un mecanic aduşi de la G . . . Muncitorii încercaseră să ocupe gara apărată de o mînă de carabinieri şi de către fascişti, dar fuseseră respinşi. Fasciştii, care reuşiseră să pătrundă în gară fără a fi observaţi, îi smulseseră legătura roşie unuia din cei patru fraţi ai lui Giovanni încă de la prima ciocnire.

În momentul acela, Marco şi Paolo văzură cum fasciştii ies înarmaţi din clădire şi se ascund îndărătul colonadelor din faţa gării. Tocmai atunci, un fascist din oraşul vechi încercă să treacă prin piaţă şi să ajungă la prietenii săi. Păşea ţanţoş, plin de cutezanţă; un muncitor îl lovi în burtă cu un taburet luat de la cafeneaua vînătorilor, din apropiere. Îl loviră apoi cu pumnii şi cu picioarele. Sprijiniţi de carabinieri, fasciştii îşi făcură loc prin mulţimea strînsă în piaţă şi reuşiră să-şi salveze camaradul şi să-l ducă în clădirea gării.

— Mă duc cu ei, îi spuse Paolo lui Marco, şi luîndu-o pe lîngă zidurile clădirilor care mărgineau piaţa dispăru în curînd din faţa ochilor lui Marco, care în momentul acela observă cum mulţimea umple din nou spaţiul lăsat liber în timpul ciocnirii şi înaintează tăcută şi ameninţătoare înspre gară. Ajunsă la cîţiva paşi de carabinieri şi de fascişti se opriră.

De abia atunci îşi dădu Marco seama că mulţi dintre ei aveau arme. De o parte şi de alta, fasciştii şi muncitorii îşi urmăreau mişcările cu atenţie. Carabinierii aveau puştile îndreptate spre piaţă. După o oră de aşteptare sosiră trei maşini pline cu fascişti din O . . . , un mic oraş din apropiere de S . . . Marco văzu cum se opresc la cîţiva metri de el, în spatele mulţimii. Fasciştii începură să tragă înainte de a coborî din automobile şi unul din ei, ridicîndu-se în picioare, aruncă două grenade în piaţă. Un muncitor se întoarse fulgerător şi trase cu revolverul în fascişti. Începu să se tragă atît dinspre gară cît şi din piaţă. Tot de la O . . . veniră alţi doisprezece carabinieri care luară poziţie alături de fasciştii de curînd sosiţi. Se auzeau peste tot strigăte; femeile

* Fragmente

https://biblioteca-digitala.ro

i se părură lui Marco şi mai întărîtate decît bărbaţii. Fără să-i pese de împuşcături, o fată trecu pe lîngă el urlînd:

— Pe ei, fraţilor, să-i omorîm, să-i omorîm ca la Empoli.

Deodată Marco zări un tînăr alergînd către maşini.

— Înalnte, fraţilor! strigă.

Unul din carabinierii veniţi de la O . . . îl luă încet la ochi şi trase. Glonţul îl şterse probabil căci Marco îl văzu cum se opreşte şi se zbate ca un şarpe cînd se înalţă pe coadă. Muncitorii încercară încă odată să ia cu asalt gara, deşi se trăgea asupra lor din două părţi. Marco auzi cum explodează cîteva genade şi apoi împuşcături tot mai regulate şi mai puternice: trăgeau carabinierii; de cealaltă parte a pieţei Marco văzu un muncitor fugind şi aruncînd un revolver în gura unui canal. Într-un fel, acesta fu semnalul sfîrşitului încăierării; curînd piaţa se goli. În mijlocul ei zăceau doi oameni. Grupuri de tineri purtau pe braţe cîţiva tovarăşi răniţi. O tăcere adîncă cuprinse oraşul; pe străzi, în curţi, la ferestrele caselor nu se auzea nici ţipenie. La puţin timp se auzi o locomotivă fluierînd fără încetare. După amiază fu înălţat un steag roşu pe un turn din cartierul cel mai vechi şi aristocratic din S . . . Fasciştii, ajutaţi de carabinierii, dădură jos steagul fără ca cineva să încerce să li se opună.

A doua zi, la şcoală, Paolo îi povesti lui Marco că el fusese acela care alergase la O . . . pentru a cere ajutor fasciştilor de acolo. Ieşise prin spatele gării şi luînd bicicleta şefului de gară străbătuse în mare viteză cei cincisprezece kilometri care despart S . . . de O . . . Se întorsese acasă abia seara. Din ziua aceea Marco îi părăsi pe ceilalţi prieteni şi rămase numai cu Paolo.

La cîteva zile după aceea, după plecarea carabinierilor veniţi din O . . . şi din alte oraşe, muncitorii căutară să-i răzbune pe cei doi tovarăşi ucişi. Făceau de gardă la sediile partidelor lor şi la capătul străzilor care duceau către marile fabrici. Umblau încolonaţi la fel ca soldaţii; purtau pantaloni deschişi la culoare, haină închisă şi fiecare din ei avea un baston. Bastoanele, de mărime egală, cu o măciulie mare, rotundă, fuseseră strunjite la un atelier de lîngă casa lui Marco, al cărui proprietar, deşi bogat, era antifascist. Muncitorii, în grupuri, au ajuns pînă în centrul oraşului căutînd fascişti, dar aceştia erau foarte precauţi şi seara, după orele opt, se închideau în casă. Unii dormeau chiar în cazarma carabinierilor.

Într-o seară, un grup de muncitori, feroviari şi cîţiva infirmieri de la spital, străbătură în tăcere străzile din centru şi se opriră în faţa micii şi elegantei cafenele frecventată de fascişti. Înăuntru erau vreo cincisprezece tineri în jurul unui industriaş în vîrstă care locuia într-un palat din apropiere. După trecerea muncitorilor, fasciştii se duseră în casa industriaşului şi reveniră înarmaţi cu pistoale şi puşti. Înşiruiţi în faţa cafenelei, aşteptară ca muncitorii să se întoarcă. Cînd aceştia se apropiară, îndreptîndu-se către Camera de Muncă, unul din fascişti îşi sprijini pistolul lung de braţ şi, ţintind cu grijă, trase în mînerul gros al steagului roşu pe care un feroviar îl ţinea deasupra capului. Steagul căzu la pămînt. Muncitorii, deşi înarmaţi numai cu bastoane, se năpustiră asupra fasciştilor care traseră asupra unui tînăr infirmier, secretar al Camerei de Muncă. Interveniră vreo douăzeci de carabinieri care pînă atunci stătuseră deoparte. Cu armele îndreptate spre ei, fasciştii şi carabinierii îi împinseră pe muncitori către Camera de Muncă, aflată la jumătatea străzii care ducea din centru spre piaţa unde se afla locuinţa lui Marco. Sosiră femei care strigau disperate căutîndu-şi soţii şi fiii. Ajunşi la Camera de Muncă, muncitorii se baricadară înăuntru. De la ferestre îi insultau pe fascişti. Începu un puternic schimb de focuri şi Marco auzi toată noaptea rafalele. Dimineaţa nimeni nu mai răspundea la focurile de armă ale fasciştilor şi carabinierilor. Aceştia încercară să forţeze uşa masivă din lemn de castan, dar nu izbutiră. Trecu mai bine de o oră şi din capitala provinciei sosi un pluton de infanterie cu un tun de calibru mic. Patru proiectile făcură să sară uşa din ţîţîni şi carabinierii se repeziră

https://biblioteca-digitala.ro

în clădire. Găsiră doar paznicul, un bătrîn muncitor pensionar care se ascunsese într-o pivniță. În timpul nopții, ceilalți, la adăpostul întunericului și al labirintului de străzi care înconjurau sediul, izbutiră să scape sărind pe ferestrele care dădeau în spatele clădirii. Cînd Marco trecu dimineața prin fața Camerei de Muncă, soldații și carabinierii făceau de gardă în fața clădirii goale.

Peste cîteva zile în cartierele populare ale orașului grupuri mici de tineri așteptau sfîrșitul slujbei și insultau femeile care ieșeau de la biserică. Pe bulevardul care ducea la școală, tineri muncitori și băiețandri, fii de muncitori, îi așteptară pe Marco, Paolo și pe alți elevi de gimnaziu și liceu înjurîndu-i și scuipîndu-i. Se luară mai ales de Paolo.

— El i-a chemat la întîi mai pe fasciștii din O . . . , spuneau, altfel nu s-ar mai fi auzit în orașul nostru de criminalii ăștia.

Michele, băiatul paznicului de la o fabrică de sticlă, îl lovi pe Paolo cu pumnul în față. Paolo încercă să se apere, dar fu imobilizat de prietenii lui Michele care-l bătură zdravăn. Apoi fugiră. A doua zi dimineața le ținură din nou calea și Paolo fu iarăși bătut.

Curînd, elevii de gimnaziu și de liceu nu mai putură să treacă dincolo de străzile și piețele din centru fără să fie batjocoriți, îmbrînciți și loviți cu pumni și cu pietre. Marco trebuia să facă și el un lung ocol ca să ajungă în bulevardul care ducea la școală. Se temea mai ales de Michele și se simțea în siguranță numai atunci cînd ajungea în marea piață străjuită de copaci care marca limita dintre centrul orașului și cartierele muncitorești. Din inițiativa lui Maurizio și a lui Paolo și urmînd exemplul orașelor vecine, elevii constituiră avangarda tineretului fascist. Luară hotărîrea să nu umble prin oraș izolați și dezarmați și își cumpărară bastoane și cravașe. Într-o dimineață, Enzo, un elev de la gimnaziu care locuia într-o vilă aflată la patru kilometri de S . . . pe care-i făcea vara și iarna pe bicicletă, ajunse la școală cu fața plină de vînătăi și răni. Fusese atacat de un grup de tineri conduși de Michele care-l bătuseră și îl puseseră să cînte *Bandiera rossa*. Din ziua aceea Enzo se mută în oraș la o mătușă și cînd se ducea la sfîrșitul săptămînii la părinți era însoțit de Paolo, de Marco și de alți elevi.

Într-o zi, femeile de serviciu intrară în grevă și Erminia, slujnica Adei, de acord cu stăpîna, profită de acest lucru pentru a se duce să-și viziteze părinții, o familie de țărani care locuia de cealaltă parte a cîmpiei. În aceeași seară, mama îl rugă pe Marco, după ce se întorsese acasă, să se ducă la măcelărie și să cumpere carne. Era întuneric. Marco făcu înconjurul pieții ca să nu treacă pe strada pe unde se ducea deobicei la școală. După ce cumpără carnea, se întoarse acasă pe același drum dar cînd fu la cîțiva pași de casă se trezi înconjurat de Michele și de băieții din grupul său.

— Coadă de topor ce ești, îi strigă Michele.

— E un fascist, prieten cu Paolo, spuse el întorcîndu-se către ceilalți.

— Să-i tragem o bătaie, dar mai întîi să strige « Trăiască Lenin», spuse unul blond cu ochi de culoare deschisă.

— Strigă, mă, îi spuse Michele lui Marco scuturîndu-l puternic, strigă tare « Trăiască Lenin», că de nu, te omorîm. Marco făcu cîțiva pași înspre casă; Michele îl apucă cu o mînă de gulerul hainei și cu alta îl lovi peste gură. Il loviră apoi și ceilalți, pînă ce Marco căzu la pămînt.

Un băiat care străbătea piața în fugă, văzînd ce se îmtîmplă, începu să strige:

— Lăsați-l în pace. Tatăl lui era socialist și ne-a îngrijit pe noi și pe părinții noștri fără să ne ia vreodată un ban. Și mama lui este antifascistă și-i ajută și acum pe săracii care se duc la ea.

— E fascist, umblă tot timpul numai cu lepădătura aia de Paolo, spuse Michele. Trebuie să-i dăm o lecție.

Băiatul se năpusti asupra lui Michele și-i dădu doi pumni făcîndu-l să dea înapoi.

https://biblioteca-digitala.ro

— Tatăl lui era prieten cu Giovanni şi cu tata. Dacă nu vă potoliţi mă duc şi-l chem pe Giovanni şi pe ceilalţi fraţi ai mei şi vă nenorocim în bătăi, strigă el înfuriat.

După ce-l ajută pe Marco să se ridice, îl însoţi pînă acasă şi apăsă tot el pe butonul de la sonerie. Le deschise Ada care întrebă ce se întîmplase. Marco îi povesti că fusese atacat. Ada îl întrebă atunci dacă nu-l provocase el pe Michele şi pe cei din grupul său. Marco o asigură că se trezise înconjurat pe neaşteptate.

— E numai din vina lui Paolo, spuse Mauro, căci aşa se numea băiatul care-l ajutase pe Marco. Se convinsese că acesta nu este rănit, apoi îi spuse Adei că o să-i aducă la cunoştinţă fratelui său Giovanni şi că atacurile acestea nu se vor mai repeta. A doua zi după amiază un plutonier de carabinieri veni să stea de vorbă cu Marco. O sfătui pe Ada să facă plîngere pentru cele ce păţise fiul ei, dar deşi Marco era plin de vînătăi, Ada spuse că nu se întîmplase nimic şi nu avea de ce să depună plîngere.

Tinerii muncitori încetară să-i mai aştepte pe elevi. Doar pe unele ziduri de pe străzile oraşului se putea citi « Moarte fascistului de Paolo», «Jos cu Paolo, puiul de tîrfă».

Într-o dimineaţă, în timpul vacanţei, cînd se zugrăveau sălile de clasă, Marco şi Paolo se duseră la un atelier al cărui proprietar era rudă cu mama lui Paolo, ca să-şi facă două mici pumnale. Ieşind de acolo, se opriră în piaţa străjuită de copaci, lîngă taraba cu fructe şi chioşcul de ziare. Sosi un camion cu fascişti în cămăşi negre, înarmaţi pînă şi cu puşti de vînătoare. Veneau dintr-un oraş vecin. Camionul se opri în colţul pieţii, la vreo douăzeci de metri de chioşc. Din el coborîră cîţiva tineri înarmaţi cu puşti care se aşezară în poziţie de gardă în jurul camionului. Din cabină sări jos un alt tînăr cu cască şi trese de căpitan pe cămaşa neagră. Vorbi în şoaptă cu unul din camarazii care stătea sprijinit de capotă, apoi, sigur de el, se îndreptă spre sediul fasciei. După puţin timp, sosi un alt camion gol care se opri lîngă celălalt. Căpitanul se întoarse urmat de Lorenzo care purta cămaşă neagră şi fes de bersalier iar la centură avea un revolver de calibru mare. Paolo îl salută, apoi îi spuse lui Marco:

— Să mergem în sediu.

Intrară într-o cameră mare în care se adunau avangardiştii. Acum era plină de tineri liniştiţi, dintre care unii stăteau jos ca şi cum aşteptau cine ştie ce ştiri. Un tînăr stătea la fereastră, sprijinit cu braţele de pervaz. La un moment, dat se întoarse şi spuse:

— Bine că armele sînt încă ascunse. Avem vizite.

După o clipă, în sală intră un plutonier de carabinieri care avea faimă de antifascist, din cauză că respectîndu-şi cu stricteţe îndatoririle era imparţial şi de mai multe ori îl apărase pe primarul socialist şi casa sa. Pe masă erau cîteva gloanţe de revolver pe care un fascist le acoperi cu un ziar. Plutonierul îi întrebă de ce se strînseseră acolo în cămăşi negre şi îi îndemnă stăruitor să nu producă dezordini în oraş căci locuitorii ajunseseră la capătul răbdării. Un tînăr îi spuse că de data aceasta aveau să provoace dezordinea mult mai departe. Veniră patru fascişti dintr-un mic sat din apropiere de S . . . cu două puşti învelite într-un sac. Întorcîndu-se, Lorenzo le strigă, roşu la faţă:

— E timpul să plecăm. Puştile care ne lipsesc le vom lua din G . . . Ofiţerii ne vor lăsa să luăm cu asalt cazărmile. Apoi, adresîndu-se lui Sergio şi Adolfo, doi prieteni, le spuse: — Voi doi rămîneţi în S . . . Dacă e nevoie au să vă ajute băieţii. În afară de asta vă puteţi adresa locotenentului de carabinieri. Pînă atunci noroc şi nouă şi vouă.

Ieşi urmat de ceilalţi. Marco şi Paolo ieşiră odată cu grupul. Fasciştii ajunseră în piaţă, urcară în camionul gol şi împreună cu celălalt camion care se afla acolo de mai bine de o oră, se îndreptară spre G . . .

Timp de două zile oraşul, ciudat de liniştit, nu văzu picior de fascist. Mamele lor se reuneau adesea în cafeneaua elegantă din centru şi la sediul fasciei. Se temeau ca

https://biblioteca-digitala.ro

nu cumva regele să declare starea de asediu și fiii lor să fie împușcați de soldați. Sergio, Adolfo și avangardiștii stăteau la casele lor sau se strîngeau pentru cîteva ceasuri la sediul fasciei.

Ca să le treacă timpul, Marco și Paolo se duceau pe malul rîului, în locul unde primea un afluent și apa se rostogolea învolburată. Priveau ceasuri întregi undele agitate. Într-o după amiază, pe la cinci, întorcîndu-se în oraș, găsiră piața gării plină de bărbați și femei. Într-un colț al pieței îl zăriră pe Sergio, Adolfo și ceilalți avangardiști. Marco băgă de seamă că nici un muncitor nu era pe acolo. Adolfo începu să se certe cu un avocat, directorul unei bănci, care se afla împreună cu tatăl lui Paolo. Marco îl întrebă pe Sergio:

— Ce are Adolfo cu avocatul?

— Porcul ăsta, răspunse Sergio, nu vrea să înalțe tricolorul pe terasa băncii, dar o să avem noi grijă de asta. S-a terminat acum. Camarazii noștri au ocupat Roma și Mussolini e președintele consiliului de miniștri.

La un moment dat, Adolfo, întărîtat, se repezi să-l lovească pe avocat cu cravașa, dar acesta scoase din buzunarul jiletcii un mic revolver. Între ei se așeză mama lui Lorenzo, o doamnă elegantă cu părul alb, și un exponent al partidului liberal, ai cărui fii participau la marșul asupra Romei. Ei reușiră să-l împingă pe avocat în cafenea. Atunci Adolfo și Sergio trimiseră după o scară de pompieri și înălțară un steag pe balconul băncii. După care, urmați de Paolo, de Marco, de alți avangardiști și de numeroși elevi, străbătură orașul bătînd la porțile caselor și poruncind oamenilor să înalțe tricolorul. Pătrunseră și în cartierele muncitorești, sprijiniți de carabinieri. Se părea că oamenii părăsiseră orașul. La șase seara nici măcar sirenele nu se mai făcură auzite. Femeile se aplecau la ferestre și multe spuneau că nu posedă nici un steag tricolor. O fată veni la fereastră și îndepărtînd-o pe bătrîna sa mamă se aplecă în afară și strigă:

— Dacă vreți pot să pun scutecele lui fiu-meu!

Se întoarseră și fasciștii de la Roma. Fură primiți de liberali cu drapele, de locotenentul de carabinieri, de Silvia, de o mulțime de oameni, bărbați și femei, veniți din cele mai îndepărtate colțuri ale cîmpiei. Ocupară casa și teatrul poporului, Camera de Muncă cu ușa încă desfundată de proiectile, cîteva cluburi muncitorești și devastară sediul partidului socialist și pe cel al partidului comunist aruncînd pe ferestre mobile, portrete, steaguri și documente cărora, mai apoi, le dădură foc. La urmă străbătură orașul fără să scape o stradă, obligîndu-l pe unii din socialiștii de vază, persoane respectabile și liniștite, să stea la fereastră cu o banderolă tricoloră pe piept. Ori de cîte ori treceau fasciștii prin fața casei lor, ei trebuiau să ridice în tăcere brațul pentru salutul roman.

La S..., odată cu încetarea demonstrațiilor și conflictelor, viața a început să se liniștească; devenise muncă surdă pentru unii și trufie fără nici un frîu pentru alții. Cartierele muncitorești nu mai erau acum asaltate de fasciști ci de grupuri de polițiști care veneau noaptea din G... , percheziționau casele, îi arestau pe muncitori. Giovanni, Mauro și fratele lor, Bruno, deși foarte tînăr, fură arestați. Cu o zi înainte, mama lor îi adusese Adei un pachet voluminos și ea îl ascunsese în pod, punîndu-l pe Marco să jure că nu spune nimic la nimeni. Veniră și alte femei la Ada cu pachete învelite în hîrtie galbenă sau albastră, iar unele îi aduseseră în păstrare haine bărbătești și unele mici bijuterii. Cum se apropiau examenele de capacitate, Marco își petrecea timpul învățînd și se vedea mai rar cu Paolo.

Într-o seară, cînd marșul asupra Romei nu mai era decît o amintire, Ada și fiii ei se duseră la teatru și ieșind de la spectacol dădură în piața străjuită de copaci peste patru fasciști, trei pe o bancă, celălalt în picioare, la cîțiva pași mai încolo , sprijinit de un indicator stradal. Din cînd în cînd se întorcea și scruta capătul unei străzi care

https://biblioteca-digitala.ro

ducea într-o altă piață. Trecuse puțin de miezul nopții; cafenelele și cîrciumile se goleau de oameni; cîțiva muncitori care treceau cu gîtul vîrît în gulerul ridicat al hainei și cu mîinile în buzunare se uitau curioși și bănuitori la cei patru tineri și recunoscîndu-i grăbeau pasul. Un bărbat apăru dintr-o stradă apropiată de banca pe care stăteau fasciștii. Era Angelo, un vechi și încercat vînător de iepuri și mistreți pe care domnii de la cîmpie îl angajau adeseori ca staroste al vînătorilor și care-i inițiase în meșteșugul vînatului pe mulți dintre vînătorii orașului, bogați și săraci. Simpatizat de toată lumea, se ducea deseori la cinema să vadă filme de aventuri și băieții nu se lăsau pînă ce nu le povestea isprăvile sale de hăitaș și luptele cu mistreții. Fusese prieten cu doctorul Antonio și tovarășul său la nenumărate partide de vînătoare. Se opri pe trotuar cu mîinile în buzunare și capul dat pe spate. Era scund de statură, îndesat, cu mustăți mari și dese, roșcate. Băuse pesemne mult, căci se clătina. Cînd Ada și Marco trecură prin fața lui, își scoase pălăria și încercă să facă o plecăciune, dar fu cît p-aci să cadă. Își luă apoi avînt și se apucă de stîlpul indicatorului stradal de care era sprijinit fascistul. Îi spuse tînărului:

— Pe tine te căutam, am ce am cu tine și vreau să te omor. Mie nu mi-e frică de voi. Vino acolo singur dacă-ți dă mînă, și arătă spre colțul opus al pieții.

Angelo fusese la vînătoare în mai multe rînduri cu tatăl tînărului fascist.

— Nu știam că așa stau lucrurile, zise acesta îndepărtîndu-l cu o mînă. Mai vorbim mîine cînd o să-ți treacă beția, spuse.

— Eu nu sînt beat, țin la vin mai bine ca tine. Știți acuma cum stau lucrurile, voi care ați ciomăgit și băgat în spital tot orașul, continuă Angelo.

Unul din cei care stăteau pe bancă țîșni în picioare și se răsti la el:

— Du-te la casa dumitale că e mai bine așa.

— Și ție ți-e frică, nu-i așa? spuse Angelo. Cu mine nu vă merge. Sînteți buni să vă bateți o sută contra unu, cu carabinierii alături.

— Hai atunci, spuse tînărul care stătea sprijinit de indicator, și se îndreptă către centrul pieții. Angelo îl urmă, dar după cîțiva pași scoase un cuțit lung de vînător, se întoarse și se repezi asupra celor trei fasciști care veneau după el. Aceștia se dădură la o parte și Angelo căzu la pămînt. Toți patru săriră pe el, îl loviră cu picioarele și cu boxurile.

Ada, Marco și Elda rămăseseră îngroziți la vreo cincizeci de metri de grup. Cînd îl văzu pe Angelo lovit și călcat în picioare, Ada începu să țipe. Se deschise o fereastră, apoi alta. Curînd piața se trezi toată, dar fasciștii continuau să-l lovească pe Angelo. Săriră în ajutor cîteva persoane și sosi chiar și o brancardă a Crucii Verzi.

— Vezi în ce hal au adus oamenii? îi spuse Ada lui Marco. I-au adus la disperare. Mă gîndesc cîteodată că tatăl tău a murit la timp ca să nu i se întîmple și lui astfel de lucruri. L-ar fi bătut ca pe Angelo.

Angelo muri în timp ce-l duceau la spital. Într-un buzunar al hainei avea un pistol și treizeci și două de gloanțe.

În aceeași noapte un grup de fasciști năvăliră în casa unui țăran care locuia în cîmpie, la vreo douăzeci de kilometri de S..., într-o localitate numită « Il Pavone ». Țăranul, Quintilio, era un antifascist neînduplecat și mai înainte cu cîteva zile fuseseră găsite manifeste de propagandă comunistă în apropierea casei sale. Quintilio și nevasta sa au fost duși în camera de dormit, pe el îl imobilizară, și un fascist, același care fusese lovit cu un taburet cu mult timp mai înainte, cu ocazia ciocnirii de la întîi Mai, o violase pe femeie în patul conjugal.

Uciderea lui Angelo și batjocorirea țărăncii treziră oroare și mînie în oraș. Oamenii blestemau, femeile, înspăimîntate, își făceau semnul crucii. Toți îl cunoșteau pe Angelo ca pe un om de treabă și liniștit și spuneau că fasciștii ar fi trebuit să țină seama de faptul că era beat. Fiind patru, ar fi putut să-l dezarmeze cu ușurință și să-l

https://biblioteca-digitala.ro

predea carabinierilor. De ruşinea îndurată de nevasta lui Quintilio preferau să nu vorbească. Cele două fapte criminale apăreau şi mai odioase acum cînd oraşul ducea o viaţă liniştită şi nimeni nu părea să se mai ocupe de politică.

În ciuda faptului că timpul trecea repede şi locuitorii oraşului uitaseră încet încet multe din samavolniciile îndurate, fasciştii nu făcuseră prozeliţi în S... Rămăsese aceeaşi mînă de oameni care participase la sîngeroasa ciocnire din ziua de întîi mai, din piaţa gării. Se adunau la sediul lor şi la cafeneaua din centru, în casele lor, izolaţi de restul cetăţenilor. Erau industriaşi sau fii de industriaşi, cîţiva funcţionari de-ai lor şi cîţiva profesori de la gimnaziu şi liceu. Nici un muncitor nu li se alăturase şi nu făcuse cerere să intre în fascie. Linia de demarcaţie dintre cei care frecventau cafenelele din centru, cea elegantă îndeosebi, şi cele populare, apărea şi mai netă ca înainte. Se părea că muncitorii, închişi în ei înşişi, ignorau viaţa celorlalţi locuitori ai oraşului.

Într-o duminică dimineaţa, Amalia, o femeie care locuia în ultima casă de pe o străduţă din apropierea pieţei unde se afla vilişoara lui Marco, veni la Ada. În prezenţa lui Marco îi spuse că fiul ei, Donato, voia să se înscrie în fascie. Ea şi bărbatul ei erau îngrijoraţi ca nu cumva, înhăitîndu-se cu oameni atît de mizerabili, să devină şi mai trîndav şi violent. Într-o zi, fusese dus la postul de carabinieri fiind bănuit de furt. De mai multe ori, în urma unor uşoare dojeni ale părinţilor, dăduse în tatăl său şi îşi pălmuise chiar mama. Muncitorii din cartier îl ocoleau socotindu-l necinstit în muncă şi în raporturile cu tovarăşii de fabrică. Le răspunsese părinţilor că din fascie făceau parte persoane respectabile, oamenii cei mai de vază ai oraşului şi că şi tînărul Marco, premiantul clasei şi exemplu de băiat bine crescut era fascist. Amalia îi întrebă pe Marco şi pe Ada dacă este adevărat. Şi dacă era adevărat, ce garanţii îi puteau da fasciştii fiului său? Ce îl vor obliga să facă? « Eu una cred că o să ne umple de şi mai multă ruşine şi ocară decît acuma, spuse femeia. Nici nu-ţi vine să crezi că-l împinge să intre în fascie tocmai patronul lui care l-a ameninţat de atîtea ori că-l dă afară, ba chiar l-a denunţat pentru furt.» Apoi adăugase: «Ce au de gînd tîlharii ăştia să facă dacă au nevoie de oameni ca băiatul meu?»

Aşa află Ada că Marco se înscrisese în avangarda fascistă. Îl certă spunîndu-i că în felul acesta necinstea memoria tatălui său. « Cînd ai să fii mai mare ai să înţelegi sensul acestor ani şi de ce s-au întîmplat anumite fapte, îi spuse. Înţeleg că, pentru un băieţandru, cel care învinge are întotdeauna dreptate, dar mai tîrziu îţi vei da seama că nu e adevărat şi te vei mira şi te vei ruşina că te-ai dat cu fasciştii şi cu cei care stau în spatele lor. Ţi-o spun spre binele tău. Ocupă-te numai de învăţătură şi atît. Cînd se vor schimba timpurile şi ai să vrei să te înscrii într-un partid politic, fă cum a făcut şi tatăl tău: stai de partea celor săraci şi exploataţi». Marco îi spuse mamei că nu i se pare că face ceva rău dacă e fascist, erau aproape toţi colegii lui de şcoală şi profesorii. Ada îi aduse aminte de uciderea lui Angelo şi de înfiorătoarea umilire a lui Quintilio şi a soţiei lui. Vrei să devii complicele brutelor ăstora? îl întrebă ea. Marco se simţi foarte ruşinat. Îi promise Adei că părăseşte avangarda şi în faţa ei rupse carnetul de membru.

NASTURELE DE LA STALINGRAD

Era în septembrie, iar Marco şi Mario se întorceau în oraş pe biciclete după ce mîncaseră la San Firmino. Cîmpul era verde ca în toiul verii şi aerul era cald. În aceeaşi noapte, Marco, Mauro şi ceilalţi soldaţi fură treziţi cînd dormeau mai adînc. Maiorul ordonase căpitanului să înarmeze un batalion, circa două mii de oameni, cu

https://biblioteca-digitala.ro

armele care se găseau în depozitele cazărmii « Gorizia» aflată în centrul localităţii L... Aveau să treacă pe aici soldaţii din diverse cazărmi. Compania lui Marco şi Mauro după ce străbătu oraşul cufundat în somn şi întuneric se înarmă ultima. Ordinul venise de la M... fără nici o explicaţie. Ofiţerii nu ştiau ce să facă acum cu cei două mii de oameni înarmaţi cu puşti şi mitraliere. Locotenentul care comanda compania lui Marco spunea din cînd în cînd:

— Ne-au ţinut pînă acum fără să avem măcar uniforme, în timp ce la doi paşi de noi cazarma « Gorizia» era plină nu numai de uniforme, ci şi de pături, bocanci şi arme de toate felurile. Cu ce a rămas poţi să mai înarmezi o divizie.

Mauro îi spuse:

— Domnule locotenent, cu dumneavoastră pot să vorbesc deschis. Ar trebui să ştiţi mai bine decît noi cum stau lucrurile. Mai întîi l-au trădat pe Mussolini, acum vă vor trăda pe dumneavoastră, pe mine, pe noi toţi, poporul italian. Armele acestea vor fi folosite numai împotriva muncitorilor noştri, a ţăranilor noştri, a studenţilor, dacă vor îndrăzni să mişte un deget.

Pentru a pune capăt întrebărilor, discuţiilor, hărmălaiei şi dezordinii, ofiţerii începură să facă instrucţie cu soldaţii. După două ore fu distribuită raţia zilnică pe care Marco şi Mauro o refuzară, întrucît hotărîseră să mănînce în oraş. Deşi erau în stare de alarmă, cum nu sosiseră alte instrucţiuni şi ordine din M..., se sună învoire generală şi soldaţii şi ofiţerii se îndreptară curioşi spre centrul oraşului.

Ajunşi în faţa cafenelei « Atlante», Marco şi Mauro găsiră strada plină de bărbaţi, femei şi băieţi. Un electrician care avea prăvălia în faţa cafenelei instalase un megafon deasupra uşii. Aşteptau cu toţii un comunicat extraordinar anunţat la radio cu o oră mai devreme. Circula zvonul vă va vorbi mareşalul Badoglio în persoană. Lumea continua să sosească şi Marco şi Mauro fură încet încet împinşi spre terasa cafenelei. Băgară de seamă că printre oameni se aflau mulţi soldaţi germani în grupuri mici sau izolaţi. Badoglio vorbi după ora şase şi anunţă că fusese semnat armistiţiul cu englezii şi americanii. Oamenii începură să strige: « Pace, pace,» « Trăiască americanii», « Trăiască Churchill.» Marco şi Mauro auziră o voce izolată şi puternică care striga « Stalin, Stalin». Carabinierii intrară în acţiune şi se produseră încăierări. Veni şi un tanc împotriva căruia cîţiva tineri începură să arunce cu ghivecele de muşcate înflorite care împodobeau terasa cafenelei « Atlante». Încercînd să dea înapoi pentru a se elibera de mulţime, tancul intră în prăvălia electricianului, spărgînd uşa şi distrugînd megafonul cu toată aparatura. Nemţii, crezînd că armistiţiul este valabil şi pentru ei, îşi aruncau chipiurile, se îmbrăţişau , îi îmbrăţişau pe cei din jurul lor, ofereau de băut civililor şi soldaţilor italieni. Carabinierii se năpustiră din nou asupra mulţimii lovind cu patul puştilor pe cine nimereau şi ordonînd tuturor să plece acasă, dar se alegeau cu lovituri de picior, palme, pumni şi scuipături. Apoi mulţimea începu să cînte *Internaţionala* şi entuziasmul cuprinse oraşul.

Marco şi Mauro auziră pe cineva strigînd « La cazarma Gorizia». Lumea, cuprinsă parcă de o furie nestăvilită, o apucă pe o stradă lungă şi întortocheată. Carabinierii fură împinşi în uşile unor case, unele dintre ele închise apoi cu violenţă. Marco şi Mauro urmară mulţimea. Cazarma « Gorizia», în care erau numai vreo sută de soldaţi, aproape toţi vîrstnici, fu luată cu asalt. Pătrunzînd în clădire, mulţimea începu să arunce pe ferestre tot ce-i cădea în mînă: pături, conserve de carne, bocanci, cîteva puşti.

Cînd Marco şi Mauro se hotărîră să se întoarcă la « Piani», jaful era încă în toi. Ceasurile arătau aproape opt. În drum se întîlniră cu locotenentul care-i anunţă că ofiţerii primiseră ordin să intre de îndată în cazarmă. Mauro îi spuse:

— Domnule locotenent, să sperăm că nemţii şi fasciştii n-o să-i masacreze acum pe deţinuţii politici care au rămas în închisoare. Am doi fraţi acolo.

https://biblioteca-digitala.ro

— Să sperăm că nu, îi răspunse locotenentul. Cu zăpăceala de acum, poate că au şi fugit.

Străbătură cartierele mărginaşe ale oraşului, făcîndu-şi drum prin marea de oameni, de soldaţi şi nemţi care strigau şi cîntau. În cazarmă erau doar cîţiva ofiţeri. Soldaţii veniră cu întîrziere, dar nu lipsea nici unul şi erau ciudat de liniştiţi. Păreau mai destinşi, întineriţi, eliberaţi de grija apăsătoare care-i ţinuse în strînsoarea ei cu cîteva ceasuri mai înainte. Glumeau fericiţi unul cu altul, apoi începură să ofere de băut ofiţerilor, să mănînce stafide , salam, dulciuri, tot ceea ce le rămăsese din pachetele primite de la rude.

— Mergem acasă, în curînd mergem acasă, îşi spuneau unul altuia.

Alţii ziceau:

— Mai bine să fugim, altfel cădem în mîinile nemţilor.

— Să mai aşteptăm încă puţin, spuneau alţii. Am avut atîta răbdare. Acum e chestiune de zile.

În dormitoare soldaţii cîntau şi nimeni nu voia să doarmă. Cîte un ofiţer apărea din cînd în cînd în uşă. Ofiţerii primiseră ordin să doarmă în cazarmă. În cele din urmă adormiră cu toţii. Pe la patru sentinela dădu alarma pentru că observase o vie mişcare în cazarma nemţilor. Un soldat fu trimis de îndată la maiorul care dormea în cazarma « Gorizia». Maiorul le transmise să nu-şi facă griji: probabil că nemţii se pregăteau de plecare. Mauro se apropie de corpurile lor de clădire, dar se întoarse curînd şi îi spuse locotenentului că încărcau în camioane tot materialul pe care-l aveau cu ei. Raportă că vorbise cu un neamţ care se arătase impresionat de confuzia care domnea în oraş şi îl informase că Saşa şi prinţul gruzin fugiseră pe neaşteptate. În tot restul nopţii şi în dimineaţa următoare camioanele sosiră unul după altul şi plecară în grabă, astfel că pînă la amiază în cazarma « Piani» nu mai rămăsese nici urmă de neamţ şi nici cea mai mică bucată de hîrtie. Un soldat fu trimis atunci cu bicicleta în recunoaştere pînă în cartierele muncitoreşti. Se întoarse după o oră spunînd că unele persoane îl informaseră că un mare număr de nemţi erau concentraţi la aeroport, unde aveau punctul de comandă. De teamă să nu fie atacaţi îşi organizau, probabil, acolo un întreg dispozitiv de apărare. Soldatul nu crezuse de cuviinţă să meargă pînă la aeroport.

În noaptea următoare, căpitanul puse sentinele pe bulevardul aflat dincolo de cazarma unde locuiseră nemţii, şi în apropierea cimitirului. Ordonă soldaţilor să nu se arate la ferestre şi să doarmă cu armele la îndemînă. Dimineaţa sentinelele fură retrase. Ofiţerii , serioşi şi preocupaţi, se învîrteau prin dormitoare; nimeni nu avea chef de glumă sau de instrucţie. La amiază veni ordinul ca fiecare companie încartiruită în diversele cazărmi să pregătească o sută douăzeci de oameni echipaţi cu tot ce trebuie. Ofiţerii îi aleseră pe cei mai tineri şi mai bine îmbrăcaţi, printre care Marco şi Mauro care aveau tot timpul uniforma în ordine şi se bucurau de simpatia căpitanului şi a locotenentului. Cu soldaţii nu era decît un sublocotenent: cîţiva sublocotenenţi veniseră cu o zi mai înainte şi nu-i cunoşteau nici pe ceilalţi ofiţeri nici pe soldaţi. Rămaseră la « Piani». Marco, Mauro, căpitanul, locotenentul şi sublocotenentul se îndreptară cu trupa înspre cazarma « Gorizia». Străzile erau pline de oameni care le adresau soldaţilor întrebări neliniştite:

— Încotro mergeţi? Ce au să facă nemţii?

— Porcul ăla de rege a fugit cu Badoglio şi cu toţi generalii, spuneau unii.

Alţii spuneau:

— Fugiţi, duceţi-vă la casele voastre cît mai aveţi timp. Din nord au şi început să sosească refugiaţi.

https://biblioteca-digitala.ro

Maiorul dădu ordin ca cele patru detaşamente venite de la « Piani » şi de la alte cazărmi la scurte intervale să fie echipate de luptă. În depozitele cazărmii, deşi jefuită de mulţime, se mai găseau încă arme nou-nouţe şi muniţii în mare cantitate. Fiecare detaşament primi două puştl mitraliere şi o mitralieră grea. Pe drum, Marco şi Mauro crezură că sînt trimişi la P... , unde mai fuseseră şi altă dată, să îndepărteze dărîmăturile rezultate de pe urma vreunui bombardament aerian. Se gîndiseră chiar că vor avea de menţinut ordinea publică. Dar acum îşi dădură seama că supoziţiile lor nu corespundeau realităţii. Sosi şi colonelul; îi porecliseră « Sfînta Treime » din cauza obiceiului de a spune într-una: « Întîi e Dumnezeu, apoi Mussolini şi pe urmă sînt eu ». Le spuse că soldaţii şi ofiţerii vor rămîne la dispoziţia sa şi că nu se vor întoarce în nici un caz în cazărmi.

— Am lăsat la « Piani » sute de soldaţi cu cîţiva sublocotenenţi, spuse căpitanul detaşamentului lui Marco şi Mauro. Se poate întîmpla să fugă cu toţii.

— Căpitane, îi răspunse colonelul, dumneata trebuie să asculţi de ordinele mele. Peste puţin timp ne vom cunoaşte destinul. Aştept instrucţiuni de la M...

După amiaza sosiră cîteva autobuze de transport public şi cele patru detaşamente fură trimise în tot atîtea locuri, sectoare strategice importante pentru apărarea oraşelor L... şi M... Detaşamentul lui Marco şi Mauro, cu căpitanul, locotenentul şi sublocotenentul fu încărcat în trei autobuze şi trimis la pasul Porrione unde, după cît se pare, aveau loc lupte între trupele Italiene şi germane. Nemţii căutau să forţeze pasul pentru a cădea asupra oraşului M..., după ce ar fi ocupat L... care era slab apărat.

Ajunşi în localitatea numită « Il Taglio », căpitanul dădu ordinul de oprire. Nu erau decît cinci case. Colonelul îi asigurase că maiorul, împreună cu numeroşi soldaţi îi va aştepta aici, dar nu găsiră pe nimeni. Se întunecase. Cei trei ofiţeri şi cîţiva soldaţi îl căutară pe maior şi prin împrejurimi: era neapărat necesar să ia contact cu el pentru că primise comanda zonei Porrione. În cele din urmă bătură la cele cîteva case întunecate şi tăcute, dar nimeni nu văzuse vreun maior cu soldaţi. Localnicii le spuseră că în timpul zilei împrejurimile mişunau de paraşutişti. Văzînd cum stau lucrurile, căpitanul hotărî să ajungă la pasul Porrione. Sosiră în puterea nopţii. În apropierea pasului era un hotel. Era frig. Cu armele în mînă ofiţerii porniră spre pas; nu găsiră pe nimeni. Cei trei şoferi spuseră că trebuiau să plece acasă. Căpitanul spuse că nu puteau să plece şi să-i lase acolo fără radio şi fără mijloace de transport, dar cei trei arătară un ordin scris, semnat de colonel, prin care erau obligaţi să se întoarcă la L..., imediat ce vor fi adus detaşamentul la locul de destinaţie.

Porrione nu avea lucrări de apărare sau de întrerupere a drumului. Erau doar cîteva baraje modeste încropite cu puţinul ce putuse fi găsit la faţa locului: pari, nişte trunchiuri de copaci, pietre şi chiar o căruţă. Căpitanul părăsi trecătoarea şi îşi conduse soldaţii la circa trei sute de metri mai departe. Acolo era un depozit de materiale de construcţii şi în apropiere lucrările de fundaţie, abandonate, ale unei mari clădiri, probabil un nou hotel. Căpitanul ordonă să se spargă uşa: depozitul era gol şi soldaţii intrară înăuntru pentru a se adăposti de vîntul îngheţat şi puternic. Alese apoi patru oameni, printre care Marco şi Mauro, şi se întoarseră din nou la trecătoare unde coborîră cam o sută de metri pe celălalt versant. Terenul era liber, după toate aparenţele nimeni nu fortificase împrejurimile trecătorii. Căpitanul şi cei patru soldaţi se întoarseră îndărăt, bătură la uşa hotelului: era întuneric şi nu le răspunse nimeni. Atunci căpitanul îi trimise pe Marco şi Mauro la trecătoare cu ordinul ca dacă vor observa ceva mişcări îndepărtate de trupe să vină imediat la depozit. După puţin timp tăcerea şi bezna începură să-i nelinişteascā pe cel doi tineri. Mauro îi spuse lui Marco:

— Ofiţerii ăştia sînt oameni de treabă. Dar se ştie de acum ce sfîrşit ne aşteaptă: o să ne lase singuri să fim masacraţi pînă la unul. Ai văzut cîte arme erau ascunse în

https://biblioteca-digitala.ro

cazarma « Gorizia». Pentru rege, pentru Badoglio, pentru cei bogaţi este mai bine ca puterea să fie luată de nemţi decît de muncitori şi de antifascişti. Să sperăm, însă, că de data asta şi-au greşit socotelile. Sînt neliniştit doar de Giovanni şi de Bruno. De mine şi de rest, în fond, puţin îmi pasă.

La un moment dat auziră schimburi de focuri violente. Apoi alte rafale izolate la fel de puternice. Şi din nou un intens schimb de focuri. Nu încăpea nici o îndoială: se dădeau lupte la un kilometru, un kilometru şi jumătate de trecătoare; dar nici Marco nici Mauro nu reuşiră să-şi dea seama din ce direcţie venea zgomotul împuşcăturilor. Vîntul era puternic. Marco se duse să-l înştiinţeze pe căpitan care veni la trecătoare cu toţi soldaţii. Împuşcăturile, cînd păreau să se apropie, cînd să se îndepărteze. Pe neaşteptate, din partea opusă aceleia din care veniseră Marco şi Mauro, apăru un grup de paraşutişti. Pe o targă duceau un camarad grav rănit. Erau aproape o sută. Împreună cu ei erau vreo cincizeci de bersalieri motociclişti cu doi căpitani. Veneau din nord şi voiau să meargă spre sud: iată de ce se întîlniseră în apropierea trecătorii. Auziseră împuşcături şi ajunseseră aici pe un drum lăturalnic. Paraşutiştii erau comandaţi de un locotenent care spuse că nemţii voiau să forţeze Porrione pentru a cădea mai întîi asupra oraşului L... şi apoi asupra lui M..., care era obiectivul lor principal. Sosise în cursul dimineţii cu ordinul de a-i lăsa să treacă pe nemţii care mergeau spre nord şi de a-i împiedica, făcînd chiar uz de arme, pe cei care mergeau spre sud. Paraşutiştii luptaseră toată după amiaza căutînd să-i ţină departe pe nemţi de trecătoare şi tocmai atunci se întorceau de la un contraatac. Din păcate, nemţii aveau camioane, tancuri şi aruncătoare de flăcări. Locotenentul spuse că nu mai era nimic de făcut şi că se va retrage înspre L... Apoi adăugă:

— Am ordin să mă retrag spre San Polo şi să organizez rezistenţa în acest nod rutier. Dar după cum vedeţi sîntem ca şi înconjuraţi şi cu puţinii oameni pe care-i am şi pe care-i aveţi nu putem să ne opunem nemţilor.

Căpitanul spuse că înainte de a se retrage ar fi bine să afle părerea maiorului care comanda zona. Un bersalier pe motocicletă porni în căutarea ofiţerului, dar nu se mai întoarse. În apropierea soldaţilor începură să cadă proiectile de mortiere, în timp ce aruncătoarele de flăcări înroşeau cerul.

Nemţii se aflau acum la două sute de metri. Începu o luptă care dură o jumătate de oră. În timp ce trăgea, Mauro îi spuse lui Marco:

— E mai bine aşa. Cel puţin am altceva la ce să mă gîndesc. Şi pe urmă cu cît le dăm mai mult de furcă aici, cu atît Giovanni şi Bruno au posibilitatea să scape.

Tancurile germane erau cincisprezece, pe puţin, şi era imposibil ca focul lor să fie în vreun fel contracarat. Numărul celor răniţi şi morţi din rîndurile bersalierilor, al paraşutiştilor şi al oamenilor din detaşamentul lui Marco şi Mauro era de aproximativ douăzeci. Atunci, căpitanul spuse locotenentului de paraşutişti că era mai bine să se retragă spre San Polo.

Încetînd focul, nemţii începură să semnalizeze prin împuşcături şi rachete. Ofiţerii se întrebau cui puteau fi adresate semnalele. Între timp, porniră în marş spre San Polo. La puţin timp îi ajunse din urmă maiorul care le dădu ordin să se întoarcă la trecătoarea Porrione ce trebuia apărată cu orice preţ: le va trimite de îndată întăriri serioase. Ofiţerul cel mai în vîrstă, care era unul din cei doi căpitani de bersalieri, preluă comanda. Începu să se lumineze de ziuă. Trecătoarea era încă pustie; nemţii se retrăseseră. La lumina zilei, Marco şi Mauro văzură în faţa lor o vale îngustă şi lungă. Pe vîrful versantului opus luaseră poziţie nemţii care din cînd în cînd trăgeau rafale de mitralieră şi focuri izolate de mortiere. În ajutorul italienilor veniră un tun şi cinci tancuri.

https://biblioteca-digitala.ro

La amiază, căpitanul de bersalieri propuse celorlalţi ofiţeri să meargă să discute cu nemţii pentru a afla ce intenţii au. I se părea ciudat că aceştia nu ocupaseră trecătoarea, atunci cînd trupele italiene nu mai erau acolo. Între timp nemţii trăgeau nebuneşte, chiar şi cu mortierul. Înainte de a pătrunde în vale, ordonă unicului artilerist care mînula tunul să scoată din funcţiune mortierul şi mitraliera germană care măturau drumul. După trei lovituri, mortierul sări în aer şi nu se mai auzi nimic. Atunci căpitanul porni pe motocicletă ţinînd sus, cu mîna stîngă, un steag alb. Între timp, locotenentul împreună cu Marco, Mauro şi alţi trei soldaţi ajunseră în locul unde se afla mortierul şi luară prizonieri patru nemţi, printre ei un ofiţer care, interogat de unul din paraşutişti, spuse că trecătoarea trebuia lăsată liberă atît de nemţi cît şi de italieni. Căpitanul de bersalieri care se întorsese din misiune confirmă cele spuse de ofiţerul neamţ.

Mai tîrziu nemţii începură să tragă din nou. Detaşamentul lui Marco plecase doar cu patru încărcătoare pentru fiecare soldat şi terminase muniţiile. Tancurile germane începură să coboare valea îndreptîndu-se spre trecătoare. Italienii nu puteau să facă uz de tancurile lor din cauza îngustimii drumului. Comandantul dădu ordin ca tunul să tragă din nou şi tancurile germane se întoarseră înapoi.

Maiorul însă nu se mai arătase şi soldaţii încă nu primiseră mîncarea; trecuse o zi de cînd nu mai mîncaseră. Căpitanul trimisie cîteva ştafete la Torretta unde maiorul urma să-şi stabilească centrul de comandă, dar în tîrg nu mai era nimeni. Fugiseră pînă şi locuitorii. Căpitanul se înfurie:

— Nu vor să apere localitatea, spuse el. S-au înţeles cu toţii, iar noi ne riscăm pielea în mod inutil.

În acest timp veni un sergent de geniu cu patru soldaţi şi o staţie radiotelegrafică. Sergentul spuse că pînă atunci fusese pe o coastă din apropiere şi arătă ofiţerilor o fonogramă primită din M... şi semnată de general care ordona să se retragă luptînd pe două poziţii în faţa răspîntiei de la San Polo. Confirmă că trupele italiene se retrăgeau peste tot. Se alătură detaşamentului lui Marco, dar staţia radio nu funcţiona pentru că nu mai avea baterii.

Începu retragerea: mai întîi tancurile şi tunul, apoi paraşutiştii, bersalierii şi la urmă detaşamentul lui Marco şi Mauro. Întîlneau mulţi oameni înspăimîntaţi care fugeau şi strigau:

— Ne-au încercuit, nemţii au forţat trecătorile Pini şi Sasso şi au invadat cîmpia.

Detaşamentul lui Marco şi ceilalţi soldaţi aşteptau dintr-o clipă într-alta un ordin precis prin care să li se indice unde să meargă şi ce să facă. Alte trei ştafete fură trimise în căutarea maiorului. După cîţiva kilometri de marş întîlniră un sublocotenent de geniu care căuta să dea de urma sergentului cu staţia de radio. Spuse că era ordin ca să ocupe poziţie la răspîntia de la San Polo, sediu al întregului Stat major, inclusiv al generalului. Puţin mai încolo dădură peste cîţiva soldaţi care le spuseră:

— Încotro mergeţi? Toată lumea fuge. Nemţii au coborît dinspre nord cu cele mai bune şi mai călite divizii ale lor.

Oamenii din casele aflate de-a lungul drumului erau îngroziţi şi întrebau dacă nemţii sînt pe aproape. În cele din urmă, Marco şi ceilalţi soldaţi ajunseră la San Polo. După o jumătate de oră sosi un general de paraşutişti care-şi strînse oamenii şi le spuse că L... şi toate oraşele şi satele din apropiere erau ocupate de nemţi, că orice rezistenţă era inutilă şi că trebuiau să ajungă la bază. Apoi li se adresă în puţine cuvinte şi celorlalţi soldaţi, dîndu-le să înţeleagă că fiecare trebuia să încerce să scape cum putea. Căpitanul lui Marco îl întrebă:

https://biblioteca-digitala.ro

— Eu ce trebuie să fac cu oamenii mei?

— Dacă puteţi, prezentaţi-vă la corpul de armată din M... La fortăreaţă, răspunse generalul.

Mauro îl trase pe Marco de mînecă şi-i spuse:

— De aici pînă la M... sînt şaptezeci de kilometri, şi dacă drumurile şi cîmpia sînt în mîinile nemţilor nu vom ajunge la M... în uniformele noastre. Trebuie să fugim şi să găsim haine civile. Vom ajunge apoi la M... pe contul nostru. Aici ne va fi mai uşor să ne ascundem sau să mergem la S... unde locuieşte mama ta, părinţii şi fraţii mei. Aşa o să aflu şi ce s-a întîmplat cu Giovanni şi Bruno.

Străbătură prudenţi străzile mici şi întortochiate din San Polo apoi, ocolind drumul provincial, se îndreaptară în fugă spre L... de care-i despărţeau aproape patruzeci de kilometri. Luară hotărîrea să se ducă acasă la Mario. Umblară toată ziua şi o bună parte din noapte. Începură să treacă prin locuri cunoscute. Ca să ajungă la San Firmino nu era nevoie să străbată oraşul L... şi nici să se apropie prea mult. Trebuiau să meargă un pic de-a lungul drumului provincial, să străbată cîmpul, şi pe nişte poteci să ajungă la casa lui Mario. Pe drumul provincial zăriră grupuri de soldaţi care fugeau. La cel mai uşor şi îndepărtat zgomot de camion se aruncau în iarbă îndărătul gardurilor vii, în şanţurile şi gropile de pe cîmp, căutînd să nu fie văzuţi. Camioane goale sau pline cu soldaţi treceau pe şosea în amîndouă sensurile.

Ajunşi acasă la Mario, găsiră poarta deschisă şi familia trează. Intrară. Mario îl primi pe Marco cu bucurie şi emoţie. Marco îl întrebă dacă în casă aveau haine pentru el şi pentru Mauro. Mario îi dădu lui Marco hainele sale de sărbătoare şi Luca îi spuse cu căldură lui Mauro să ia costumul lui Silvio. Silvio, ca şi fraţii lui Mauro, fusese surprins de evenimente în închisoare şi nu se ştia încă nimic de el. Luca vorbi pe îndelete cu Mauro de cei din familiile lor care erau închişi şi bătrînul sfîrşi prin a se înduioşa.

Maria era şi ea ciudat de prietenoasă şi îi spuse nurorii să pregătească masa pentru cei doi tineri. Mauro era grăbit să ajungă la M... şi apoi la S... pentru a afla veşti despre fraţii săi. Luca înhămă calul la o gabrioletă uşoară.

— Îi duc eu pe flăcăii ăştia pînă la M... spuse. Treizeci de kilometri se fac la iuţeală. O iau pe drumuri lăturalnice şi mă întorc pe şoseaua naţională. Un bătrîn trezeşte mai puţină curiozitate şi am să trec neobservat.

Înfierbîntat şi vioi, de parcă ar fi întinerit cu douăzeci de ani şi vorbind tot timpul drumului, îi conduse pe Marco şi Mauro pînă la periferia oraşului M... Pe străzile din jurul fabricilor era o învălmăşeală de nedescris. Soldaţii băteau la uşile caselor şi cereau haine, pantofi, cămăşi, pălării şi bascuri. Oamenii căutau să-i mulţumească cum puteau mai bine şi mulţumirile se amestecau cu hohote de plîns, saluturile cu strigăte de disperare. Marco şi Mauro auziră o bătrînă întrebînd un tînăr dacă se ştie ceva de soldaţii italieni care erau în Grecia şi Iugoslavia.

— Primul lucru pe care-l avem de făcut, îi spuse Mauro lui Marco, este să mergem şi să vedem ce se întîmplă la fortăreaţă.

În afara şi înlăuntrul fortăreţei erau mii de soldaţi. Cum sosea cîte un soldat se strîngeau grupuri în jurul lui, îl întrebau cine este, de unde este, dacă i-a văzut pe nemţi, dacă detaşamentul lui a luptat. Nimeni nu ştia ce să facă; ofiţerii, amestecaţi cu soldaţii, pierduseră orice nădejde că vor mai primi ordine. Ba erau unii care-i îndemnau pe soldaţi să fugă. În mulţimea imensă se vedeau soldaţi tineri şi vîrstnici îmbrăcaţi în civil ca Marco şi Mauro. Din cînd în cînd un soldat îl căuta pe un altul, îl saluta, îi saluta pe cei mai apropiaţi şi pleca. Toţi spuneau aceleaşi cuvinte: le e teamă că vin nemţii şi-i măcelăresc. Unii plecau în Puglia, alţii în Calabria şi Sicili

https://biblioteca-digitala.ro

Pe la amiază sosí în fugă un sublocotenent care spus că nemţii erau acum într-un sat din apropiere; aveau arme de toate tipurile şi trupe proaspete, printre care detaşamente din SS şi din batalionul Goering. Imediat după el, veni un soldat din corpul sanitar care dădu de veste că nemţii se aflau într-una din pieţele oraşului, la nici cinci sute de metri de fortăreaţă. Văzuse cu ochii lui piaţa barată înspre centrul oraşului de tancuri grele de abia camuflate de cîteva frunze de stejar. Un soldat din trupele care îşi aveau baza în M... începu să strige:

— Vreau să ştiu de ce ne-au dezarmat. Nici n-au apucat să apară primele manifeste comuniste, că puii ăştia de tîrfă de ofiţeri ne-au şi dat ordin să predăm armele la magazie. Pe urmă ţine-te percheziţie: ziua şi noaptea. Dădeau buzna în dormitoare şi ne trezeau punîndu-ne în ochi lumina lanternelor. Nici n-apucam să ne trezim bine că începeau să ne întrebe despre ideile noastre, sau dacă am avut vreodată în mîini presă subversivă şi ne scotoceau cu de-amănuntul salteaua şi bagajul. Pe urmă ne-au adus aici dezarmaţi. Spuneţi-mi şi mie ce facem aici? Ce aşteptăm?

În timp ce vorbea astfel, la fortăreaţă sosi un grup de vreo treizeci de marinari în izmene alungaţi de nemţi dintr-un oraş de coastă din apropiere unde eixsta un arsenal. Se apropiară şi grupurile de patrioţi provenind din Veneţia şi Trieste care cereau arme soldaţilor şi spuneau că vor să meargă la Roma şi pe urmă în sud.

Mauro îl luă pe Marco de braţ.

— Hai să fugim, îi spuse.

Ieşi croiră drum prin mulţime şi ajunseră la ieşirea din fortăreaţă unde curiozitatea şi dorinţa de a culege ştiri aduseseră zeci de oameni. Sub arcul de la intrare, întîlniră un grup de ofiţeri şi de soldaţi veniţi tocmai atunci din satele şi din munţii de la est de M..., care vorbeau între ei cu însufleţire. Nici unul nu se uită la Marco şi la Mauro. Traversară bulevardul care trecea prin apropierea fortăreţei şi se opriră la intrarea unui mare palat. De aici puteau să vadă ce se întîmplă în jurul fortăreţei şi, prin largul arc al intrării, ce făceau soldaţii în vasta esplanadă din interior. La anumite intervale, în grupuri de trei sau de patru, se depărtau de fortăreaţă şi, mai întîi cu pas grăbit, apoi în fugă, traversau bulevardul şi se înfundau în străzile din apropiere.

După o oră, Marco, care privea spre dreapta, văzu înaintînd o patrulă de nemţi pe motociclete şi-l izbi cu cotul pe Mauro. Nemţii străbătuseră jumătate dintr-un bulevard care se termina în faţa fortăreţei; patrula era urmată de camioane, automobile blindate, tancuri şi motociclete cu ataş, apoi mitraliere fixate pe maşini descoperite. Din cazarmă se ridicară strigăte ascuţite şi prelungite, chemări, invocări, blesteme. Nemţii, cu o manevră rapidă şi exactă înconjurară fortăreaţa. Un ofiţer pe o motocicletă cu ataş făcu înconjurul trupelor ca pentru a se convinge că totul era în ordine. Cînd termină se opri chiar în faţa intrării. Din camioane săriră jos nemţii înarmaţi cu automate, grenade, pistoale. Formară un lanţ, la mică distanţă unul de altul, şi înaintară pînă sub ziduri. Formară apoi două rînduri dese pe cele două laturi ale intrării. Ofiţerul făcu un alt înconjur cu motocicleta.

— Sînt prinşi în cursă, îi spuse Mauro lui Marco. Am scăpat la timp. Ţi-am spus, nu, că n-o să luptăm împotriva nemţilor? O să-i lase pe soldaţi şi ofiţeri să fie sfîşiaţi.

În timp ce vorbea astfel, un soldat din trupele SS cu automatul gata de tras, urmat de alţi doi, intră în fortăreaţă. De abia atunci Marco şi Mauro îşi dădură seama că nu existau sentinele.

https://biblioteca-digitala.ro

A doua zi muncitorii de la fabrica de aluminiu intrară în grevă în masă, grevă care continuă timp de o săptămînă fără ca patronii să dea cel mai mic semn că ar intenționa să înceapă tratative. Silvio era din ce în ce mai preocupat.

— Dacă la baza concedierilor ar fi stat o rațiune adevărată, am fi găsit acum o modalitate de a discuta şi poate că am fi căzut la o înțelegere, spuse într-o seară la cină. Dar acum e limpede că la mijloc e o samavolnicie şi cine ştie cum o să sfîrşească.

Greva continua tăcută şi enervantă şi-i exaspera pe muncitori, Celelalte fabrici, solidarizîndu-se cu tovarăşii concediați, intrară în grevă şi ele cîte două ore pe zi. Peste tot aveau loc adunări, prilej cu care muncitorii reînviau timpurile cînd salvaseră maşinile de nemți şi împreună cu tehnicienii reconstruiseră secțiile distruse de bombardamente. În ciuda faptului că astfel îşi cîştigaseră dreptul de a controla conducerea colectivă a fabricilor, patronii, reluîndu-şi locurile cînd totul se afla iarăşi în stare de funcționare, preocupați doar de cîştiguri şi de jocul lor politic, îi alungau pe muncitori din fabrici. Lucrătorii din oraş continuară grevele de două ore pe zi. Ieşeau afară din ateliere, stăteau la soare şi citeau manifestele cu cerneala încă umedă. Marco şi Mario se învîrteau printre grevişti pentru a afla ce gîndesc, deseori se duceau la Silvio şi la Camera de Muncă pentru a vedea ce e nou. Toamna era pe sfîrşite şi la San Firmino ogoarele erau pustii, iar cîmpia golaşă şi fără taine nu-i mai atrăgea pe Marco şi Mario. Dimineața, devreme, luau bicicletele şi se duceau la L...

Marco trebui să se întoarcă la M... şi să-şi reia locul la şcoală. Dar cum avea un pic de timp liber, mai ales duminica, dădea fuga la L... Greva de la fabrica de aluminiu continua la fel de hotărîtă precum începuse, dura de cîteva săptămîni şi muncitorii din celelalte industrii găseau noi forme de luptă. Rita părea transformată. Era tot timpul cu Gina, Rosa şi Luisa la adunări şi spunea că vrea să se înscrie în partid. Nu se pricepea la politică, dar vedea în gestul patronilor un nemilos act de nedreptate. Cînd nu se afla la L... , Marco urmărea din ziare felul cum se desfăşura greva. Într-o dimineață citi că poliția trăsese asupra muncitorilor şi muncitoarelor care încercaseră să sară zidul şi să ocupe fabrica de aluminiu. În aceeaşi dimineață, Marco plecă la L... şi se duse imediat la federație pentru a vorbi cu Silvio. Aici îi găsi, de asemenea, pe Mario şi Savino. Marco le ceru veşti despre Rita, dar Silvio îi spuse că, din fericire nu fuseseră răniți. În timp ce vorbeau, sirenele fabricilor începură să sune chemîndu-se parcă una pe alta.

— Din păcate trebuia să ajungem şi aici, spuse Silvio.

Sirenele anunțau greva generală: intrau în grevă toate fabricile, filaturile, laminoarele, bumbăcăriile, fabricile de hîrtie, fabrica de aluminiu şi marile ateliere în care se construiau vagoane de cale ferată şi tramvaie, cu cei şase mii de muncitori ai lor. Marco, Mario şi Savino se îndreptară spre străzile din centru. Întîlniră sute de muncitori care aveau aceeaşi țintă. Se alăturară unui grup în care-l zăriră pe Marcello. Se aşteptau ca dintr-o clipă într-alta să le vadă şi pe Rita, Luisa, Gina şi Rosa. Crescînd cu fiece clipă şi mergînd zorită, mulțimea făcea zgomotul unui fluviu. Obloanele prăvăliilor erau coborîte în grabă. Muncitorii se opriră în fața palatului prefecturii înconjurat de polițişti care stăteau în picioare alături de camionete; nervoşi şi întunecați la față țineau automatele îndreptate împotriva demonstranților. Mulțimea începu să strige. :

— Vrem să vorbim cu prefectul, vrem ca prefectul să se angajeze să-i constrîngă pe patroni să trateze cu noi. Dar ferestrele prefecturii rămîneau închise.

Atunci muncitorii formară o delegație care se îndreaptă spre palat şi ceru să fie primită de prefect, dar poliția împrăştie cu brutalitate micul grup.

https://biblioteca-digitala.ro

— Vînduţilor, strigă atunci un muncitor din mulţime, care se afla aproape de Marco, Mario şi Savino.

— E posibil ca nimeni să nu vrea să ştie cum stau lucrurile, să vorbească cu noi, să ne asculte păsurile, să discute? spuse un altul.

În mulţime se amestecară grupuri de copii care ieşeau de la şcoală. Cîţiva muncitori se urcaseră pe gardul unui bloc în construcţie; unul din ei care purta un veston american aproape că îşi pierduse vocea strigînd. Lui Marco i se păru chiar că plînge, atît se freca la ochi cu pumnii. Un altul, care se căţărase lîngă el, îl ţinea şi se sprijinea de un par ca să nu cadă. Ferestrele prefecturii rămîneau închise.

— De ce nu vine nimeni? întreabă o femeie.

Întrebarea păru să întărîte şi mau mult furia mulţimii. Tînărul care sta pe gard strigă:

— Laşilor ! Eu am fost partizan.

— Ăştia sînt plătiţi pentru ca să nu mai putem intra în fabrică! spuse un alt tînăr.

— Fasciştilor! Fasciştilor! *Polizei! Polizei! Polizei!* strigau toţi.

Poliţiştii se desprinseră de camionete şi începură să dea în demonstranţii cei mai apropiaţi. Unii căzură la pămînt, alţii opuseră rezistenţă şi încercară să-i respingă pe agenţi înspre prefectură. Atunci aceştia începură să arunce lumînări lacrimogene. Prima fereastră de la prefectură se deschise şi începu şi de aici să plouă cu lumînări roşii care ajungeau şi mai departe decît celelalte, pînă la capătul pieţii. Începu să se înalţe un fum acru şi pătrunzător. Marco şi Mario îşi dădură seama că batista cu care-şi astupau gura nu mai servea la nimic. Mulţimea părea înnebunită din cauza ţipetelor femeilor şi ale copiilor care plîngeau. Mulţi o luau la fugă izbindu-se de ceilalţi. Fumul cenuşiu şi uşor rămînea suspendat la mică înălţime. După ce trecură primele clipe de spaimă, mulţimea se strînse din nou compactă pe străzile care dădeau în piaţa prefecturii şi în piaţa principală a oraşului. Pe neaşteptate, poliţia dezlănţui cîteva şarje cu camionetele încărcate cu agenţi. Marco văzu chipurile galbene ale oamenilor care fugeau căzînd printre picioarele celor de dinaintea lor şi rămînînd nemişcaţi pe caldarîm. Marco şi Mario nu se mişcaseră din colţul unei străduţe; îşi astupaseră nasul şi gura cu batistele, pe care le udaseră la chiuveta unui bar. Pe lîngă ei trecură doi bărbaţi ducînd pe braţe o femeie leşinată. În fundul unei străzi din spatele prefecturii, poliţiştii, echipaţi cu măşti antigaz şi adăpostiţi de camionete, continuau să arunce lumînări lacrimogene. Muncitorii culeseră cîteva şi le aruncară, la rîndul lor, împotriva poliţiştilor. Marco şi Mario făcură la fel, O femeie traversă strada strigînd să nu le atingă pentru că erau grenade, apoi se întoarse de unde venise. Mario spuse că a înnebunit: o ajunse din urmă şi o împinse sub un portal. Marco băgă atunci de seamă că în mulţime erau mai multe fete decît i se păruse la început.

— Dar unde o fi Rita? Unde or fi Rosa, Gina şi Luisa? îl întrebă pe Mario.

— Trebuie să fie pe aici, pe aproape, răspunse Mario. Cu siguranţă. Cînd se termină nebunia asta le găsim.

Încetară să mai arunce cu lumînări lacrimogene. Strada rămase pustie. Apoi grupuri, grupuri, muncitorii ieşiră din gangurile caselor şi din străduţele învecinate umplînd-o din nou şi, în ciuda mirosului insuportabil care continua să persiste, se îndreptară în tăcere spre prefectură. Atunci poliţiştii începură să tragă. Cîţiva muncitori care mergeau alături de Marco şi Mario strigară:

— Asasinilor! Dacă am avea şi noi un automat sau o puşcă n-aţi mai avea curajul să trageţi!

Alţii strigară:

— Ce fac? Sînt nebuni de trag? Noi n-avem nici măcar o piatră.

Apoi un altul din faţă strigă disperat:

— I-au omorît, cîinii, i-au omorît!

https://biblioteca-digitala.ro

Poliştii încetară să mai tragă. Urmară cîteva clipe de tăcere absolută. Lui Marco, i se păru că palatele şi casele vecine, vechea biserică albă, devin mai mici, se îndepărtează în spaţiu şi timp. Apoi mulţimea izbucni în urlete. Marco văzu cîţiva tineri care duceau pe braţe un muncitor din capul căruia curgea un sînge gros şi negru. Cămaşa sfîşiată la piept, începuse să se înroşească; începură să se înroşească şi mîinile celor care ţineau corpul, cu capul şi picioarele atîrnînde. Marco şi Mario se îndreptară în fugă spre ei. Mai încolo, bărbaţi şi femei stăteau roată, aplecaţi spre caldarîm. În faţa prefecturii nu mai erau nici camionete nici poliţiştii. O femeie se întoarse şi, apucîndu-se cu mînile de păr, începu să strige:

— Au omorît-o! Au omorît-o şi pe ea! şi căzu leşinată pe pietre.

Sosiră apoi trei maşini ale Salvării, îşi croiră drum prin mulţime şi încărcară cîţiva răniţi pe care Marco îi observă de abia acum. Apoi veniră alte două. Într-una fu aşezat muncitorul ucis pe care cei cîţiva tineri îl ţineau încă pe braţe. Cealaltă se opri lîngă grupul aplecat spre caldarîm. Oamenii de pe ambulanţă îşi făceau cu greu loc prin mulţime, mai ales din cauza femeilor.

— Unde să fie Rita, Rosa, Gina şi Luisa? îl întrebă din nou Marco pe Mario.

Un muncitor cu chipul slab şi palid, răvăşit de durere, le veni în întîmpinare ca şi cum i-ar fi cunoscut şi le spuse:

— Lucra cu mine. Era un bun strungar. Cîinii şi ucigaşii. După ce l-au omorît, au luat-o la fugă. Acum putem să luăm cu asalt prefectura şi s-o ocupăm.

— Cum se numea? îl întrebă un alt muncitor care se apropiase.

— Gino, Gino Casamonti. Lucra cu mine.

Li se alăturară încă trei muncitori. Unul îl întrebă pe cel care vorbea cu Marco şi Mario:

— Îl cunoşteai?

— Lucra cu mine, chiar la strungul de lîngă mine.

— Dar este sigur că l-au ucis? întrebă un altul. Nu cumva este doar grav rănit?

— Nici ţie nu-ţi vine să crezi. Lucra cu mine, chiar la strungul de lîngă mine. Eram prieteni. Ne duceam la pescuit împreună.

— În Grecia îi arestează pe capii rezistenţei, spuse un muncitor agitat.

— Care arestări? Îi împuşcă pe partizani, spuse un altul.

— Pe ce lume trăiţi? spuse un tînăr de douăzeci de ani. N-aţi citit că l-au asasinat pe Beloiannis?

— Vă ţineţi de poveşti, spuse unul înalt şi corpolent. În Grecia? Beloiannis? Dar voi nu vedeţi că aici ne omoară pe toţi? Ne omoară la Modena, la Reggio Emilia, la Milano, în Sicilia.

— Nu-mi închipuiam că o să sfîrşească astfel, spuse un om în vîrstă şi începu să plîngă.

— Dar cum l-au omorît? întrebă un muncitor care sosise atunci.

— Cu o rafală de automat, trasă pe la spate, spuse tînărul de douăzeci de ani.

Un bărbat în jur de cincizeci de ani, cu bluza şi pantalonii pătaţi de sînge, ridică mîinile spre cer şi începu să strige:

— Era lîngă mine. L-am văzut cum cade pe caldarîm fără să scoată o vorbă. Auzeam cum trăgeau într-una. L-am strigat. Ai căzut Gino? l-am întrebat. Am îngenunchiat şi l-am strigat şi mai tare. Apoi m-am tîrît pînă la el şi am încercat să-l ridic. Porcii ăia încetaseră să mai tragă. Era roşu de sînge. M-au ajutat apoi alţi tovarăşi. Lumea a început să urle că murise.

Deodată Marco auzi ţipînd o voce cunoscută. El şi Mario se întoarseră şi văzură cum Rosa, Gina, Luisa, Savino şi Marcello îşi croiau drum printre oameni. Rosa plîngea şi se clătina, cuvintele îi mureau în gît sugrumate. Cu o ultimă sforţare alergă spre Mario, îl luă în braţe şi spuse:

https://biblioteca-digitala.ro

— E Rita, au omorît-o pe Rita. Apoi căzu leşinată.

Gina şi Luisa plîngeau şi ele, băteau din picioare, îmbrăţişîndu-l cînd pe Mario, cînd pe Marcello sau pe Savino. Marco se năpusti în mulţime, fu izbit, respins, strivit de autoambulanţă. În cele din urmă, ajutat de Mario şi de ceilalţi prieteni, reuşi să spargă cercul de oameni care înconjurau cadavrul Ritei.

Rita era întinsă pe caldarîm, cu pieptul plin de sînge, cu corpul uşor răsucit şi picioarele desfăcute. Părul lung, castaniu, îi acoperea chipul aproape în întregime şi era lipicios din cauza sîngelui. Marco îngenunche lîngă ea. Nu îndrăznea s-o mîngîie. Cei din jurul lor tăceau. Nu urla nimeni cum se întîmplase cînd murise Gino. Şi totuşi Rita fusese ucisă la nici cincisprezece metri de el. Marco privi în jurul lui cu uimire.

— Sînt foşti fascişti, cîinii şi ucigaşii ăştia. De-asta i-au şi adus aici, îi spuse o femeie.

— Au avut ordin să tragă în oameni, spuse o altă femeie.

— N-o cunosc, spuse o fată. Nu o cunoaşte nimeni.

— Cîţi ani să aibă? E foarte tînără, spuse un muncitor.

Marco simţi cum Mario şi Savino încercau s-o ridice de jos.

— N-o să ne vină şi nouă odată rîndul? spuse un muncitor.

— Dacă nu sîntem în stare să le dăm o lecţie, pînă la urmă au să ne omoare pe toţi, unul cîte unul, bărbaţi şi femei, spuse alt muncitor.

— Nu putem face nimic?

— Ce putem face?

Oamenii de pe autoambulanţă îi ajutară pe Mario şi Savino să-l îndepărteze pe Marco de cadavrul Ritei, în timp ce Marcello căuta s-o calmeze pe Rosa care era scuturată de hohote de plîns disperate. Luisa o ţinea de mînă şi Gino îi ştergea lacrimile. Marco văzu oamenii cu glugă neagră ridicînd corpul Ritei şi depunîndu-l pe o targă ce dispăru încet în autoambulanţă. Unul din ei se întoarse şi se uită lung la Marco, Mario, Rosa şi ceilalţi, apoi închise uşa şi maşina porni.

Marco se ridică de pe caldarîmul unde rămăsese pînă atunci îngenuncheat. Mario şi Savino îl apucară de braţ. Apoi se apropie Rosa care vru să-l înlocuiască pe Savino. Marco îl auzi pe Marcello întrebînd-o pe Gina:

— Dar voi unde eraţi? Eraţi cu Rita?

— Nu, noi am venit cu muncitorii de la o altă fabrică; ne-am întîlnit cu ei pe drum. Rita întîrziase şi n-am mai dat de ea. Am văzut-o cînd era moartă.

Marco se gîndi că atunci cînd erau aruncate lumînările lacrimogene şi începuseră să tragă, ea era poate la cîteva zeci de metri de el şi că nu ştiuse acest lucru. Dacă ar fi zărit-o, ar fi luat-o de mînă, ar fi traversat strada cu ea şi ar fi dus-o în gangul în care se refugiase împreună cu Mario. Încet, înconjurat de prieteni, începu să meargă în urma ambulanţei care înainta la pas printre oamenii rămaşi în faţa prefecturii şi cei care alergau tulburaţi şi îngroziţi să vadă unde fuseseră ucişi Gino şi Rita. Ferestrele şi poarta cea mare a prefecturii erau închise şi nu mai era nici măcar poliţistul care de obicei făcea de gardă în faţa intrării. În timp ce mergea în urma ambulanţei, în mintea lui Marco licări pentru o clipă speranţa că Rita nu murise şi că era doar grav rănită. Dar renunţă pe dată la această iluzie. Începu să plîngă. Plîngea şi Mario. Cu emoţie şi resemnare în glas, spuse:

— Se vede că nu i-a fost dat să fie fericită. A avut de suferit toată viaţa, încă din copilărie. Eu o ştiu foarte bine. Aşa i-a fost scris.

Pe neaşteptate, Marco îşi aminti întrebarea lui Giuseppe după ce luptaseră împotriva nemţilor şi eliberaseră M...: « cîţi morţi aţi avut? », şi răspunsul lui pe care acum îl silabisea încet: « dar de ce trebuie să existe întotdeauna morţi? ». Şi revăzu privirea lui ironică şi în acelaşi timp dureroasă.

Florenţa, ianuarie 1970 — decembrie 1971.

În româneşte de CONSTANTIN IONCICĂ

https://biblioteca-digitala.ro

LUNGA TĂCERE A LUI ROMANO BILENCHI

Premiul Viareggio pentru proză revenea în 1972 lui Romano Bilenchi, scriitor trecut de șaizeci de ani [1] dar cu o activitate literară propriu zisă ce nu depășea un deceniu. Opera, de asemenea, era destul de redusă ca dimensiuni: cîteva volume de povestiri, un mic roman și apoi o lungă tăcere, spartă în 1958 de un volum care relua mare parte din povestirile publicate în deceniul '30 — '40, împreună cu șase noi scurte povestiri. Pînă în 1972, cînd apare romanul *Il bottone di Stalingrado* — *Nasturele de la Stalingrad* — pentru care avea să primească amintitul premiu literar, mai văzuseră lumina tiparului o povestire de mai mari dimensiuni, *Torino 1931* (în 1971) și tot în același an *I silenzi di Rosai* — *Tăcerile lui Rosai* — un volum de memorii evocînd figura pictorului florentin Ottone Rosai.

Așadar, o tăcere de peste treizeci de ani și o evoluție literară al cărei arc este în bună parte asemănător cu cel al prietenului și colegului său de generație, Elio Vittorini.

Climatul literar în care își începe activitatea este cel al Florenței anilor '30 — '40, al revistelor « Il Bargello», « Solaria» și « Letteratura», climat caracterizat prin confuzie de idei și programe estetice și politice, dar limpezit tot mai mult sub acțiunea evenimentelor care încep să zguduie lumea.

Scrierile lui, ca și ale altor contemporani (Pavese, Moravia etc.) reflectă o criză de adaptare, particularizată în cazul său de o copilărie și adolescență dominate — cum rezultă din frecvența cu care revin unele teme — de diverse complexe. Ceea ce îl

---

[1] Născut la Colle Val d'Elsa (Siena) la 9 noiembrie 1909, dintr-o familie cu vechi tradiții socialiste. Studiază la Florența și Bologna, dar abandonează studiile universitare al căror academism nu convenea spiritului său neliniștit. La Florența, unde se stabilește, leagă o strînsă prietenie cu Vasco Pratolini și, mai ales cu Elio Vittorini. Participă activ la lupta de rezistență, După eliberarea Florenței, este director al ziarului «Nazione del Popolo», organ al CTLN (Comitetul Toscan de Eliberare Națională), apoi, între anii 1948—1956, director al cotidianului de stînga florentin, dependent de PCI, « Il Nuovo Corriere». Înființează și conduce (1945—1947) revista « Società » și este pentru o vreme unul din directorii săptămînalului comunist « Il Contemporaneo ». Tradus în diverse limbi. O culegere completă a povestirilor sale a fost publicată în Franța de editura Gallimard.

https://biblioteca-digitala.ro

deosebeşte, însă, de Moravia şi Pavese este faptul că odată ajunsei a maturitate, personajele sale intră repede în normalitate, se adaptează realităţilor dure ale luptei politice. Sînt furii de tinereţe convertite, sub presiunea timpului şi a faptelor, în acţiune politică.

Bilenchi se dovedeşte a fi un scriitor cu un repertoriu tematic destul de redus: temele diverselor scrieri sînt aproape aceleaşi, reluate, amplificate sau nuanţate din diverse perspective. Pe plan stilistic este însă un tip destul de neliniştit, dar în limitele unei scriituri remarcabile prin sobrietatea ei. « Neliniştea» aceasta stilistică este atestată şi de numeroasele revizuiri la care şi-a supus operele, în căutarea nu a unei «scriituri frumoase» ci a uneia esenţializate. Aprofundările sale stilistice urmăresc o evidenţiere a adevărului poetic, căutarea unui ritm, a unei cadenţe topite în naraţiune, aproape insesizabilă dar totuşi prezentă. « Cărţile mele — spune el — au cunoscut mai multe ediţii şi de fiecare dată am găsit lucruri care erau prost exprimate. Ceea ce urmăreşte să obţină la început un scriitor ca mine, care parcurge drumul de la substanţă la formă, sînt tocmai unele rezultate pe planul adevărului poetic. Restul vine pe urmă. O vreme, cînd aveam optsprezece ani, eram convins chiar că trebuie să «scrii prost» în mod deliberat, să spui ceea ce ai de spus şi atît, ca o reacţie la academismul dezgustător care bîntuia atunci în paginile ziarelor, revistelor şi cărţilor. După aceea, maturizîndu-mă şi considerînd că am ceva de spus, că mi-am făcut o cultură, am căutat un echilibru. Ceea ce am făcut eu nu sînt revizuiri şi rescrieri, ci corectări necesare şi funcţionale».

Nasturele de la Stalingrad reprezintă un moment de vîrf al acestei continue aprofundări stilistice. Este opera unei depline maturităţi politice şi artistice. Aşa cum am mai spus, această carte are în urma ei treizeci de ani de tăcere literară, ani de totală angajare politică şi neobosită activitate jurnalistică. Cîndva, afirmase că-l interesează, ca scriitor, doar anii de început, ai naşterii şi formării omului şi cei de pe urmă, ai stingerii lente. De data aceasta îl interesează individul solicitat de istorie, adevărul poetic al acestei istorii văzută prin prisma experienţei sale politice. Periplul istorico-politic şi evoluţia culturală şi ideologică a lui Marco, protagonistul acestui roman, ca şi al altor povestiri, reprezintă, în fapt, propria viaţă a scriitorului şi a prietenilor săi, a unei generaţii care n-a depus niciodată armele şi nu a cedat presiunilor istoriei.

Romanul este compus din trei părţi, *Marco şi Paolo*, *Nasturele de la Stalingrad* şi *Rita*, corespunzînd fiecare celor trei timpi ai naraţiunii, fascismul, războiul şi rezistenţa, perioada de după război. Prima parte reprezintă perioada de formare a protagonistului, a dificilei sale « adaptări» la realitate, a drumului său către maturizarea politică. Este perioada marşului asupra Romei, a instaurării fascismului şi a procesului de fascizare a tinerelor conştiinţe, într-un mic oraş de provincie. Adevărata sa maturizare politică se produce în cea de a doua parte a romanului, cînd îl cunoaşte pe Mauro şi ia parte la rezistenţa împotriva nemţilor. Tot aici, există un episod în măsură

https://biblioteca-digitala.ro

să explice titlul romanului, oarecum neobişnuit. Este povestea relatată de un soldat austriac, obligat să lupte în armata germană. Iată, de altfel, pasajul: « Scoase dintr-un buzunar al vestonului un mic nasture de metal şi-l dădu lui Marco. Era strivit, dar lăsa încă să se vadă în relief secera şi ciocanul deasupra unei stele cu cinci colţuri.

— L-am smuls, spuse el, de la mîneca hainei unui soldat rus ucis la Stalingrad, ca să-mi poarte noroc. Cadavrul lui a rămas zile întregi în faţa postului nostru, în mijlocul drumului. Era un tînăr înalt şi blond, Apoi într-o noapte a dispărut, luat, probabil, de tovarăşii lui. Ţi-l dau acum ţie, ca amintire. Tînărul acela, ucrainean sau siberian ce-o fi fost, a murit şi pentru noi. Fără toţi aceşti morţi ruşi, uscaţi şi împietriţi de ger, n-ar fi fost posibil un mîine pentru nimeni pe lumea asta.

Soldatul surîse, îi bătu uşor cu mîna pe umăr pe Marco şi pe Giulia şi plecă».

Remarcabil este în acest roman ritmul naraţiunii, siguranţa cu care alternează Bilenchi diversele episoade, « curgerea» lor, ca şi portretele, schiţate fugar şi topite fără efort aparent în fluxul naraţiunii.

Ritmul său narativ este strîns, nu îngăduie amînări sau pauze, ci se exprimă printr-un crescendo care în ultima parte, în final, aruncă o lumină asupra întregului roman.

Întrebat fiind dacă se consideră un scriitor realist a răspuns: « Mă consider un scriitor realist, cu condiţia să ne înţelegem bine asupra semnificaţiei pe care trebuie s-o dăm cuvîntului realitate. Vargas Llosa a scris de curînd în « Corriere della Sera»: 'Proza narativă latino-americană din zilele noastre tinde, în cea mai mare parte a ei, să ofere o reprezentare a realităţii continentului, avînd atenţia îndreptată, în special, asupra nivelelor sale sociale, politice şi culturale. Sînt, pe de altă parte, convins că un număr însemnat de scriitori latino-americani tinde să integreze în această viziune obiectivă şi descrierea altor nivele ale realului, ca, de pildă, cel fantastic şi cel mitic. Această tendinţă nu trebuie, însă, văzută ca o formă de evaziune din problematica latino-americană ci, dimpotrivă, ca o voinţă de viziune totală, cu alte cuvinte ca o voinţă de a descrie literar realitatea noastră fără a o mutila în vreuna din fazele sau componentele ei. Ceea ce îşi imaginează sau visează oamenii ţine de realitate în aceeaşi măsură ca şi ceea ce fac sau suferă.' Acesta este conceptul de realism pe care îl împărtăşesc».

Nasturele de la Stalingrad apare astfel ca o dovadă de înaltă valoare artistică a inepuizabilelor resurse ale realismului.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ROMANO BILENCHI
cu
VITTORINI
la
FLORENȚA

Lui Vasco Pratolini

L-am cunoscut pe Elio Vittorini la Florența către sfîrşitul anului 1930. Mă dusesem în ziua aceea la Alessandro Bonsanti pe care îl cunoscusem cu cîteva luni în urmă. Era iarnă. În acea după-amiază de decembrie palida lumină a cerului părăsise oraşul pentru a face loc unui crepuscul gri, glacial şi bîntuit de vînt. Bonsanti urma să se ducă la redacția revistei Pegaso, *în piața San Giovanni, şi mă invită să-l urmez. Cînd la redacție erau pe punctul de a închide, să fi fost ora opt, am plecat împreună cu el. La cîțiva paşi de Bottegone, acolo unde vîntul, aşa cum se întîmplă adeseori în acel loc, ne sili aproape să o luăm la fugă, am fost depăşiți de un tînăr ceva mai înalt ca mine, într-un palton gri gen shetland care îl strîngea, cu fața înfundată într-un fular de lînă de culoare deschisă. Purta o beretă albastră, păşea repede cu ochii ațintiți în jos. Bonsanti îl strigă : « Elio». Tînărul se întoarse brusc şi ne aşteptă. Bonsanti mi-l prezentă : « Elio Vittorini ». Pentru a ne feri puțin de vînt am dat colțul pe via Martelli. După ce a schimbat cîteva cuvinte cu Elio şi cu mine, Bonsanti a plecat. Am rămas singur cu Vittorini. Atraşi de o subită şi reciprocă simpatie, am hotărît să mergem să luăm masa împreună.*

La început, mi-a vorbit cu o vehemență aproape agresivă, ca şi cum ar fi vrut să-şi descarce sufletul, să-mi povestească uneltirile unei persoane care i-ar fi pricinuit numeroase neajunsuri. După care glasul îi deveni blînd, plăcut, mîngîietor. Îi simțeam sinceritatea

https://biblioteca-digitala.ro

în cuvinte şi în privirea limpede. Îmi povesti că a fugit de trei ori din Sicilia, întrerupîndu-şi studiile tehnice. Cu puţin înainte, în Veneţia Giulia, fusese asistent într-o întreprindere de construcţii rutiere şi conducător sindical.

Ceea ce l-a atras mai mult, în timpul acestei perioade din viaţa sa, a fost construirea de poduri. Apoi, pierzîndu-şi slujba, venise cu un an înainte la Florenţa cu nevasta şi fiul său, Giusto. Obţinuse un post de corector la ziarul Nazione, *post pe care îl mai ocupa încă. Trebuia să-şi petreacă toate nopţile într-o cuşcă de sticlă aşezată în mijlocul tipografiei. De cîteva zile se simţea rău : medicul îi găsise plămînii atinşi de o intoxicaţie cu plumb şi îl sfătuise să părăsească lucrul sau, cel puţin, să-l întrerupă pînă la vindecare. Între timp a devenit prieten cu un corector care trăise cîţiva ani în străinătate şi care învăţase foarte bine engleza. Stimulat şi sprijinit de prietenul său, s-a apucat să studieze această limbă şi, îmi mărturisi el, pentru a putea trăi va face traduceri atunci cînd va stăpîni îndeajuns limba. Făcea exerciţii traducînd din* De Foe *şi din alţi scriitori englezi ai secolelor XVII şi XIX, alternînd cu cîţiva scriitori englezi şi americani contemporani. După masă, l-am condus acasă. Şi eu i-am povestit viaţa mea, speranţele mele, îndoielile mele, deziluziile mele. Eu aveam douăzeci de ani şi, cu toate deosebirile dintre primele noastre experienţe, de formaţia noastră culturală în plină devenire, mai cu seamă la mine, ne-am despărţit ca nişte vechi cunoştinţe, prieteni de totdeauna. Am descoperit chiar că în acele zile citeam aceeaşi carte :* Oblomov. *Mi-a mai spus că scria nuvele care urmau să apară în curînd în volum, i-am promis că-mi voi procura şi eu un exemplar.*

1930 ne ascuţi conştiinţele şi făcu să se nască în noi îndoieli mai puternice, temeri chiar. Garoafa roşie, *care apărea în foileton în* Solaria, *căzu sub ochii cenzurii. Un timp, apăru mutilată, după care, se notifică directorului revistei ordinul de a suspenda publicaţia. Eu începusem să trimit la jurnale scurte naraţiuni care relatau episoade trăite de mine, copil fiind încă, în timpul luptei dintre fascişti şi adversarii lor. Una dintre acestea era axată pe figura unui industriaş care plătea un spion să-i denunţe muncitorii nefavorabili regimului fascist. Ziarul căruia i-o trimisesem mi-a refuzat-o ; întrebîndu-mă dacă nu cumva am înnebunit subit. Cînd se întîmpla să am la mine aceste mici nuvele, i le citeam lui Elio, înainte de a le trimite vreunui ziar sau reviste. Scrisesem odată o scurtă istorioară despre un bătrîn vînător care beat fiind a provocat un grup de fascişti : aceştia din urmă, fără a ţine seama de starea lui fizică şi mentală, l-au lovit fără milă. Povestirea, ca de obicei, era obiectivă. Vittorini o citise : a fost publicată într-un săptămînal ; dar cuvîntul* muncitori *a fost înlocuit cu* subversivi *; acolo unde scrisesem* o ciomăgeală *se citea acum* o lecţie meritată.

În 1939 m-am stabilit la Florenţa. Lucram noaptea şi eram liber toată după-amiaza. Vittorini termina de tradus Lawrence. Primele zece zile din fiecare lună citea, studia sau scria ceea ce îi plăcea ; celelalte zile, şi le petrecea traducînd din scriitori englezi sau americani ; astfel îşi cîştiga existenţa. Ne întîlneam la sfîrşitul după-amiezii aproape în fiecare zi şi ne plimbam în oraş, discutînd politică şi cărţile pe care le citeam. Apoi ne duceam la « Giubbe Rosse», cafenea frecventată cu precădere de către colaboratorii revistei Solaria *şi de către scriitori şi artişti străini în trecere prin Florenţa. Mult timp viaţa noastră s-a scurs liniştită, întotdeauna egală ; aceleaşi plimbări, aceleaşi lecturi, aceleaşi femei. Ne spuneam adesea că nimeni mai bine decît noi nu punea în practică proverbul veneţian : « Mai bine să-ţi ardă casa, decît să-ţi pierzi un obicei».*

În spre sfîrşitul lui 1935 şi începutul lui 1936, Elio îl cunoscu pe Vasco Pratolini, pe care eu îl zărisem copil, pe via Toscanella unde locuia atunci. Vittorini a rămas impresionat de vivacitatea, de inteligenţa unora dintre scrierile lui Vasco ; de ideile exprimate

https://biblioteca-digitala.ro

clar cît şi de cele care se lăsau numai bănuite ; înţelesese că era vorba de un tînăr pe punctul de a porni pe drumul cel bun şi n-avu răgaz pînă nu-l cunoscu. Între ei se stabili o duioasă prietenie care dură pînă la moartea lui Elio. Cred că întîlnirea lor se poate plasa între două şederi ale lui Pratolini în sanatoriu. Cu răbdare, Elio îi explică lui Vasco ceea ce era în realitate fascismul. Dacă îmi amintesc bine, Vittorini el însuşi îi publică lui Vasco prima nuvelă. În timp ce Pratolini se găsea pentru a doua oară în sanatoriu, la Sondalo de astă dată, el şi Elio îşi scriau zilnic. Cînd Vasco se reîntoarse la Florenţa, după rituala plimbare cotidiană, Elio şi cu mine ne duceam aproape în fiecare după-amiază într-o mică cafenea, « Da Torino», situată pe via Martelli şi frecventată de către bătrîni magistraţi, tîrfe şi ziarişti. Ne aşezam la aceeaşi masă cu Ottone Rosai, Bruno Rosai, Berto Ricci, Pratolini, Renzo Grazzini, Bruno Becchi şi încă alţii. Stăteam puţin de vorbă, apoi Vittorini, eu şi adesea Rosai ne petreceam restul după-amiezii la « Giubbe Rosse» unde ne întîlneam cu alţi prieteni. Pratolini ni se alătură puţin timp după aceea : atunci cînd a reuşit să-şi învingă înspăimîntătoarea sa timiditate.

Prietenia dintre Vittorini şi mine s-a dezvoltat, plină de vigoare, mai cu seamă în 1936 şi de-a lungul anilor următori, asemenea unui grăunte care ţinut îndelung în pămînt dobîndeşte mai multă forţă decît cel ce creşte şi înfloreşte normal. De la 1936 la 1938, cu excepţia scurtei sale călătorii în Sicilia — călătorie în grup reprezentînd recompensa cîştigată la un concurs literar — am fost mereu împreună. Chiar şi vara : el se ducea la Bocca di Magra, eu la Forte dei Marmi, şi ne vedeam ades.

După ce m-am căsătorit, locuiam într-o casă în vecinătatea lui Elio, cam la cinci sute de metri distanţă. În fiecare zi fără excepţie, după ce îmi terminam lucrul la cinci şi jumătate, mă duceam să-l iau, sau el venea la mine şi făceam împreună mici plimbări în jurul Fortăreţei Da Basso, după care ne duceam la « Giubbe Rosse». Lui Elio şi mie ne plăcea să stăm de vorbă cu Montale, Landolfi, Delfini, şi zilnic făceam acolo cîteva cunoştinţe noi : am întîlnit astfel pe Sbarbaro, pe pictorul Tosi, pe Giorgio Pasquali, pe Gianfranco Contini. Era o agreabilă companie.

Elio era generos şi ştia să trăiască şi prin alţii. Îmi aprecia nuvelele. După el, erau echivalentul italian al unor scriitori americani şi ceea ce considera important era că ajunsesem la acest rezultat singur, fără a cunoaşte operele acestor scriitori ; el s-a opus întotdeauna să le citesc. Pornisem pe o cale nouă şi dreaptă : să o continui prin propriile mele forţe. Într-o după-amiază, veni să mă ia pentru a merge la cafenea. Tocmai începusem să scriu Conservatorio di Santa Teresa. *L-am rugat să aştepte puţin : voiam să termin un capitol început. Pe biroul meu era un mic teanc de foi dactilografiate. Elio se apucă să le citească. « Dar este o nuvelă foarte frumoasă», zise el. « E un roman pe care vroiam să-l fac, i-am răspuns. Acesta era începutul ; mai tîrziu, m-am îndreptat în altă direcţie». « Am găsit aci lucruri noi, importante pentru tine, este un text închegat. Apare peisajul, care, înainte, nu exista în scrisul tău. Îl duc lui Bonsanti pentru* Letteratura, *are nevoie de nuvele». « Lasă-mă cel puţin să-l transcriu, l-am rugat ; este la prima formă». « Te cunosc eu, spuse Elio, dacă-l transcri, îl transformi şi-l dai la coş». Îndoi foile, le puse în buzunar şi-mi spuse : « Nu ţi le dau înapoi». Nu a vrut nici măcar să fac corectura şpalturilor. Era* Anna e Bruno *; eram în iunie 1937.*

Vittorini îşi asumă conducerea micului nostru grup : el, Vasco şi cu mine, închişi într-o cameră ore şi ore în şir, elaboram proiecte de propagandă revoluţioanră, de acţiune prin persuasiune asupra poliţiştilor, asupra tinerilor pe care îi cunoşteam ; redactam proclamaţii şi manifeste care nu erau nici proclamate, nici distribuite, căci nu eram în legătură cu nici o mişcare, cu nici un partid politic. Elio avea puţin prea multă imaginaţie şi candoare, fiecare din cuvintele lui însă conţinea o autentică pasiune. El susţinea că în cazul unei revoluţii, tinerii, dar mai cu seamă muncitorii, vor folosi armele, ar trebui deci să ştie să

https://biblioteca-digitala.ro

le mînuiască. Dar unde să se exerseze în siguranţă în aceste timpuri ? Ei bine! n-aveau decît să profite de cursurile de pregătire militară organizate de fascişti. Trebuia scris neîntîrziat un articol care să îndemne pe tineri să-şi facă o pregătire militară. Mi s-a încredinţat această sarcină. De asemenea trebuiau mobilizate toate forţele noastre pentru a împiedica progresul rasismului, fapt pentru care am scris epistole, note şi articole.

Vorbeam în public cu mai multă îndrăzneală. Cîteodată cînd ni se întîmpla să depăşim limitele şi să ne ciocnim de realitatea poliţistă a regimului, eram cuprinşi de teamă. Atunci căutam adăpost în spatele cîte unei mici laşităţi întotdeauna cu caracter jurnalistic. Eram obligaţi să ne împopoţonăm cu mustăţi false, cu bărbi false : iată ceea ce reproşam înainte de orice societăţii în mijlocul căreia eram constrînşi să trăim ca într-o cămaşă de forţă.

Presiunile pe care politica şi fasciştii le exersau asupra lui Elio începură să devină intolerabile. Adesea găseam în cutiile de scrisori provocări şi ameninţări. Am umplut atunci cutiile cu ziare mototolite ca să nu mai poată intra nimic înăuntru şi am spus factorului să ne predea corespondenţa în mînă. Iluziile noastre, speranţele de luptă au dispărut unele după altele. Vittorini se decise să părăsească Florenţa, unde Vasco şi cu mine am rămas închişi în noi înşine, întîlnindu-ne des pentru a ne putea descărca astfel mînia şi durerea. La urma urmelor ne-am găsit refugiul în literatură.

Vittorini a plecat la Milano.

Într-o zi din iunie '43, am aflat că Elio fusese arestat, apoi, înainte de 8 septembrie, că a fost eliberat. Am fost foarte îngrijorat pentru el. Îmi părăsisem lucrul şi participam la rezistenţă, în sfîrşit în rîndurile partidului comunist. De la Elio nu mai aveam nici o veste. Mă ocupam atunci de presa clandestină. Într-o dimineaţă din iarna lui '44, Giuseppe Rossi, conducătorul partidului din Florenţa, îmi dădu un pachet cu materiale de la biroul de centralizare ca să aleg pe cele ce trebuiau publicate. Cu o imensă bucurie am descoperit printre articole o scurtă nuvelă al cărei erou era un tînăr matelot. Bineînţeles povestirea nu era semnată, dar ea nu putea fi scrisă decît de Vittorini. Am fost fericit să-l ştiu în viaţă şi liber. I-am spus lui Rossi, el mi-a confirmat că Vittorini era înscris în partidul comunist şi că lua parte activă la rezistenţă. Rossi şi-a dat seama de bucuria mea: o lună mai tîrziu, într-o seară, îmi spuse : « Mîine dimineaţă, la ora şase, vino la Ponte di Ferro pe malul celălalt al rîului Arno, trebuie să-ţi dau fără întîrziere materialul ce vine de la birou». Erau un loc şi o oră nepotrivite pentru acest soi de întîlnire, pe care o aveam de altfel zilnic, dar am primit fără să-mi treacă nimic altceva prin gînd. La ora şase fix eram în Piazza Gavivana. Abia se luminase de ziuă. L-am zărit pe Rossi stînd de vorbă cu un tînăr înalt şi brun : stăteau în mijlocul pieţii, nemişcaţi unul lîngă altul, aproape se atingeau. Din cînd în cînd, Rossi privea apa la care stătea cu spatele. Cînd mă văzu, îmi făcu semn să-l aştept lîngă pod. M-am rezemat de parapet şi am aşteptat. Îl priveam pe Rossi şi mă gîndeam la relaţiile noastre, la prietenia care se născuse între noi.

Deodată, am auzit pe cineva alergînd pe pod. M-am întors brusc. L-am văzut pe Elio la doi paşi de mine ; ne-am repezit unul către celălalt, ne-am îmbrăţişat şi ne-am sărutat, ca doi fraţi care se iubesc şi care au fost mult timp despărţiţi. Ne-am dus într-o cafenea, apoi într-un birt, şi am rămas împreună pînă seara. A stat la Florenţa trei zile pentru a cunoaşte activitatea desfăşurată de Fronte della Gioventú *şi să facă un raport asupra ei ; ne-am întîlnit în fiecare dimineaţă şi în fiecare după-amiază, făcînd proiecte pentru după război, ca în timpul cînd Elia locuia la Florenţa.*

Am discutat îndelung despre naivitatea noastră şi greşelile noastre din tinereţe; despre felul în care, cu excepţia cîtorva am reuşit cei din generaţia noastră să ne salvăm. Acum ne riscam viaţa în fiecare clipă, dar aveam impresia, acţionînd astfel, că răscumpărăm acele greşeli. Împotriva tuturor regulilor conspirative l-am însoţit la gară. Nu l-am mai

https://biblioteca-digitala.ro

văzut decît la Eliberare ; am reînceput să ne scriem şi, din timp în timp să ne întîlnim. Dacă unul din noi doi voia să audă vocea celuilalt, ne telefonam.

În 1947, Vittorini a înfiinţat revista Il Politecnico *; îi dăduse acest titlu ca un omagiu adus lui Carlo Cattaneo, scriitor pe care l-a citit mult şi pe care l-a iubit. Cîtva timp după aceea, a venit la Florenţa să mă roage să-i fiu redactor-şef. L-aş fi secundat cu plăcere, dar aveam deja o muncă destul de dificilă şi delicată : partidul nu mi-ar fi îngăduit s-o părăsesc.*

Am urmărit cu atenţie munca lui Elio şi am discutat mult cu el despre aceasta, în rarele noastre întîlniri care aveau loc aproape totdeauna în timpul adunărilor şi al congreselor. Îl simţeam înfierbîntîndu-se împotriva politicii culturale a partidului ; într-o zi fiind la Florenţa pentru un congres, îmi propuse să scriem împreună un articol de protest împotriva unui editorial al lui Pietro Secchia pe tema raporturilor dintre politică şi cultură, publicat în Unità. *Atunci am reuşit să-l calmez. Ne vom întîlni mai pe îndelete şi în linişte, i-am spus, pentru a dezbate aceste probleme, şi vom întocmi un document scris pentru Palmiro Togliotti şi ceilalţi membri ai secretariatului partidului. Un articol al Mariei Alicota, în* Rinascita, *precipită lucrurile, şi s-a ajuns la un schimb de scrisori deschise între Vittorini şi Togliatti.*

Apoi Elio a venit la Florenţa şi am stat mult de vorbă despre Politecnico, *despre noi înşine şi despre alte probleme mai generale şi mai importante.*

Politecnico *a fost ziarul cel mai viu de după război, el revelase tineri scriitori, dar, pentru mine, era prea eterogen, sărea de la un subiect la altul, dintre cele mai disparate, fără a aprofunda nici unul, fără nici o ordine logică, adeseori n-avea nici o legătură cu realitatea şi cu societatea italiană. Îl citeam cu plăcere, dar ca pe un jurnal făcut de un prieten foarte drag şi inteligent : n-aş fi ştiut de unde să încep dacă aş fi fost obligat să pun mîna şi să lucrez acolo.*

În octombrie 55, Vittorini îmi telefonă pentru a mă anunţa că fiul său Giusto fusese atins de o boală îngrozitoare. Am fost impresionat profund. Giusto, cu toate că mai mic de statură şi mai slab, semăna mult cu Elio. Aceleaşi trăsături, acelaşi contur al buzelor, aceeaşi privire strălucitoare şi pură. L-am văzut crescînd ; inteligenţa sa, primele contacte cu tatăl său, cu mine, cu Vasco, cu lumea noastră, m-au uimit. Strigase împreună cu noi « Trăiască Rusia Sovietică! ».

În asemenea momente, inteligenţa nu e bună la nimic, cunoştinţele nu contează, nici bunul simţ. Aflînd că la Siena un profesor începuse să trateze cancerul printr-o metodă care dădea unele rezultate, am cerut informaţii unchiului meu care locuia în acel oraş : medicul era o persoană serioasă ; l-am căutat. Acesta acceptă chiar să meargă la Milano, dar m-a lăsat să înţeleg că ar fi fost mai bine ca Giusto să fie internat într-o clinică la Siena.

Între timp, am citit într-un ziar american că în Uniunea Sovietică se experimentează un nou tratament împotriva cancerului. M-am adresat lui Togliatti care mi-a răspuns :

« Dragă Bilenchi,

Cunosc cazul fiului lui Vittorini, dar, dacă ceea ce mi s-a raportat este exact, nu cred că or exista o speranţă care să vie de la Moscova sau că ar fi la Moscova un medicament salvator. Ştiu că la Moscova se fac, pentru anumite tumori, tratamente care nu se fac încă aci, dar pînă în prezent nu am auzit de rezultate pozitive în cazuri de asemenea gravitate. În orice caz, transmite-mi diagnosticul exact şi voi face tot ce trebuie pentru a avea un răspuns precis sperînd şi eu să fie favorabil».

Tot atunci, Pratolini mi-a scris şi el :

« Chiar şi cel mai neînsemnat lucru dacă ai să-i spui, scrie-i lui Elio : e curajos şi calm, iar faptul că-şi simte prietenii aproape îl reconfortează mult, în special în tot ceea

https://biblioteca-digitala.ro

ce îl privește pe Giusto : Elio nu-și face nici o iluzie, dar cum îmi spunea la telefon, dacă există ceva care ar putea ameliora starea lui Giusto și să-l mai țină printre noi, chiar și numai pentru o lună, trebuie încercat absolut totul ; și te asigur că Elio încearcă totul în toate direcțiile».

La 14 noembrie, Elio îmi mai trimise această scrisoare :

« Dragul meu Romano,

Scrisoarea ta m-a emoționat pentru osteneala pe care ți-o dai în cazul lui Giusto. Dar, vezi tu, împrejurările sînt de așa natură încît nu mai pot crede în propriile eforturi, numai eforturile celorlalți, ale tale, ale lui Vasco, îmi par credibile și pozitive. Ajutorul tău îmi este deci nespus de prețios.

Vai, cazul lui Giusto este din cele mai grave, dată fiind vîrsta lui tînără, și nu ne permite să sperăm în ceva care să aibă un efect radical. Dar poate medicamentul rusesc, cine știe ? în locul agoniei să-i dăruim un an de viață. Iată minunea la care îndrăsnesc să sper. Și pentru a cîștiga timp în eventualitatea unui asemenea miracol aș vrea, în așteptare, să încerc la Siena. Medicul acela ar veni la Milano numai numai pentru o simplă consultație și pentru a-i prescrie o cură pe care să o urmeze aici ? De două zile, Giusto e ceva mai bine, dar nu e încă transportabil. În orice caz starea sănătății sale pare că se ameliorează. Dacă medicul din Siena ar reuși să stabilizeze starea lui actuală grație unui tratament făcut la Milano, Giusto ar putea merge apoi la Siena. Am vorbit despre asta cu soția lui care dorește ca medicul să vină acl. Poți tu să-l rogi ? Dacă între timp ai primit răspunsul lui la raportul medlcal, vei putea acționa în conseclnță. În ceea ce privește cheltuielile, personal aș prefera să-mi ceară o sumă globală (care să cuprindă călătoria, deplasarea, consultația etc.) în loc de a avea grija găzduirii lui, lucru întotdeauna problematic. Te îmbrățișez».

Îmi telefonă apol pentru a-mi spune că Giusto murise. Mi-a scris și această scrisoare :

« Dragul meu Romano,

Îți rămîn profund recunoscător pentru tot ce ai făcut pentru a mă ajuta să-l salvez pe Giusto. Niciodată nu am bănuit că se va sfîrși atît de repede. Consideram ziua în care s-a declarat răul ca începutul acestuia : din contră, era ziua triumfării lui. Din această cauză nu am putut face nimic la timp util.

Îți mulțumesc de asemenea pentru solidaritatea ta frățească din aceste zile. Mi-ar face mare plăcere să te văd. Dacă, întîmplător, vei face o călătorie la Milano, nu mă uita. Te îmbrățișez».

Ne-am văzut o lună mai tîrziu. Am petrecut cîteva ore în liniște, în biroul meu, așezați unul lîngă altul, vorbind despre Giusto, fără a fi în stare să găslm un alt subiect care să merite a fi abordat.

Ne-am revăzut : era vară. Am început prin a vorbi despre romanul pe care îl scria, Orașele lumii (nu-mi mai amintesc ce titlu vroia să-i dea atunci). Mi-a spus că încetase să lucreze la el, că nu-i mai plăcea, că era un roman depășit, « manzonian», și făcu gestul de a cînta la vioară. Citisem cîteva pagini, ba chiar mai mult : Elio însuși mi le citise în timpul uneia din călătoriile noastre la Florența ; citisem altele într-o revistă siciliană. I-am spus că aceste fragmente erau foarte frumoase, poate mai frumoase decît Călătorie în Sicilia: stilul era mai ferm, simbolul mai difuz, strîns legat de acțiune. Poezia nu este niciodată depășită, i-am spus. Înainte , aveai o altă concepție despre literatură și artă. O carte nu anulează o altă carte. Cum am putea gîndi că opere ca Cronaca de Compagni, La Vita Nova de Dante, Fiammetta de Boccacio sînt depășite ? Și literatura este o muncă colectivă ; inspirația, chiar greșelile unui scriitor ar putea fi utile unui alt scriitor. Eu știam însă bine ceea ce îl frămînta pe Elio, îl cunoșteam prea bine pentru a nu-mi da

https://biblioteca-digitala.ro

seama. A fost un mentor plin de autoritate, necontestat, pentru tinerii care l-au urmat și l-au stimat ca pe nimeni altul înaintea lui. Acum, vedea că tinerii îl părăsesc, că iau alte căi, iar el se rătăci, și rătăcirea lui se repercuta în munca lui de scriitor. Trebuia să continue romanul, să se refugieze în poezia pe care o purta în el, să înfrunte operele maturității. Prietenia noastră îmi dădea dreptul să-i țin această predică, lui, care de atîtea ori folosise predica. A rîs, surprins și plin de afecțiune. « Am ajuns la pagina treisute optzeci și cinci, și mă opresc», făcu el. M-a privit în ochi. « Tu, în schimb, să reîncepi», îmi spuse. Cît îl iubeam de mult, cît îl înțelegeam! Nici o carte mediocră, nici o eroare, nici o idee falsă sau necugetată nu vor reuși vreodată să-i distrugă înfățișarea puternică de om cinstit și pur, de artist, de poet.

Ultima dată cînd i-am vorbit, a fost tot vara. Se întorcea de la Castiglioncello. Fusese în spital la Pisa. Avea fața lividă, îmi spuse că suferă de stomac. Mai tîrziu am aflat că era bolnav și am aflat și natura bolii sale. Aceeași boală ca și Giusto. Nu-mi venea să cred că, într-o zi sau alta, Elio va muri. Nu mi-l puteam închipui decît sănătos, vioi, înflăcărat, buzele și ochii debordînd de amabilitate, de ironie și de forță. Dacă aș fi avut posibilitatea să-l veghez noapte și zi, poate astfel boala și moartea lui nu m-ar fi înspăimîntat. Mi-era insuportabil gîndul de a-i face o scurtă vizită, și de a-l găsi nemișcat, descărnat, distrus, în patul său de suferință și de a simula încrederea că totul va trece, că se va însănătoși, că vom discuta și vom visa din nou împreună. De mai multe ori mi-am pregătit valiza, m-am dus pînă la gară, dar niciodată n-am avut curajul să mă urc în tren. Nu am avut nici măcar curajul să-i scriu. Îi căutam pe toți acei care au fost să-l vadă, veștile pe care le aflam mă îngrozeau : un spirit de o mare luciditate, pătrunzător, logic, într-un corp aproape inexistent. Vasco, nici el n-a avut curajul să se ducă la Milano. La 12 februarie 1966, seara după cină, mi-a telefonat Pratolini : cu o oră înainte, Elio murise.

În românește de NADIA LOVINESCU

https://biblioteca-digitala.ro

Profeţi care s-au instalat comod în negaţie, ca într-un academism imperturbabil, sau funambuli ai unui carnaval pedant, se întrec adesea în a proclama că «arta a murit»: ne asigură că pictura-pictură e bună de pus la un muzeu de inutilităţi anacronice, aşijderea cu sculptura, care n-a devenit încă neon şi nu trepidează după comenzi eletronice. Pentru acest exclusivism clamoros, anarhic în aparenţă, dar oficializat în fond, şi profitabil prea de multe ori, precum o meserie lesnicioasă — căci poate fi o meserie, «avangarda», Hélène Parmelin a inventat o expresie revelatoare. *Arta şi anartiştii* se cheamă eseul, sau mai bine pamfletul în care scriitoarea combate terorismul non-artei; al acelei non-arte care a preluat din dadaism gestul negaţiei enorme şi grimasa anarhică, dar nu pentru o aventură imposibilă ci pentru a se instala, intransigent pe cît de confortabil, în plinul circuitului tradiţional al galeriilor şi al muzeelor. *Fronda* care pretinde pentru ea — şi numai pentru ea — *muzeul*, iată una din absurdităţile cu care se războieşte Hélène Parmelin, în această scriere plină de sarcasm şi de vervă; însemnase pentru ea — mi-a declarat într-un interviu, la ORTF, «presque un cri de colère», ce cunoscuse un ecou foarte amplu; urmat acum, în ultimile luni, de o altă carte, la fel combativă, reactualizînd-o pe prima, numită *L'art et la rose*.

În mînie contra jongleurilor de vorbe care sunt uneori criticii; mînie, — din partea unei scriitoare — împotriva confuziei pe care nu odată vorbele şi programele o aduc plasticii; entuziasm, în schimb, pentru gîndirea gravă care poate fi pictura, — gîndire cu penelul în mînă —, ireductibilă şi plină de fervoare. Cu nedreptăţi, inevitabile excese, cu unele erori poate, de estimaţie, paginile acestea rămîn o pledoarie tonică pentru claritate. Şi mai ales, într-o epocă în care arta e de atîtea ori virulent contestată, ele se voiesc, nu doctoral, însă franc şi vivace, o adevărată *Défense et illustration de la peinture*. Nu întîmplător Hélène Parmelin e o ferventă şi asiduă exegetă a lui Picasso.

DAN HĂULICĂ

https://biblioteca-digitala.ro

HÉLÈNE PARMELIN

ARTA ȘI ANARTIȘTII

Ceva extraordinar se petrece în lumea artelor. Lucrurile ajunseseră şi aşa destul de departe. Dar timpurile prezente fac să culmineze o situaţie deja bizară.

Situaţie în care totul este liber şi totul interzis, totul deschis şi totul închistat, cînd totul este în plină efervescenţă şi în acelaşi timp cînd totul dispare, situaţie în care arta are toate drepturile dar îşi pierde toate mijloacele, găsindu-şi însă, concomitent altele. E ridicată în slăvi sau aruncată la gunoi. E realizată din orice şi din nimic. În artă « revoluţionarii» sînt numeroşi şi aparţin tuturor domeniilor opuse. Ei o neagă, o aruncă în braţele burghezului, o numesc maica lor bună, dispreţuiesc banul pe care îl obţin însă cu ajutorul ei. Non-arta îşi proclamă raţiunea de a exista, arta pe aceea de a fi suprimată. « Guerila culturală» declară apusă era galeriilor comerciale şi a muzeelor şi vrea să răspîndească în cetate pătratul de neon pentru toţi.

Și toate aceste lucruri pasionante, în plină efervescenţă, iritante, fecunde, permanent denaturate de limba şi pana unora şi de banii altora, aşadar toate acestea n-ar prezenta nici o dificultate dacă pisicii i s-ar spune pisică, neonului neon, obiectelor obiecte, vidului vid, decoraţiei decoraţie şi aşa mai departe.

Dar asistăm la o uriaşă falsificare a cuvintelor, ideilor, semnificaţiilor, scopurilor şi mijloacelor. Căci tot ce este gol devine plin. Ideile revoluţionare privind arta şi societatea deghizează în artă-pentru-toţi fabricarea artei decorative de către industriaşi. Iar făclia smulsă burghezului seamănă pînă la identificare cu o dispută pentru supremaţia clanurilor.

Or, în jurul şi în afara picturii şi sculpturii, s-au deschis domenii de activitate cu infinite posibilităţi. Încă abea explorate.

https://biblioteca-digitala.ro

Unele, ştiinţifice: cîmpul deschis acelora care folosesc animaţia cu electricitate, colaborarea inventatorilor de idei geniale cu electronica, folosirea ordinatoarelor în toate tehnicile de iluminat, de ornamentare a cetăţii la scara celor mai avansate realizări urbane şi a celor mai novatoare jocuri de lumină.

Altele cvasiştiinţifice: decoraţia geometrică cea mai savantă şi cea mai căutată — legată de arhitectură — şi toate ideile conducătoare de astăzi ale en*viro*nment-ului.

Şi, în sfîrşit, altele făcînd dovada celui mai deplin anartism: bîlciul de idei proclamînd că totul-e-permis, realizările celei mai grave şi mai nebune deriziuni, anartismul-spectacol, anartismul-care-se-ia-în-serios şi, pe deasupra, divagaţiile celor mai savanţi jongleuri de cuvinte pe care critica de artă i-a putut produce.

Cea mai mare parte a universului participă cu frenezie la acest climat faţă de care pictura şi sculptura rămîn străine. Nu există nimic mai vast ca bîlciul de idei raţionale şi iraţionale. În el, fiecare îşi poate afla misiunea, fericirea, nefericirea, umilinţa sau norocul.

Traversăm aşadar nişte momente foarte agitate de febră internaţională. Sau mai bine zis le-am putea traversa dacă nu ar fi toate deformate de următoarea idee: pictura a murit, sculptura deasemeni, şi toate formele de anartism le înlocuiesc, formînd avangarda artistică a acestor timpuri.

Pe de o parte, tehnicile ştiinţifice sau cvasiştiinţifice, singurele de avangardă — ni se spune — pentru că ele intră în contact cu ştiinţa şi cu tehnica. De cealaltă, absolut orice lucru considerat la rîndul său drept singurul cu adevărat de avangardă pentru că e botezat astfel, naşul creatorul şi naşa critica numind gîndire profundă vidul înfăţişat deasupra cristelniţei în maiestuoase acorduri de orgă.

Toate acestea ar putea părea legate, la prima vedere, de mişcarea de contestare a culturii care se dezvoltă. Aş răspunde: nici măcar. Cine spune artă sau anartism spune bani. În consecinţă, nu poate exista contestaţie adevărată în acest domeniu, chiar dacă ea caracterizează cîteodată conştiinţele unora.

Dar pentru a dovedi că arta trebuie aruncată la gunoi şi că anartismul e demn să preia puterea, cuvintele şi ideile contestatare abundă. Vor să ne convingă că anartismul este o filozofie, ba chiar mai mult, o morală socială. Vor să ne convingă că avangarda este cel mai nou produs al cursei ideilor. Nu contează că ea nu va dura decît atît cît ţine orice modă. Din moment ce prinde, ea va deveni o avangardă oficială, susţinută, proslăvită! Trăiască ideile, jos cu gîndirea!

Pictura şi sculptura sînt cele care reprezintă gîndirea. Gata. Nu mai e modern. La gunoi. Modern înseamnă adaptat epocii noastre. Deci vivat pătratul în arhitectură, explozia în en*viro*nment şi dadaist este acela care se ia în serios. Negăm galeriile, dar rămînem în ele. Negăm muzeele, dar le pretindem pentru noi. Urlăm împotriva speculei, dar îl înlocuim pe negustor cu industriaşul. Vrem arta în viaţa zilnică, dar în loc să acordăm spaţiu sculptorilor şi străzi, pereţi şi faţade pictorilor, trimitem să zornăie prin oraş plăcuţe de metal şi să danseze — unde eşti Malevici? — pătrate albe mici pe pătrate albe mari. Non-arta a devenit o deviză. Negaţia e într-adevăr un lucru considerabil, dar tot negînd, negaţia devine un academism ca oricare altul.

La Salonul din mai, acum doi sau trei ani, paznicii se agitau dezvelind din ambalajele lor pînze, sculpturi şi obiecte.

Scoaseră şi un scaun din hîrtia în care era împachetat. Dar deodată unul din ei începe să-şi smulgă părul din cap. Căci opera trimisă era: scaunul în ambalajul său. L-au reîmpachetat, cu sfori şi multă grabă.

Şi de ce nu? Iar cînd a vrut să întroneze pe acest scaun ţelurile avangardei (căutarea creatoare, îndrăzneala), înconjurate de forma vidului şi de simbolul modernităţii,

https://biblioteca-digitala.ro

zadarnic s-a dovedit critica a fi un formidabil croitor de cuvinte căci scaunul, cu ambalaj cu tot, era gol precum regele din poveste.

E drept că în climatul actual, această întîmplare pare învechită, depășită, ca dintr-o altă lume. De atunci anartismul s-a manifestat cu o cu totul altă vigoare, dovedind o mult mai surprinzătoare inventivitate.

Un tineret frămîntat, copleşit de probleme vitale, avid de spaţii noi în care să se poată avînta, năvăleşte în bastioanele anartismului cu o devorantă sete de descoperire. Și, uneori, cu o la fel de devorantă sete de publicitate, de scandal, de succes rapid. Care îi este cultivată cu grijă, fiecare străduindu-se — în culisele anartismului — să ofere la concursul Lépine un spectacol care va pune pe fugă sau va stîrni comentarii.

Mai este tinerețea, în acest domeniu, o calitate?

Nu arta este decadentă în societatea burgheză. Ea nu a strălucit niciodată cu atîta forţă ca acum. Decadent e doar modul în care este ea practicată, moda, spaima că nu faci parte din detașamentul avangărzii susținute, desemnate. Sînt confecționate genii necesare pentru prezent şi pentru trecut. Iar corul aduce imediat osanale. Există pictori faţă de care presa se dovedeşte mereu ezitantă, timorată. Deşi nu vrea să-i vorbească prea mult de rău ea nu-i vorbeşte nici prea mult de bine. Și, dimpotrivă, există pictori proclamaţi unanim într-un prelung strigăt de extaz, pictori pentru care nu există destule cuvinte şi culmi suficient de înalte pe care să fie aşezaţi. Ne referim atît la pictori de astăzi cît şi la pictori din trecut. La pictori necesari modei pentru ca ea să-şi poată stabili înaintaşi. Și mai ales la pictori dezumanizaţi pentru că anartismul are nevoie de un tată anti-artă şi de un pătrat în chip de mamă.

De exemplu, ei fac acum — printr-un surprinzător fenomen de panurgism artistic — dintr-un om cu un minunat caracter, un colos al lumii moderne.

Omul acesta este Duchamp.

Cazul Duchamp este extraordinar. A fost ales drept părinte al anartismului sau mai bine zis — pentru a fi în spiritul celor care l-au ales — drept părinte al « avangardei» ce urmează defunctei picturi. De cîtva timp, Marcel Duchamp se înconjoară cu aureola unei formidabile glorii de anti-artă. Ceea ce nu constituie una din cele mai mici ciudăţenii ale acestor timpuri.

Căci Marcel Duchamp, mare contestatar, a mers pînă la capăt cu gestul său de negare. Și încă de multă vreme. A expus obiecte pe care le-a semnat. A fost celebru pentru al său « zăvor de siguranţă cu lingură» etc., pentru ale sale « ready-made». A fost dadaist.

E adevărat, era împotriva artei şi estetismului, împotriva automatismelor, împotriva reprezentărilor primare, împotriva falselor modernisme, împotriva Muzeului, etc.

Atunci, s-a dovedit consecvent cu sine şi a părăsit terenul artei. Nu s-a tot jucat la Infinit cu obiecte sau cu non-obiecte. A preferat să joace şah. Refuzul şi l-a pus în practică. Absenţa a realizat-o. Spatele ce trebuia întors artei l-a întors. Chestiune de convingere. Refuz. Tot ce vreţi. Dar în orice caz logică. Și acord cu el-însuşi. Total. Sau aproape: căci uneori îşi turna în bronz « refuzurile de a crea». În fond, de ce nu? Era dreptul lui. În refuz totul este deriziune. Inclusiv vînzarea lui.

Dar nu există creator mare şi nici mare maestru care, refuzînd, să gîndească. Duchamp a simbolizat cu vigoare, într-o anumită perioadă, o atitudine faţă de artă. Dar există poate în această atitudine şi o anumită neputinţă. Și, în orice caz, nu poate exista de loc fertilitate.

Or, din acest inteligent mînuitor de idei, ei vor să facă un colos al gîndirii moderne şi al anti-artei. Din acest dadaist, un geniu creator. Din acest om care se folosea de

https://biblioteca-digitala.ro

obiectele ca atare pentru a-şi allmenta nevoia sa reală de sfidare, părintele contestatarilor care iau totul în serios. Din acest om care-şi bătea joc de burghez, o făclie a artei oficiale.

E aproape jalnic să vezi aceste tinere şi dinamice creaturi ale anti-artei adunîndu-se sub stindardul unui fost combatant din vechile războaie ale artei. Cu deosebirea că el a fost într-adevăr un revoltat şi nu a vrut niciodată să retracteze.

Strîng observaţii pentru a mă apropia, de astă dată, de centrul propriului meu *environment*. Iată cîteva dintre ele care ar putea fi de folos.

În primul rînd în ce constă puterea de şoc a obiectelor?

Dacă expui o scîndură de călcat într-o bucătărie, un cartof înalt de o sută de metri la Luna Park, un cap din neon în vîrful unui zgîrie-nor de pe Broadway, un soclu printre socluri şi un uriaş ghiveci cu flori într-o grădină (ca acele vaze uriaşe — şi somptuoase — aşezate în iarbă şi printre stelele de piatră ale termelor lui Diocletian — la Roma), toate rămîn normale şi la locul lor. Deci importantă aici este deplasarea obiectului şi izolarea sa. Punerea lui în evidenţă.

Interesantă idee: reuşeşti să faci ceva deosebit cu un lucru, scoţîndu-l din contextul său obişnuit. Îl vezi cu alţi ochi.

Dar aceasta nu e suficient. Dacă îl aşezi într-un loc destinat artei, locul ocupat va permite criticilor să înzestreze acest obiect cu puterea de a produce un şoc mental. Artistul devine astfel genial cu puţine cheltuieli intelectuale.

A doua constatare: anartismul poate face astfel jocul tuturor neputinţelor. Deci, în atmosfera creată de cea mai înzestrată critică aparţinînd anti-artei, dacă expun la Luvru un ou aşezat pe un soclu adecvat şi în climatul verbal necesar, nu numai că am apoi şanse să expun pretutindeni, dar în plus pot chiar să fiu celebrul autor al unui ou uriaş: căci de mărirea dimensiunilor se ocupă industrii dotate cu maşini speciale şi cu tehnicieni experimentaţi.

Aşadar, locul care-l găzduieşte are, pentru anartism, o importanţă capitală. Căci aşa cum există un anartism savant, există şi unul neputincios.

A treia constatare: Nu există formă de anartism lipsită de frenezie. Eşti alături de . . . , eşti pentru . . . , sau nu eşti nimic. Nu-ţi este îngăduit să-l iubeşti ca pe o formă nouă şi rodnică a libertăţii în stare să creeze orice. Trebuie să-l iubeşti în mod exclusiv, să-l pui în locul artei şi deci nu oriunde.

Galeriile, le-au obţinut. Cît despre muzee, încep să le ocupe şi pe ele. La expoziţiile internaţionale participă în massă. Vor totul. Scuipă pictura dar mai ales o surghiunesc. Dimpotrivă, dacă un muzeu expune sau cumpără lucrări anartiste e copleşit de elogii nesăbuite: iată un muzeu de avangardă, un conservator de şoc, avangarda îi primeşte la pieptul ei proslăvindu-i din toate puterile. Scandal, publicitate, vîlvă.

Contestaţie? Revoltă? Refuz? Absolut de loc — în majoritatea cazurilor. Nu mai ştii dacă o vorba de joc, de deriziune, de decadenţă, sau de nebunie organizată, în orice caz de speculaţie, de toate la un loc şi, în acelaşi timp, de o formidabilă escrocherie.

Oare nu mai ajung tinerii anartişti să se întrebe cum de poate fi posibil ca nişte revoluţii de cuvinte — atît de violente — nişte refuzuri atît de trufaşe, sau o atît de semeaţă batjocură să fie de multă vreme atît de acceptate, de adulate, de solicitate încît întreaga lume să fie copleşită de ele? Negustorii, galeriile şi muzeele rămîn pentru toţi aceleaşi. Și care este diferenţa între arta aşa-zis moartă sau academică şi anartismul burghez?

Căci ei nu duc lipsă nici măcar de expoziţii didactice şi de conferinţe explicative.

https://biblioteca-digitala.ro

Vasarély: « Să ucidem în noi, în primul rînd, egocentrismul. De azi înainte doar echipele, grupurile, disciplinele întregi vor fi în stare să creeze; cooperarea între savanți, ingineri și tehnicieni, arhitecți și plasticieni va fi prima condiție a operei».

Nimic mai adevărat. În domeniul acesta al decorației și adeseori al decorației de mari proporții, munca de echipă este o necesitate absolută. De altfel, Vasarély are numeroși coechipieri care lucrează în birourile sale de proiectare. În toate domeniile geometriei, în toate domeniile în care stăpînă este ideea, iar nu gîndirea, munca de echipă este o necesitate modernă. Cu atît mai mult cu cît în regatul lui Vasarély este admisă realizarea mai mult sau mai puțin strălucită, mai mult sau mai puțin perfectă. Dar în nici un caz eșecul.

Punct esențial pentru înlăturarea confuziei dintre două lumi: În cadrul acestor arte avînd ca obiect armonia, decorația, mișcarea și neonul, toată lumea poate face ca el. Toată lumea îl poate imita. Toată lumea poate lucra în același domeniu și în același mod. Ba chiar mai bine, deși Vasarély este expert în materie. Unii se plîng că are prea mulți imitatori și că sînt prea mulți cei care-l copiază: dar o fac tocmai pentru că această posibilitate există .

În schimb în pictură . . . Ea nu este o tehnică apropriată unei idei. Ea este o formă de gîndire în căutarea unei cunoașteri a lumii. Nu o tehnică asimilabilă de către toate tehnicile interesate în acest sens.

Iar tentativa de a extinde munca de echipă la formula pictori-pictori este una din cele mai grave greșeli ale epocii noastre. De altfel, artiștii subliniază ei-înșiși această greșeală, abandonînd pictura îndată ce-ncep să lucreze în comun, pentru a opta în favoarea *environment*-lui.

Așadar, atenție: dacă anartiștii înțeleg să reprezinte decorația, animația, căutarea, armonia, îi aplaudăm. E minunat dacă reușesc să creeze un non domeniu atît de bogat. N-au decît să fie, după cum le e voia, stăpînii lumii lor.

Dar dacă socotesc că ei *reprezintă* pictura și sculptura, atunci totul e pierdut.

În fond, e aproape emoționant să constați frenezia cu care acești oameni talentați și uneori chiar geniali în specialitatea lor, nemulțumindu-se cu ceea ce fac și cu ceea ce au, năzuiesc ca opera lor să fie socotită drept rod al « gîndirii ».

Încăpățînarea lui Schöffer este, dintre toate, cea mai combativă. După el, pictura a murit de foarte multă vreme. Schöffer tocmai a prezentat o « structură cibernetică» la Casa de Cultură din Rennes.

Spicuim din periodicul *Ouest-France* din 25 ianuarie 1969:

« Pictura și sculptura actuală nu mă interesează. Ați putea concepe ca, în momentul de față, o uzină să construiască vehicule hipomobile? Nu! Ei bine, acesta e și situația artei: penelul în pictură și dalta în sculptură erau bune doar în perioada cuprinsă între secolele XIV și XVII . . .»

Dar greșeala esențială nu rezidă în asimilarea artei cu știința în ceea ce privește evoluția uneia și progresul celeilalte. Cea mai gravă confuzie — ea fiind și periculos de mult susținută — se situează în planul artei și societății.

Vasarély și Schöffer fac paradă de concepțiile altruiste, sociale, generoase ale artei (lor) în societate. Vor să o popularizeze.

Îl citez pe Schöffer intervievat de André Parinaud în *La Galerie des Arts*, interviu avînd următoarea introducere:

https://biblioteca-digitala.ro

« Nicolas Schöffer și departamentul « Ambianță programată» Philips a prezentat de curînd la galeria Lacloche *Lumino*, o creație a lui Nicolas Schöffer; sculptorul de lumini și renumitul cibernetician mondial a inventat un aparat care, comercializat, evidențiază importanța căpătată în societatea noastră de noile concepții despre artă».

Lumino: e vorba de un mic Schöffer transportabil ca o lampă și pe care-l poți monta în locuința ta.

Nicolas Schöffer declară că vrea să « socializeze opera de artă». Căci « societatea burgheză a pus stăpînire pe artă și a alienat-o atît pe planul social cît și pe acela al creativității. Producția artistică se află în serviciul speculanților care au transformat opera de artă în obiect comercial. Fenomenul acesta a corupt deopotrivă creația artistică ca și pe artiștii care sînt obligați să compună împreună cu posesorii acestei societăți și să furnizeze produse capabile să devină obiecte de speculă, desocializînd astfel arta . . .»

Schöffer caută deci ceea ce el numește « soluții de socializare». Și care sînt fie programe de distribuire a produselor estetice la scară urbană, fie, dimpotrivă, un mic produs industrial nu prea scump și la îndemîna tuturor.

Și în plus, toate acestea vor permite — afirmă el — ,« înlocuirea tehnicilor ancestrale complet perimate — de exemplu pictura de șevalet, sculptura de șevalet — și care înseamnă pentru artă ceea ce reprezintă vehiculele hipomobile pentru circulație . . .»

Dar această « socializare» este un mit. Un joc de cuvinte. În realitate ceea ce anartiștii ne propun drept « arta în viață» este pur și simplu industrializarea, la un nivel uluitor de înalt, a decorației pre-fabricate fără nici o legătură cu arta. « Arta în viață» este de fapt bunul gust geometric.

De ce să te joci de-a contestarea societății de consum în mijlocul galeriilor comerciale și al industriilor pe care le alimentezi? Ca toți ceilalți, de altfel.

Societatea de consum își dezvoltă artele *sale*. Cît despre « democratizarea »artei, aceasta e o cu totul altă problemă.

Surprinzător e că faimoasei formule « arta a murit» din mai '68 îi răspund industriașii. Și e uluitor că formulei « arta, puțin îmi pasă» — tot din mai — (atît de legată de cu totul alte probleme de contestare generală a culturii), îi răspund aceleași uriașe organisme aparținînd arhitecturii, muzeul, electronica, fabricația, industriașii.

Și de ce nu? Dar cel puțin aceia care o fac să nu se mai pretindă dezgustați de comerț.

Căci, pe de altă parte, cine comandă operele create de artă și de anartismul modern cînd ele ajung de proporții gigantice? Cine mărește dimensiunile sculpturilor mici și micile mașinării, făcînd din ele niște mastodonți? Industriașii. Altfel cine le-ar putea plăti?

Și de multe ori, în numele non-speculei, te angajezi în serviciul unor mari firme.

Iar dacă e vorba de o necesitate, e mai indicat să nu strigi atît de tare împotriva obiectului de artă făcut pentru speculă. Pentru că de fapt cea pe care o nimicești nu e societatea. Ci dimpotrivă: arta.

Arta nu are nici o legătură cu aceste luări de poziție. Arta nu este un gest. Creatorii de pictură și de sculptură nu sînt interesați nici de teatru, nici de obiect, nici de realizare. Ei nu se pot condamna să confecționeze, toată viața, cercuri, pătrate și culori și să fabrice armonie: nu acesta este domeniul lor.

Și de fapt nici aceasta nu e adevărata problemă.

Ea rezidă în tentativa generală și militantă de dezumanizare dusă împotriva artei, în favoarea tehnicilor golite de gîndire. Iată care este singura problemă, unicul pericol, enorma decadență.

https://biblioteca-digitala.ro

Toate acestea nu reprezintă, evident, decît un scurt rezumat a ceea ce se petrece în lumea artei şi a non-artei. Imposibil să vorbeşti despre toate. (Dacă mi-aş fi ascultat inima, aş fi citat aproape integral catalogul ultimei Bienale de la Veneţia: e deadreptul antologabil).

Cît despre pictori şi sculptori, ei asistă în tăcere la această nemaipomenită contestare a existenţei lor, contestaţie dusă de cea mai mare parte a criticii, susţinută de toate mijloacele de informaţie: cinematograful, radioul, televiziunea, şi bucurîndu-se de sprijinul cercurilor oficiale, al muzeelor şi al absolut tuturor jurnalelor.

Împotriva colosalei tentative de a fi desfiinţată de către pătratul universal, de către vid şi de către spectacol, arta se mulţumeşte să existe.

In rest, nu poate exista nici o altă concluzie pe marginea acestui rapid şi incomplet tablou decît următoarea:

Există fără doar şi poate anti-artă şi anartişti. Există şi bîlciul de idei. Există şi o artă cinetică. Există tot ce vreţi.

Dar, în afară de ele, există şi pictura şi sculptura, cu sau fără şevalet.

Dacă toate acestea trăiesc şi prosperă în tradiţionalul amestec al noţiunilor, definiţiilor, ştiinţelor, artelor, tehnicilor, spectacolelor, meditaţiilor, bufoneriilor, al criticilor îmbătîndu-se cu vorbe, al cuvintelor grele sau goale de sens şi în amalgamul ideilor, lucrurile stau bine: aceasta este de fapt libertatea.

Cu condiţia însă să li se spună lucrurilor pe nume, să nu fie legată contestarea de industrie şi nici urmaşii lui Rembrandt de pătrat, de flash sau de *nana*.

Cît despre «artă şi societate», aceasta e o cu totul altă problemă.

ARTA ŞI TRANDAFIRUL

Am publicat, acum cîtva timp, o cărticică intitulată *Arta şi anartiştii* în care ceream, în primul rînd, să li se spună lucrurilor pe nume. Datorită ei am primit o corespondenţă surprinzător de bogată. Mi se trimiteau scrisori entuziaste. Apoi, autorul vreuneia dintre ele publica un articol dezaprobator, ca să primesc nu mult după aceea, de la el, o altă scrisoare prin care se scuza că nu a putut proceda altfel. Majoritatea scrisorilor dovedeau o complicitate totală. Jumătate din ele conţineau, între două laude, scuza expeditorilor de a nu fi îndrăznit să scrie un articol din motive pe care, probabil, aveam să le înţeleg: vă asigur că le înţelegeam. Vorbesc fără pic de ironie. Nu puteau aproba în mod public o carte în care-mi băteam joc de-o anumită categorie a criticilor de artă ce consideră «avangarda» ca pe o meserie şi care şi-au acordat ei înşişi Marele Ordin al Artei Noi, precum şi toate funcţiile pe care acest fapt le implică.

Dar mai cu seamă unii prieteni îmi spuneau plini de cruzime — credeau ei —: «cu această carte care proslăveşte pictura şi care — spui tu — pune «non-arta» la locul ei, ei bine, cu această carte ai să-ţi atragi simpatia tuturor răsuflaţilor.» Se refereau, fireşte, la cei ce se ocupă de pictură.

Sînt de acord că universul anti-artei exercită un farmec irezistibil. Trăieşti acolo într-un climat aparte. Oamenii pe care îi întîlneşti nu seamănă cu nimeni. Te simţi parcă în alte timpuri şi în alte locuri. Se vorbeşte enorm de mult şi fără ca acest lucru să coste. Vreau să spun că ideile nu necesită eforturi deosebite. Expoziţiile sînt astfel concepute încît să şocheze. Ceea ce se caută cu înfrigurare este invenţia. Trebuie să fii non-conformist şi entuziast echipier. E o lume plină de tentaţie pentru

https://biblioteca-digitala.ro

tinerii care se simt deopotrivă frustraţi şi plini de dorinţe: numai că nu-şi dau seama ce anume doresc.

Tinerii hippies — mă refer la cei adevăraţi — rup contactul cu restul oamenilor, teoretic nu cer nimănui nimic şi pleacă să trăiască, în felul lor — fără publicitate — inutili pentru ceilalţi şi chiar pentru ei înşişi. Dar, în sfîrşit, încă o dată, aceasta este problema lor. În schimb, anart-hippies noştri îl scuipă pe Picasso, vomită în faţa lui Cézanne, îi calcă pe amîndoi în picioare, iar în opera lui Van Gogh încearcă să-l descopere nu pe acesta, ci pe Artaud (am auzit-o cu urechile mele), căci altminteri... Din momentul în care un tînăr foloseşte pînza şi penelul cu alt scop decît cu acela de-a lipi pe ea ceva, de a mări pe ea o fotografie sau de-a o expune ca atare, e considerat un preistoric, un înapoiat, un paseist.

Baudelaire spunea că « un tablou bun trebuie creat aşa cum ai creea universul ». Pictura nu va fi niciodată o descoperire, o experienţă, o tentativă, o stare sau un anumit mod de aşezare a materiei. Nu va fi niciodată o anecdotă, o întîmplare povestită, « o oglindă cu ciocîrlii » şi nici un obiect insolit sau bizar. Pictura adevărată nu caută trucul, succesului ieftin sau metoda pentru a atrage atenţia. Metoda în sine, culoarea în sine, evenimentul în sine sau chiar personajul în sine n-o interesează. Propria ei existenţă şi întregul univers sînt acelea repuse în discuţie odată cu fiecare nouă pînză. Iar în interiorul căutărilor sale, ea deschide un drum clocotitor de viaţă.

Contra-arta, suprimînd procesul de creaţie întru profitul ideilor spectaculoase şi trecătoare nu mai declanşează în numeroşi spectatori decît un mecanism superficial. Şi totuşi, toată lumea este de acord. Căci datorită gestului inventat, umorului sau violenţei, poeziei şi denunţării, ce mult le-am simţi lipsa la Bienale — şi nu numai acolo —, ce mult i-am regreta noi pe toţi aceşti anti-conformişti, cascadori ai materiei şi căutători de insolit, pe toate aceste genii ale găselniţei publice, pe toţi aceşti îndrăgostiţi de spectacol, dacă într-o bună zi ar dispare cumva aşa cum au şi venit! Pentru că ei fac parte din prezentul nostru. Sînt funambulii materiei şi contestatarii tuturor lucrurilor interzise. Nu vrem să dispară, dar nici să-i înlocuiască pe toţi ceilalţi.

Ceea ce-i conferă artei caracterul superior e tocmai această înaintare de-a lungul etapelor succesive ale creaţiei — şi prin superior nu înţeleg « mai sus decît celelalte ». Ci vreau să spun că opera de artă a unui mare pictor se situează la un nivel de gîndire specific picturii, care adună deopotrivă o anumită proiecţie a gîndirii asupra lumii, libertatea de acţiune a acestei gîndiri, efuziunea şi acest soi de aşezare în bătaia unui fascicul luminos al gîndurilor şi al realităţii înconjurătoare, aşezare lipsită de un suport raţional şi care nici nu urmăreşte ceva raţional: asemeni iradierii unui om, a unui obiect, a unui peisaj, a unei realităţi oarecare în momentul în care au devenit pictură.

Arta este într-o oarecare măsură singurul mijloc dăruit omului de a cunoaşte lumea altfel decît prin studierea şi acumularea datelor ştiinţei. Pictura nu sublimează lumea: o extinde. N-o copiază şi nici n-o imită: o repercutează. O îmbogăţeşte printr-o prodigioasă încărcătură de gîndire, dotată însă şi cu la fel de prodigioasa capacitate de-a o folosi.

Guernica nu este oraşul bombardat, locul precis, ţara, ziua, războiul din Spania, ci toate acestea la un loc, împreună cu strigătul de revoltă şi de oroare, carnea sfîrtecată, poporul neîngenuncheat, întunericul, lumina, cu tot ce e necesar pentru a realiza bombardarea Guernicăi de către avioanele fasciste; ea înseamnă, în plus, o întreagă tradiţie a operei revoluţionare, o adevărată deschidere a timpului picturii, gîndul şi expresia, inima şi cugetul năzuind către o idee mai nobilă decît oraşul însuşi.

După cum *Suzana scăldîndu-se* a lui Tintoretto nu este povestea Suzanei şi a bătrînilor, ci un corp mai corp decît poate fi un corp de un alb mai alb decît lumina, o

https://biblioteca-digitala.ro

generozitate a cărnii, un sidefiu al cărnii, o blîndeţe, o senzualitate, o uluitoare cascadă a cărnii în cute, pentru o uluitoare prezenţă a femeii în pictură. Ca să nu mai punem la socoteală încă multe altele. E nudul, e femeia, e lumea şi este totodată şi Suzanaşi bătrînii . . .

Arta este nu numai locul cel mai înalt al vagabondajului gîndirii, ci şi al celei mai îndrăzneţe expresii ale ei, în fiecare epocă. Ea dărîmă orice automatism. Privirea pe care o fixează asupra realităţii este deapururi nouă, căci ea nu acceptă nimic statornicit şi-şi priveşte epoca cu proprii ochi. Încarnînd realitatea într-un chip veşnic nou, ea sfărîmă toate barierele rigidităţii. Fiecare formă de libertate pe care o inovează, pe ea o eliberează şi o înalţă, lărgeşte orizonturile ideilor şi ale posibilităţii lor de manifestare, şi implicit pe ale spectatorului.

Fără îndoială că toate acestea sînt valabile pentru fiecare artă, dar pentru nici una din ele într-o atît de mare măsură ca pentru pictură. Zadarnic au fost pictura şi muzica cele mai iubite moduri de comunicare cu oamenii, singurele etaje la care Turnul Babel nu s-a putut înălţa, zadarnic şi-au împărţit lumea aceste limbaje universale: domeniile lor sînt opuse şi adeseori duşmane. Aceasta pentru că pictura este, fără îndoială, cea mai refractară şi cea mai profundă dintre artele gîndirii, cea mai bogată în contradicţii.

În româneşte de ALINA LEDEANU

https://biblioteca-digitala.ro

Corectura: LIDA IGIROŞIANU

Coli tipo 12 Tiraj 8930 ex.

Tiparul executat sub comanda
nr. 1043
Intreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97.
Bucureşti
Republica Socialistă România

https://biblioteca-digitala.ro

Prezentarea tehnică
I. BROD

Secolul 20

REDACȚIA: CALEA VICTORIEI, 115, TEL. 16.79.22.
ADMINISTRAȚIA: ȘOSEAUA KISELEFF, 10 — TEL. 18.33.99
BUCUREȘTI

Lei 10

43 804